

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
SOSYOLOJİ**

**ÇOKLU KENT KİMLİĞİNİN OLUŞMASINDA HEMŞEHRİ
DERNEKLERİNİN ETKİSİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Burakcan KAZAN

Danışman
Prof. Dr. Selim EREN

SAMSUN
2025

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
SOSYOLOJİ

ÇOKLU KENT KİMLİĞİNİN OLUŞMASINDA HEMŞEHİRİ
DERNEKLERİNİN ETKİSİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Burakcan KAZAN

Danışman

Prof. Dr. Selim EREN

SAMSUN
2025

TEZ KABUL VE ONAYI

Burakcan KAZAN tarafından, **Prof. Dr. Selim EREN** danışmanlığında hazırlanan “**ÇOKLU KENT KİMİĞİNİN OLUŞMASINDA HEMŞEHİRİ DERNEKLERİNİN ETKİSİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 8.7.2025 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. İbrahim MAZMAN Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Selim EREN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Meriç KIRMIZI Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Orhan BİNGÖL Sinop Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Yaşar YEŞİLYURT Samsun Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Doktora tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

04 /08 / 2025
Burakcan KAZAN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : ÇOKLU KENT KİMLİĞİNİN OLUŞMASINDA HEMŞEHRİ DERNEKLERİNİN ETKİSİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 04/08/2025 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 8

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

04 /08 / 2025
Prof. Dr. Selim EREN

ÖZET

ÇOKLU KENT KİMLİĞİNİN OLUŞMASINDA HEMŞEHİRİ DERNEKLERİNİN ETKİSİ: SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ

Burakcan KAZAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji
Doktora, Temmuz/2025
Danışman: Prof. Dr. Selim EREN

Bu araştırma, 1950'lerden başlayarak Türkiye'de yaşanan yoğun göç hareketleri sonucunda kentlere yerleşen bireylerin, geldikleri yerlerle kültürel bağlarını sürdürmek amacıyla kurdukları hemşehri derneklerine odaklanmaktadır. Çalışma, Karadeniz Bölgesi'nde en çok sayıda hemşehri derneği bulunan Samsun'da söz konusu derneklerin kent çoklu kimliği ve Samsunluluk bilinci üzerindeki etkilerini incelemektedir. Araştırma kent ve kimlik arasındaki etkileşimi, postmodern bir söylem olarak çokkültürlülük bağlamında ele almakta ve hemşehri derneklerinin kentsel kimlikle ilgili rollerini incelemektedir. Bu kapsamda, Samsun'daki hemşehri derneklerinin, hemşehri kültürünü güçlendirme ve kent kimliğini biçimlendirmedeki etkileri derinlemesine incelenmiştir. Hemşehrilik ilişkilerinin kentsel ve mekânsal aidiyet ve kimlik oluşumu üzerindeki etkilerini empirik verilerle ortaya koyması bakımından literatüre özgün bir katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırma kapsamında nitel yöntem kullanılmış ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde, katılımcılara Samsun'a yerleşme nedenleri, geldikleri yerlerle olan bağları, hemşehri derneklerinin kent kimliği üzerindeki etkileri ve kentle bütünleşmelerine katkılarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler, MAXQDA nitel veri analizi programıyla çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, hemşehri derneklerinin Samsun'daki çoklu kent kimliğine kültürel etkinlikler yoluyla önemli bir katkı sunduğunu ortaya koymakla birlikte Samsunluluk bilincinin gelişimine doğrudan bir katkıda bulunmadığını göstermektedir. Bunun nedeni, bu derneklerin öncelikli amacının kendi kültürlerini Samsun'da yaşatmak ve korumak olmasıdır. Bu durum, kentte hemşehri dernekleri bünyesindeki topluluklar arasında ortak bir kent aidiyeti duygusunun oluşmasını güçleştirirken, kültürel çeşitliliğin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu tezin Samsun'daki hemşehri derneklerinin kentsel kimlik üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyen bir çalışma olarak, gelecekteki araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerin kent politikaları oluşturmalarına ve özellikle yerel yönetimlerin kültürel çeşitliliği yönetme ve bütünleşme politikaları geliştirmesine yönelik yol gösterici veriler sunmaktadır. Nitekim, iç ve dış göçler sonucunda oluşan çokkültürlü ve etnik kökenli nüfusun birlikte yaşamaya dair pratikleri ve örgütlenme biçimleri, ulusal ve yerel düzeyde politika üretmeyi zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kent, Kimlik, Göç, Hemşehri Derneği, Samsun.

ABSTRACT

THE EFFECT OF HOMETOWN ASSOCIATIONS ON THE EMERGENCE OF MULTIPLE CITY IDENTITIES: THE CASE OF SAMSUN PROVINCE

Burakcan KAZAN
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Sociology
Sociology Programme
Ph.D., July/2025
Supervisor: Prof. Dr. Selim EREN

This research focuses on hometown associations formed by individuals who settled in cities as a result of intense migration movements happening in Türkiye since the 1950s with the aim of maintaining their cultural ties to the hometowns. The study examines the impact of these hometown associations on the multiple identities and sense of belonging in Samsun, a city with the highest number of hometown associations in the Black Sea Region. The research addresses the interaction between cities and identity within the context of multiculturalism as a postmodern discourse, examining the roles of hometown associations in urban identity. Within this scope, the effects of hometown associations in Samsun on strengthening hometown culture and shaping urban identity are deeply examined. The goal is to contribute original research to the literature by empirically revealing the effects of hometown relationships on urban and spatial belonging and identity formation. Qualitative methods were used in this research, and in-depth interviews were conducted. During the interviews, the respondents were asked about their reasons for settling in Samsun, their connections to their place of origin, the effects of hometown associations on urban identity, and how they have contributed to integrating with the city. The data was analysed using the MAXQDA qualitative data analysis program. The research findings show that, although hometown associations contribute significantly to the multiple city identities in Samsun through cultural activities, they do not directly contribute to the development of a sense of belonging to Samsun. This is because the primary aim of these associations is to preserve their culture in Samsun. Although this situation makes developing a sense of belonging among the communities in the hometown associations difficult, it contributes to protecting cultural diversity. As a thesis that deeply examines the effects of hometown associations in Samsun on urban identity, it is believed to contribute to future research. Additionally, it provides local governments with data to inform urban policy, particularly, regarding cultural diversity and integration. This is because the collective living practices and organisational forms of a multicultural and multiethnic population, resulting from internal and external migrations, necessitate national and local policymaking.

Keywords: City, Identity, Migration, Hometown Associations, Samsun.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

2019 yılında başladığım doktora eğitimi yolculuğum sürecinde mental olarak zorlandığım zamanlarda beni sürekli olarak destekleyen Aykut ÜSTÜN'e, Cansu TAŞDEMİR'e, Elif ÜSTÜN'e, Havva AKYÜZ'e, Kübra ŞEN'e, Özlem KABLAN'a, Ramazan AKYÜZ'e, Mustafa Samet KABLAN'a ve Yaşar MERAL'e tek tek teşekkür ederim. Her zaman güldürebildiler, moral kaynağım oldular ve zorlu anlarda birlikte eğlenerek bu süreci daha hafif hale getirdiler. Onların desteği ve enerjisi olmadan bu yolculuk çok daha farklı olurdu. Danışmanım Prof. Dr. Selim EREN'e, bu konuyu birlikte çalışma fırsatı sunduğu için en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bilgisi, deneyimi ve rehberliğiyle her zaman yolumu aydınlattı, bana ilham verdi ve bu süreçte karşılaştığım zorlukları aşmamda büyük katkı sağladı. Kendisine minnettarım. Ne zaman e-posta göndersem ve aklıma bir şey takılsa hemen cevap verip beni sürekli yönlendiren Doç. Dr. Meriç KIRMIZI'ya, ne kadar teşekkür etsem az kalır; her zaman yanımda olduğu için çok teşekkür ederim. Sabırla her sorumu yanıtladı, bana cesaret verdi ve bu yolculukta bana güç kattı. Onun desteği, akademik ve kişisel gelişimimde çok değerli bir yer tutuyor. Bu süreçte yanımda olduğunu her zaman hissettiğim ve arkamda dağ gibi duran Babam Arslan KAZAN'a, biricik Ablam Burcu KAZAN KAYGUSUZ'a ve eniştem Batuhan KAYGUSUZ'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Onlar, bana her zaman gücünü ve sevgisini hissettiren, zorluklar karşısında dimdik durmamı sağlayan en değerli insanlardır. Bu yolculuk boyunca bana verdikleri destek, her adımda bana güç kattı. Onların sevgisi ve fedakarlığı olmadan bu başarıyı elde edemezdim.

Doktora tezimi, bu süreçte kaybettiğim Babaannem Huriye KAZAN, Büyükbabam Necmettin KAZAN'a ve bu hayatta tanıdığım en güçlü kadın olan canım Annem Emine KAZAN'a ithaf ediyorum. Keşke bugünleri birlikte görebilseydik. Onların bana verdiği değerli öğretiler, hayatımda her zaman yol gösterici oldu. Bu başarıyı, onların sevgisi ve desteğiyle şekillenen güçlü temellerimle elde ettim. Her zaman kalbimde olacaklar.

Burakcan KAZAN

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	İ
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	İİ
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	İİ
ÖZET	İİİ
ABSTRACT	İV
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	İX
TABLolar DİZİNİ	X
1. GİRİŞ	1
2. BİREYSEL VE TOPLUMSAL KİMLİK İNŞASI VE KENT.....	16
2.1. Kimlik İnşası: Kültürel ve Sosyal Dinamikler	16
2.2. Sosyolojik Bir Mekân Olarak Kent	20
2.3. Kent Kimliği ve Kırsal Kimlik Arasındaki Dönüşüm: Dinamizm, Çoğulculuk ve Kentin Yeniden İnşası.....	28
2.3.1. Kent Kimliği: Bileşenler, Farklılıklar ve Oluşum Süreci	34
2.4. Tarihsel Süreç İçinde Kentsel Kimliğin Değişimi	39
2.4.1. Sanayi devrimi öncesinde kent yapısı ve bireysel kimlik	40
2.4.2. Sanayi devrimi ile değişen kent: Birey kimliği	43
2.4.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kentleşme ve Bireysel Kimliğin Evrimi	47
3. GÖÇ, KENTLEŞME VE HEMŞEHRİ DERNEKLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVİ	56
3.1. Türkiye’de İç Göç ve Kentleşme: Tarihsel Süreç, Nedenler ve Sonuçlar	57
3.2. Hemşehri Dernekleri: Kentleşme Sürecinde Tampon Mekanizmalar ve Uyum Dinamikleri.....	64
3.3. Hemşehri Kavramının Toplumsal Boyutu.....	65
3.4. Kahvehanelerden Derneklere: Hemşehri Dayanışmasının Kentleşme Sürecindeki Yeri.....	71
3.5. Göçmen Dayanışmasının Beş Boyutu: Hemşehri Derneklerinin İşlevsel Rolü	80
3.5.1. Psikolojik	84
3.5.2. Ekonomik	86
3.5.3. Siyasal.....	87
3.5.4. Kültürel	90
3.5.5. Sosyal Altyapı	92
3.6. Küreselleşme ve Yerelleşme İkileminde: Hemşehri Derneklerinin Kültürel Direnci Rolü.....	95
4. SAMSUN’DA KENT KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ: GÖÇ, KÜRESELLEŞME VE HEMŞEHRİ DERNEKLERİ	101
4.1. Samsun’un Tarihsel Gelişimi ve Ekonomik Dönüşümü	101

4.2.	Samsun'un Göç Dinamikleri: Kültürel Zenginlikten Ekonomik Büyümeye	104
4.3.	Postmodern Toplumda Çoklu Kent Kimliği: Göç, Küreselleşme Çokkültürlülük ve Samsun'daki Hemşehri Derneklerinin Rolü	112
4.4.	Samsun'da Göçmen Kimliği ve Samsunluluk Bilinci.....	120
4.5.	Samsun'un Kent Kimliği: Tarihsel, Ekonomik ve Kültürel Dönüşüm	125
4.6.	Samsunluluk Kimliği ve Hemşehri Derneklerinin Kentli Kimlik Oluşumundaki Rolü.....	130
5.	ALAN SÜRECİ.....	138
5.1.	Veri Toplama Aracı.....	138
5.1.1.	Belge İncelemesi	138
5.1.2.	Gözlem.....	139
5.1.3.	Görüşme	140
5.2.	Demografik Özellikler	142
5.3.	Verilerin Toplanması.....	143
5.4.	Verilerin Çözümlemesi.....	144
5.5.	Bulgular ve Yorum.....	146
5.6.	Belge portreleri ve gözlem.....	149
6.	ARAŞTIRMA BULGULARI	161
6.1.	Samsun.....	161
6.1.1.	Göç nedeni	163
6.1.2.	Göç Öncesi ve Sonrası Yaşam	166
6.1.3.	Başka bir yere göç	168
6.1.4.	Samsun'a Bakış Açısı	169
6.1.5.	Samsun'un Gelişmesi İçin Yapılması Gerekenler.....	173
6.1.6.	Samsun'un Geçmişiyile İlgili Düşünceler	176
6.2.	Samsun Kent Kimliği	182
6.2.1.	Samsun Kent Kimliği ve Simgesel Mekânlar	183
6.2.2.	Samsun'un Değişen Kent Yapısı.....	191
6.2.3.	Kent Kimliğine Katkı.....	194
6.3.	Politika ve Hemşehri Derneği	198
6.3.1.	Yerel Politika.....	200
6.3.2.	Hemşehri Dernekleri Arasındaki İlişkiler	204
6.3.3.	Mikro-Milliyetçilik.....	207
6.4.	Hemşehricilik	210
6.4.1.	Hemşehri Nedir?.....	211

6.4.2.	Arkadaşlık İlişkilerinde Hemşehri Olmanın Etkisi	214
6.4.3.	Hemşehri Derneklerinin İşlevi	216
6.4.4.	Hemşehri Derneklerinin Değişimi.....	219
7.	TARTIşMA VE SONUÇ.....	222
	KAYNAKLAR.....	231
	EK 1 NİTEL ARAşTIRMAYA DAİR ETİK KURUL KARARI.....	249
	EK 2 HEMşEHİRİ DERNEKLERİNİN YÖNETİCİLERİ YA DA ÜYELERİNE UYGULANACAK GÖRÜşME FORMU.....	250
	ÖZ GEÇMİş.....	254

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Kentsel Kimliği Oluşturan Bileşenler (Deniz, 2004; Kılınçaslan, 1995; Lynch, 1960; Ocakçı, 1994; Üngör, 1996)	38
Şekil 3.1. 100. Yılda Nüfusun Kent ve Kırsal Bölgelere Dağılımı	59
Şekil 3.2. Hemşehri Derneklerinin Geçirdiği Değişim	71
Şekil 3.3. Bölgelere Göre Hemşehri Derneklerinin Dağılımı (TÜİK verilerine dayanarak oluşturulmuştur)	76
Şekil 3.4. Hemşehri Derneklerinin İllere Göre Dağılımı (TÜİK verilerine göre oluşturulmuştur)	77
Şekil 3.5. Hemşehri Derneklerinin İşlevleri	84
Şekil 5.1. Samsun	147
Şekil 5.2. Hemşehricilik	148
Şekil 5.3. Politika ve Hemşehri Derneği	148
Şekil 5.4. Samsun Kent Kimliği	149
Şekil 5.5. Katılımcı-1'in Belge Portresi	150
Şekil 5.6. Katılımcı-2'nin Belge Portresi	151
Şekil 5.7. Katılımcı-3'ün Belge Portresi	152
Şekil 5.8. Katılımcı-4'ün Belge Portresi	152
Şekil 5.9. Katılımcı-5'in Belge Portresi	153
Şekil 5.10. Katılımcı-6'nın Belge Portresi	153
Şekil 5.11. Katılımcı-7'nin Belge Portresi	154
Şekil 5.12. Katılımcı-8'in Belge Portresi	155
Şekil 5.13. Katılımcı-9'un Belge Portresi	155
Şekil 5.14. Katılımcı-10'un Belge Portresi	156
Şekil 5.15. Katılımcı-11'in Belge Portresi	157
Şekil 5.16. Katılımcı-12'nin Belge Portresi	157
Şekil 5.17. Katılımcı-13'ün Belge Portresi	158
Şekil 5.18. Katılımcı-14'ün Belge Portresi	159
Şekil 5.19. Katılımcı-15'in Belge Portresi	159
Şekil 5.20. Katılımcı-16'nın Belge Portresi	160
Şekil 6.1. Samsun Teması ve Kategorileri	162
Şekil 6.2. 1-8 Katılımcıların Samsun Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı	162
Şekil 6.3. 9-16 Katılımcıların Samsun Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı	162
Şekil 6.4. Samsun Kent Kimliği Teması ve Kategorileri	182
Şekil 6.5. 1-8 arasındaki Katılımcıların Samsun Kent Kimliği Teması için Kod Matris Tarayıcısı	183

Şekil 6.6. 9-16 arasındaki Katılımcıların Samsun Kent Kimliği Teması için Kod Matris Tarayıcısı	183
Şekil 6.7. Politika ve Hemşehri Dernekleri Teması ve Kategorileri	199
Şekil 6.8. 1-8 Katılımcıların Politika ve Hemşehri Dernekleri Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı	199
Şekil 6.9. 9-16 Katılımcıların Politika ve Hemşehri Dernekleri Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı	199
Şekil 6.10. Hemşehricilik Teması ve Kategorileri.....	210
Şekil 6.11. 1-8 Katılımcıların Hemşehricilik Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı ...	211
Şekil 6.12. 9-16 Katılımcıların Hemşehricilik Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı .	211

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenlerin Karşılıklı Etkileşimi	39
Tablo 3.1. Türkiye'nin Kent ve Kırsal Oranları	59
Tablo 3.2. Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000) Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri.....	61
Tablo 4.1. 1880 Yılında Samsun'a Rus Topraklarından Gelen Mülteciler (Karpas, 2019: 168).....	106
Tablo 4.2. İller arası göç etme nedenleri.....	110
Tablo 4.3. Samsun'un 2019-2023 arasında en fazla göç aldığı iller (TÜİK, 2024)..	111
Tablo 4.4. Samsun'un 2019-2023 arasında en fazla göç verdiği iller (TÜİK, 2024).	112
Tablo 5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	143
Tablo 5.2. Çözümleme Süreci (Braun ve Clarke, 2006).....	145
Tablo 5.3. Nitel Veri Çözümlemesinin Mantığı (Merriam, 2009: 183).....	146

1. GİRİŞ

Hemşehri dernekleri, Türkiye’de toplumsal örgütlenme biçiminin önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Göç hareketlerinin ardından kentlere yerleşen bireyler, geldikleri yerlerle olan bağlarını sürdürmek ve toplumsal dayanışma ağlarını kurmak amacıyla bu tür yapılar etrafında örgütlenmektedir. 1950’li yıllardan itibaren hız kazanan iç göç ve kentleşme süreçleriyle birlikte, hemşehri dernekleri kültürel kimliğin korunması ve aidiyet duygusunun pekiştirilmesinde etkili olmuştur. Yalnızca üyeleri arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmekle sınırlı kalmayan bu dernekler, aynı zamanda kentlerin kültürel ve toplumsal yapısına da etki etmektedir. Geleneksel değerlerin korunmasına katkı sunarken, göç edilen kentlerde bireylerin sosyal uyum sürecinde destekleyici bir rol oynayabilmektedir. Özellikle hemşehrilik temelli dayanışma ağları sayesinde, yeni yerleşim ortamlarına geçiş daha kolay ve güvenli hale gelebilmektedir. Samsun gibi tarih boyunca çokkültürlü yapısını korumuş, farklı etnik kökenlerden gelen göçmen topluluklarının bir arada yaşadığı kentlerde, kentleşme sürecine bağlı olarak ortaya çıkan kimlik dinamiklerinin biçimlenmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir (Arı, 1995; Duman, 2010 ve Laflı, 2015).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle 19. yüzyılda, hem yerel halkın hem de farklı bölgelerden gelen göçmen topluluklarının etkisiyle dinamik bir sosyal yapıya bürünmüştür. Önemli ticaret yolları üzerinde bulunması ve liman kenti olması nedeniyle, farklı coğrafyalardan yoğun göç almış; bu süreç, kentin ekonomik gelişiminin yanı sıra kültürel etkileşimini de artırmıştır. Samsun Limanı, söz konusu göç hareketlerinde en sık kullanılan noktalardan biri olmuş; bu süreçte kentin nüfusu hızlı bir artış göstermiş ve etnik çeşitlilik önemli ölçüde artmıştır (Bayraktar, 2008 ve Dıġırođlu, 2014).

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından başlayarak zorunlu göçler ve gönüllü yerleşimler Samsun’daki değişik etnik toplulukların birlikte yaşamasını ve kentin toplumsal dokusunu etkileyen önemli bir etmen olmuştur. Kafkas göçmenleri, Rumeli muhacirleri ve ardından Balkanlar’dan gelen göçmenlerin yanında İtalyan, Ermeni, Rum, Rus ve İranlılar da kentteki ticarete etkili olmuş ve kentteki kültürel çeşitlilikte önemli roller üstlenmişlerdir (Yolalıcı, 1998 ve Oskay 2004). Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar Samsun, kozmopolit yapısını koruyan ve farklı kültürleri barındıran bir merkez olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak, Cumhuriyet

dönemiyle birlikte Samsun, yalnızca ekonomik açıdan değil, toplumsal açıdan da önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Müslüman olmayan nüfusun azalması, kentteki etnik çeşitliliği bir ölçüde etkilemiş olsa da Samsun farklı bölgelerden gelen insanların bir arada yaşadığı bir merkez olma özelliğini korumuştur. Bu tarihsel arka plan, günümüzde kentin toplumsal yapısını şekillendiren çeşitli kurumsal ve kültürel oluşumların da zeminini hazırlamıştır.

Hemşehri dernekleri, Samsun'un çokkültürlü kimliğini simgeleyen önemli örgütlenme biçimleridir. Bu dernekler, göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamalarını kolaylaştırırken, aynı zamanda kültürel zenginliklerini korumalarına da imkân tanımaktadır. Samsun'daki hemşehri dernekleri, kentin tarihsel ve kültürel çeşitliliğini yansıtarak, çokkültürlü yapıyı modern dönemde de yaşatmaktadır. Örneğin, bu dernekler tarafından düzenlenen yöresel yemek festivalleri, halk oyunları gösterileri ve kültürel sergiler, hem göçmen topluluklarının kültürel kimliklerini yaşatmakta hem de kent sakinlerinin bu zenginlikleri tanımalarına olanak sağlamaktadır.

Türkiye genelinde 2025 yılı verilerine göre, 16.568 aktif hemşehri derneği bulunmaktadır. Bu derneklerin en yoğun olduğu bölge Marmara Bölgesi olurken, Karadeniz Bölgesi'nde 1.378 hemşehri derneği faaliyet göstermektedir; bu sayı, toplam derneklerin yaklaşık %8,28'ini oluşturmaktadır. Samsun, 302 hemşehri derneği ile bu alanda öne çıkan illerden biri konumundadır. Söz konusu yoğunluk, kentin göç olgusuna dayalı demografik yapısının bir sonucu olarak değerlendirilebileceği gibi, farklı coğrafi ve kültürel kökenlerden gelen bireylerin sosyal dayanışma ve aidiyet üretme yönelimlerinin kurumsallaşmış bir yansıması olarak da okunabilir. Bu dernekler, yalnızca hemşehrilik temelli sosyal ağları güçlendirmekle kalmamakta, aynı zamanda kentsel yaşamın örgütlenme biçimlerine katkıda bulunarak kolektif kimlik inşası süreçlerinde dolaylı fakat etkili bir rol üstlenmektedir.

Bu çerçevede, Samsun'daki hemşehri dernekleri üzerinden şekillenen toplumsal örgütlenme biçimleri, postmodern dönemde kimliğin çok katmanlı ve akışkan doğasına dair yerel düzeyde anlamlı ipuçları sunmaktadır. Kentte faaliyet gösteren 302 hemşehri derneği, farklı bölgesel ve kültürel arka planlara sahip bireylerin, geleneksel aidiyet biçimlerinin ötesine geçerek kimliklerini yeniden tanımladıkları, seçtikleri ve yeniden ürettikleri melez alanlar yaratmaktadır. Bu

durum, küreselleşme, göç ve dijitalleşme gibi etkenlerle beslenen postmodern kimlik dinamikleriyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla hemşehri dernekleri, yalnızca dayanışma odaklı yapılar değil, aynı zamanda bireylerin kimliklerini tüketme, dönüştürme ve birleştirme pratiklerine imkân tanıyan sosyal platformlar olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Samsun'daki hemşehri dernekleri, kentsel kimliğin homojenliğini kıran, çoğulculuğu besleyen ve toplumsal yapının esnekliğini görünür kılan işlevsel birer aktör olarak öne çıkmaktadır.

Bu çerçevede, hemşehri derneklerinin kent yaşamındaki işlevini daha geniş bir kuramsal bağlama yerleştirmek, postmodern kimlik kuramları üzerinden mümkün olmaktadır. Postmodern kimlik anlayışı, toplumsal yapıların, kültürel normların ve bireysel kimliklerin sınırlarının giderek belirsizleştiği ve çoğulculuğu bir süreçte ortaya çıkmıştır. Bu kimlik biçimleri, hızla değişen, küreselleşen ve dijital olarak birbirine bağlanan dünyada dinamik ve akışkan bir nitelik kazanmıştır. Geleneksel ve sabit kimlik formlarının yerini, sürekli dönüşen, çok katmanlı ve çoğulcu kimlik yapıları almıştır. Bireyler, bu kimlikleri tüketme, seçme, birleştirme ve yeniden inşa etme pratikleriyle şekillendirebilmektedir.

Urry'nin vurguladığı gibi (1999), postmodern dönemde kimlikler yalnızca bireysel deneyimlerin ürünü değil, aynı zamanda neoliberal toplumun ekonomik, kültürel ve teknolojik dinamikleri tarafından da derinden etkilenmektedir. Küreselleşme ve göç süreçleri, bu kimliklerin bir arada var olabileceği çoğulcu ve esnek toplumsal alanların oluşumuna zemin hazırlamış; bu bağlamda postmodern kimlikler çoğu zaman geçici, bağlamsal ve yeniden müzakere edilebilir bir karakter kazanmıştır (Urry, 1999).

Bu dinamik yapı, özellikle göçle şekillenen kent ortamlarında daha görünür hale gelmektedir. Sınırların belirsizleştiği, kültürel kimliklerin iç içe geçtiği bu ortamda bireyler hem geldikleri yerle bağlarını koruma hem de yeni yaşam alanlarında kendilerini yeniden tanımlama ihtiyacı duymaktadır. Hemşehri dernekleri, bu ihtiyaca yanıt veren ve bireylere kültürel aidiyetlerini sürdürme ile yeni bir toplumsal düzene entegre olma imkânı tanıyan sosyal yapılardır. Bu dernekler, postmodern dönemin çoğulcu ve geçici kimlik anlayışını, somutlaştırarak, bireylerin hem yerel kimliklerini sürdürmelerine hem de kent yaşamının parçası haline gelmelerine katkı sunmaktadır. Böylelikle hemşehri dernekleri, sadece dayanışma temelli örgütlenmeler değil, aynı zamanda kentlerdeki çokkültürlü

yapının korunmasına ve kimliklerin esnek biçimde yeniden inşasına olanak tanıyan işlevsel platformlar olarak önem kazanmaktadır (Ateş, 2015; Külekçi, 2011 ve Öksüz, 2012).

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda, hemşehri derneklerinin kent yaşamındaki pratik işlevlerini özellikle göçle şekillenen toplumsal bağlamlarda incelemek önem taşımaktadır. Göçle birlikte kentlere yerleşen farklı kültürel ve kimliksel geçmişe sahip bireyler, aidiyet ve güven duygusu geliştirme ihtiyacıyla hemşehri derneklerine yönelmektedir. Bu yapılar, özellikle büyük kentlerde yaşayan ve yerel kimliklerinden tamamen kopmamış bireyler için, kültürel aidiyetlerini yeniden inşa edebilecekleri sosyal bir zemin sunmaktadır. Hemşehri dernekleri, geçmişten taşınan kültürel öğelerin korunmasını sağlayarak topluluk bilincini güçlendirirken, yerel ve ulusal kimlikler arasında köprü kuran yapılarıyla bireylerin hem kökenlerine bağlı kalmalarına hem de yeni sosyal çevreyle etkileşim kurmalarına olanak tanımaktadır (Giddens, 2014; Konuk, 2013 ve Özdemir, 2013).

Hemşehri dernekleri, bireylerin yerel kökenlerine bağlılıklarını sürdürmelerine imkân tanırken, onları içinde buldukları yeni sosyal ortamla bütünleştirme işleviyle kimliklerin esnek ve çok boyutlu doğasını pekiştirmektedir. Bu süreç, özellikle farklı etnik ve kültürel grupların bir arada yaşadığı kentlerde daha belirgin hale gelmektedir. Saha verileri doğrultusunda Samsun'da hemşehri derneklerinin, geleneksel değerlerin korunmasına katkı sunduğu ve farklı topluluklar arasında etkileşim alanları yarattığı gözlemlenmiştir. Bu etkileşimler, kentin sosyal dokusunu çeşitlendirirken, çok katmanlı bir kimlik olgusunun gelişmesine de zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla hemşehri dernekleri, kentlerin kültürel ve toplumsal kimliğinin dönüşüm sürecinde önemli birer aktör olarak değerlendirilmektedir. Doğal olarak bu rolün niteliği ve görünürlüğü, her kentte aynı ölçüde olmayıp, büyük ölçüde yerel sosyokültürel dinamikler tarafından şekillenmektedir.

Tüm bu dinamikler, yalnızca bireylerin kimlik inşa süreçlerini değil, aynı zamanda kentlerin kolektif kimlik yapılarının nasıl şekillendiğini de gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede, Samsun'un çok katmanlı kent kimliği; tarihsel göç hareketleriyle oluşan demografik çeşitliliği, toplumsal aidiyetlerin korunmasını sağlayan hemşehri dernekleri ve bu yapıların oluşturduğu sosyal ağlar aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Göçmen topluluklarının kent yaşamına entegrasyon süreçleri, farklı kültürel kimliklerin bir arada var olmasına imkân

tanılarak Samsun'un kimlik dinamiklerini homojen bir yapıdan uzaklaştırmakta; bunun yerine çoğulcu, akışkan ve esnek bir kimlik formunun gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durum, kentin sosyal dokusunun durağan bir yapıdan ziyade, karşılıklı etkileşimlerle biçimlenen dinamik bir karakter taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla, hemşehri dernekleri yalnızca bireylerin toplumsal dayanışma ve aidiyet ihtiyaçlarını karşılayan yapılar olarak değil, aynı zamanda kentin kimlik üretiminde etkin rol üstlenen sosyal mekanizmalar olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, "çoklu kent kimliği" kavramı; farklı kültürel, etnik ve toplumsal unsurların etkileşimiyle şekillenen, homojen bir yapıya sahip olmayan ve sürekli dönüşen kimlik yapısını ifade eder (Baudrillard, 2022; Lyotard, 2019 ve Taylor, 1996). Bu kavram, kentin tarihsel belleği, göçle biçimlenen demografik çeşitliliği ve modernleşme süreçleriyle dönüşen sosyal ilişkiler ağı arasında kurulan karmaşık ilişkilere işaret eder. Çoklu kent kimliği, farklı toplulukların ortak bir mekânsal ve toplumsal yaşam alanında bir arada var olabilmesine olanak tanırken, bireylerin de birden fazla kimlik ve aidiyet alanında kendilerini yeniden tanımlamalarına imkân sunar. Küreselleşme, göç ve çokkültürlülük gibi süreçlerin etkisiyle sürekli yeniden biçimlenen bu kimlik yapısı, kentsel toplumsal dokunun daha esnek, kapsayıcı ve çoğulcu bir niteliğe bürünmesini sağlamaktadır. Samsun örneğinde olduğu gibi, hemşehri derneklerinin bu dönüşümdeki işlevi, yalnızca kültürel aidiyetleri korumakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bu çoklu kimlik yapısının inşasında ve sürdürülmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çerçevede, çoklu kent kimliği yalnızca kültürel çeşitliliğin edilgen bir sonucu değil; bireylerin geçmişle bağlarını korurken, yeni toplumsal çevreleriyle kurdukları etkileşimler sonucunda aktif olarak inşa edilen bir olgudur. Göçmen toplulukların yerel halkla kurduğu ilişkiler ve hemşehri dernekleri aracılığıyla gelişen dayanışma ağları, bu sürecin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu yapılar, kent kimliğini sabit ve tekil bir yapıdan çıkararak, kültürel çeşitliliğe açık, esnek ve dönüşen bir karaktere büründürmektedir. Samsun örneğinde ise, hemşehri dernekleri aracılığıyla hem tarihsel-kültürel miras korunmakta hem de topluluklar arası etkileşim yoluyla çağdaş kent yaşamına uyum sağlanmaktadır. Böylece kent kimliği, geleneksel değerlerle güncel gereksinimleri harmanlayan çok katmanlı bir yapıya evrilmektedir.

Kentlerin sosyokültürel dokusunu şekillendiren hemşehri derneklerinin kimlik inşasındaki rolü, özellikle göç tarihi zengin ve çokkültürlü yapılar barındıran kentlerde daha karmaşık bir çözümleme gerektirmektedir. Bu bağlamda Samsun, hem tarihsel göç dalgalarının birikimsel etkisi hem de postmodern kimlik dinamiklerinin yerel tezahürü açısından kritik bir örnek teşkil etmektedir. Kentin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan sürede edindiği kozmopolit karakter, stratejik liman kenti olmasının getirdiği demografik çeşitlilik ve günümüzde 302 hemşehri derneğiyle somutlaşan sosyal ağlar, Samsun'u geleneksel aidiyet ile modern kimliklerin kesişim noktasına yerleştirmektedir. Bu dernekler, göçmenlerin kentsel adaptasyon süreçlerinde yalnızca kültürel sürekliliği sağlamakla kalmamakta; aynı zamanda çoğulcu bir kent kimliğinin inşasında aracılık eden yapılar olarak ön plana çıkmaktadır.

Nitekim Samsun'un çok katmanlı kimlik dokusu, hemşehri derneklerinin yerel bağlılıkları küresel akışlarla buluşturan ve statik kimlik anlayışlarını aşan işlevini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, hemşehri derneklerinin Samsun'daki toplumsal etkileşimlere ve kentlilik bilincinin oluşumuna katkısını incelemek, yalnızca yerel bir olguyu değil; Türkiye genelinde kentleşme süreçlerinin ve kimlik dönüşümlerinin analizine dair daha geniş bir çerçeveyi anlamaya da imkân sağlayacaktır.

Araştırma kapsamında, hemşehri dernekleri temsilcileriyle gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda elde edilen veriler ışığında; bu yapıların Samsun'un toplumsal dokusundaki çoklu kimlik dinamikleri, kültürel etkileşim süreçleri ve yerel aidiyet bilincinin gelişiminde işlevleri analiz edilmiştir. Bu analiz, yalnızca saha verilerine değil, aynı zamanda kent sosyolojisi bağlamındaki kavramsal temellere dayanmaktadır.

Araştırmanın literatür taraması bölümünde; kent, kent kimliği, bireysel ve kolektif kimlik, çokkültürlülük ve postmodernizm gibi temel kavramlar ele alınmakta ve bu kavramlar hemşehri derneklerinin kentsel bağlamdaki rollerini anlamak için kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Kent kavramı, yalnızca fiziksel bir yerleşim alanı değil; aynı zamanda sosyal ilişkilerin, kimlik biçimlenmelerinin ve aidiyet duygularının geliştiği bir toplumsal mekân olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda hemşehri dernekleri, kent yaşamına katılan bireylerin kültürel kimliklerini sürdürmelerine olanak tanıyan, aynı zamanda yeni toplumsal bağlar kurmalarını

sağlayan yapılar olarak öne çıkmaktadır. Kentin sosyokültürel yapısını anlamlandırmak açısından, kent olgusunun çok boyutlu doğası ve bu yapılardaki işlevsellik önemli bir zemin teşkil etmektedir.

Kent kimliği ise, bireylerin kentle kurdukları aidiyet ilişkisini, kolektif hafızalarını ve kültürel değerlerini içeren çok katmanlı bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Bireysel kimlikler, kentle etkileşim içerisinde şekillenirken; kolektif kimlikler, kentsel yaşamı paylaşan toplulukları ortak deneyim ve değerleri üzerinden inşa edilmektedir (Schlesinger, 1994; Ulağlı, 2015 ve Tajfel, 1974). Bu bağlamda hemşehri dernekleri, bireylerin kentle olan bağlarını güçlendirerek, kent kimliğinin oluşum sürecine doğrudan katkıda bulunan yapılar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle göçmen topluluklar için bu dernekler hem geçmişten gelen kimlik öğelerini korumalarına hem de yeni bir kent kimliğiyle bütünleşmelerine imkân tanıyan bir köprü işlevi görmektedir. Dolayısıyla, kent kimliği ile bireysel ve kolektif kimlikler arasındaki etkileşimi incelemek, hemşehri derneklerinin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini anlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Bu kuramsal çerçeveden hareketle, araştırmada hemşehri derneklerinin, katılımcılarının sosyokültürel, ekonomik, psikolojik, politik ve sosyal ihtiyaçlarıyla kurduğu ilişkiler çok boyutlu bir perspektifle analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, bu derneklerin temelde hemşehrilik bilincini pekiştirme, kültürel ve toplumsal etkileşimi artırma, ekonomik dayanışma olanakları yaratma ve yerel siyasette etkili olma gibi birbirine bağlı işlevler etrafında örgütlendiğini göstermektedir.

Derneklerin, göçmen toplulukların kültürel çeşitliliğini kentsel kimliğe entegre ederek toplumsal uyumu nasıl desteklediği; ayrıca Samsunluluk bilincinin inşasında ne tür sosyal ve sembolik mekanizmalar geliştirdiği ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu analiz, kent kimliğinin oluşum süreçlerine ilişkin hem teorik hem de pratik çıkarımlar sunmakta; aynı zamanda hem mevcut kültürel çeşitliliğin korunması hem de gelecekteki kentleşme politikalarına rehberlik edebilecek sosyal dinamiklerin anlaşılması açısından hemşehri derneklerinin önemine işaret etmektedir. Araştırma, benzer sosyolojik bağlamlarda yürütülecek çalışmalara metodolojik ve kavramsal bir çerçeve sunma potansiyeli de taşımaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın temel odak noktası, özellikle 1950'lerden itibaren yoğun göç hareketleri sonucunda kentlere yerleşen bireylerin, geldikleri bölgelerle olan kültürel bağlarını sürdürebilmek amacıyla kurdukları hemşehri dernekleridir. Çalışmada, Karadeniz Bölgesi'nde yer alan kentler arasında en fazla hemşehri derneği bulunan Samsun'daki derneklerin, çoklu kent kimliği ve Samsunluluk bilinci oluşumu üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Samsun'daki hemşehri derneklerinin kent kimliği, çokkültürlü yapı ve aidiyet duygusu üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'de hemşehri dernekleri, göçle gelen bireylerin geldikleri bölgeyle olan bağlarını sürdürme, dayanışma sağlama ve kent yaşamına uyum süreçlerinde bir köprü görevi görmektedir. Literatürde hemşehri dernekleri genellikle göçmen toplulukların dayanışma ve uyum süreçleri bağlamında ele alınırken, bu yapıların göç edilen yerdeki kent kimliği inşasında oynayabileceği daha kapsamlı ve çift yönlü rol yeterince incelenmemiştir. Bu tez, hemşehri derneklerinin yalnızca sosyal uyum değil, aynı zamanda kentli olma halinin şekillenmesindeki etkilerini ortaya koyarak bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda çalışma, Samsun'da en fazla hemşehri derneğine sahip olan grupların oluşturduğu bu yapıları ele alarak, kent kimliği ve aidiyet olgusuna etkilerini üç temel boyutta incelemektedir:

- i. Samsunluluk bilinci ve kent aidiyeti üzerindeki etkileri:** Hemşehri derneklerinin, üyelerinin yerel kimlikle kurduğu ilişkiye nasıl yön verdiği, bu yapıların Samsunluluk bilincinin oluşumuna katkı sağlayıp sağlamadığı analiz edilmektedir.
- ii. Kentteki çokkültürlü yapının şekillenmesine olan katkıları:** Samsun'un tarihsel göç hareketleriyle şekillenen çoklu kimlik yapısı göz önüne alınarak, hemşehri derneklerinin bu kimliğin korunması ve yeniden üretilmesinde nasıl bir rol oynadığı tartışılmaktadır.
- iii. Göç eden toplulukların sosyo-kültürel ve ekonomik entegrasyon süreçlerindeki rolleri:** Hemşehri derneklerinin, yalnızca kültürel bağları sürdürmekle kalmayıp, aynı zamanda göçmen toplulukların kent

ekonomisine, sosyal yaşamına ve siyasetine katılım süreçlerinde nasıl bir konumlandığı değerlendirilmektedir.

Bu çalışma, Samsun'daki hemşehri derneklerinin kent kimliği üzerindeki etkilerini analiz ederek, bu yapıların göçmen toplulukların kentle bütünleşme süreçlerinde nasıl bir rol oynadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bulguları, yalnızca Samsun özelinde kalmayıp, Türkiye'de göç ve kentleşme dinamikleri bağlamında hemşehri derneklerinin sosyokültürel işlevlerine dair daha geniş bir perspektif sunacaktır. Böylece, kentsel kimlik oluşumu, aidiyet ve göç ilişkisini inceleyerek literatüre katkı sağlarken, benzer yapıları ele alacak ileriki araştırmalar için de teorik ve metodolojik bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.3. Araştırma Soruları

Araştırmanın konusu ve amacına uygun olarak, araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- 1- Samsun'daki hemşehri derneklerinin kent kimliği, kent politikası ve Samsunluluk bilincinin gelişmesine yönelik etkileri nelerdir?
- 2- Samsun'daki hemşehri dernekleri, göçmenler için birer buluşma mekânı mı, yoksa mikro-milliyetçilik mekânı olarak mı işlev görmektedir? Bu derneklerin göçmenlerin kentle bütünleşmesine yönelik katkıları var mıdır?
- 3- İç ve dış göçler sonucunda kentte oluşan çok etnikli ve çok kültürlü yapı değişim ile birlikte, zamanla tevarüs edilen kültürü aşarak yeni kentte yeni/üst bir kimlik türü/tarzı ortaya çıkmakta mıdır? Hemşehri dernekleri, bu süreçte nasıl bir rol üstlenmektedir?

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, özellikle sosyal bilimlerde insan davranışlarını, toplumsal olguları ve bireylerin deneyimlerini derinlemesine anlamak amacıyla kullanılan bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu yöntem, olay ve olguların doğal ortamında incelenmesini, katılımcıların deneyimlerinin ve görüşlerinin doğrudan değerlendirilmesini mümkün kılar.

Araştırmada nitel yöntem tercih edilmesinin temel nedeni, hemşehri derneklerinin kent kimliği üzerindeki etkilerini katılımcı deneyimleri üzerinden anlamlandırma gerekliliğidir. Bireylerin toplumsal dünyalarıyla kurdukları ilişkileri

ve etkileşim biçimlerini analiz edebilmek, bu yöntemin sunduğu derinlikli bakış açısıyla mümkün olmaktadır (Merriam, 2013). Sayısal verilere dayalı araştırmalardan farklı olarak nitel yöntem sayesinde çok boyutlu sosyal olgular daha kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Katılımcıların anlamlandırmaları, değer yargıları ve kişisel deneyimleri aracılığıyla kent kimliğinin nasıl şekillendiği analiz edilebilmektedir (Creswell, 2013).

Bu bağlamda, elde edilen veriler doğrultusunda toplumsal gerçeklik yorumlanmış ve hemşehri derneklerinin kentsel kimlik üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Denzin ve Lincoln'un (2011) de belirttiği gibi nitel araştırmalar yerel düzeydeki dinamikleri anlamada esnek bir yapı sunarak, topluluklara ve kültürel yapılara dair derinlemesine bilgi sağlamaktadır.

Araştırmada, temel veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, katılımcıların olayları ve deneyimlerini ayrıntılı şekilde aktarmalarına imkân tanımış ve böylece çalışmada derinlemesine bilgi elde edilmesi sağlanmıştır (Neuman, 2016). Görüşmelerin esnek yapıda yürütülmesi, katılımcıların kendi deneyimlerini daha açık bir biçimde paylaşmalarına katkı sunmuştur. Hemşehri derneklerinin kent kimliği üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde değerlendirebilmek amacıyla katılımcılara belirli sorular yöneltilmiş; bu sorular, içeriklerine göre üç ana başlık altında gruplandırılmıştır:

1. **Göç Süreci:** Samsun'a göç etme nedenleri, geldikleri bölgeyle kurdukları bağlar.
2. **Kent Kimliği ve Aidiyet:** Samsun'daki yaşamlarını nasıl tanımladıkları, kente bağlılık düzeyleri.
3. **Hemşehri Derneklerinin Rolü:** Derneklerin hemşehri aidiyetine katkıları, kentsel kimlik oluşturma süreçlerindeki işlevleri.

Mülakat sürecinde, katılımcıların yanıtları doğrultusunda gerekli görülen durumlarda sorulara eklemeler yapılarak, görüşmeler katılımcıların eğitim, kültür ve anlama düzeyine göre esnek biçimde yürütülmüştür. Katılımcıların anonimlik haklarına saygı gösterilmiş; tüm veriler gizli tutulmuş ve ses kayıtları, katılımcı onayı alınarak gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama sürecinde derinlemesine görüşmelerin yanı sıra belge incelemesi ve katılımcı gözlem tekniklerinden de yararlanılmıştır. Belge incelemesi, hemşehri

derneklerinin kurumsal yapıları ile faaliyetlerinin analiz edilmesini sağlamış; gözlemler ise katılımcıların günlük yaşamları ve dernek etkileşimlerini doğal ortamda değerlendirme imkânı sunmuştur.

Araştırma, hemşehri derneklerinin Samsun örneği üzerinden, fenomenolojik bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, derneklerin katılımcıların yaşamlarındaki yerini, deneyimlerini ve kentle kurdukları ilişkileri derinlemesine anlamaya olanak tanımıştır. Göç eden bireylerin hemşehri dernekleri aracılığıyla geliştirdiği toplumsal bağlar, kültürel etkileşimler ve aidiyet duygusu, bu çerçevede analiz edilmiştir.

Araştırmada, Samsun'daki hemşehri derneklerinin göçmenlerin kentle bütünleşme süreçleri, kültürel kimliklerin korunması ve yeni aidiyetlerin oluşumu üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek amacıyla, açık uçlu sorular içeren derinlemesine görüşme tekniği benimsenmiştir. Çalışma kapsamında, farklı yaş, cinsiyet ve meslek gruplarından seçilen on altı dernek yöneticisi katılımcı olarak belirlenmiş ve böylece derneklerin çeşitliliği yansıtılmaya çalışılmıştır. Veri toplama sürecinde görüşmelerin yanı sıra gözlem ve belge inceleme yöntemleri de kullanılmış, elde edilen veriler MAXQDA programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları yazıya dökülerek notlar oluşturulmuş, verilerin daha iyi anlaşılabilmesi için yinelemeli okumalar gerçekleştirilmiş ve uzman görüşlerine başvurulmuştur. Kodlar, kategoriler ve temalar arasında bütünlük sağlanarak veriler arasındaki ilişkiler ortaya konmuş ve bulgular, hemşehri dernekleri ile çoklu kent kimliği arasındaki ilişkiyi kapsamlı bir biçimde açıklayacak şekilde yapılandırılmıştır.

Toplanan veriler, MAXQDA nitel veri analizi programı kullanılarak çözümlenmiştir. MAXQDA, nitel verilerin tematik analizini yapmaya olanak sağlayan, verileri sistematik bir şekilde kategorize etme ve analiz etme sürecini kolaylaştıran bir yazılımdır (Friese, 2019). Veriler, tematik çözümleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Tematik çözümleme, metinlerde tekrarlanan ana temaların ve kalıpların belirlenmesiyle veri setini anlamlı bir şekilde organize etmeyi amaçlar. Bu çözümleme sürecinde, katılımcıların ifadelerindeki ana temalar belirlenmiş ve bunlar üzerinden derinlemesine analizler yapılmıştır.

Tematik çözümleme, verilerin yalnızca yüzeysel bir şekilde değil, aynı zamanda daha derinlemesine ve çok yönlü bir biçimde ele alınmasını sağlamıştır. Bu

süreçte fenomenolojik bir yaklaşım benimsenmiştir. Fenomenoloji, katılımcıların deneyimlerini ve anlam dünyalarını keşfetmeye odaklanan bir araştırma yöntemidir (Van Manen, 1990). Samsun'daki hemşehri derneklerinin kent kimliği üzerindeki etkileri bu bağlamda, hemşehri aidiyetinin nasıl şekillendiği ve bu aidiyetin kentsel kimlik üzerinde nasıl bir dönüşüm sağladığı fenomenolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Fenomenoloji, bireylerin yaşadıkları deneyimleri, bu deneyimlerin onların bilincinde nasıl temsil bulunduğunu ve anlam kazandığını inceleyen bir yöntemdir. Husserl'in kurucusu olduğu bu yaklaşım, "şeylerin özüne" ulaşmayı hedefler; yani bireylerin yaşadıkları olgulara dair öznel anlamlarını ortaya koyar (Creswell, 2013). Fenomenolojik yaklaşımın düşünsel temellerini Edmund Husserl ile atılmış, sosyal bilimlerdeki uygulamaları ise Alfred Schütz ve daha sonra Peter L. Berger ile Thomas Luckman tarafından genişletilmiştir. Bu yaklaşım bireyin deneyimini esas alan bir bilgi anlayışını savunurken, toplumsal gerçekliğin inşa süreçlerine de ışık tutan çok katmanlı bir kuramsal çerçeve sunar. (Sosyolojik mor kitap'tan alıntı).

Husserl, 1927 yılında Britannica Ansiklopedisi için kaleme aldığı yazısında fenomenolojiyi, bir yandan empirik psikolojiye sağlam bir temel oluşturan apriori bir psikolojik olarak; diğer yandan da tüm bilimlerin metodolojik reformuna imkân verecek evrensel bir felsefi yöntem olarak tanımlar (Husserl, 1927). Ona göre fenomenolojik psikolojinin temel görevi, yönelimsel deneyim biçimlerinin ve yapıların sistematik olarak çözümlenmesi, böylece psişik olanın doğasını ve özünü açığa çıkarmaktır (Husserl, 2010: 137). Husserl'in "şeylerin kendisine dönme" çağrısı (Bubner, 1993: 20), felsefenin tüm soyutlamalardan ve varsayımlardan arındırılması gerektiğine işaret eder. Bu nedenle onun fenomenolojisi, aşkın saf bilinçte temellenen, herhangi bir önkabulü ya da dışsal varsayımı dışlayan bir yöntem olarak tasarlanmıştır. Husserl, fenomenolojinin "yansız araştırmalar alanı" oluşturması gerektiğini savunur (Tepe, 1997: 20). Bu bağlamda fenomenoloji, varlığın hakikatini ortaya çıkaracak biçimde, özne ile nesne arasındaki tüm dolayım ilişkilerini geçici olarak askıya alarak (epokhe) insan varlığının özsel yapılarını ortaya koymaya amaçlar (Çüçen, 2015: 26-27).

Alfred Schütz, Husserl'in kuramsal zeminini sosyal bilimlere uyarlamış ve fenomenolojik yöntemi, gündelik yaşamın anlam yapısına yönelik bir sosyolojik analiz biçimine dönüştürmüştür. Schütz'e göre sosyal gerçeklik, bireylerin dünyayı

yorumlama biçimlerinden oluşur ve bu gerçekliğin araştırılması, doğa bilimlerindeki gibi nedensellik temelli ve nesnel bir ölçüm ile değil; anlam dünyalarının çözümlenmesiyle mümkündür (Schütz, 2011: 85). Araştırmacı, bu bağlamda sürece dışsal bir gözlemci olarak değil, anlamların çözümlenmesinde etkin bir yorumlayıcı olarak katılır. Schütz'ün fenomenolojik sosyolojisi, bireylerin gündelik yaşamda karşılaştıkları olaylara anlam verme biçimlerini; bu anlamların hangi ilişki sistemleri içinde şekillendiğini analiz etmeye çalışır. Gündelik hayatta eylemler çoğu zaman alışkanlıkla gerçekleştirilirken, araştırmacı bu davranışları bilişsel ve anlam temelli çerçevede ele alır (Wilson, 2002).

Bu düşünsel çizgiyi ileri taşıyan Peter L. Berger ve Thomas Luckmann, "Gerçekliğin Sosyal İnşası" adlı eserlerinde fenomenolojik düşünceyi hem mikro hem de makro düzeyde toplumsal gerçekliğin inşasıyla ilişkilendirmiştir (Berger & Luckmann, 1991). Onlara göre, insanlar dünyayı doğrudan ve nesnel biçimde algılamazlar; aksine, dil aracılığıyla olayları, nesnelere ve sosyal tipleri belirli kategoriler altında sınıflandırarak anlamlandırır. Bu sınıflandırma süreçleri ise toplumsal etkileşim içinde kurumsallaşır ve meşrulaşır. Berger ve Luckmann, bireylerin yaşantılarını yorumlarken yalnızca bireysel deneyimlerine değil, aynı zamanda paylaşılan anlam sistemlerine de başvurduklarını ifade ederler. Bu anlamda fenomenolojik sosyoloji, insan davranışlarını nedensel açıklamalara indirgemektense, öznenin dünyayı nasıl algılayıp yapılandırıldığını araştırır. Onlara göre, "toplumsal gerçeklik sosyal olarak inşa edilir" ve bu inşa süreci bireysel deneyimlerin kolektif etkileşimle biçimlenmesini içerir (Berger & Luckmann, 1991: 15-18).

Bu bakımdan, fenomenolojik yaklaşım Husserl ile felsefi zemine oturmuş, Schütz ile sosyal bilimlere entegre edilmiş, Berger ve Luckmann ile ise toplumsal gerçekliğin inşa süreçlerini açıklayan dinamik bir teoriye dönüşmüştür. Bu yaklaşım, bireysel bilinç ile toplumsal yapı arasında kurulan çift yönlü ilişkiyi merkeze alarak, toplumsal dünyanın yalnızca keşfedilen değil, aynı zamanda sürekli olarak inşa edilen bir yapı olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, Samsun'daki hemşehri dernekleriyle kurulan aidiyet ilişkisi ve bu ilişkinin kentsel kimlik üzerindeki yansımaları, bireylerin bu yapılarla kurdukları bilinç düzeyindeki deneyimler üzerinden değerlendirilmiştir. Fenomenoloji, burada yalnızca bir metodolojik tercih değil, aynı zamanda araştırmanın epistemolojik

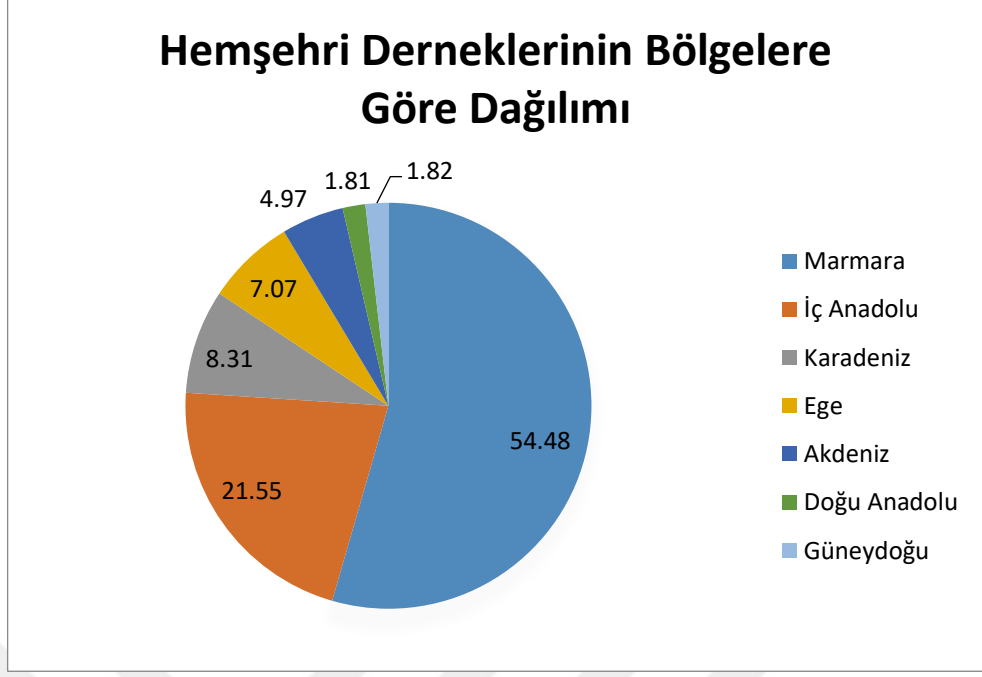
temelidir. Zira çalışmanın amacı, dışsal neden-sonuç ilişkilerinden çok, bireylerin kentle kurdukları anlam dünyasını ve bu dünyada hemşehri kimliğini nasıl kurguladıklarını anlamaktır. Bu doğrultuda, katılımcıların deneyimleri betimlenmiş; onların anlattıkları üzerinden aidiyet, yer duygusu, kültürel aktarım ve kimlik gibi temalar ortaya çıkarılmıştır. Buradaki temel soru, “bu insanlar için hemşehrilik ne ifade ediyor ve bu ifade kent kimliğini nasıl dönüştürüyor?” sorusudur.

Metodolojik yaklaşım sadece fenomenoloji ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda Pierre Bourdieu'nün (2015) habitus, sermaye ve alan kavramları ile de desteklenmektedir. Bourdieu'nün sosyolojik çerçevesi, bireyin içinde bulunduğu sosyal bağlamı ve bu bağlamda oluşan ilişki yapıları analiz etmeye olanak tanır. Hemşehri dernekleri bu çalışmada birer sosyal alan olarak ele alınmaktadır. Bu alan içinde bireyler, sahip oldukları kültürel ve sosyal sermaye doğrultusunda çeşitli pozisyonlar edinmekte ve aidiyet duygusu geliştirmektedir. Bourdieu'nün habitus kavramı ise, bireylerin geçmiş deneyimlerinin bugünkü pratikleri nasıl şekillendirdiğini açıklamak için kullanılmıştır. Örneğin, bir bireyin Samsun'un dışında yaşasa bile dernek aracılığıyla hemşehrilik kimliğini canlı tutması, geçmişten gelen habitus'un bir tezahürü olarak okunabilir.

Bourdieu'nün kuramı, fenomenolojik yaklaşımla birlikte ele alındığında, yalnızca bireyin öznel deneyimini değil, aynı zamanda bu deneyimin nasıl toplumsal yapılar tarafından şekillendiğini ve yeniden üretildiğini de analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, fenomenoloji bireyin bilinç düzeyindeki anlam dünyasını ortaya koyarken Bourdieu'nün kuramsal araçları bu anlam dünyasının toplumsal bağlam içindeki yerini analiz etmeye olanak tanımıştır.

Araştırma için Samsun'un seçilmesinin nedeni, kentteki hemşehri derneklerinin yoğunluğu ve bu derneklerin kentsel kimlik üzerindeki etkilerinin daha belirgin olmasıdır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda, Samsun'da faaliyet gösteren hemşehri derneklerine ilişkin odaklanmış ya da kapsamlı bir akademik çalışma bulunmamaktadır.

İçişleri Bakanlığı'nın 2025 yılı verilerine göre, Türkiye genelinde 16.568 etkin hemşehri derneği bulunmaktadır. Bu derneklerin en yoğun olduğu bölge Marmara Bölgesi olup, Karadeniz Bölgesi'nde 1.378 hemşehri derneği bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2025). Karadeniz Bölgesi'ndeki dernek sayısının Türkiye toplamına oranı %8,29'dur.

Şekil 1.1. Hemşehri Derneklerinin Bölgelere Göre Dağılımı (Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2025)

Samsun, Karadeniz Bölgesi'nde yer alan ve hemşehri derneklerinin yoğun olduğu en büyük il olarak dikkat çekmektedir. Samsun'da 2025 itibariyle 302 hemşehri derneği aktif olarak faaliyet göstermektedir. Bu dernekler, kentin kültürel çeşitliliği ve çoklu kimliği üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Samsun'un bu bağlamdaki özgünlüğü, kentin farklı bölgelerden gelen göçmen topluluklarıyla bir arada yaşamaya imkân sağlaması yanında, çoklu kimlik unsurlarını birleştirme süreçlerinin dernekler aracılığıyla gerçekleşebileceğine dair bir takım örnekleri bünyesinde barındırmasıdır.

Araştırma, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen Samsun'daki hemşehri derneklerinin yöneticileri ve üyeleri ile gerçekleştirilmiştir. Creswell'in de belirttiği gibi amaçlı örnekleme, belirli özelliklere sahip bireylerin seçilmesiyle araştırma konusunun derinlemesine incelenmesini sağlar (Creswell, 2013). Bu çalışmada, hemşehri derneklerinin farklı toplulukları temsil eden üyeleri tercih edilmiştir. Doğal olarak her bir topluluk farklı bir göç deneyimi ve kentle ilişki kurma biçimi sergilemektedir. Katılımcılar, derneklerin sosyal yapısı ve göç sürecindeki farklılıkları yansıtabilecek çeşitlilikte seçilmiştir.

2. BİREYSEL VE TOPLUMSAL KİMLİK İNŞASI VE KENT

Kentler, tarihsel süreç içerisinde yalnızca birer yerleşim alanı olmanın ötesine geçerek, bireylerin sosyal ve kültürel kimliklerini biçimlendiren dinamik mekânlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, özellikle Sanayi Devrimi öncesi ve sonrasındaki köklü değişimlerle birlikte değerlendirilmiştir. Sanayi Devrimi, kentsel yapıları yalnızca fiziksel anlamda değil, aynı zamanda toplumsal yapılar açısından da derinden etkilemiş ve yeniden şekillendirmiştir (Bauman, 2010; Giddens, 2001). Sanayi sonrası dönemde, kentlerde yaşayan bireylerin kimliklerinin çeşitlendiği; kültürel, etnik ve sosyal açılarından çoklu kimlik biçimlerinin daha görünür hale geldiği gözlemlenmiştir. Bu süreç, bireylerin yalnızca ekonomik ya da coğrafi değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal düzeyde de farklı kimlikler geliştirmelerine olanak tanımıştır. Postmodernizm tartışmaları çerçevesinde değerlendirildiğinde ise, kimliklerin artık sabit, tekil yapılardan ziyade esnek, çoklu ve parçalı biçimlerde ortaya çıktığı görülmektedir (Baudrillard, 2022; Lyotard, 2019). Bu durum, geleneksel kimlik anlayışlarının yerini, daha bireysel temelli ve değişken kimlik biçimlerine bırakmasına neden olmuştur. Günümüzde kimlik, durağan bir yapıdan ziyade, farklı mekânsal, kültürel ve sosyal etkileşimler yoluyla sürekli biçimlenen ve yeniden inşa edilen bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

2.1. Kimlik İnşası: Kültürel ve Sosyal Dinamikler

Dil Derneği'nin tanımına göre kimlik: "Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan koşulların tümüdür" (Dil Derneği, 2023). Kimlik konusu; psikoloji, felsefe, sosyoloji, beşeri coğrafya ve antropoloji gibi çeşitli bilim dallarında sıklıkla ele alınan bir araştırma ögesi olmuştur (Kaymaz, 2013: 739). Kimlik kavramı, en geniş anlamıyla kişinin kendisini nasıl tanımladığını, aynı zamanda çevresindekiler ve toplumca nasıl tanımlandığını kapsamakla birlikte, kişinin taşıdığı bütün özellikleri de ortaya koymaktadır (Aşkın, 2007: 213). İmançer (2003) kimliği; "İnsanın kim olduğu, diğerleri tarafından nasıl görüldüğü, rolü, ihtiyaçları ve değeri konusundaki sorulara cevap verme tarzının davranışlara yansıma biçimi" olarak tanımlamaktadır. Aynı kavram, kaçınılmaz olarak da birbirini andıranlar arasında karşılaştırmayı getirmekte ve ayırt edici özellikleri ortaya koymaktadır (Gündüz ve Taner, 2001: 553).

Bauman'a göre kimlik, iki yönlü bir tanınma mücadelesinin merkezinde şekillenir. Bu mücadelenin bir tarafında, bireyin geçmişten miras kalan eski kimliğini aşarak yeni bir kimlik inşa etme çabası yer alırken, diğer tarafında ise dışarıdan dayatılan, bireyin kendisini yabancı hissettiği kimliklere karşı verilen bir direniş söz konusudur (Bauman, 2001: 50-52). Kimliğin oluşumu, bu iki kutup arasında yürütülen çatışmanın içinde anlam kazanır. Bu süreçte birey, hem kendisini yeniden tanımlama hem de kişisel geçmişini yeniden kurgulama sorumluluğuyla karşı karşıya kalır. Bauman'ın "belirsizlik" kavramı da tam bu noktada devreye girer. Zira kimlik, temelde bireyin yaşadığı belirsizlikten kurtulma çabasını temsil eder. İnsan, aidiyetine dair şüpheye düştüğü, kendi yerini ve bu yerin çevresindekilerce nasıl algılandığını kestiremediği durumlarda kimlik meselesi üzerine düşünmeye başlar. Bu anlamda "kimlik", bireyin hangi sosyal konumda durduğuna ve bu konumun başkaları tarafından nasıl onaylanacağına dair tereddüt yaşadığı anlarda ortaya çıkan, belirsizlikle baş etme arzusunun bir ifadesidir (Bauman, 2001: 112).

Tok (2003), kimlik konusundaki düşüncelerini üç ayrı başlıkta incelemektedir: İlk olarak, aynı toplumsal kimliği taşıyan kişilerden farkını veren ve kimliğinin karakter veya toplumsal kimlik gibi diğer unsurları değiştiğinde bile gerek bütünlüğünü gerekse aynı kimse olduğu hissini sağlayan unsurdur. İkinci olarak, bir kişinin hem etik ilke, inanç, ülkü ve değerleri hem de psikolojik özellikleriyle birlikte kişisel özellikleri ya da kişiliğidir. Üçüncü olarak, kişinin kendine uyguladığı sosyo-kültürel kimlik, kişinin kendini tanımladığı kültürel kimlik, kimlik bağlamı ve kültürel kimlikle özdeşleşmenin bir sonucu olarak sahip olduğu amaç ve bağlılıkları içine alan sosyo-kültürel öğelerdir (Tok, 2003: 119-120).

Kimlik kavramı, sosyolojide özellikle 20. yüzyılın ortalarında bir alan kazanan simgesel etkileşimciler olarak adlandırılan topluluk sayesinde önemli bir yer edinmiştir. Simgesel etkileşimciler, simgesel düzenlerin aracılık ettiği, bireylerin farkındalığını biçimlendiren toplumsal etkileşimle ilgiliydiler. Bu etkileşimi çözümlerken ilk başta kimlik sözcüğünü tercih etmemişler, simgesel etkileşim kuramcıları Mead ve Cooley bu sözcük yerine "benlik" sözcüğünü kullanmışlardır. Ancak "kimlik", Mead ve Cooley gibi simgesel etkileşimciler için, bir teknik terim olarak birikmiştir. Goffman, *Stigma* isimli çalışmasında, "benlik" yerine "kimlik" terimini benimsemiştir (Gleason, 2014: 32-33). Goffman bu çalışmasında, kişinin kendi benliğini algılamasına, bununla birlikte hem başkalarını hem de başkalarının

gözünden kendisini anlamasına, tanımlamasına ve açıklamasına ilişkin çözümlenmeleriyle kimlik-benlik bağlantısını iç içe geçirmektedir. Bu bağlamda, bu iki terimin kapsamlarını anlamaya ve açıklamaya yönelik de kimi ipuçları sunmaktadır. Benliği sunma biçimlerinin türevlerini oluşturan, “varsayılan toplumsal kimlik” ve “fiili toplumsal kimlik” arasındaki gerilimi eksene alan Goffman, kimlik konusunu sosyolojik bir konu olarak bağlamını oluşturmaktadır (Goffman, 2014: 30-32).

Sosyoloji içerisinde kimliğin kazandığı çerçevelerden birisi de Berger ve Luckmann (1991) sayesinde olmuştur. Berger ve Luckmann’ın (1991) “Gerçekliğin Sosyal İnşası” adlı kitabı, toplumsal gerçekliğin, toplumsal yapı ve ilişkiler içerisinde nasıl ortaya çıktığını açıklayan geniş kapsamlı bir sosyolojik geleneğin yeniden yorumlanmasıyla oluşturulan toplumsal kurgucu yaklaşımı temsil etmektedir. Bu eserde kimlik, toplumla diyalektik ilişkisi içerisinde kurulan bir ilişki biçimi olarak ele alınmıştır. Bu nedenle, toplumsal gerçekliğin “öznel” biçimde yaratılmasında kimliğin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Buna göre, “kimlik sosyal süreçler tarafından biçimlendirilir” ve bu biçimde belirginleşip ortaya çıktıktan sonra “sosyal ilişkiler tarafından süreklileştirilir, değiştirilir ve yeniden şekillendirilir” biçiminde ifade edilmiştir (Berger ve Luckmann, 1991: 194). Alpman’a göre (2018), Berger ve Luckman’ın kimliğin oluşumunda yer alan toplumsal süreçlere ilişkin görüşleri, toplumsal yapının belirleyiciliği çerçevesinde şekillenir.

Bu noktada, Goffman’ın kimlik üzerine yaptığı çözümlenmeler ile Berger ve Luckmann’ın toplumsal kimlik ve sosyal gerçeklik anlayışları arasında önemli bir benzerlik bulunmaktadır. Goffman, kimliği, bireylerin toplumla olan etkileşimlerinde sürekli olarak yeniden inşa edilen bir sunum olarak tanımlarken, Berger ve Luckmann, kimliğin toplumsal yapılar aracılığıyla şekillenen ve toplumla sürekli bir etkileşim halinde olan bir süreç olduğunu savunurlar. Goffman’ın kimlik sunumu üzerine geliştirdiği bakış açısı, bireylerin toplumsal etkileşimler içerisinde kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıklarını incelemektedir. Buna karşılık, Berger ve Luckmann’ın toplumsal gerçeklik inşasına dair vurgusu, kimliğin toplumsal bağlamda nasıl şekillendiğini ve bu süreçte sosyal etkileşimlerin nasıl belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Her iki düşünür de kimliğin, toplumsal süreçler aracılığıyla biçimlendiğini ve sürekli olarak toplumla etkileşim içinde yeniden inşa edildiğini belirtir. Dolayısıyla, Goffman’ın kimlik anlayışı, Berger ve Luckmann’ın

toplumsal yapılar ve etkileşimler üzerinden kurduğu kimlik inşası modelini tamamlayan bir yaklaşımdır.

Kimlik kavramı, hem bireylerin hem de toplumların varlıklarını ifade eden çok yönlü bir kavramdır. Birçok alanla ilişkili olan kimlik, son yıllarda üzerinde en çok tartışılan kavramlardan birisi olmuştur (Tabur, 2014: 11). Tanımlardan da yola çıkarak, kimlik kavramının kişisel boyutunun yanında toplumsal boyutunun da olduğu sonucu çıkmaktadır. Morley ve Robings (1997) ve Schlesinger (1994), kimliklerin bir toplumsal ilişkiler düzeni içinde oluştuğunu ve birbirlerini tanımaları gerektiğini şöyle dile getirmektedir: “Kimlik ... bir ‘nesne’ olarak değil, ‘bir simgeler ve ilişkiler sistemi’ olarak düşünülmelidir ... herhangi bir failin (agent) kimliğinin sürdürülmesi, tek, belirli bir kimlik değil; sürekli yeniden oluşum sürecidir ve bunda öz tanımlama ve farklılığın onaylanması boyutları birbiriyle devamlı iç içe geçer ... kimlik, kolektif eylemin dinamik, gelişmekte olan bir yönüdür.” (Schlesinger, 1994: 238-239).

Toplumsal kimlik, bireyin içinde bulunduğu toplumla olan ilişkileri doğrultusunda şekillenir ve toplumun kendisine atfettiği rolü yerine getirmesi beklenir (Ulağı, 2015: 12-13). Bu bağlamda, toplumsal kimlik, bireyin kendi isteğiyle değil, toplumun dayatmaları ve üyelik ilişkileri aracılığıyla kazandığı bir kimlik türüdür. Tajfel (1974), toplumsal kimlik kavramını, bireyin bir ya da birden fazla topluluğun parçası olup, bu bağlılığın farkında olması şeklinde tanımlar. Bu bağlılık, toplumsal sınıflandırma işlemiyle şekillenir ve kişi, ortak özelliklere sahip topluluklarla özdeşleşirken, farklı özelliklere sahip topluluklardan kendini ayırır. Bu süreçte, topluluğun bireyi kabul etmesi ve üyeliği kabul etmesi kritik bir rol oynar.

Bu bağlamda toplumsal kimlik, bireyin üyesi olduğu toplumun dili, tarihi, kültürü, inancı, gelenek ve göreneklerine bağlılığını dile getirmektedir. Toplumsal kimlik, tarihsel bir süreç içerisinde oluştuğu için bir toplumu başkalarından ayıran başlıca özelliktir (Işık, 2020: 28). Kimlik tanımlaması yapılırken aynı zamanda bir “öteki” tanımlaması yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan, kimlik ve öteki arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kimlik, öteki ve öteki’ne ilişkin bir ilişkiler düzenidir ve toplumsal bir olgudur (Acar ve Esen, 2021: 42). Kendinden olan beğenilerek güven duygusuyla hareket edilirken, kendinden olmayanı öteki, yabancı, hatta daha da ileri giderek, düşman olarak gören olumsuz yorumlar

yapılabilmektedir. Ötekiyi kötölemek, aslında kişinin ve bağlı olduğu topluluğun yüceltilmesi, bir tür toplumsal kimliğin pekiştirilmesidir. Ötekiyle ilgili oluşturulan kalıp yargılar ve olumsuz damgalamalar, kişi ya da toplulukların kendilerini yüceltme ve olumlu kimlik geliştirme çabalarının bir göstergesidir. Bu durum “öteki” kavramı kimlik kurulmasındaki yerini ve işlevini ortaya koymaktadır (Mutlu, 2021: 41).

Kimlik inşası hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürekli ve dinamik bir süreçtir. Kimlik, bireylerin kendilerini tanımlama biçimlerinden daha fazlasını ifade eder; aynı zamanda toplumsal yapılar, kültürel bağlamlar ve etkileşimler aracılığıyla şekillenir. Goffman ve Berger & Luckmann’ın çalışmalarındaki paralellik, kimliğin yalnızca bireysel bir algı değil, aynı zamanda toplumsal bir üretim ve yeniden üretim süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Goffman’ın “benlik” ve “kimlik” arasındaki ayrımı vurgulayan analizleri, bireylerin kimliklerini sosyal etkileşimler içinde nasıl inşa ettiklerini anlamamıza olanak verirken, Berger ve Luckmann’ın toplumsal gerçekliğin inşasına dair bakış açıları, kimliğin toplumsal yapılarla olan etkileşimini derinleştirir.

Bu çerçevede, kimliğin oluşumunda öteki kavramının önemli bir rol oynadığı ve kimliklerin bu karşıtlıklar üzerinden biçimlendiği de açıkça görülmektedir. Toplumsal kimlik, bireyin toplumda aldığı rolü, kendini ve başkalarını nasıl konumlandığını belirleyen bir araçtır. Bu bağlamda, kimlik yalnızca bireysel bir kavram değil, aynı zamanda toplumsal bir yapının, gücün ve kültürün yansımasıdır. Özellikle kimlik ile öteki arasındaki ilişki, toplumsal sınırlar, aidiyet ve dışlanma süreçleriyle doğrudan bağlantılıdır ve bu durum, toplumsal kimliklerin sürekli olarak yeniden şekillendiği ve yeniden inşa edildiği bir süreci işaret eder. Sonuç olarak, kimlik kavramının çok boyutlu ve çok katmanlı yapısı, onun toplumlararası ilişkilerdeki ve bireyler arası etkileşimlerdeki önemli yerini bir kez daha pekiştirmektedir.

2.2. Sosyolojik Bir Mekân Olarak Kent

Kent, Batı dillerine Latince yurttaşlık “Civitas” anlamına gelen kavramdan geçmiştir. Bu nedenle Fransızca “Cité”, İngilizce “City” ve İtalyanca “Città” terimleri kullanılmaktadır. Bu kavramlar kenti (polis) kamusal yurttaşlık haklarına dayandıran klasik Yunan felsefesinden kaynaklanmaktadır. Kent, yurttaşlık haklarının kullanıldığı mekânı ifade ediyordu. Kentsel mekân bu anlamda sosyal bir

içeriğe sahiptir (Holton, 1999: 13). Türkçe’de “kent” terimi, önce balık (balığ) olarak adlandırılan yerleşim yerleri, 11. yüzyıllardan itibaren Karahanlılar ve Oğuzlar’da “kend” olarak adlandırılmıştır. Kaşgarlı Mahmut, “kend” kelimesinin Türklerde şehir, kale ve köy anlamında yerleşim yeri olarak kullanıldığını belirtmektedir (Sümer, 1994: 1).

Alver’e göre, kent; insanlık tarihinin belirli bir anında ve belirli koşullarla oluşan, süreç içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik, dini, mimari ve estetik yönleriyle kendini gösteren bir yaşam alanıdır. İnsan, kentte doğada hazır bulmadığı, kendi amaçları doğrultusunda ve kendi ilişkileri ile siyaseti paralelinde sonradan inşa ettiği yeni bir yaşam alanı kurmuştur (Alver, 2017: 11). Yörükân’a göre ilk sosyolojik kent tanımı, René Maunier’in “Şehirlerin Menşei ve Ekonomik Fonksiyonu” adlı eserinde verilmiştir. Maunier, daha önce yapılmış kent tanımlarında ortak özelliğin, kentin tek bir özelliğine göre, morfolojik ve fonksiyonel özelliklerine göre ve her iki tipten özellikleri de içine alan karma bir esasa dayanmış olmalarına göre üç grupta değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Yapılan ayrımlar ile şekillenen tanımlarda, daha çok nüfus yoğunluğu ve bir merkezde toplanma dikkate alınmış; sur ve kalelerle meydana gelen morfolojik köy-kent farklılığı üzerinde durulmuş; kimi tanımlarda demografik özellikler göz önünde bulundurulmuş, fonksiyonel ayrıştırmalarla tanımlamalar yapılmış; değişim ve tüketim kavramlarıyla ise kent her yönüyle açıklanmaya çalışılmıştır. Kent, hukuki bir yapı, askeri bir oluşum, pazar olgusuna bağlı bir yapı, zanaatla açıklanabilecek bir kurum, ekonomik faktörlerle açıklanabilecek bir yapı veya ticari bir oluşum olarak düşünülmüştür; bunlar özellikle Avrupa’da kent kuramlarının bir ön hazırlığını teşkil etmiştir (Yörükân, 2006: 44; Yazar, 2010: 11).

Farabi, İslam siyaset felsefesi bağlamında ideal toplum ve devlet anlayışını temellendiren öncü düşünürlerden biridir. El-Medînetü’l-Fâzıla adlı eserinde, ideal devletin gerçekleşmesi için gerekli olan kent düzenine dair normatif bir kuram ortaya koyar. Farabi’ye göre mükemmel kent, tüm parçaları birbiriyle uyum içinde çalışan sağlıklı bir bedene benzer; tıpkı insan bedenindeki gibi hiyerarşik yapılar ve işlevsel bir bütünlük içerir. Farabi, kentleri “erdem” ve “mutluluk” ilkeleri doğrultusunda sınıflandırır. Ona göre yalnızca "erdemli (faziletli) kent", bireylerin en yüksek iyiye ulaşmasını sağlar. Bunun karşısında yer alan dört tür “erdemsiz” kent vardır: cahil kent, bozuk (fasik) kent, karakteri değişmiş (mubaddala) kent ve doğru yolu

bulamamış (dalla) kent. Farabi bu ayrımı şu şekilde ifade eder: “Erdemli Devlet’te mükemmel şehre zıt olan şehirler; câhil şehir, bozuk (fâsık) şehir, karakteri değişmiş (mubaddala) şehir ve doğru yolu bulamamış-yanlışlık içinde olan (dalla) şehir olarak dört kategoriye ayrılır” (Farabi, 2004: 99). Bu kentlerin her birinde hüküm süren anlayış ve toplumsal yapı, bireylerin erdemli yaşama ulaşmasına engel olmakta; bu yönüyle söz konusu kentlerin halkı da erdemli toplum tasavvurunun karşıtı olarak değerlendirilmelidir.

İbn Haldun’un toplumsal yapıya dair kuramı, kentlerin yalnızca fiziksel ve ekonomik yapılar olmadığını, aynı zamanda ahlaki, dini ve siyasal boyutları da içeren karmaşık organizmalar olduğunu ortaya koyar. Ona göre kentler, refah ve bolluğa ulaşmış yerleşimlerdir; bu yerleşimlerin amacı ise “huzurlu, istikrarlı ve güvenli bir yaşam” sağlamaktır. Ancak bu amaç doğrultusunda kentlerin kuruluş sürecinde bazı ilkelerin gözetilmesi gerektiğini vurgular. Kuruluş aşamasında, topluma zarar verecek yolların kapatılması, fayda sağlayacak imkânların ise desteklenmesi gerektiğini belirtir. İbn Haldun’un ideal kent anlayışı iki başlık altında ele alınabilir: ilki “kurulacak olan kenti zararlardan korumak için yapılması öngörülen nitelikler”, ikincisi ise “kentlerin kuruluşunda faydalı olacak nitelikler”dir. Bu niteliklere uygun kurulan kent, onun düşüncesinde “ideal kent” olacaktır.

Bu noktada İbn Haldun’un kent hayatına ilişkin normatif ve olgusal ayrımı dikkat çekicidir. Kentlerin kuruluşu normatif bir çerçevede değerlendirilirken, gelişim, çözülme ve yıkılış evreleri ise daha çok tarihsel ve olgusal bir bağlamda ele alınmaktadır. Ona göre kent, uygarlıkların doğuş ve gelişim mekânı olsa da aynı zamanda çöküşün de zemini hâline gelir. Çünkü kent hayatı, bireyleri zamanla refahın ve lüksün aşırılığına alıştıırır. Bu durum da ahlaki ve dini yozlaşmayı beraberinde getirir.

İbn Haldun, kentliliğin bireyin iç dünyasına ve ahlaki yapısına etkisini açıkça ortaya koyar:

Şehirliler bu dünyanın nimetlerine aşırı meylettiklerinden, zevk ve eğlencelerle çok meşgul olduklarından ve şehvetlerini tatmin etmeye yöneldiklerinden zamanla nefisleri kirlenmiş ve bu kirlilik oranında da iyi ve hayırlı şeylerden uzaklaşmışlardır. Hatta utanma duyguları bile gitmiştir. ...utanma duygusunun onları artık bu gibi çirkin davranışlardan alıkoyamadığını görürsün. Çünkü sözlü ve fiili olarak yapageldikleri çirkin ve kötü şeyler onları buna iyice alıştırmıştır. (Haldun, 2004: 163)

Bu bağlamda İbn Haldun'un kentli birey portresi, fiziki güvenlik ve konforun getirdiği rehavete teslim olmuş, silahsız, cesaretsiz ve edilgen bir karakterdir. Ona göre:

Bedeviler, hadarilerden daha cesurdur. Bunun sebebi, şehirlilerin rahata ve lükse alışmış olmaları, bolluk ve nimetler içinde yaşamaları, canlarının ve mallarının güvenliğini ise kendilerini yöneten idarecilere tevdi etmiş olmalarıdır. Şehirliler, yaşadıkları şehri çevirip onları başkalarından koruyan surların içinde, hiçbir korku ve endişe duymadan, güven içinde rahat rahat uyurlar... Silah taşımaya bile bırakmışlardır. Hatta silah taşımamaları birkaç nesil devam edince, güvenliklerini ev reisinin sağladığı kadınlar ve çocukların durumuna düşmüşlerdir. Bu durum onlarda tabii bir hal şekline dönüşmüştür. (Haldun, 2004: 166)

Bu tespit, İbn Haldun'un toplumsal evrim anlayışının merkezinde yer alan "ahlaki çözüme" olgusunu temellendirir. Ona göre insanoğlu, doğası gereği değil, alışkanlıkları ve içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda şekillenir:

Şehirliler her ne kadar badiyelerde ve yolculuklarda onlarla beraber olurlarsa da, güvenlikleriyle ilgili her şeyi onlara havale ederler... Bunun temelinde de insanın tabiatı ve mizacının değil, 'imkânları ve alışkanlıklarının kişisi' olması yatar. İnsanın alıştığı bir durum, giderek onun tabii karakterinin yerini tutmaya başlayan bir ahlak, meleke ve adet haline gelir. (Haldun, 2004:166)

Bu noktada İbn Haldun'un tarihsel evrim anlayışı devreye girer. Ona göre uygarlıklar canlı bir organizma gibidir; doğar, büyür, gelişir, yaşlanır ve nihayetinde yok olurlar. Ancak bu süreç doğrusal değil, döngüsel bir yapı arz eder. Arslan (2009: 118), bu durumu şu şekilde açıklar: "Bedevi umran yerini şehir umrana bıraktığı gibi şehir umranı da gelişmesini tamamlayıp sona erdiğinde yerini tekrar bedevi umrana bırakmaktadır. Böylece tarihsel evrim İbn Haldun'a bir takım insan topluluklarının ve umranlarının 'döngüsel' bir evrimi gibi görünmektedir." İbn Haldun'un kent ve kentli insan anlayışı; sosyal yapı, ahlak, din ve siyasal düzenin karşılıklı etkileşim içinde şekillendiği dinamik bir süreçtir. Kentlerin sunduğu refah ve güvenlik ortamı, başlangıçta medeniyetin gelişimine hizmet ederken; zamanla bireylerin ahlaki yozlaşmasına, cesaret ve dayanıklılık gibi temel niteliklerin kaybına neden olur. Bu da toplumsal çözülmeyi ve uygarlığın çöküşünü beraberinde getirir.

Kent alan yazınına incelediğimizde, tanımlamaların sürekli olarak değişim ve dönüşüm geçirdiğini görmekteyiz. Bunun nedeni, kentlerin durağan bir yapı içerisinde olmamalarıdır. Kent, hem kendisi hem de içerisinde yer alan bireylerle etkileşim halindedir. Böylelikle kent, kendini tekrar ve tekrar inşa ederken aynı zamanda insanları da burada önemli bir konumda tutmaktadır. Sosyolojinin temel alt dallarından biri olan kent sosyolojisine baktığımızda, sosyolojinin kuruluşunda

kendimizi bulmamız mümkündür. "Kent sosyolojisi" yakın bir zamanda bilim dünyasına girmiş olsa bile, sosyolojinin önde gelen isimleri olarak kabul edilen Marx ve Weber, sanayileşmenin analizinde kentlerin varlığını sürekli olarak incelemişlerdir.

Karl Marx ve Friedrich Engels, kenti doğrudan bir araştırma nesnesi olarak ele almaktan ziyade, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecindeki rolü bağlamında incelemiş ve bu doğrultuda ekonomi-politik yaklaşımın kuramsal temellerini atmışlardır. Marx ve Engels'in sınıf çatışması ve sınıf bilinci ekseninde geliştirdikleri analizler, kenti artı ürünün üretildiği ve sınıfsal ayrışmanın belirginleştiği bir mekânsal yapı olarak konumlandırmıştır.

Marx, 1867 yılında kaleme aldığı başyapıtı *Kapital*'de, kapitalist sistemin temel yapı taşı olan metayı çözümlenmiş ve sermayenin üretim ilişkileri içerisindeki işleyişini kapsamlı bir biçimde ortaya koymuştur. Engels ise 1845 yılında yazdığı *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* adlı eserinde, dönemin işçi sınıfına dair gözlemsel ve betimleyici analizler gerçekleştirmiş; emekçi sınıfın çalışma ve yaşam koşullarına ilişkin önemli bilgiler sunmuştur. Engels, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki yaşam biçimi farklarını ortaya koyarak, kapitalist kentleşmenin doğurduğu mekânsal ayrışmayı vurgulamıştır.

Marx'ın çalışmalarında kent mekânına ilişkin doğrudan sistemli bir kuramsallaştırmadan söz etmek mümkün olmamakla birlikte, üretim, meta ve sınıf bilinci ekseninde kentleşmeye dair dolaylı göndermeler yer almaktadır. Buna karşın, Engels'in (2013) çalışmasında kentleşme olgusuna yönelik önemli gözlemler ve ipuçları bulunmaktadır. Marx'a göre, sanayileşme süreciyle birlikte kırdan kente doğru yoğun bir göç yaşanacak ve bunun sonucunda kentlerde nüfus yığılması meydana gelecektir. Böylece kapitalist üretim biçimi, feodal sistemin yerine geçerek imalata dayalı ve kent merkezli yeni bir sınıf yapısının oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Bu bağlamda, Marx'ın analizine göre, kapitalist kent, feodal toplum içerisinde adeta bir "kurtarılmış bölge" niteliği kazanacaktır (Giddens, 2010: 296). Engels, kentlerin ortaya çıktıkları zamanlardan günümüze kadar toplumsal eşitsizliğin merkezi olduğu görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

Kentin eski bölgelerinde birçok yer pis ve bakımsızdır; pislik yığınları ve su birikintileriyle doludur. Birmingham'da oldukça fazla olan avlu sayısı aşağı yukarı 2000'e ulaşmakta ve kent işçilerinin büyük bir kısmını barındırmaktadır. Bu avlular genellikle dar, çamurlu, kötü havalandırılmış, su tertibatı bulunmayan

8 ila 20 ev tarafından çevrilmiş yerlerdir. Bu evlerin arka duvarlarının ortak olması nedeniyle sade ve yan taraflarında pencereleri bulunur... Birmingham'da birkaç mahzen iş yeri olarak kullanılmasına rağmen mahzen konutlar pek fazla değildir. Proleterlerin kaldığı pansiyonlarsa çoktur ve avlulara ya da kentin merkezine yapılmışlardır. Bunların hemen hepsi iğrenç ve kötü koku yayar. Bu pansiyonlar, rahatlığı ya da ahlaki hiç önemsemeden, sadece bu aşağı yaratıkların dayanabilecekleri bir atmosfer içinde yemek yiyen, kafayı çeken, sigara içen ve uyuyan dilencileri, hırsızları ve fahişeleri barındırırlar. (Engels, 2013:73)

Ekonomi-politik yaklaşım çerçevesinde kent ve kentleşme olgusu, kapitalist üretim tarzının gelişimi, sermaye birikim süreçleri ve sınıf mücadelesi dinamikleri ile birlikte ele alınmaktadır. Bu bağlamda, Marx ve Engels doğrudan kenti bağımsız bir araştırma nesnesi olarak incelememiş olmakla birlikte, kır-kent ayrımı üzerinden kentsel mekânda ortaya çıkan çelişkilere dikkat çekmişlerdir (Güllüpmar, 2013: 54). Engels'in *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* (2013) ve Marx'ın *Kapital* (2010) adlı eserlerinde, işçi sınıfının içinde bulunduğu yaşam koşulları ile bu koşulların kentsel mekânla kurduğu ilişki ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Marx (2010), ücretli emeğin görünürdeki özgürlüğünü şu sözlerle sorgular: “Kapitalist üretim süreci, bir bütün olarak ele alındığında ya da bir yeniden üretim süreci olarak, sadece meta, sadece artık değer üretmekle kalmaz, sermaye ilişkisinin bizzat kendisini, bir tarafta kapitalisti diğer tarafta ücretli işçiyi üretir ve yeniden üretir.” (Marx, 2010: 559).

Marx ve Engels'e göre kent, işçi sınıfının sınıf bilincini ve örgütlü emek biçimlerini geliştirmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Proletarya, yalnızca üretim sürecinde değil, aynı zamanda gündelik yaşamını sürdürdüğü alanlarda da kolektif olarak varlık göstermektedir. Bu kolektif yaşam deneyimi, işçi sınıfının maruz kaldığı dışlanma ve ezilme süreçlerini ortaklaştırmakta; böylece bu deneyimlerin farkına varılmasını ve buna karşı bir sınıf tepkisinin gelişmesini olanaklı kılmaktadır. Bu yönüyle kent, hem sınıf bilincinin oluşumu hem de örgütlenme süreçlerinin gelişimi açısından en elverişli mekânsal bağlam olarak öne çıkmaktadır.

Weber, kenti yapısal bir perspektiften ele almış; sosyal yapı ile ekonomik, siyasi, dini ve yasal kurumları tüm yönleriyle inceleyerek kenti, diğer kentler ve toplumun diğer kesimleriyle ilişkileri bağlamında, sosyal ve politik düzenin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Bu nedenle, Weber'in kent teorisi, sistematik şehircilik teorisine yakın bir yaklaşımdır. Weber'in ideal kenti, Orta Çağ lonca kentidir; burada ekonomik girişimler, dini faaliyetler ve özel-kamusal yaşam birleşmiştir. Kapitalizmin gelişimiyle topluluk yaşamı kademeli olarak bozulur. Weber, kente dair üç perspektif geliştirir: Sosyolojik açıdan anonimlik, ekonomik açıdan pazar

merkezi, siyasi-idari açıdan ise kent, belirli bir hükümlanlık alanı ve askeri kontrolü elinde tutan bir yapıdır. Weber, kenti feodalizmden kapitalizme geçişin önemli bir aşaması olarak görmüş ve kenti, ekonomik açıdan sanayi ve ticaretin hâkim olduğu, siyasi açıdan özerk bir yönetimin bulunduğu bir yer olarak tanımlamıştır: “Savunma amaçlı bir kale; bir pazar; kendine ait bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk; bir dereceye kadar kısmi özerklik ve kendini yönetebilme ve kent sakinlerinin katılımının sağlandığı sivil ve demokratik ortam” (Weber, 2000:91).

Amerika’da ise kent kuramlarına ilişkin düşünceler, belirgin olarak 1915 ve 1925 yılları arasında Chicago Üniversitesi’nde yapılan çalışmalarla gelişmiştir. 1925 yılında Robert E. Park ve Ernest W. Burgess’in birlikte yayımladıkları “Şehir” adlı eser ile sistemli bir kent kuramı ortaya konulmuş, aynı zamanda “insan ekolojisi” denilen yeni bir bilimin temelleri atılmıştır. “Kentli toplulukların sınırları dâhilinde – yani insanların yerleştiği her doğal alanın sınırları dâhilinde- kendi nüfusunu ve kurumlarını, düzenli ve özgün nitelikteki gruplara dönüştürmeyi hedefleyerek işleyen kuvvetler vardır. Bu etkenleri diğerlerinden ayırmayı ve bu kuvvetlerin beraberliğinin ürettiği kurumların ve insanların tipik birlikteliğini betimlemeyi hedefleyen –yani insanı hayvan ve bitkiden ayırarak ele alan– bilim, ekolojidir.” (Park ve Burgess, 2020: 38). Chicago okulunun önemli isimlerinden birisi olan Wirth, kenti bir merkez olarak ele almaktadır; “Dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir.” (Wirth, 2002: 78).

Mumford (2013), “Tarih Boyunca Kent” kitabında ‘mıknatıs’ metaforuyla, kentin merkeziliğini ve çekiciliğini açıklamaktadır: “Bu sözcük kenti tanımlama açısından çok kullanışlıdır, çünkü mıknatıs metaforu, mıknatısın etki alanı ve bu alanın uzaktan cisimleri harekete geçirici gücü ile merkezine farklı özelliklere sahip parçaları çekebilen toplumsal güç hatları arasında bir benzerlik kurmamıza olanak tanır.” (Mumford, 2013: 106). Bu açıklama, kentsel alanların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dinamiklerle şekillendiği vurgulamaktadır. Kent, toplumun farklı sınıflarını ve gruplarını, kendine çekerek bir araya getiren bir merkezdir.

Lynch (2019), kenti şu şekilde tanımlamaktadır: “Çok çeşitli sınıf ve karakterlere sahip milyonlarca insan tarafından algılanabilen ve hatta zevk alınan bir

nesne olmanın ötesinde, yapısını kendilerince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının da ürünüdür. Genel hatlarıyla bir süreliğine sabit kalsa da ayrıntıları sürekli değişir.” Bu tanım, kentin sadece bir yerleşim alanı değil, dinamik ve evrilen bir toplumsal yapı olarak algılanması gerektiğini gösterir. Kent, süreklilik içinde değişen bir yapıdır.

Lefebvre'nın kent tanımı ise, daha çok kent yaşamına yönelik bir anlatım içermektedir. Lefebvre'a göre kent, insanların yaya olarak yürüdükleri, obje yığınlarının önünde veya içinde buluştukları, faaliyetlerinin sonuçlarını göremeyecek şekilde çaprazlama temas kurdukları, öngörülemeyen durumlar meydana getirecek şekilde kendi durumlarını karmaşık hale getirdikleri bir yer olarak tanımlanmaktadır (Lefebvre, 2021: 41). Bu bağlamda:

Kent, saf bir formdur: Karşılaşma noktası, birleşme yeri, eş zamanlılık. Bu formun hiçbir özgün içeriği yoktur, fakat her şey ona gelir ve onda yaşar. Bir soyutlamadır bu, fakat metafizikçilerin yaptığına aksine, bir pratiğe bağlı, somut bir soyutlamadır. Doğal varlıklar, sanayinin sonuçları, teknikler ve zenginlikler, yaşam tarzları dahil kültürün ortaya koyduğu eserler, durumlar, gündelik hayattaki değişiklikler veya kesintiler: Kent işte bütün bu içeriklerin toplamıdır. (Lefebvre, 2021: 114)

Lefebvre'ın tanımı, kentin bireylerin günlük yaşamlarını, sosyal ilişkilerini ve mekânın soyut formunu nasıl şekillendirdiğine dair önemli bir bakış açısı sunar.

David Harvey, kenti sermaye birikimi çerçevesinde ele almaktadır. Harvey'ye göre kentler, toplumsal olarak belirlenen artık ürünün harekete geçirilmesi, koparılması ve coğrafi olarak yoğunlaştırılması yoluyla meydana gelen yapılanmış biçimlerdir. Harvey, kentin artık ürünün harcanmasının da merkezi olduğu belirtmektedir. Anıtsal mimari, savurgan ve çarpıcı tüketim ile günümüz kentsel toplumundaki gereksinim yaratma, hep bu aynı olgunun farklı belirtileridir. Bu nedenle kent, bir dereceye kadar etkili bir talep üretim alanı olarak yorumlanabilmektedir (Harvey, 2003; 2008; Tümtaş, 2012: 23). Harvey'nin sermaye birikimi anlayışı, kentsel alanın sadece mekânsal bir yapılanma değil, aynı zamanda ekonomik ve politik güç ilişkilerinin yeniden üretildiği bir alan olduğunu vurgular.

Bianchini'ye (1999) göre kent:

- Coğrafi sınırlarla tanımlanan ve belirli doğal karakteristiklerle donatılmış;
- İnsan eliyle biçimlendirilmiş (altyapı tesisleri, yapılar, yollar, meydanlar, kamusal mekânlar vb.);

- Kendilerine özgü sosyal ağı ve dinamikleri olan kullanıcı kitlesine sahip (toplumsal);
- Ekonomik etkinlik ve ilişkiler sistemini içeren (ekonomik);
- Farklı politik aktörlerin oluşturduğu toplumsal ve ekonomik yaşamı düzenleyen ilkeler ve kurallar bütünü olan (politik), çok boyutlu bir oluşumdur.

David Harvey'e göre, tarihsel süreç boyunca egemen olan üretim biçimlerinden bağımsız olarak, kentler ilk ortaya çıktıkları andan itibaren artı değer üretildiği, yönetildiği ve dağıtıldığı mekânlar olagelmıştır. Artı değer üretimi, toplumsal yapıyı sınıflara ayırarak belirgin bir toplumsal ayrışmaya yol açmış; bu durum, kentlerin artı değer dolaşımına sokulmasına dayalı bir yapıya evrilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Harvey, kapitalizmin gelişimi ile kentleşme süreçleri arasında güçlü bir ilişki kurar. Ekonomik eşitsizlik, sosyal adalet ve kentsel deneyimleri ele aldığı *Sosyal Adalet ve Şehir* adlı eserinde, coğrafya disiplininin sınırlarını genişletmeyi ve bu disiplini toplumsal süreçleri anlayabilecek bir kuramsal çerçeveye kavuşturmayı amaçlar. Harvey, "mekân nedir?" sorusundan ziyade, farklı toplumsal pratiklerin nasıl farklı mekânsal biçimlenmeler yarattığına odaklanır; bu çerçevede mekânı, toplumsal iktidar ve güç ilişkileri bağlamında çözümler (Harvey, 2003). Toplumsal eşitsizlikler ve yaratılan mekânsal ayrışmanın biçimi ile düzeyi, kentlerin kimliklerinin oluşumunda önemli bir rol oynar ve kentleri birbirinden farklılaştırır (Kurtuluş, 2003: 75). Bu bağlamda, her kentin kendi eşitsizlik düzeyine bağlı olarak, aynı zamanda o kentin üretim ilişkileri, kültürü ve benzeri olguları ile beraber kentlerin her dönemde ve her koşulda kimliğinde değişim ve dönüşüm meydana gelmektedir.

2.3. Kent Kimliği ve Kırsal Kimlik Arasındaki Dönüşüm: Dinamizm, Çoğulculuk ve Kentin Yeniden İnşası

Kent kimliği, çeşitli aktörlerin ortaklaşa ürettiği dinamik bir yapıdır. Kimliğin oluşumu, yalnızca bir tarihsel geçmişin değil, aynı zamanda dünya algısının, tasavvur ve hayat anlayışının da etkisiyle şekillenir. Bu süreç, kentteki tüm mekânsal organizasyonlar, sosyal yapılar ve bireyler tarafından şekillendirilir. Alver (2017) bu süreci, kent kimliğini inşa eden unsurlar olarak tanımlarken, mekân, yaşam biçimleri ve toplumsal dinamiklerin kent kimliğinin temel bileşenleri olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda kent kimliği, bir kentin ruhunu ve kimliğini belirleyen, zamanla şekillenen bir olgudur. Kaypak (2010), kentin kimliğinin kısa süreli değil,

uzun bir zaman dilimi içinde oluştuğunu ifade ederek, kentlerin kimliklerini zamanla kazanıp bu kimliklerle anıldığını vurgulamaktadır.

Kent kimliği, bir kenti diğerlerinden ayıran ve onu tanımlayan özelliklerin tümüdür. Bu kimlik, kentteki tarihsel, kültürel, sosyo-ekonomik faktörlerle şekillenir. Keleş (1998) tarafından yapılan tanımda, bir kentin çağdaş, bilimsel ve kültürel birikimi, bölgesel, ulusal ve küresel bağlamdaki işlevsel özelliklerinin kent kimliğini oluşturduğu belirtilmektedir. Lynch (1981) ise kent kimliğini, kentin fiziksel, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörlerle şekillenen, geçmişten geleceğe uzanan sürekli gelişen bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu sürecin sonunda kent kimliği, kentlilerin yaşam tarzları ve kentle etkileşimleriyle biçimlenir.

Her kentin kendine özgün bir mimari yapısı, yaşam tarzı, diğer bir deyişle bir kimliği vardır. Kent kimliğinin temel değerleri, tarihsel ve kültürel birikimle şekillenir. Kent belleği veya toplumsal bellek, mekân, zaman, anı ve kimlik birlikteliğinden oluşur. Zaman içindeki toplumsal ve mekânsal değişimin, yaşayanlar üzerinde bıraktığı kolektif izlenimler, kent kimliğini şekillendirir (Çavdarlı, 2019: 37). Bir kentin kimliği, kentte yaşayanların kente yükledikleri değerler ve inançlar kümesidir. Kimlik, kentte var olan ile kente yüklenen değerlerin birleşip ideal bir biçimde şekillendirilmesidir. “Kimlik, kente yakıştırılan olmakla beraber belki daha sonra gerçekleştirilecek, belki de hiç gerçekleşmeyecek potansiyel bir proje olma niteliği taşımaktadır. Oysa kentin kişiliği daha çok gözlemsel olarak dış dünyaya dayanarak ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Kentin kişiliğini ona yakıştırılan özellikler değil, doğrudan onda gözlenenler oluşturmaktadır.” (Suher, Ocakçı ve Karabay, 1996: 57).

Kent kimliği değişmez olmayıp dinamik bir yapıya sahiptir. Bu değişim, kentleri etkileyen fiziksel ve sosyal süreçlerle doğrudan ilişkilidir. Günümüzde, kentlerin karşılaştığı doğal afetler, küresel ısınma, savaşlar ve diğer çevresel etmenler, kentsel yapıyı fiziksel olarak dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, kent kimliğini önemli ölçüde etkiler. Aynı zamanda, planlama ve tasarım çalışmaları ile kentlerin fiziksel yapıları ve kimlikleri yeniden şekillendirilebilir. Tekeli (1991), kent kimliğinin bu sürekli yeniden tanımlanma ve üretim sürecine işaret ederken, toplumun oluşturduğu kimlik tanımlarının geçmişten gelen unsurlarla harmanlanarak yeniden şekillendiğine dikkat çeker.

Güvenç (1991), kent kimliğini geçmişle günümüz arasındaki süreklilik olarak tanımlayarak, bu bağın kenti yaşamının ve kimliğini anlamının temel bir unsuru olduğunu vurgular. Kentin kimliğini şekillendiren sosyal değişimler, kentte yaşayan bireylerin yaşam biçimlerini değiştiren faktörler olarak öne çıkar. İmamoğlu (2016), bu durumu insanların içinde buldukları fiziksel çevreye bağımlı olarak değişen kimlik yapısını açıklarken, bireylerin mekânsal kimlik üretiminde sürekli olarak etkileşim içinde olduklarını belirtir. Bu bağlamda, kent kimliği yalnızca bir yansıma değil, bireylerin kentle olan etkileşimi sonucu şekillenen bir yapıdır.

John Reader (2004), "Kentler uygarlığı tanımlayan eserlerdir," derken, kentlerin yalnızca fiziksel yapılarla değil, aynı zamanda kültürel mirası ve toplumsal ilişkilerle de kimliklerini oluşturduğunu ifade eder. Kentler, hem kendi içindeki sosyal değişimlerle hem de geçmişten gelen kültürel mirasla sürekli olarak biçimlenir. Turner (2015) kentleri modern dönemin kimliklerinin mekânları olarak tanımlarken, kentsel yaşamın kimlik inşasında önemli bir rol oynadığını belirtir. Kentlerdeki sosyal ve kültürel çeşitlilik, bireylerin kimliklerini yeniden şekillendirme sürecini hızlandıran unsurlar arasında yer alır.

Turner'a göre, kentler modern dönemde hem toplumsal değişimin hem de çoğullaşan kimliklerin mekânları olması nedeniyle kimliğin anlaşılmasında ana unsurlardan birisidir (Turner, 2015: 323). Kent, modernizmle birlikte, farklı insanların ve bu insanlara ait farklı dünyaların çoğulluğunu ortaya çıkaran bir yer olarak tanımlanmaktadır (Berger, 2000: 79). Kentleri anlamak, aslında modern kimliğin de anlaşılmasında önemli bir nokta olarak kabul edilmektedir. Modern kimliklerin ve modern dönemin anlaşılması ile kentlerin incelenmesi bağlantılı olduğu için, Bauman da çalışmalarının merkezine kentsel yaşamı yerleştirmiştir (Güçlü, 2014: 281).

Kimliklerin kentlerle ilişkisi, çoğunlukla bireysel çabalarla şekillenen dinamik bir süreçtir. Kırsal alanda, bireyler, birbirlerini tanıyan ve ortak bir topluluk oluşturan insanlardan oluşurken, kentlerde, bireyler, genellikle birbirini tanımayan yabancılaşmış topluluklardan meydana gelir. Bu fark, kent yaşamının karakteristiğini oluşturur. Modern kent yaşamında, bireyler, karşılıklı geçmiş bilgisi olmadan, kimliklerini, içinde buldukları yeni mekânlarda ve zaman dilimlerinde yeniden inşa etmek durumunda kalırlar. Kırsal yaşamda bu tür bir çabaya gerek duyulmazken, kent yaşamında birey, kimliğini sürekli bir yeniden üretim sürecine

tabi tutar; bu süreçte kırsalın izleri arka planda kalır ve kentli birey, yeni aidiyetler inşa etmeye zorlanır (Cova ve Cova, 2001; Köse, 2008 ve Ökaz, 2019). Bu bağlamda, kentte kimlik inşası, bireyin sosyal, kültürel ve bireysel kimliklerini yeniden tanımlaması gereken zorunlu bir süreç hâline gelir.

Kentteki bireyler, yabancıların bir arada yaşadığı, çoğulcu topluluklarda, kim olduklarını ifade etmek zorundadırlar. Bu durum, insanların güven duygusu ile yaşamayı tercih etmelerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkar. Kırsal alanda, insanlar kimliklerini açıklamadan da kim olduklarına dair bir kanaate sahipken, kentte, kimlik açıklaması ve tanımlaması, toplumsal ilişkilerin temelini atmak ve sosyal bağlantılar kurmak için zorunlu bir hal alır (Giddens, 2014: 99). Bu noktada, kırsaldaki sabit kimliklerin aksine, kentte kimlikler, daha esnek, değişken ve zamanla evrilen bir yapıya bürünmektedir.

Kentte kimlik inşası süreci, kırsalın tekdüze yaşam tarzından farklı olarak, bireyin yaşam tarzında değişimlere yol açar. Kentin sosyo-kültürel, siyasal ve dinsel çoğulculukları, bireylerin potansiyellerini harekete geçirerek, doğuştan sahip oldukları kimlikler yerine, kendi inşa ettikleri kimliklerle kendilerini ifade etmelerine olanak sağlar. Bu dönüşüm, eğitim ve ekonomik faktörlerle daha da belirginleşir. Ailesinin sosyo-ekonomik ve kültürel durumundan farklı bir konumda bulunan çocuklar, bir kimliği devralmak yerine, yeni bir kimlik inşa etme sürecine girerler. Bu olgu artık sadece büyük şehirlerde değil, taşra ve küçük kasabalarda da gözlemlenen bir değişimdir (Mumford, 2013: 643).

Giddens'a göre, geleneksel kimliklerde kırsaldaki bireylerin kimlikleri, aile ve benzeri aidiyetlerin bir uzantısı iken, kentte kimlikler, bireylerin sürekli yeniden üretim süreçlerinin bir sonucu olarak şekillenir (Giddens, 2014: 69). Ayrıca, küreselleşme süreciyle birlikte birey, aile kimliklerinden yabancılaşmış ve kendi kimliğini inşa etmekte özgür bir alan bulmuştur (Turner, 2015: 331).

Kentte kimliklerin yeniden üretilmesi sürecinde, 'öteki' kavramı önemli bir rol oynamaktadır. Kırsalda öteki figürü, görece sabit bir yapıya sahipken, kentteki öteki, durumlara ve zaman dilimlerine bağlı olarak farklılaşan, çoğullaşan bir karakter sergiler. Bu öteki kavramının dinamik yapısı, kentli bireyin kimlik tanımlamasında değişimlere yol açar. Kırsaldaki kimlikler ise, daha sabit ve sınırlı bir yapıya sahiptir, çünkü kırsaldaki toplumsal yapılar daha homojen olup, bireylerin kimliklerini somut ve belirgin ölçütlerle açıklamaları beklenir. Bu, kırsaldaki kimliklerin genellikle

durağan ve geleneksel olmasına neden olur (Girgin, 2018; Sarıbay, 1996 ve Schüler, 2002).

Kentteki kimlikler, kırsaldan farklı olarak durumsallık özelliği taşır. Giddens'in 'modernitenin refleksivitesi' kavramı burada devreye girer; kentteki kimlikler, her yeni bilgi ve gelişmeyle yeniden şekillenir ve daha esnek bir yapıya bürünür (Giddens, 2014: 51). Kırsal alanın geleneksel yapısı, bireylerin kimliklerini geçmişlerinden ve geleneklerinden bağımsız bir şekilde tanımlamalarını engellerken, kentte bu engel kalkmakta ve bireyler, kimliklerini durumlarına ve sosyal bağlamlarına göre şekillendirme özgürlüğüne sahip olmaktadır. Kentin özgür sosyal yapısı, bireyselleşmenin önünü açmakta ve kimlikler, kişisel tercihlere ve çabalara dayanarak inşa edilmektedir.

Buna karşın, kırsal kimlikler, hayatın içinden çıkan ve geleneklerle kutsanan kimliklerdir. Bu kimlikler, doğal bir güven duygusu yaratır ve genellikle üzerinde düşünmeden benimsenir. Ancak kent yaşamında geleneğin kaybolması, bireylerin ontolojik güven duygularını sarsar ve onları yeni kimlik arayışlarına yönlendirir. Kentteki kimliklerin soyutlaması, daha çok tasarım ve keşif süreçleriyle şekillenir ve bireyler bu süreçlerde kendi kimliklerini yeniden keşfederler (Giddens, 2014). Giddens'a göre, kimlik, bireysel ve toplumsal değişimin kesişim noktasında şekillenen, sürekli yeniden üretilen bir olgudur.

Postmodern kent yapısı, geleneksel sabit kimlikler yerine, akışkan ve çok katmanlı kimliklerin ortaya çıkmasını sağlar. Kentler, bir tüketim toplumu haline gelmiş ve bu, kimliklerin tüketimle, üretimle değil, neyin ne kadar tüketildiğiyle tanımlandığı bir yapıyı ortaya çıkarmıştır (Özgür, 2009). Postmodernite, kimlik anlayışını, sabit ve geleneksel biçimlerin dışına çıkararak çok daha açık ve geçici kimlikler olarak sunar (Urry, 1999). Bu bağlamda, kentler, kimlik kategorilerinin çeşitlendiği ve geçirgenleştiği bir ortam hâline gelmiştir ve bu durum, kentteki kimliklerin süreksizlik özelliğini ortaya koyar. Giddens'in 'süreksizlik' kavramı çerçevesinde, kentteki kimlikler "süreksiz kimlikler" olarak nitelendirilebilir ve bu, modern kentin dinamik yapısının bir yansımasıdır (Mutlu, 2021).

Ali Yaşar Sarıbay, gündelik hayatın pratik ilişkilerinin kent örgütlenmesi içinde vuku bulduğu "alan"ların, bireylerin kimliklerini ifade etme ve iletme işlevi gördüğünü ifade etmektedir. Bu kamusal ya da yarı-kamusal alanlarda, kitle kültürü ile elit kültürün bir arada görülebildiği gibi, kırsal kimliklerle modern ve postmodern

kimlikler de yan yana varlık gösterebilmektedir. "Postmodern kimlik" tartışmaları bağlamında değerlendirildiğinde, günümüz metropol yaşamının birçok yönü postmodern kimliğin bir yansıması olarak okunabilir. Sarıbay'a (1996) göre, "Modernite, kimliği akışkan, çoğul, şahsi ve özdeşimsel hale getirip değişim ve yenileşmeye tabi kılmıştı." Bu süreçte, eski yaşam tarzlarının yerini yenileri almış; geçmişin reddi ise toplumsal kimliğin bir "öteki" etrafında inşa edilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda modernite, kimliği özsel ve sabit bir yapıya indirgemıştır.

Sarıbay, postmodern dönemin bu anlayışı kökten sorguladığını şu şekilde ifade eder: "Postmodernitede kimlik daha istikrarsız ve kırılabilir hale gelmiştir. Dahası, postmodernite modernitenin kimlik nosyonunu bir mit ve yanılsama olarak sorunsallaştırmıştır. Özne merkezi olmaktan çıkarılarak parçalanmış, sabit ve değişmez temeli kaygan hale gelmiştir. Böylece modern bireysel ve sosyal kimliğin dili olan 'öteki'nin yerini, postmodern 'hayat tarzı' almıştır." (Sarıbay, 1996: 38-40). Bu çerçevede, postmodernite yalnızca kimliğin yapısını dönüştürmekle kalmamış; aynı zamanda bireyin kendisini tanımlama biçimini de kökten değiştirmiştir. Artık kimlik, sabit ve özsel bir yapı değil; değişken, kırılabilir ve yaşam tarzları üzerinden kurulan bir anlatıdır.

Bu bağlamda *kent kimliği*, zaman içinde dönüşen, sürekli evrilen ve çoklu dinamiklerin etkisi altında şekillenen bir kavram olarak, kentsel yaşamın ve toplumsal yapının derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Kentlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel yapıları arasındaki etkileşim, kent kimliğinin çok katmanlı, değişken ve öngörülemez doğasını belirlemektedir. Geleneksel kimliklerin aksine, kent kimlikleri, bireylerin deneyimleri, etkileşimleri ve toplumsal bağlamları üzerinden sürekli yeniden üretilecek bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern kent yapıları ve küreselleşme ile birlikte, kent kimliklerinin daha esnek, geçici ve çok katmanlı hale gelmesi, bireylerin ve toplumların kimlik inşa süreçlerine farklı bir boyut katmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, kent kimliği hem bireysel hem de toplumsal anlamda, giderek daha karmaşık ve çok boyutlu bir olguya dönüşmektedir. Kentlerin kimlik inşası süreci, yalnızca fiziksel mekânlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda kültürel, sosyo-ekonomik ve psikolojik unsurların etkileşiminden beslenerek, modern toplumların kimlik anlayışlarını şekillendiren önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

2.3.1. Kent Kimliği: Bileşenler, Farklılıklar ve Oluşum Süreci

Kentsel kimliği belirleyen bileşenler, fiziki çevre ve gündelik yaşam pratiklerinden oluşan bir bütündür. Bu bağlamda her toplumun değerleri ve yaşam biçimleri, içinde bulunulan coğrafyaya ve diğer fiziksel şartlara bağlı olarak birbirinden farklı özellikler gösterdiğinden, kentsel kimliği oluşturan bileşenlerde her bölgeye göre farklılıklar görölmektedir. Kentsel kimliği farklılaştıran mekânsal ve sosyal faktörler, yerin kimliğini meydana getirerek, kent ve mekâna diğer benzerlerinden ayrıcalıklı, kendine has, yerel nitelikler kazandırmaktadır.

Kent kimliğinin, kentin bilinir bir hale gelmesini ve onu, konuyla bağlantısı olmayan sıradan kişiler arasında dahi bilinir kılmasını sağlayan başlıca etmenlerden biri olması nedeniyle, kent inşası sırasında bu kimliğin önem arz ettiği açıkça görölmektedir (Demir, 2006: 117). Kentin kimliğini meydana getiren ya da olumlu/olumsuz bir biçimde etkileyen mimari durumun içerisine pek çok unsur dâhil edilebilmektedir. Buna göre, kenti var eden mekânlar, sokaklar, köprüler, anıtlar gibi kent yaşantısını vurgulayan elemanlar da, kent hafızasının daima diri tutulmasına yardım eden unsurlar olarak kent kimliğinin belirlenmesinde asli görev üstlenmektedir (Alver, 2017: 17).

Bu unsurların kentsel belleğe nasıl yerleştiiğine Tanpınar'ın *Beş Şehir* adlı eserinde rastlamak mümkündür. Tanpınar, Ankara'yı yalnızca kişisel anılar üzerinden değerlendirmez; mimarisinden ruhuna kadar bir dönem panoraması çizer. "O biçare kerpiç evlerin bütün fakirliğini iyi bilmekle beraber kendimde olmayan bir şeyi onlarla tasavvur ederdim" diyerek (Tanpınar, 2011: 15), mekânın yalnız fiziksel değil, duygusal bir yansımasını da ortaya koyar.

Bu bağlamda, bir kentin kimliğinin ve karakterinin; kentin doğal, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve yapılaşmış çevresinin mekânsal öğeleriyle beraber bir bütünlük içerisinde ele alınmasının zorunluluğu mevcuttur. Bundan dolayı, kent kimliği bileşenlerini aşığdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

2.3.1.1. Doğal Çevre

Topografya, iklim, bitki örtüsü, jeolojik durum gibi coğrafi özellikler, kentsel yerleşimlerin oluşumunda ve gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu özellikler, aynı zamanda kentlere özgün bir kimlik kazandırır. Doğal çevre unsurlarının çeşitliliği ve kendine özgü yapısı, kentlerin karakteristik özelliklerini belirler. Kentin

manzarası, doğal güzellikleri ve tarihi değerleri, bireylerin yaşam alanlarını kuşatarak, kentteki insan hareketlerinin sınırlarını çizer ve böylece kentteki kimlik olgusu şekillenir (Şendil, 2017: 30).

Doğal çevreyi oluşturan faktörler arasında karşılıklı ilişkiler, yapay unsurların biçimlenmesinde önemli bir rol üstlenir. Bu unsurlar, kentlerin kurulduğu yerlerin seçiminde olduğu gibi, kentlerin biçimlenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Kentin belirgin doğal özelliği, genellikle o kentin doğal niteliği ile anılmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, bazı kentler ova, dağ ya da kanal kenti gibi coğrafi özelliklere sahipken, bazılarında bu niteliklerin bir kısmı, bazıları ise büyük oranda kentlerin doğal yapısında yer almaktadır. Bu unsurlarla uyum içinde gelişen kentler, kalıcı kimlikler kazanır (Can, 1999).

2.3.1.2. Yapay Çevre

Kentte yaşamını sürdüren bireylerin ihtiyaçlarından kaynaklanan eylem alanları ve bu eylem alanlarının karşılıklı ilişkileriyle şekillenen öğeler, insanlar tarafından oluşturulan yapılı çevreyi meydana getirir. Yapay çevrenin özellikleri, kentin toplumsal yapısı ve kültürel etkinlikleri hakkında bilgi verir; bu nedenle, yapay çevre, kent kimliğinin vazgeçilmez bir bileşenidir (Şendil, 2017: 31). Yapay çevre, dönemin ortak kültürünün, toplumsal değerlerinin, bilgi ve teknoloji alanındaki birikimlerin birer yansımasıdır. Hem bireylerin hem de toplumun sahip olduğu bu değerler, kent kimliğini oluşturan temel unsurlar olup, kentte uygulanan düzenlemeler, yapılı çevrenin oluşturduğu kimlik öğeleridir. Kentte inşa edilen meydanlar, anıtlar gibi kentsel bileşenler, insanlar tarafından oluşturulan yapılı çevrenin bir parçası olarak kabul edilebilir (Duran, 2008: 2).

2.3.1.3. Sosyo-kültürel Çevre

Bireylerin birbirlerinden farklı alışkanlıkları, değerleri, kültürel özellikleri ve inançları, kentlerin kimlik kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Tarihsel birikimler, kentlerin kimlikleri üzerinde etkili olmuştur. Her kentte yaşanan tarihsel sürecin farklı olması, onun mekâna yansımısını da farklılaştırır ve bu yansıma, kent kimliğini etkiler. Bu bağlamda, tarihsel özellikler, kent kimliğini şekillendirmenin yanı sıra, bugüne de yön verir (Göncü, 2007: 87-88). Kentin tarihsel özellikleri, o anlık kimliğine değerler katarken, aynı zamanda kentin gelecekteki yapılaşmasını da etkiler. Bu etkiler şu şekilde sıralanabilir:

- Başarılı ya da başarısız olsun, tarih boyunca gelişen kent ve bina ölçeğindeki yapılaşmaların incelenmesi, mevcut kent kimliğini daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

- Geçmişteki yaşantılar, mevcut ve gelecekteki kimliğin nasıl şekilleneceğine dair ipuçları verir.

- Tarihsel süreçte oluşan kimlik anlayışı, gelecekte yaratılacak kentlerde daha başarılı kimlikler oluşturulmasına olanak sağlar (Örer, 1993: 58; Adams, 1967: 81-82).

Kentte yaşayan bireyler, hem niteliksel hem de niceliksel özellikleriyle kent kimliğini etkiler. Nüfus özellikleri arasında şu unsurlar sayılabilir:

- Nüfus büyüklüğü, yoğunluğu ve artış oranı,
- Yaş gruplarının dağılımı ve toplam nüfus içindeki oranı,
- Doğum ve ölüm oranları,
- Cinsiyet dağılımı,
- Göç hareketleri (Ocakçı ve Southworth, 1995: 4).

Toplumun geçmiş birikimi ve edindiği tecrübeler, o toplumun kültürel yapısını oluşturur. Kültürler, kentlerde doğar, gelişir ve kente etki eder. Bu nedenle kentler, belirli bir kültürü simgeler (Tunalı, 2004). Toplumların süreç içerisindeki tüm etkinliklerinin bir sonucu olarak meydana gelen ve onların yapısını yansıtan kentsel mekânlar, "kültürel çevre" olarak tanımlanır. İnsan, fiziksel çevreyi oluştururken, doğa şartlarının getirdiği kısıtlamalara rağmen, dönemin teknolojik, sosyal, ekonomik ve dini görüşlerinden izler taşır. Bu nedenle, kültürel çevre, insanın çevresiyle sürekli bir etkileşim içinde olduğu bir alandır. İnsan, çevresiyle kurduğu ilişkilerde kültürü, iletişim aracı olarak ve mekânı belirleyici nitelikte önemli bir rol üstlenir (Velioğlu ve Tavşan, 1992).

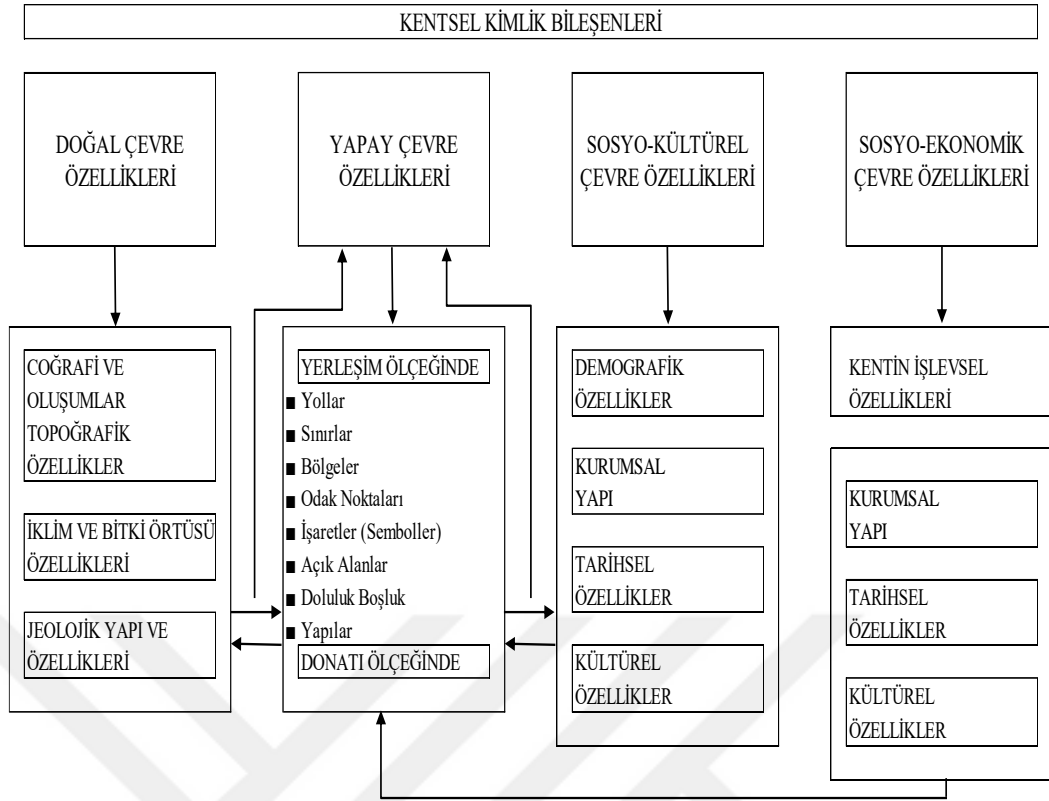
2.3.1.4. Politik-Ekonomik Çevre

Kentler, teknolojinin gelişimine paralel olarak zaman içinde değişmiş ve gelişmiştir. Teknolojinin ilerlemesi sonucunda meydana gelen sanayileşme, büyük toplumsal değişimlere yol açmıştır. Tarımdaki makineleşme ile birlikte tarımsal nüfus, kente göç etmiş ve bu durum kentleşmeyi hızlandırmıştır. Sanayileşmenin

etkisiyle aile yapısı değişmiş ve bununla birlikte gelenek ve göreneklerde de dönüşümler yaşanmıştır (Tezcan, 1984).

Tarihsel olarak kentleri incelediğimizde, farklı dönemler içinde işlevlerinde değişiklikler gözlemlenmektedir. Ekonomik açıdan kentin kalkınması için mekânda farklı işlevlerin, farklı alanlarda yer seçimi yaptığı görülmektedir. Sanayi, kentleşmenin ilk aşamalarında kent içerisinde yer seçerken, zamanla kent merkezinin değişim ve dönüşüm geçirmesiyle kent dışına taşınmıştır (Şahin, 2010: 35). Kente dair unsurların ortak noktasını oluşturan bu ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlerin kente olan olumlu ya da olumsuz etkisi, kentin sosyal ve kültürel yapısının şekillenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Kentli yaşamın hemen hemen her noktasına etkisi olan bu olgunun, aynı zamanda kentin kimlik oluşumuna doğrudan etkisi olduğunu belirtmek mümkündür.

Kentler, sahip oldukları hâkim ekonomik faaliyetlere göre tanımlanabilir. Bu ekonomik faaliyetler; tarım kenti, sanayi kenti, ticaret kenti, liman kenti ve turizm kenti olarak sınıflandırılabilir. Türkiye’de, örneğin, Antalya denilince turizm kenti gelmektedir. Kentin ekonomisini şekillendiren ve o kente egemen olan bu faaliyetler, kentlerin farklı algılanmasına neden olur. Kentlerin ekonomik profilleri, yalnızca ekonomik yapıyı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel dokuyu da etkileyerek, kentin kimliğini ve halkın yaşam biçimini biçimlendirir.

Şekil 2.1. Kentsel Kimliği Oluşturan Bileşenler (Deniz, 2004; Kılınçaslan, 1995; Lynch, 1960; Ocakçı, 1994; Üngör, 1996)

Kimlik bileşenleri her kent için değişkendir. Kentsel kimlik ögesi olarak değerlendirilen bu bileşenler, farklı kentlerde farklı değerler olarak öne çıkabilmektedir. Kent kimliği, fiziksel, sosyo-kültürel ve politik-ekonomik alanlarda tarihsel süreçler içinde gelişen ve içerisinde yer alan bireylerin davranışlarına göre şekillenen, değişen ve sürekli olarak güncellenen bir bütündür. Kentin kimliği ve karakteri, kentin yapay, doğal ve sosyo-kültürel öğeleriyle bir bütün olarak betimlenebilir (Taşdemir, 2022: 7; Topçu, 2011). Kent kimliğini oluşturan bileşenlerin karşılıklı etkileşimi ve bu etkileşimin sonuçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Tarihi	-	Coğrafi konum, iklim, flora, Fauna, dağlar, madenler, mağaralar, topoğrafılar, yer altı suları, ormanlar, deniz ve rakım gibi özellikler	Tablolar, heykeller, sikkeler, arkeolojik eserler vs. gibi taşınır kültürel miras ve kale, han, hamam, medrese, türbe, köprü, tarihi yol kalıntıları, tarihi evler, cami, çarşı, kilise, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları, batıklar, su altı kalıntıları ve kentleri vs. gibi taşınmaz kültürel miras	Dil, din, gelenek, dans, müzik, ritüeller, gösteri, gösteri sanatları gibi sosyo- kültür özellikler
Doğal	Tarihsel süreçte oluşan doğal siteler, kültürel peyzajlar, biyolojik ve jeolojik formasyonlar vs. gibi doğal miras	-	Tarım arazileri, mera, çiftlikler, orman parkları ve sahil gibi alanlar	Göz, ten ve saç rengi gibi fiziksel özellikler
Yapay	Müzeleri kültür merkezleri ve Anı evleri gibi mekânlar	Parklar, rekreasyon alanları, kayak merkezleri, hayvanat bahçesi, tatil köyleri, plaj ve hipodrom gibi alanlar	-	Özel ve kamusal mekânlar, meydan, sokak, mahalle, yollar, sembolik öğeler, heykeller, donatılar, arazi kullanımı, kent sınırları, kent modeli ve kent dokusu gibi öğeler
Sosyal	Savaşlar, eylemler, sosyal hareketler, anlaşmalar ve devletler gibi nitelikler	Cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi demografik özellikler, nüfus sayısı ve yapısı, aile yapısı, boy, kilo ve sağlık durumu gibi özellikler	Eğitim, istihdam ve gelir gibi sosyo-ekonomik özellikler, kentsel işlevler, sektörler (sanayi, hizmet ve tarım), yönetsel sistem, üretim tarzı ve ulaşım gibi özellikler	-
Tarihi	Doğal	Yapay	Sosyal	

Tablo 2.1. Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenlerin Karşılıklı Etkileşimi

2.4. Tarihsel Süreç İçinde Kentsel Kimliğin Değişimi

Kent kimliği, kent mekânının hem fiziksel hem de toplumsal özelliklerini içermekte ve yaşanan toplumsal değişim, çevresel biçimlenmeler üzerinde de değişimlere neden olmaktadır. Bundan dolayı kent kimliği, doğal ve yapay çevre özellikleri arasındaki etkileşimlerle insan davranışları ve yapısal biçimler neticesinde ortaya çıkmaktadır; kısacası uzun bir zaman dilimi içinde oluşmakta, gelişmekte, değişmekte ve aynı zamanda sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Şehirkimliği, 2024). Antik çağlardan günümüze kadar bir toplulukla beraber yaşamını sürdürmek

zorunda olan birey, her zaman aidiyet birikimiyle kendisini betimleme gereği duymuştur. Kimliğin modern toplumlarda daha fazla ön plana çıkan bir kavram olduğunu söyleyebilirsek bile, antik dönemlerde de bireyler, içerisinde yer aldıkları klan veya sosyal topluluğa karşı kendilerini sorumlu hissetmişlerdir. Bu söz konusu olan sorumluluklar, soy, dil, din, kültür birliği gibi ortaklıkların etkileri söz konusudur ve o dönem itibarıyla bireylerin kimliklerinde önemli bir yer kaplamışlardır (Uğurlu, 2010: 285; Anık, 2012: 17). Tarihsel süreç içinde yaşanan toplumsal, politik, ekonomik değişim ve dönüşümler gerek kentsel kimlik gerekse kentleri oluşturan kişilerin kimliği üzerinde etki eden olgulardır. Kentler bireyleri, bireyler ise kentleri etkilediği için bu bölümde her iki olgu birbiriyle iç içe geçmiş bir şekilde ele alınacaktır.

2.4.1. Sanayi devrimi öncesinde kent yapısı ve bireysel kimlik

Eski Yunan'da kent devleti olan Polis, MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda ortaya çıkan, dinsel, askeri, ekonomik ve siyasal bir bütündür. Bu yapı, günümüz devletinin yerine geçmekte olup aynı zamanda uygarlığın bir simgesidir. Bazı Yunan filozofları için Polis, ideal bir toplum düzenini temsil etmektedir. Aristoteles, aileden köye, oradan da kente geçişi anlatarak en iyi yaşam biçiminin kent yaşamı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, “bir araya gelmenin her türü bir iyiyi hedeflemektedir” ve “en büyük iyiyi” sağlayan birlik ise “Polis” ve “politik toplum”dur (Şenel, 1996: 113; Kayıkçı, 2007: 152).

Henri Lefebvre, bu politik dönemi ve içinde yaşayan toplumsal sınıfları şu şekilde tanımlamaktadır: “... Rahipler ve savaşçılar, prensler, ‘soylular’, askeri şefler. Aynı zamanda yöneticiler ve yazıcılar. Yazı olmadan, yani belgeler, emirler, envanterler, vergi tahsilleri olmadan politik şehir tasarlanamaz bile. Politik şehir, tepeden tırnağa emir, buyruk ve iktidar demektir. Aynı zamanda savaş ve iktidar için vazgeçilmez olan malzemelerin imal edilip korunması ve temin edilmesi temelinde işleyen zanaat ve değişim unsurları da vardır. Bu nedenle ikincil düzeyde zanaatkârları ve hatta işçileri de barındırır. Politik şehir, çoğu zaman geniş bir toprağı korur, yönetir ve sömürür. Büyük tarımsal faaliyetleri organize eder.” (Lefebvre, 2021: 14).

Polis'in temel özelliği, çevresindeki kırsal alanlar için yargısal, kültürel ve dinsel bir merkez oluşturmasıdır. Yargısal merkez, çevresiyle birlikte kenti temsil etmekteydi. Polis'in yaşamını şekillendiren en önemli faktörlerden biri dindi. Polis'in

koruyucu ve yol gösterici tanrıları bulunmaktaydı ve Yunanlı bir birey için, Polis'in dışında bir yaşam düşünülemezdi. Kişinin burada yaşamını sürdürebilmesi tanrıların himayesinde mümkündü. Bu nedenle bireyin tüm faaliyetleri, Polis'in çıkarları doğrultusunda şekillenmek zorundaydı (Göze, 1986: 1; Pustu, 2006: 133).

Doğal koşullar, yer seçimini, ekonomik ve stratejik faktörleri belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktaydı. İlk Çağ kentlerinin en önemli yapıları ise agora ve akropoldü. Akropol, kente tepeden bakan bir kale, sığınak ve ilk dönemlerde kralların ikametgâhıydı. Kentin geri kalan kısmı, akropolün yamaçlarına yayılmaktaydı (Wycherley, 1998: 5). Yani kent, akropol çevresinde şekillenmekteydi. Agora ise halkın politik, ekonomik ve toplumsal faaliyetler için bir araya geldiği bir merkezdi. Agora ve akropol, kentin siyasi ve yönetsel bağımsızlığının bir sembolüydü. Aynı zamanda agora, kentin toplumsal yaşamının merkezi konumundaydı (Kayıkçı, 2007: 153).

Antik sitelerin çözülmesiyle meydana gelen feodal toplum, hayatın kır yaşamına çekilmesiyle birlikte toplumsal yapı olarak kırsal etkinlikler çerçevesinde örgütlenmiştir. Feodal toplumun yerleşim düzeni, mülk sahibi senyör ve çevresinin yaşamını sürdürdüğü şatolar ile üretimin iş gücü olarak toprağa bağlı serflerin bulunduğu yerleşimlerden oluşmaktadır (Sencer, 1979: 14). Bu dönemde kent yönetiminde baskın olan şato ve kilise ile bu yapıların önündeki meydan, kentin sosyal ve idari yapıları açısından belirleyici olmuş, zamanla bu meydan çevresinde gelişme göstermiştir. Surlarla çevrili ve kapalı bu kentlerde yaşayanlar için Pirenne (2019: 60) "kent halkı değil, kale halkı" ifadesini kullanmıştır. Aynı zamanda, Orta Çağ kentinin savunma ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edilen kale duvarları, bu dönemin kentsel kimliğinin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.

Orta Çağ'da özellikle 10. yüzyılın ortalarından itibaren ticari faaliyetler hız kazanmaya başlamıştır. Ticaret merkezinin mimari ve kentsel olarak yeniden ortaya çıkışı, eski şehrin ticari, dinsel, entelektüel, politik ve üretici çekirdeğinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Ticaret merkezi fikri ve imgesi esas olarak Orta Çağ'a aittir. Ticaret merkezi, küçük ve orta boyuttaki Orta Çağ kentini ifade etmektedir (Lefebvre, 2021: 30). Orta Çağ kentinin mekânsal yapısı, mevki toplumunun tipik ölçülerini yansıtmaktaydı. Bu dönemde surlar, kent kapıları ve merkezi, kentsel alanın ana dolaşım hatlarını belirlemekteydi. Söz konusu surlar, aynı zamanda bir yalıtılmışlık duygusunun gelişmesine yol açmaktaydı. Orta Çağ zihniyeti, keskin

tanımlamaların, katı duvarların ve sınırlarla belirlenmiş alanların hâkim olduğu bir dünyada kendini daha güvende hissetmekteydi.

On üçüncü yüzyıla gelindiğinde, Orta Çağ kentinin ana hatları belirgin bir biçime kavuşmuştur. Kent üzerinde hâkimiyet kuran yeni kurumlar, hem manastırın hem de kalenin etkisini azaltmıştır. Bu dönemden sonraki yüzyılların ana teması, önceki dönemlerin “otorite”, “geri çekilme” ve “emniyet” kavramlarından uzaklaşarak “katılım”, “özgürlük”, “meydan okuma” ve “macera” şeklinde tanımlanmaktadır (Mumford, 2013: 367-373). Orta Çağ sonrasında kentler, rasyonel bir temele dayalı sanayileşme sürecine girmiştir. Bu süreçte gerçekleşen sanayi atılımları hem ticareti hem de kentsel yapıyı dönüştürerek Orta Çağ kent anlayışının sonunu hazırlamıştır. Sanayi Devrimi’ne kadar geçen sürede kentlerin bu değişimi, bireyleri de çeşitli açılardan etkilemiştir. Geleneksel toplumun yapısını tam olarak anlamak, bu dönemde yaşayan bireylerin kimliğini belirlemekte ve sonraki dönemlerle karşılaştırma yapma açısından önemli bir temel oluşturmaktadır.

Modern olmayan döneme ait çok çeşitli toplumları (bir yanda çağdaş avcı ve yiyecek toplayıcı gruplar ile öbür yanda Orta Çağ Avrupa devletlerini) bir arada harmanlayan geleneksel toplum, yargılayıcı bir terimdir ve bu doğrultuda, bazen sıkı sıkı kaynaşmış aile değerleri ve cemaatin efsanevi altın çağıyla birlikte anılmasına rağmen, adlandırdığı toplumlara genellikle olumsuz özellikler, geri, ilkel, bilimsel olmayan ve duygusal bir toplum özellikleri atfetmektedir. (Marshall, 2009: 259)

Marshall’a göre, geleneksel toplum olarak adlandırdığı sanayi öncesi toplumda, bireyin kimliği oturmuş, değişmez ve durağan bir yapıdadır. Geleneksel toplumlarda, “ben” duygusu veya “ben” bilinci yerine, “biz” bilinci ön plandadır. Bu dönemde kimliğin bir karşılığı olarak, özellikle belirli zümreleri, zanaat erbabını veya topluluk aidiyetlerini açıklayan kavramlar kullanılmıştır. Farklılıklardan ziyade benzerlikler temel alındığından, bireysel kimlikler arka planda kalmıştır.

Teist-ateist, efendi-köle veya havas-avam gibi düalist kavramsallaştırmaların yanında, derebeyi, köylü, şövalye gibi kimlik sembolleri örnek olarak gösterilebilir. Bu dönemlerde, bireylerin kimliği mensubu olduğu zümre veya topluluğu ifade eden ana sembollerle özdeşleştirilmiştir. Bu nedenle, diğer zümre veya topluluklardan farklı olarak, kendi içinde büyük oranda benzer kimlikler söz konusudur. Aynı zamanda, bu dönemde kimlikler durağan bir görünüme sahiptir. Toplumun bir üyesi olan bireyin, dikey geçiş imkânının sınırlı olduğu bu yapıda özgün kimliği ile ön plana çıkması zordur. Bunun için bireyin, iyi bir savaşçı veya sanatçı gibi ayrıştırıcı

özelliklere sahip olması gerekmektedir (Anık, 2012: 17-18). Sonuç olarak, geleneksel kimlik katı ve sabit bir yapıya sahip olup bireysel değil, toplumsal bir kimlik anlayışını içermektedir.

2.4.2. Sanayi devrimi ile değişen kent: Birey kimliği

Aydınlanma Çağı ile birlikte, din ve metafiziğin temel alınan düşünce sisteminin yerini bilimsel ve nesnel düşünce almıştır. Bu süreç, bireyin din ve doğa yasalarından bağımsızlaşmasını sağlayarak bilimsel düşüncenin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Aydınlanma fikri, bilimsel bilgiye ve özgür birey anlayışına dayalı bir düşünce sistemini beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm, modern toplumun oluşumu için gerekli koşulları sağlamıştır (Akça, 2005: 1). Modernleşme öncesinde bireyler, evreni ve toplumu Tanrı merkezli bir bakış açısıyla açıklarken, modernleşmeyle birlikte birey bağımsızlığını ilan etmiş ve kendi kimliğini inşa etmeye başlamıştır.

Modernleşmeyle birlikte yeni bir toplumsal yapıya geçiş yaşanmıştır. Bu süreçte bireyin özgür aklı ve bağımsız kimliği merkeze alınmış, kimlik oluşturma süreci bireysel iradeye bırakılmıştır. Geleneksel toplumlarda bireyin meslek seçimi ailesinin veya sosyal sınıfının belirlediği bir olgu iken, modernleşme sürecinde bu zorunluluk ortadan kalkmıştır (Bauman, 2010: 20-30). Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçleri ile birlikte ulus-devletlerin oluşumuna da zemin hazırlamış, böylece toplumsal düzenin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Sanayi toplumlarında fabrikaların ortaya çıkışı, geleneksel tarım ve ticaret merkezli toplumsal yapının dönüşmesine yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak, işçi sınıfı ve ona özgü kimlik biçimleri ortaya çıkmıştır (Giddens, 2001: 15-20). Kimliğin inşası artık bireysel seçimlerle belirlenen bir süreç haline gelmiştir. Ancak, bireylerin toplumsal yapılar içinde yaşadığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren, keşifler ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda ticaret ve denizcilik faaliyetleri hız kazanmış, el yapımı üretimde ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu süreçte kurulan koloniler, üretim için ham madde sağlarken, aynı zamanda üretilen malların pazarlanmasına olanak tanımıştır. İngiltere’de ticaretin yoğunlaşması, üretim alanında dönüşümü hızlandırmış; buhar gücünün üretime entegre edilmesi ise iş bölümünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. El yapımı üretimin azalmasıyla birlikte sanayi üretimine geçilmiş, böylece sanayi kapitalizmi güç kazanmaya başlamıştır. Ulaşım ve haberleşme olanaklarının gelişmesi, dünya pazarlarının kontrol edilmesine olanak tanımıştır

(Tekeli ve Gülöksüz, 1983: 1227). Tüm bu değişimler, kent kimliklerinin dönüşümünde kritik bir dönüm noktası olmuştur.

Kentlerin yüklendiği tüm işlevlere bağlı olarak insanlar açısından algılanışı, davranış kalıp ve tutumlarında farklılıklara yansır. Bu davranış ve tutumlar, köyün ya da kırsalın aksine daha karmaşık, çoğulcu ve formel yapıdadır. Kentin; toplumsal ve siyasal süreçleri biçimlendiren bir değişken olarak düşünülmesinin Sanayi Dönemiyle başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kenti kendi başına bir etken olarak görme, ancak Sanayi Devrimi döneminde kentlerin karşılaştığı hızlı yapısal değişimin bir sonucu olarak toplumsal düşüncenin gündemine girmiştir. (Ayata ve Ayata, 1996:1)

Kentler, uygarlıkların kurulduğu ve geliştiği yerler olarak, Sanayi Devrimi'nin ve izleyen modernleşmenin, zenginliğin ve aynı zamanda modern kültürün temsilcisi olmuştur. Kentleşme kavramı, Sanayi Devrimi ile birlikte belirginleşmiş ve bu dönüşümle beraber kentin çeşitli kurum ve fonksiyonları farklılaşmıştır (Pustu, 2006: 145). Kentler, ortaya çıktığı ilk dönemden Sanayi Devrimi'ne kadar gerek işlevsel gerekse yapısal açıdan geçirdiği değişim ve dönüşümün ardından, Sanayi Devrimi ile artık farklı bir boyuta evrilmiştir. Günümüzdeki yaşadığımız mekânlara "kent" diyebiliyorsak, bunun en büyük nedeni, Sanayi Devrimi ile gelişen süreçtir.

Kentlerin işlevleri doğrultusunda, bireylerin mekâna dair algıları ve sosyal tutumları değişim göstermiştir. Geleneksel kırsal alanlara kıyasla, kent yaşamı daha karmaşık, çok katmanlı ve formel bir yapı sunmuştur. Kentin toplumsal ve siyasal süreçleri biçimlendiren bir değişken olarak ele alınması, Sanayi Devrimi ile birlikte yaygınlık kazanmıştır. Sanayi Devrimi öncesinde kent, idari ve dini işlevleriyle öne çıkarken, sanayi kentleri ticaret ve üretim faaliyetleriyle tanımlanmıştır (Arslanoğlu, 1998: 41). Sanayi toplumunda kentlerin mekânsal örgütlenmesi değişmiş, üst ve orta gelir grupları kent çeperlerine yönelirken, alt sınıflar ve işçi kesimleri kent merkezlerinde yoğunlaşmıştır (Sjoberg, 1967: 229-230). Böylece, kent mekânı sınıfsal ayrışmalar doğrultusunda yeniden şekillenmiştir.

Toplumsal iş bölümü ve uzmanlaşma, modern toplumlarda bireyin hem içsel olarak kendini inşa etmesine hem de dışsal faktörlere bakarak kimlik oluşturmaya olanak tanır. Bireyler arasında benzeşimler, inançlar, sembolik ilişkiler ve kültür gibi ortak öğeler aracılığıyla topluluklar oluşur ve bireyler, bu ortak değerler üzerinden kendilerini gruba ait hissederler. Değerleri benimsemeyenler ise ötekileştirilir. Kimliğini ötekinin bakışında oluşturan birey, ötekinin tercihlerini dışlayarak özgünlüğünü sergilemek ister. Modern dönemde, geleneksel toplumlardan farklı

olarak, bireylere belirli roller, statüler ve meslekler verilmiştir ve bunlar modern devlet yapısı tarafından belirlenir (Girgin, 2018: 211).

Modern ulus-devletler, bireysel kimliğe sınır koyarak dışlayıcı bir iktidar anlayışı ortaya koymuş ve resmi kimlik anlayışı benimsenmiştir. Bu kimlik dışında kalanlar, kültürel asimilasyona tabi tutulmuş, dönüştürülemeyenler ise dışlanmıştır (Çapcıoğlu ve Demir, 2020: 140; Göktolga, 2012: 35). Ulus devlet dönemi ile aidiyet duygusu, toplulukları ötekileştirmek açısından önem kazanmış, bireyin toplumda güçlü bir yer edinmesi için bu aidiyet anlayışını benimsemesi gerekmiştir. Modernizm, kimliğin bir bütün olarak oluşması ve toplumun geleceğe yönelik toplumsal amaçlarla toparlanması fikrinden doğmuştur. Ancak modernizm, öteki kavramına önemli bir anlam atfetse de, toplumun homojen bir bütün olarak değerlendirilen yapısının geleceğe yönelik toplumsal inançlarının yansımasıdır. Modern dönemin hayal kırıklıkları, Batı medeniyetinin kendine olan güvenini sarsmış, bu güven kaybı, Batı'nın modern değerlerini eleştiren bir bakış açısının gelişmesine yol açmıştır (Girgin, 2018: 211).

Sanayi Devrimi ile birlikte kentlere yönelen göçlerin etkisiyle çeşitli toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunları iki temel şekilde ele almak mümkündür: Birincisi, kent kültürünün yayılması sonucu kırsalda meydana gelen ayrışma; ikincisi ise konut sorunudur. Sanayi Devrimi'nin ardından kentlerde özgürlük ve özerklik içeren yeni bir yaşam kültürü oluşmuş, bu kültür, kırsaldan gelen bireylerin geleneksel bağlarını ve kurumlarını yok etme sürecine girmiştir. Köylülüğün kentsel yaşam üzerindeki dışsal kuşatmasını içsel bir kuşatmaya dönüştürmüştür. Bu doğrultuda, köylü kimliğini yitiren ancak kent yaşamının sunduğu özgürlüğü de reddeden bireyler, geleneksel kent çevrelerinde fiili bir kuşatma yaratmışlardır. Yeni işçi mahalleleri, sadece kent merkezini kuşatmakla kalmamış, aynı zamanda kentli yaşam biçimini de tehdit etmeye başlamıştır. Kent kültürü, yenilik, radikal dönüşüm ve özgürleşme sembolü olmasına karşın, bu yeni kuşatmaya karşı tutucu bir hâle gelmiştir. Geleneksel kent kültürünü savunanların muhafazakarlaşan tutumları ile yeni kentli katmanların hak talepleri arasındaki gerilim, 20. yüzyılın toplumsal dönüşümlerine zemin hazırlamıştır. Tarihsel süreçte, kentlerin özümseyerek ve kurumlaşarak geliştirdiği bu çelişkili durum, zorlu bir süreç olmasına rağmen, genel olarak kentsel kültürün sosyalleşmesine yol açmıştır. Özellikle Doğu despotizminin güçlü olduğu toplumlarda, kentliliğin hızlı bir şekilde muhafazakarlaşması ve

işçilikle doğrudan ilgili olmasa da yeni kültür çevresinde şekillenen güçlerin radikal tutumları, kent kültürünün özgürlük, özerklik ve çoğulculuk gibi temel özelliklerini kaybetmesine neden olmuştur (Demirkan, 1996: 22). Bu dönüşüm, kent kültürünün muhafazakârlaşmasına ve geleneksel kent yapılarının korunma refleksi geliştirmesine sebep olmuştur.

Ragon'a göre (2010: 10), kırsal bölgelerden kentlere doğru göç eden büyük kitlelerle birlikte, kent-kır arasındaki ilişki alt üst olmuş ve bu durum, yeni sanayi kentlerinde bir konut sorunu da ortaya çıkarmıştır. Kent mekânlarının nüfusunun sürekli olarak artması, bu mekânların yaşama yeri olmaktan gittikçe uzaklaşmasına neden olmuştur. Şenel (2001: 95) ise, "tüm çelişkileri ve açmazlarıyla sürekli olarak büyüyerek siyasal, toplumsal, ekonomik ve mekânsal yapılara egemen duruma gelen kapitalizme tepki olarak", zamanında Thomas More (1478-1535)'un yaptığı, sonradan ise Robert Owen (1771-1858), Joseph Fourier (1768-1830) ve Saint-Simon (1760-1825) gibi Sanayi Devrimi yazarlarının ütopya tasarılarının ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu tasarılar, toplumun ideal düzenini, bu ütopya üzerinden ideal kent mekân tasarıları biçiminde ortaya koymuştur. Sanayi Devrimi sonrası ütopya yazarları, sanayi kentinin düzensizliğini ve sorunlarını; sosyo-ekonomik ve siyasal düzensizliğin bir sonucu olarak görmekteydiler (Bumin, 2010: 60). Bu yazarların arayışları, aynı zamanda kent mekânlarının insani bir şekilde yaşanabilir olabilmesi adına demokratik kent yönetimlerinin arayışıydı.

Sanayileşme ile kırsaldan gelen yoğun göçler, kentleri kaos ortamına dönüştürmüş ve kent mekânları, kapitalizmin ilkeleri doğrultusunda yeniden şekillenmiştir. Sermayenin akışkanlığını kolaylaştırmak ve birikimini artırmak amacıyla, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında, betonarme mimarisi sayesinde oldukça sınırlı bir arazide devasa sosyal konutlar inşa edilmiş ve kentsel mekânın ana figürleri haline gelmiştir. Hem evlerin hem de kentlerin, yaşanacak makineler olarak düşünüldüğü bu dönemde, kentler, düz, beyaz, çıplak beton yüzeyler, geniş şerit pencereler ve düz çatılar gibi prensiplere dayanan tekdüze ve homojen mekânlar olarak planlanmıştır (Işık, 1993: 30'dan ve Harvey, 1999: 46'dan akt. Koyuncu, 2013: 158). Bu dönemde, toplumsal faktörlerin kentsel kimliğin değişiminde önemli bir rol oynadığını belirtmek gerekir. Hızla artan nüfus ve kırdan gelen göç dalgaları gibi büyük demografik değişimler, kentlerin toplumsal olarak

büyük değişimler geçirmesine yol açmış ve bu durum, kentsel kimliklerinde de belirgin bir değişimi ortaya koymuştur.

2.4.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kentleşme ve Bireysel Kimliğin Evrimi

Birinci Dünya Savaşı, sanayileşmiş ülkelerde üretim artış sürecini ilk kez ciddi biçimde sekteye uğratmış; 1913-1921 arasında üretim %20 oranında azalmış, henüz toparlanma aşamasındayken 1929-1932 kriziyle üretim üçte bir oranında gerilemiştir (Hobsbawm, 2013: 194). Bu süreçte, liberal dünya ekonomisinin temel unsurları olan sermaye, iş gücü ve mal dolaşımı da büyük ölçüde durmuştur.

İki savaş arası dönemdeki ekonomik çöküşün daha derin bir krize dönüşmemesi, üç faktörle açıklanabilir: Ekonomi üzerindeki baskıların sınırlı kalması, devlet plancılığının siyasi çekincelerle ihtiyatlı biçimde uygulanması ve iktisadi değişimlerin çoğunlukla savunma amaçlı ve sınırlı olması (Hobsbawm, 2013: 196). Savaş, yalnızca ekonomik yapıları değil, siyasi haritaları da dönüştürmüştür. İmparatorlukların çözülmesiyle ulus-devletler yükselmiş, sınırlar yeniden çizilmiş, ancak Avrupa başta olmak üzere siyasi istikrarsızlık devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sınırlar yeniden şekillenmiş, modern sanayi şehirlerinin bugünkü yapısının temelleri bu dönemde atılmıştır.

Hobsbawm'a göre, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında dünya ekonomisi coğrafi olarak genişlemiş ve daha çoğulcu bir yapıya evrilmiştir. 1860'ta Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın ihracatının yarısı Britanya'ya yönelirken, 1900'de bu oran dörtte bire düşmüş; Batı Avrupa ülkelerinin payı artmıştır. Bu çoğulcu yapı, Londra'nın mali ve ticari merkez olarak önemini korumasına rağmen, Britanya'nın mutlak ekonomik üstünlüğünün sona erdiğini göstermektedir (Hobsbawm, 2013: 194-196). Bu dönemin diğer önemli özellikleri arasında teknoloji devriminin mevcut sanayi sistemini güçlendirmesi, kapitalist işletme yapısındaki dönüşüm, kitle tüketimi ve iletişim araçlarının yaygınlaşması, hizmet sektöründeki büyüme ve devletin ekonomideki rolünün artması yer almaktadır. 1875-1914 döneminde kamu harcamalarının milli gelirdeki payı düşüş eğilimindeyken, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte devlet, ekonomik hayatın asli aktörü haline gelmiştir (Hobsbawm, 2013: 61-66). İki savaş arası dönem, barışın sağlandığı bir geçiş süreci olmaktan ziyade, ekonomik çöküşler, ideolojik kutuplaşmalar ve bölgesel çatışmalarla şekillenmiş, Avrupa kıtasında siyasal istikrarsızlık derinleşmiştir. Özellikle Almanya, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde otoriter rejimlerin yükselmesi, bu dönemin kriz ortamını

belirlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, sanayi kuruluşları merkezli üretim yeniden önem kazanmış; kentleşme, ağır sanayi tesisleri, ulaşım ağları ve işçi sınıfı merkezli yapılar etrafında şekillenerek modern şehirlerin temelini oluşturmuştur.

Kentsel kimliğin en çok değişime uğradığı dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrasıdır. Savaş sırasında birçok kent merkezi büyük bir yıkıma uğramış, bu yıkımın ardından ülkeler hızla kentleşme sürecine girmiştir. Ancak bu süreç, hızlı sanayileşme ile paralel olarak gelişmemiştir. Özellikle otomobil, ulaşım ve haberleşme gibi alanlarda bazı gelişmeler kaydedilmiş olsa da, çoğu ülke yeterli sanayileşme düzeyine ulaşamamıştır. Tekeli ve Gülöksüz (1983: 1229) şu şekilde belirtir: "Ulusal bağımsızlıklarını sağlayamayan ve hızlı gelişme olanakları bulunmayan bu nüfus yığınları, kentlere tüm sorunlarıyla birlikte yığıldılar. Çevre ülkeler, hizmetler kesiminde ve 'enformel sektör' de çalışan, gecekondu oturan yığınlarıyla, yeni bir tür kentleşme deneyi yaşamaya başladı." Bu ülkelerdeki kentleşme süreci, büyük kentlerin, orta büyüklükteki ve küçük kentlere oranla daha hızlı bir şekilde büyümesiyle devam etmiş ve bu büyüme sonucunda egemen veya büyük kentler ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası kentlerdeki hızlı değişim ve dönüşüm, dizginsiz bir şekilde ilerleyerek kentler arasındaki benzerlik süreçlerine yol açmıştır. Bu süreç, günümüz kentlerinde görülen birçok politik ve sosyo-kültürel sorunun temel kaynağını oluşturmuştur. Küreselleşme süreciyle, bu yaşanan değişim ve dönüşüm kentsel kimlik üzerinde çok yönlü etkiler yaratmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle, yeni bir mekân ve toplum ilişkisi ortaya çıkmış, bu durum kentlerin rolünü ve önemini daha da artırmıştır (Işık, 1999: 163; Yaylı, 2012: 338). Küreselleşmenin etkisiyle şekillenen bu yeni düzende, ulus-devletlerin bazı fonksiyonları yitirilmiş ve yeniden şekillenmiştir. Daha önce gelişmenin devamını sağlayan ulus-devlet, bu yeni düzende ekonominin bazı alanlarındaki karar mekanizması olma özelliğini kaybetmiştir. Bu durumun sonucu olarak, ulus-devletin meşruiyeti sorgulanmaya başlanmış ve ekonomik açıdan yerel birimler, kentler ve bölgeler ana birimler olarak ön plana çıkmıştır (Eraydın, 2001: 363-392).

Küreselleşmenin yarattığı bu değişimle birlikte kent kimlikleri de dönüşüm geçirmektedir. Kent kimliği, artık "rekabet halinde birbirinin aynısı olma durumu" olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada, küresel kentler yeni değerler ve "yeni küresel kent kültürleri" üretmeye başlamıştır. Küresel kentlerin kültürü çerçevesinde, "adeta

bir küresel kent haline gelen dünyada, kentlerin; mimariden sanata, kültürel değerlerden bilime, tüketim kalıplarından yaşam biçimlerine kadar hemen her alanda tek bir kalıba dökülmekte olduğu görülmektedir" (Koyuncu, 2013: 158; Bahçeci, 2016: 333).

Kent kimliğini oluşturan en önemli unsurlar, tarihsel özellikler ve derinliktir. Ancak neoliberal politikalar ve küreselleşme olguları, kentlerin tarihsel, kültürel ve kolektif belleğinin kaybolmasına yol açan etkenler yaratmıştır. Bu durum, kentte yaşayanları kente yabancılaştırmakta ve kentsel aidiyet duygusunun azalmasına sebep olmaktadır. Öte yandan, emsal oluşum yönelimleri nedeniyle kentler "değersizleştirilmiş mekân" durumuna düşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Küreselleşmenin egemen olduğu bu süreçte, yerel özgünlüklerle kentsel kimliklerin yok olma tehlikesi büyümektedir (Beyazıt ve Güneş, 2017: 328). Küreselleşme sürecinde bireysel kimliklerdeki değişim, kentsel mekân anlayışını da dönüştürmüştür. Bu dönemde dünya genelindeki kentler birbirine yakınlaşırken, kentsel mekânlar değişen anlayışlar çerçevesinde "hiper mekânlar" olarak üst üste yığılmakta, kesişmekte ya da yan yana dizilmektedir (Görmez, 2005: 160). Bu nedenle, değişen ve yenilenen kentler, belirli bir zaman sonra "okunabilirliklerini" kaybederek, kentte yaşayan bireyler arasında kent ile ilgili algılama ve bellek sorunlarına yol açmaktadır. Bu süreçle birlikte, o kentte yaşayan toplumda ya aitlik duygusunun azalması ya da kenti sahiplenememe durumu ortaya çıkmaktadır. Tüm bu gelişmeler, kentsel kimliklerin, tarihi ve kültürel mirasın korunmasını giderek zorlaştırmaktadır (Kiper, 2004: 17). Mumford'a (2007: 27) göre, kentsel bir araya gelme süreci ne kadar karmaşık ve karşılıklı bağımlılık yaratıcı olursa, maddi refah o ölçüde artar. Ancak, maddi refah beklentisi yükseldikçe, bu refahın kaybolma olasılığına karşı duyulan kaygı da artar ve insanlar, bu refah durumunun bozulmasına karşı daha az tahammüllü hale gelir. Mumford bu durumu, toplumların maddi refah ile ilgili yüksek beklentilerinin, refahın sürekli tehlikede olduğu endişesini artırdığını ifade etmektedir.

Bu noktada, küresel sistemin getireceği uluslararası sermaye hem devletler hem de kentler düzeyinde önemli bir yere sahiptir. Refahın devamlılığını sağlamak amacıyla, dünyadaki birçok kent, küreselleşmenin etkileriyle farklı boyutlarda olsa da üretim merkezleri olmaktan ziyade tüketim merkezlerine dönüşmektedir. Tüketim toplumu felsefesi, yalnızca mimariyi değil, aynı zamanda kentsel tasarımı da

etkilemektedir. Sonuç olarak, dünya çapındaki kentlerin büyük bir çoğunluğu benzer yapılaşma eğilimleri göstermeye başlamış ve bu durum kentler arasındaki benzerlikleri artırmıştır. Kullanılan yapı teknolojisi ve malzemelerle inşa edilen çok katlı yapılar, kentleri birbirine benzetirken yerel özgünlükleri tehdit etmektedir. Aynı dizaynlarla ve benzer yapı teknolojileriyle inşa edilen prototip yapılar, dünya kentlerini birbirine benzetirken, bu durum yerel kimliklerin korunmasını zorlaştırmaktadır (Saçlı, 2022: 2122; Yaylı, 2012: 340). Bu dönüşüm sonucunda, kentte yaşayan bireyler kendi kentlerine karşı bir yabancılaşma sürecine girmektedir. Ayrıca, kenti içselleştiremeyen bireylerin o kentteki tarihsel, kültürel veya geleneksel değerlere sahip çıkması beklenemez.

Postmodern dönemde kimlikler, akışkan bir yapıya bürünerek hem zamansız hem de mekânsız bir uzamda dönüşüm geçirmektedir. Bu kimlik inşasında, modern paradigmanın aksine kaygan bir zemin üzerinde şekillenen toplumsal koşullar, muğlaklık, çeşitlilik, karmaşıklık, heterojenlik, görecelik ve parçalanmışlık gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır. Postmodern çağda kimlik, toplumsal yaşamın hızla farklılaşması ve karmaşıklaşması sonucu kırılğan, değişken ve katmanlı bir yapı haline gelmiştir (Karaduman, 2010: 2894; Güven, 2015: 276-277).

Baudrillard'a (1998) göre, postmodern kimlik sadece bir yanılsamadır, çünkü postmodern dönem, tüketim kültürü ile iç içe geçmiş ve bu da sabit bir kimlik ve kültür oluşumunun önüne geçmiştir. Bu bağlamda, postmodern dünyada sürekli ve hızlı bir şekilde değişen sosyal yapılar, bireylerin kimliklerini nerede ve nasıl konumlandırmaları gerektiği konusunda zorluklar yaratmaktadır. Hall'a göre, postmodern dünyada kimlikler dağılmaya başlamış ve bireysellik daha da öne çıkmıştır (Hall, 1995: 110-124; Özata, 2021: 65). Küreselleşme de kimliklerin kayganlaşmasına neden olan önemli bir faktördür. Harvey (1999), postmodern durumu açıklarken, "zaman-mekân sıkışması" ve "sermayenin hareketliliği" gibi olguları vurgulamaktadır. Bu durumu açıklarken, küreselleşmenin çokkültürlü etkileşimin artmasına ve kimliklerin, buldukları toplumsal yapıya göre şekillenmesine yol açtığını belirtir (Bakıroğlu, 2013: 3).

Buna ek olarak, küreselleşmenin bir sonucu olarak iletişim ve bilişim sektöründeki gelişmeler, "yeni medya" olgusunu ortaya çıkarmış ve bu da sabit bir kimlik anlayışının yerini, dinamik, akışkan ve çoğul kimlikler anlayışına bırakmasına yol açmıştır. Bu iletişim, yalnızca ağlar aracılığıyla gerçekleştiği için, bireyler

kendilerini gizleyebilir ve aynı zamanda birden fazla kimliği sahiplenebilirler. Ayrıca, birey, çeşitli kurgular üzerinden yeni kimlikler oluşturabilir veya var olan kimlikleri kendi kişiliğiyle birleştirerek benimsediği başka kimlikleri sahiplenebilir. Bu bağlamda, etrafı saran bu belirsizlik içinde çok sayıda kimlik üretmek mümkün olmakta ve bu kimlikler aynı hızla tüketilebilmektedir. Bu durum, bireylere çoklu kimlikleri benimseme ve farklı kimlikler arasında geçiş yapma özgürlüğü sağlamaktadır (Karaduman, 2010: 2886-2899; Mönkü, 2013: 34).

Çoklu kültür ve kimlik yapıları, 21. yüzyılla birlikte özellikle kentlerde belirginleşen önemli bir olgu olmuştur. Bu yapılar, hem olumlu hem de olumsuz bakış açılarıyla değerlendirilmektedir. Ancak, bu iki yaklaşımın savlarını incelemeden önce, tartışmanın ana eksenini net bir şekilde ortaya koymak önemlidir. “Çoklu yapılar, ulus-devletler içinde bir parçalanmaya mı yol açmakta, yoksa bütünleşmeye katkıda mı bulunmaktadır?” sorusu, aslında 20. yüzyılın ortalarından itibaren tartışmalara neden olmuştur.

“Çokkültürlü” ve “çokkültürlülük” terimleri ilk kez 1941 yılında, etnik milliyetçilikleri bir anlamda dışlayan ve önyargısız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu tanımlamak için kullanılmıştır. Bu kavram, 1989 yılında Oxford Sözlüğü’nde yer bulmuş ve daha yaygın bir anlam kazanmıştır (Doytcheva, 2009). Bu tanımlamalar yeni olsa da, çokkültürlü yapılar tarihsel olarak uzun zamandır toplumların bir parçası olmuştur. Gerçekte, çokkültürlü toplumlar farklı dönemlerde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bugün, ulus-devletlerin yapısına baktığımızda, toplumları oluşturan azınlıkların çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda, pek çok ulus-devletin aslında çokkültürlü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Son yıllarda kentlerde daha görünür hâle gelen bu çoklu yapılarla ilgili olumlu ve olumsuz bakış açılarını ele almak, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde hemşehri dernekleri ve bu yapıları ilişkilendirirken bize önemli bir perspektif kazandıracaktır. İlk olarak, çoklu yapıları olumlu bir biçimde değerlendirenler, bunu kültürel bir zenginlik olarak görmekte ve toplumun ilerlemesine katkı sağlayan bir özellik olarak kabul etmektedirler. Çokkültürlüğün, toplumsal çatışmaları engelleme ve ötekine egemen olma isteğini sınırlama noktasında önemli bir araç sunduğu savunulmaktadır (Akdemir, 2004). Örneğin:

Çok kültürlülüğün taraftarları, özellikle aydınlanma döneminden beri batı toplumuna çöken tekilcilik ve monist düşüncelere bir tepki olarak gördükleri bu siyasetin ötekileştirilen ulusların kendi öz kimlikleri ile modern dünyada yer

almalarını sağlayan bir politika olarak değerli bulmaktadırlar. Bu açıdan farklılığın kabulü hatta yer yer kutsanmasına varan bir çizgide seyreden çokkültürlülük siyaseti uzun bir zamandan beri baskı ve sömürü altında yaşamaya maruz bırakılmış ulusların, kültürlerin ve toplumsal grupların sömürülmesine karşı geldiğinden dolayı takdirle karşılanan bir olgu olarak kısa sürede kabul görmüştür. (Giddens, 2000:149)

Toplumların, toplumsal ve kültürel anlamda farklı yaşam biçimlerini tanımasının ve bunlara eşit düzeyde saygı göstermesinin mümkün olduğu, bu sayede kişiler arasında hoşgörünün oluşabileceği savunulmaktadır. Gutman (2005), demokratik bir toplumda bireysel kimliklerin tanınması gerektiğini ve bu kimliklerin toplumsal diyaloglar aracılığıyla şekillendiğini belirtmektedir. Bir toplumdaki çeşitlilik ne kadar büyük ve derin olursa, toplumun bir aradalığını ve çeşitliliğini birlikte sürdürmek için birlik ve uyuma olan gereksinim de o kadar artmaktadır. Parekh'in de ifade ettiği gibi: "Zayıf bağlara sahip bir toplum, farklılıkları bir tehdit olarak görür; onları hoş karşılayıp onlarla birlikte yaşamalarını sağlayacak güven ve istekten yoksundur." (Parekh, 2002: 251).

Çokkültürlülüğü toplumlar için olumlu bir olgu olarak değerlendiren düşünürlerden biri de Bauman'dır. Bauman (2000), bu konuyu kültürlerin kendine özgü, eşsiz ve otantik olmalarından hareketle ele alır ve çoklu yapıları dünya için birer zenginlik olarak görür. Ayrımlılıkların, kaçınılmaz olduğu kadar değerli ve korunması gereken unsurlar olduğunu savunmaktadır.

Genel olarak, çokkültürlülüğü olumlu bir bakış açısıyla değerlendiren görüşleri özetlemek gerekirse, şunları söyleyebiliriz: Çokkültürlülüğü, içinde yaşadığımız karmaşık toplumun önündeki daha güzel bir geleceğe giden bir olanak olarak görenler, insanlara bireysel haklarla sınırlı bir özgürlük alanı tanımanın onları mutlu etmeye yetmeyeceğini savunurlar. Bunun nedeni, insanların tek başlarına yaşayan varlıklar olmamalarıdır; onları, etnik, dinsel gibi kültürel bağlılıklarıyla da ele almak gerekmektedir. Eğer bir kişi, bağlı olduğu kültürün, yaşadığı ülkenin yönetimi tarafından tanındığını görürse, devlet düzeniyle daha bütünleşik hissedebilir ve devlete olan bağlılıkları artar. Böylece, bu kişiler ve topluluklar, kendilerini toplumun bir parçası olarak görüp daha rahat bir şekilde bütünleşebilirler (şan, 2005: 98-99).

Çokkültürlülüğe karşı olan veya bu olguya tepki gösteren kesimlerin genellikle tutucu kesimlerden geldiği söylenebilir. Bunun nedeni, tutucu kesimlerin çoklu yapıları ulus-devlet kimliğine zarar verme riski olarak görmeleridir. Aynı şekilde,

milliyetçi görüşlerden olanlar da çokkültürlülüğü, ulusal bütünlüğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirmektedir (Şan, 2005: 99). Burada özümleme, ulus-devlet için önemli bir algı yaratma ve uygulama politikası olarak öne çıkmaktadır. Ulus-devletler, ayrımcılığa karşı duyarlıdır ve yurttaşlarını ortak bir kültür etrafında birleşmeye zorlar. Ulus-devletin en önemli ideali uyumdur. Türdeş bir ulusal kültür yaratma çabası, özümlemenin baskın bir seçenek hâline gelmesine yol açmıştır. Çokkültürlülük ise, eşitliği değerli görür ve ulus-devletlerin yerel kültürleri baskı altına alarak tek kültürlü bir model kurmalarına karşı çıkar (Evkuran, 2014: 11-12). Bu nedenle, ulus-devlet açısından bu çoğul yapılar, özellikle çok sayıda topluluk barındıran devletler için, toplumsal bölünmeye yol açan bir durum olarak algılanmaktadır.

Sol kesimden gelen eleştirilerse, çokkültürlülüğün, küreselleşmenin etkisiyle bir mit olmaktan öteye geçemeyeceğini savunmaktadır. Bu görüşün önemli bir temsilcisi olan Jakoby, çokkültürlülüğün neden göçlerin yoğun olduğu bir dönemde değil de, yirminci yüzyılın sonlarına doğru gündeme geldiğini sorgulamaktadır. Jakoby, ilk göç dalgalarının etkilediği insanların, gittikleri topraklardaki baskın kültürle ciddi sorunlar yaşarken, çokkültürlülüğün günümüzde bir sorun kaynağı olarak gerilediğini ve politik bir mekanizmaya dönüşmesinin dikkat çekici olduğunu vurgulamaktadır. Jakoby'ye göre, günümüzde çokkültürlülüğün söz etmek anlamlı değildir, çünkü küreselleşmenin etkisiyle tek tip kültür haline gelen tüketim kültürü egemen olmuştur. Kısacası, çokkültür ve çokkültürlülük gibi kavramların arkasında, kültür endüstrisinin desteklediği Amerikan tüketim kültürünün egemenliği yatmaktadır (Şan, 2005: 104; Aktay, 2003: 79).

Burada vurgulamak istenen nokta, çoklu yapılar olgusunun her toplumda aynı sonuçları yaratmayacağıdır. Bu olgu, bazı toplumlar için bir çıkış yolu sunarken, bazıları için sorunlar yaratmaktadır. Dolayısıyla, bu durumu her ülke için geçerli olan bir model olarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Ancak, çoklu yapıları yaratan temel faktörlerden biri olarak göç ve çokkültürlü toplum yapısının ilişkisinden bahsetmek önemlidir; çünkü bu çalışma, hemşehri derneklerini ve bu derneklerin oluşturulmasında önemli bir etmen olan göç olgusunu incelemektedir.

Göç ve çokkültürlülük arasındaki bağlantı, günümüz siyasetinin ve sosyal bilimlerin önemli tartışma alanlarından biridir. Göç, ilk bakışta isteğe bağlı gibi görünse de, göç eden insanların farklı kültürlerle karşılaştığı durum, toplumsal uyum

ve birlikte yaşama sorunlarını gündeme getirmektedir (Evkuran, 2014). Castles ve Miller (2008), göç alan ülkelerin tarihsel süreç boyunca üç aşamadan geçerek çokkültürlü bir topluma ulaşabileceğini belirtmektedir. Bu aşamalar: kademeli ayrımcı model, asimilasyoncu model ve çokkültürlü modeldir (Castles ve Miller, 2008: 361-367). Kademeli ayrımcı model, ulusun egemen tanımının doğum ve soy birliğine dayandığı devletlerde uygulanmaktadır. Bu modelde, baskın topluluklar, farklı azınlık gruplarını ulusun parçası olarak kabul etmeye isteksizdir. Bu durum, dışlayıcı yurttaşlık kuralları ve bunlara yönelik kısıtlamalarla tanımlanmaktadır. Bu nedenle, kademeli ayrımcılık, azınlıkları toplumun çeşitli alanlarına kanalize ederken, diğer alanlara girmelerini engellemektedir (Göker, 2015).

Göçmenler, gittikleri ülkeye yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel kimliklerini de taşırlar. Bu durum, göçmenlerin belirli bölgelerde kültürel gettolar oluşturmalarına yol açmaktadır. Bu da, ev sahibi ülkenin kültürüyle uyum sağlama konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıkların nasıl çözüleceği sorusunu gündeme getirmektedir (Evkuran, 2014). Göçle gelen bu farklılıklar, çokkültürlülüğü oluşturan en önemli mekanizmadır. Toplumdaki sosyo-ekonomik, dinsel, sosyo-politik, etnik veya cinsiyet temelli ayrımlar, demokrasi ve sivil toplumun gelişimi için kritik öneme sahiptir, çünkü demokrasilerde çeşitlilik büyük bir rol oynamaktadır. Günümüz kentlerinde göçle birlikte ortaya çıkan çokkimliklilik, sosyo-mekânsal ayrışmalara da neden olmaktadır (Kaypak ve Dağdelen, 2013: 511). Göç, küreselleşme ve çokkültürlülük, kentlerin kimliklerinde önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Bu süreçlerin etkisiyle kentler, yalnızca yerel kültürel ve tarihsel kimliklerine sahip olmakla kalmayıp, farklı kültürlerin, kimliklerin ve toplumsal yapıların bir arada var olduğu çoklu kimliklere sahip kentler haline gelmiştir. Küresel etkileşim, göç akımları ve teknolojik gelişmeler, kentlerin fiziksel ve toplumsal yapılarında yakınlaşmalara yol açmış; böylece kentler daha küresel, heterojen ve dinamik bir kimlik kazanmıştır. Bu dönüşüm, yerel özgünlüklerin korunması açısından zorluklar yaratırken, kentlerin çokkültürlü kimlikleri, çeşitliliği kucaklayarak toplumsal uyumu teşvik eden bir faktör haline gelebilmektedir. Ancak bu süreç, aynı zamanda yerel kimliklerin kaybolmasına, toplumsal ayrışmalara ve aidiyet duygusunun zayıflamasına da yol açmaktadır. Sonuç olarak, kentler, göç, küreselleşme ve çokkültürlülükle şekillenen çoklu kimliklere doğru evrilmektedir, bu

da kentsel kimliğin dinamik, katmanlı ve dönüşken bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır.

3. GÖÇ, KENTLEŞME VE HEMŞEHİRİ DERNEKLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

Araştırmanın bu bölümünde, öncelikle iç göç ve kentleşme olguları ele alınmıştır. İç göç, özellikle kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanan büyük nüfus hareketliliği, hemşehri derneklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan temel faktörlerden biri olarak vurgulanmaktadır. Kentleşme süreciyle birlikte, farklı yerlerden gelen insan gruplarının kentlerdeki sosyal yapıya entegrasyon süreçleri de hız kazanmıştır. Bu dinamiklerin etkisiyle, hemşehri dernekleri, yerel kültür ve geleneklerin kentsel alanda korunmasına ve sürdürülmesine katkı sağlamak amacıyla oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin formal bir yapı haline gelmeden önce, kahvehanelerin önemli bir rol oynadığı döneme dikkat çekilmektedir. Kahvehaneler, göçmenlerin bir araya gelerek hemşehri dayanışmasını güçlendirdikleri, sosyal bağlar kurdukları, bilgi ve kültür alışverişinde buldukları ilk “toplanma alanları” olarak tarihteki yerini almıştır. Bu geçiş dönemi, tarihsel bir perspektif ile anlatılarak, hemşehri derneklerinin kuruluş öncesindeki toplumsal yapının nasıl şekillendiği açıklanmıştır.

Bölümün ilerleyen kısmında, hemşehri dernekleri ile özdeşleşen ve bu derneklerin toplumsal işlevlerini anlamada önemli bir yere sahip olan Kıray’ın tampon mekanizma olgusu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kıray’a göre, hemşehri dernekleri, kent yaşamına uyum sağlamaya çalışan göçmenler için bir tür “tampon” işlevi görmektedir; yani, hemşehri dernekleri, göçmenlerin kendilerini yalnız hissettikleri, sosyo-kültürel olarak dışlanmış oldukları bir ortamda, onları yeniden güçlendiren ve koruyan bir mekanizma oluşturur. Ancak bu olgu, zaman içinde eleştirilerle karşılaşmıştır. Günümüzde, Öksüz’ün bu tampon mekanizmasına yönelik getirdiği eleştiriler de tartışılmıştır. Öksüz, hemşehri derneklerinin başlangıçtaki dayanışma işlevlerinin zamanla nasıl farklılaştığını ve kentsel entegrasyonu engelleyen bir faktöre dönüştüğünü vurgulamaktadır. Öksüz’e göre, derneklerin başlangıçtaki birlik ve beraberlik oluşturma amacı, giderek yerel kimliklerin pekişmesine ve ayrışmalara yol açmıştır.

Son olarak, bölümde, hemşehri derneklerinin Türkiye’deki işlevleri ile dünya genelindeki benzer yapılanmalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar da ele alınmıştır. Türkiye’deki hemşehri derneklerinin özgün yapıları, yerel düzeydeki

dayanışmanın ve yardımlaşmanın nasıl şekillendiğini gösterirken, dünyanın farklı bölgelerinde benzer derneklerin ne tür işlevler üstlendiği de karşılaştırmalı bir şekilde açıklanmıştır. Bölümün sonunda, hemşehri derneklerinin toplumsal işlevlerine dair değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1. Türkiye’de İç Göç ve Kentleşme: Tarihsel Süreç, Nedenler ve Sonuçlar

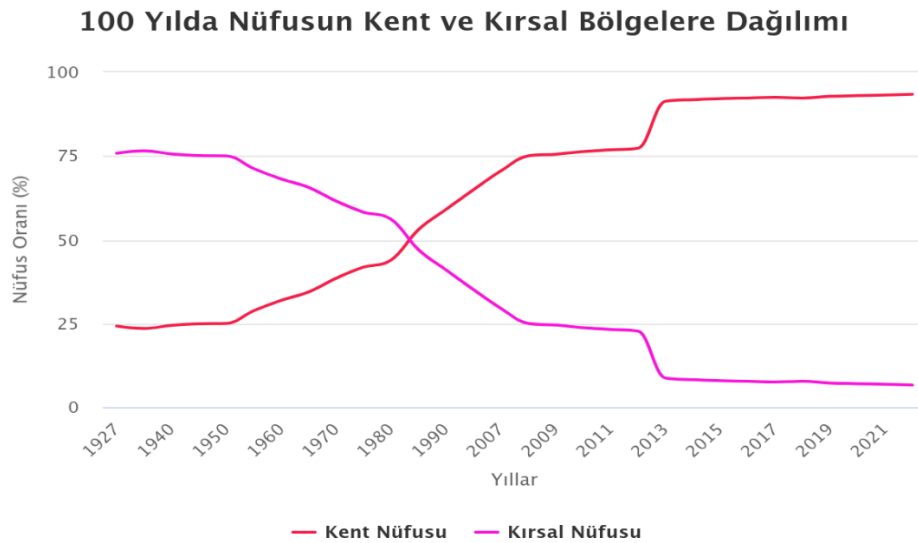
Türk Dil Kurumu’nun tanımına göre göç “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” anlamına gelmektedir (TDK, 2023). Göç sosyal bilimlerin ilgili çalışma alanına göre nedenlerine odaklanarak tanımlanmıştır. Uluslararası Göç Örgütü göçü “bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri” (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 35) tanımlamıştır. Göç, insanlık tarihi kadar eski olan ve bütün toplumları birçok yönden etkileyen önemli bir olgudur. İlkel çağlarda doğal afetler, insanların beslenme gibi başlıca yaşam gereksinimlerini karşılayamama gibi nedenlerle ortaya çıkarken, sanayi devrimiyle birlikte işgücü gereksinimini karşılamaya yönelik ekonomik amaçlı göçe doğru bir değişim geçirmiştir. Bu çalışmada bir iç göç olarak kentleşmeye odaklanılmaktadır.

İç göç, aynı ülke içerisinde bir bölgeden ya da kentten diğerine yapılan göçtür. Birçok ülkede iç göç oldukça yaygındır. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlardan kentlere yapılan hareketliliği içermektedir (Bartram vd., 2019: 191). İç göçle ilgili ilk veriler 1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımı ve 1927’deki ilk nüfus sayımı arasındaki fark üzerinden hesaplanmıştır. 1965 nüfus sayımından sonra dikkate alınan doğum yeri ve kalıcı ikametgâh korelasyonundan ortaya çıkan bilgiler, bu tarihten itibaren başlayarak karşılaştırmalı çözümlenmeye olanak tanımıştır (Akkayan, 1979: 27). 1975 yılında yapılan nüfus sayımındaki “beş yıl önceki ikametgâh” yeri sorusu sayesinde iç göçe ilişkin bilgiler daha net olarak ortaya çıkmıştır (Hoşgör, 1998: 105). Türkiye’de iç göçün ağırlıklı kırdan-kente doğru olduğu görülmektedir. Türkiye’deki iç göçler dört ayrı başlıkta ele alınmaktadır: Köyden kentlere basamaklı göç, köyden büyük kentlere sıçramalı göç, şehirler arasındaki basamaklı göç, küçük kentlerden büyük kentlere sıçramalı göç (Gürkan, 2006: 46).

Türkiye’de iç göç tarihi dört dönemde incelenebilir: 1923-1950 dönemi, 1950-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem. Bu dönemsel iç göçler kentleşmeye neden olmuştur. Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesidir. Kentleşmenin etkisiyle toplum yapısında iş bölümünün artması, örgütlenme ve uzmanlaşma gibi değişiklikler ortaya çıkmakta ve insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişiklikler gözlemlenmektedir (Keleş, 2006: 23-24). Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte bir aşama olarak görülen kentleşme terimi (Uzun, 2013: 1), sanayileşme gibi ekonomik gelişmeler yoluyla kentlerin niteliksel ve niceliksel olarak büyümesi olarak da tanımlanmaktadır (Özdemir, 2013: 946). Buna göre:

Türkiye’de iç göç hareketi, yalnız kırdan kente yönelik bir özellik göstermekle kalmamakta aynı zamanda bölgeler arası nüfus hareketlerini de kapsamaktadır. Büyük, gelişmiş, sanayi ve ticaret merkezlerini oluşturan kent ve bölgeler sürekli göç alırken diğerleri sürekli göç vermektedir. Bu süreçte ortaya çıkan en önemli sonuç, istihdam gücünün tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle kayması olayıdır. Kentlerin işgücü transferine hazır olmaması ve kırdan kente gelenlerin işsiz kalma nedenleri kentleşmeyi yalnızca nüfus hareketi olarak ele almayı olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla kentleşme toplumun ekonomik ve toplumsal yapısında meydana gelen köklü değişimin yaşadığı bir olgudur. (Gürkan, 2006: 48-49)

Cumhuriyetin ilk yıllarında ciddi bir göç hareketi henüz yoktur. 1923 sonrasında kırdan kente ya da kentten kente doğru olan göçler son derece kısıtlıdır. Okul, memur tayinleri ya da evlilik bu dönemdeki göçlerin ana nedenleri arasında gösterilmiştir (Özdemir, 2008: 67). Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki iç göç hareketlerinin somut olarak ortaya konulabilmesi için hem toplam ülke nüfusunun hem de nüfus içerisindeki kent ve kır nüfusu oranlarının incelenmesi gerekmektedir.

Şekil 3.1. 100. Yılda Nüfusun Kent ve Kırsal Bölgelere Dağılımı

Yıl	Kır (%)	Kent (%)	Yıl	Kır (%)	Kent (%)
1927	24,2	75,8	2000	64,9	35,1
1940	24,4	75,6	2007	70,5	29,5
1950	25	75	2010	76,3	23,7
1960	31,9	68,1	2015 ¹	92,1	7,9
1970	38,5	61,5	2020	93	7
1980	43,9	56,1	2023	93	7
1990	59	41	-	-	-

Tablo 3.1. Türkiye'nin Kent ve Kırsal Oranları

Türkiye'de 1923'ten 1950'ye kadar kentleşme oldukça yavaş bir tempoda sürmüştür. Cumhuriyetin ilk nüfus sayımının yapıldığı yıl olan 1927'de, ülke nüfusunun %75,8'i köylerde yaşamaktaydı. Bu durumun en önemli nedeni, kentlerin henüz bütünüyle sanayileşmemiş olmasıdır. 1923-1950 arası, ana özelliğinin ülke genelinde büyük bir kentleşme hareketinin bulunmaması olarak söylenebilir. İstatistiksel olarak, 1935 yılında kent nüfusu 3.802.642 olarak gözükmekteyken, 1950 yılına gelindiğinde 5.244.337'ye yükselmiştir. Kentsel nüfustaki bu küçük artış, kırsaldan gelen göç nedeniyle değil, büyük ölçüde kentlerin kendi iç dinamiklerine bağlı olarak, %23,5'ten %25'e ulaşmıştır. İstatistikler, 1950 öncesindeki kentleşme hareketlerinin, var olan kentlerdeki nüfusun kendi iç dinamikleriyle artmasından kaynaklandığını göstermektedir (Koyuncu, 2015: 27).

Türkiye, 1950 yılında Demokrat Parti yönetimiyle birlikte sosyo-ekonomik, kültürel ve politik olarak bir değişim sürecine girmiştir. Bu dönemde başlayan kalkınma hamleleri, bölgesel farklılıklar, nüfusun hızlı artması ve tarımda makineleşme gibi gelişmeler sonucunda Türkiye, kırsal kesimlerden kentlere, geri kalmış bölgelerden gelişmekte olan ya da gelişmiş bölgelere doğru yoğun bir göç hareketine tanık olmuştur. Temiz (1991), Anadolu'nun kırsal bölgelerindeki nüfusu harekete geçiren etkenin Batı'daki ülkeler gibi gelişen sanayileşmenin etkisi değil, "geçim derdi" olduğundan söz etmektedir. Batı'daki sanayinin yoğun olduğu kentler, hem iş gücü hem de nüfusu çekerek, o toplumlarda büyük sanayi kentlerinin ortaya çıkmasına neden olurken, Türkiye'de yeterli sanayileşme olmamasına karşın göçler, öncelikle iş bulmanın en kolay olduğu büyük kent merkezlerine yönelmiştir.

¹ 2012'de yürürlüğe giren 6360 sayılı Yasa ile yapılan idari düzenlemeler, kır-kent nüfus oranlarında büyük değişime yol açmıştır.

Türkiye'deki ilk göç hareketliliğinin yönü Doğu'dan Batı'ya olmuştur. Bu göçlerdeki en önemli payı elinde bulunduran bölgenin Karadeniz olduğunu, Tümertek'in (1968) 1950-1955 dönemi arasındaki istatistiksel çalışmaları belirterek söylediği şu sözlerden anlamaktayız: "...Karadeniz Bölgesi açık bir şekilde, sadece Zonguldak hariç, bütünüyle ve aynı zamanda vilayetlerin verdikleri nüfus miktarı ile aldıkları nüfus miktarları arasındaki, verdikleri lehine olmak üzere mevcut büyük fark ile nüfus veren karakterdedir. Buna karşılık, Doğu Anadolu'da nüfus veren vilayetler mahduttur." (Tümertekin, 1968: 23-24).

1950 yılından sonra kentlerdeki nüfus artış hızında büyük bir artış olurken kırsal alanlarda bu sayı hızlı bir düşüş yaşamıştır. Kırsal kesimde %21 olan yıllık nüfus artış hızı %17,4'lere doğru gerilerken, kentte ise bu sayı %22,5'ten %55,7'e kadar çıkmıştır. Kentlerde bu dönemde artık gecekondulaşmalar da başlamıştır. 1950'de 50 binden fazla sayıda gecekonduda ikamet eden 240 bin kişi varken, 1960 yılında gecekonduda 240 bin yaşayan sayısı ise 1 milyon 200 bin kişiye ulaşmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 251). Koyuncu 'ya (2015) göre:

İlk göçmenler, hükümetlerin konut ihtiyacını karşılayamadığı bu dönemde, gecekondularını, kelime anlamına uyacak şekilde bir gecede, büyük şehirlerin çeperine inşa etmişlerdir... Çoğunlukla kamu arazisi üstüne kaçak inşa edilen evlere göz yumma ve belirli belediye hizmetlerini sağlama karşılığında göçmenlerin oylarını alma şeklinde gelişen örtülü bir pazarlık mevcuttur. Bu vaatlerin sonucu olarak, 1966'da çıkan "Gecekondulaşma Kanunu" bu gecekondulaşmaların kalıcılaşmasına zemin hazırlamıştır. (Koyuncu, 2015: 35)

1961 Anayasası kentleşme ve gelişimi açısından önemli stratejileri içermektedir. Refah devleti anlayışı, 1961 Anayasası'ndaki sosyal devlet ilkesi kabul edildikten sonra gelişmiştir. Bu ilkenin kabulüyle birlikte, ülke yönetimi yalnızca halkın haklarını korumaktan değil, aynı zamanda ekonomik gereksinimlerini karşılamaktan da sorumlu olmuştur. Özellikle, 1961 Anayasası'nın 49. maddesinde, yoksul ya da dar gelirli ailelerin sağlıklı bir biçimde yaşayabilmeleri için konut gereksinimlerinin karşılanması gerektiği belirtilmiştir. 1960 yılından başlayarak kent nüfusları hızlı bir biçimde artarken, bazı başka yerleşkeler de kent statüsü elde etmiştir. 1927 yılından 1960'a kadar kent olan yerleşim sayısı 66'dan 102'ye, nüfusu 50 binden yüksek olan kentlerin sayısı beşten on bire yükselmiştir. 1960-1975 yılları arasında kent sayısı 288, nüfusu 50 binden fazla olan kent sayısı 65'e, 100 binden fazla olan kent sayısıysa 36'ya ulaşmıştır. 1960-1975 yılları arasında Türkiye'de çok yoğun ve hızlı bir kentleşme yaşanmıştır (Orak, 2020: 11).

Liberal piyasa ekonomisinin etkili olmaya başladığı dönemde, 1980'den sonraki dönem, özelleştirmelerin yapıldığı, bireysel kimliğin ve tüketimin ön plana çıkarıldığı bir dönem olmuştur. Eğitim, ulaşım ve sağlık gibi toplumsal hizmetlerin kalitesinin de artmasıyla birlikte, kentleşme de artmıştır (Adıgüzel, 2020: 45). Ancak, 1985 sonrasındaki iç göçlerde göçün yönündeki farklılaşma dikkat çekmektedir. Önceleri Doğu'dan Batı'ya doğru olan iç göçler, şimdi gelişmeye başlayan bölgesel çekim merkezlerine yönelmiştir. Bununla birlikte, büyük kentlere olan göçlerin yapısında da değişimler ortaya çıkmıştır; kimi büyük kentler, çevrelerinden daha yüksek oranda göç almaya başlamıştır.

1980 sonrasında küreselleşmenin etkisiyle Türkiye'nin hem ulusal hem de uluslararası sorunlarla karşı karşıya kalması, göç yapısını da değiştirmiştir. Türkiye'deki iç göç bu dönemde özellikle politik nedenlerle çok artmış, hem zorunlu hem de gönüllü olarak yapılmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki terör ve güvenlik sorunları nedeniyle burada yerleşik olan nüfusun önemli bir bölümü göç etmek zorunda kalmıştır (Şimşek, 2017: 139). 1980-1985 yılları arasında her 1000 kişiden yaklaşık 65'i çeşitli nedenlerle kalıcı ikametgâhını değiştirmiştir. Bu sayı, 1985-1990 yılları arasında her 1000 kişiden 81'e yükselmiştir (Özdemir, 2008: 72). Özetle, Türkiye'deki iç göçlerin yönü, kentten-kente, köyden-kente, kentten-köye ve köyden-köye biçimindedir. Tablo 3.2'de, 1975-2000 yılları arasındaki yerleşim yerine göre iç göçün sayı ve oranları verilmektedir.

Yerleşim Yeri	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Kentten Kente	1.752.817	2.146.110	3.359.357	3.867.979
%	48,90	56,18	62,18	57,80
Köyden Kente	610.067	860.438	969.871	1.168.285
%	17,02	22,53	17,95	17,46
Kentten Köye	692.828	490.653	680.527	1.342.518
%	19,33	12,84	12,60	20,06
Köyden Köye	528.709	322.709	392.935	313.481
%	14,75	8,45	7,27	4,68
Toplam	3.584.421	3.819.910	5.402.690	6.692.263
%	100	100	100	100

Tablo 3.2. Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000) Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri

Türkiye’de uzun bir süre iç göç hareketinin merkezinde genellikle, işsizlik, yoksulluk veya geçim sıkıntısı gibi ekonomik nedenlerin olduğu ve göçmenlerin kırdan kente kendi istekleri doğrultusunda ve kentlerde daha iyi bir yaşam kurma umuduyla yöneldikleri görülmektedir. 1990’lı yıllara gelindiğinde bu nedenlere bir yenisi eklenmiştir, çünkü göçler artık istem dışı bir biçimde, güvenlik gerekçesiyle zorunlu yapılmaktadır. Bu dönem, Türkiye’de ekonomik sorunların yanında, politik ve toplumsal gerginliklerin egemen olduğu bir dönemdir. Bu sorunların kökeninde, 1980’li yıllarda başlayan ve Doğu ile Güneydoğu bölgelerinde yoğunlaşan terör olayları yatmaktadır. Bu nedenle, bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en büyük kitlesel göç hareketine tanık olunmuştur (Tümtaş, 2007: 48).

Zorunlu göçün başka göç türlerinden ayrılan yönleri vardır. Zorunlu göçün başlıca nitelikleri şunlardır: a-) köyle bağın bütünüyle kopması ve bu nedenle, kente uyum sürecinde köyün sağlayacağı destekten yoksun kalınması, b-) aile üyelerinin, genç, yaşlı, kadın, erkek demeden topluca göç etmesi, c-) kitlesel bir göç olması, d-) göç kararının çok kısa sürede, psikolojik ve ekonomik açıdan hazırlıksız olarak alınması, e-) göç edenlerin kırsal yaşam deneyimi olması nedeniyle kentlerde kullanabilecekleri bilgi ve beceriden yoksun olmalarıdır (Koyuncu, 2015: 43). Kentler, bu denli yoğun göçü kaldıracak ekonomik güçten yoksun oldukları için çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Kentlerde çarpık kentleşme, gecekondu ve gettolaşma gibi sorunlar ortaya çıkarken, göçmenler de yoksulluk başta olmak üzere çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu bağlamda göç ve kentleşme birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen olgulardır. Kentleşme genellikle sanayileşmeyle birlikte ilerleyen bir süreç olarak değerlendirilirken, Türkiye’de bütünüyle sanayileşmeye koşut işlemeyen hızlı bir kentleşme yaşanmıştır. Bu hızlı kentleşme elbette birtakım sorunları da yanında getirmiştir; işsizlik, gecekondulaşma ve güvenlik gibi.

Türkiye’de özellikle Demokrat Parti’nin tarımda makineleşme ve kentleşmeyi özendirme politikaları iç göçleri artırıcı etki yaratmıştır. 1980 sonrasında iç göçün niteliği değişmiştir. Uzun’un (2013) da belirttiği gibi, 1980 öncesi “yumuşak, bütünleştirici kentleşme” olarak gözlemlenirken, yeni dönemde uygulanan politikaların da etkisiyle “gergin, dışlayıcı kentleşme” niteliğine bürünmüştür. Uzun (2013), hızlı kentleşmeyle birlikte kır yoksulluğundan kent yoksulluğuna geçiş biçiminde bir toplumsal değişimin de gözlemlendiğini ve kentteki bu yoksulluğa

“yoksunluk” duygusunun da eklendiğini ortaya koymuştur. Bu durumun sonucunda da göçmenler, aynı coğrafyadan olmanın yarattığı güvenle kentlerin aynı mahalle ya da sokağında kümelenmiştir. İşte, hemşehri dernekleri de kentsel alanda yoğunlaşmış göçün sonucunda, Özbay’ın (2014) söylemiyle, göç ve kentleşmeyi bütünleyen bir öge olarak ortaya çıkmıştır.

Bu kısımda, Türkiye’deki iç göç hareketlerini ve kentleşme süreçlerini tarihsel bir perspektiften ele alınmıştır. 1923’ten günümüze kadar süregelen göçler, ekonomiye, toplumsal yapıya ve politika değişimlerine bağlı olarak farklı dönemlerde farklı dinamiklerle şekillenmiştir. İç göçün başlangıcında, kırsal alandan kentsel alanlara doğru bir hareketlilik söz konusu olmuştur. 1950’lerden itibaren sanayileşme ve kalkınma politikaları, köyden kente göçü hızlandırmış, 1980’lerde ise bu göç daha da yoğunlaşmış ve politik nedenler de bu hareketliliği etkilemiştir. Kentleşmenin hızlanmasıyla birlikte işsizlik, gecekondulaşma, yoksulluk gibi sorunlar artmış, bu da toplumda önemli toplumsal değişimlere yol açmıştır. İç göç hareketleri aynı zamanda bölgesel eşitsizlikleri, iş gücü göçünü ve kırsal yoksulluk ile kent yoksulluğu arasındaki geçişi de beraberinde getirmiştir.

İç göç ve kentleşme süreçlerinin bir sonucu olarak, özellikle köylerden gelen göçmenler, güvenlik ve aidiyet duygusuyla kentlerin belirli mahallelerinde kümelenmişlerdir. Bu durum, hemşehri derneklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hemşehri dernekleri, göçmenlerin kendi köylerinden, kasabalarından ya da bölgelerinden gelen diğer insanlarla bir araya gelmesini sağlamak, ortak kültürel bağları güçlendirmek ve kent yaşamına uyum sağlamalarına yardımcı olmak amacıyla kurulmuş topluluklar olarak işlev görmektedir. Bu dernekler, hemşehrilik duygusunu pekiştirerek, göçmenlerin yeni yerleşim yerlerinde aidiyet duygusu geliştirmelerine ve toplumsal dayanışma oluşturmalarına olanak tanır. Özbay’ın (2014) vurguladığı gibi, göç ve kentleşme süreçlerini birbirini bütünleyen bir öge olarak ele alan hemşehri dernekleri, aynı zamanda göçmenlerin kentsel hayatta karşılaştıkları zorluklarla baş etmelerine yardımcı olmaktadır. Hemşehri dernekleri, toplumsal dışlanma ve yoksulluk gibi sorunlarla karşılaşan göçmenlerin birbirleriyle dayanışma içinde olmalarını ve toplumsal uyumu sağlamalarını kolaylaştırır. Bu bağlamda, hemşehri dernekleri, kentleşmenin yarattığı zorluklarla başa çıkmada önemli bir rol oynamaktadır. Önümüzdeki başlıklarda hemşehri dernekleri ve işlevleri detaylı olarak incelenecektir.

3.2. Hemşehri Dernekleri: Kentleşme Sürecinde Tampon Mekanizmalar ve Uyum Dinamikleri

Kentleşmenin hız kazandığı dönemlerde, kente uyum sağlama konusunda zorluk yaşayan bireyler, geldikleri bölgelere göre örgütlenen hemşehri topluluklarını oluşturmaktadır. Bu topluluklar genellikle dernek yapısı altında örgütlenmekte olup, temel olarak göçmenlerin kente uyum sürecini kolaylaştıran bir dayanışma ağı niteliği taşımaktadır. Çoğu zaman kültürel kimliklerini koruma amacıyla hareket eden bu yapılar, gerçekte bu yönde güçlü bir talep içermemektedir. Hemşehri dernekleri, kent ortamında göçmenlerin birbirlerine destek olmalarını sağlayarak bir korumacılık düzeni oluşturma işlevi görmektedir (Tekeli, 2002: 23). Bu dernekler aracılığıyla göçmenler, kentte kültürel organizasyonlara, politik ve ekonomik etkinliklere katılım imkânı bulmakta ve bu sayede yeni bir toplumsal kimlik oluşturma sürecine dâhil olmaktadır. Çeşitli biçimlerde varlıklarını sürdüren hemşehri kümelenmeleri, "tampon kurum" işlevi görerek bireylerin kente uyum sürecini kolaylaştırmaktadır (Akpınar, 2013: 267; Erkut, 1995: 63). Kıray (2006: 330), tampon kurumu şu şekilde açıklamaktadır:

Değişim nispeten yavaş bir seyir takip ettiğinde eski veya yeni düzenin kurum ve değerleri verili toplumsal yapıların sağladığı çerçeve içinde yeni anlamlar ve işlevler kazanırlar ve yeniden yorumlanırlar. Bu basit bir değişikliktir ve yapısal bir değişime yol açmaz. Ama değişim görece hızlı ya da geniş çaplıysa ve özellikle iki farklı yapı birbiriyle çarpışmaya başlamışsa, temel yapıların her ikisine de yabancı olan, bütünleştirici yeni kurum ve ilişkiler ortaya çıkar. Bu durum, süreç içinde tüm kurum, ilişki ve değerlerin aynı zamanda ve aynı hızla değişmemesinden kaynaklanır; bu olgu da tüm sistemin aynı zaman dilimi içinde yeni bir yapıya dönüşmesini engeller. Ne yeni ne de eski yapıya ait olan, ama bunalımın ve düzensizliğin hafifletilmesine yardım eden bu yeni kurum, ilişki, değer ve işlevler, "tampon mekanizmalar" ya da ara formlar olarak adlandırılabilir. (Kıray, 2006: 330)

Kıray'a göre, toplumsal yapılar değişim sürecinde kendi iç bütünlüklerini kurmak zorundadır. Bu bütünlüğün sağlanabilmesi için, toplumu oluşturan çeşitli unsurlar arasında bir denge ve uyum sağlanmalıdır. Değişim sürecini yeterli hızla gerçekleştiremeyen toplumlar, iç bütünlüklerini sağlamak adına "tampon mekanizmalar" ya da "ara kurumlar" geliştirmektedir (Tekeli, 2000: 23). Bu bağlamda, Kıray (1964: 7) tampon mekanizmaların ileri derecede kentleşmiş toplumlarda görülmediğini, ancak geçiş süreçlerinde yeni kentlilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu mekanizmalar, "yumuşak geçiş" sağlayarak toplumsal çözülmenin önüne geçmekte ve değişimin yaratabileceği krizleri engellemektedir (Özkiraz ve Acungil, 2013).

Göç sürecinde, kente daha önce gelen göçmenler, hemşehrilerine ve akrabalarına kentte yerleşim süreçlerinde rehberlik etmekte ve destek olmaktadır. Sonradan gelen göçmenler genellikle daha önce yerleşen hemşehrilerinin bulunduğu semtlere yerleşmekte ve aynı iş kollarında çalışmaktadır. Bu bağlamda, ortak iş ve yaşam alanlarına sahip olan hemşehriler, kentteki rekabetçi ortam karşısında dayanışma ağları geliştirmektedir. Güneş-Ayata (1990: 93) bu dayanışma ağlarının "yabancılara kapalı, korunmalı bir sığınma alanı" yaratmaya imkân tanıdığını belirtmektedir. Ancak, bu durum zamanla göçmenlerin kentle bütünleşmesini engelleyerek uyum sürecini zorlaştırabilmektedir.

Öksüz (2018), göçün ilk aşamalarında hemşehri derneklerinin etkin bir ara mekanizma olarak göçmenlerin kentteki statülerini belirlediğini ifade etmektedir. Ancak, zamanla bu dernekler, göçmenlerin kente uyum sürecini geciktiren unsurlara dönüşebilmektedir. Öksüz'e (2018) göre, hemşehri derneklerinin başlangıçtaki olumlu etkisini yitirmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır: "yerelle kurdukları kesintisiz ilişki" ve "buldukları mekânı yerelleştirme çabaları" (2018: 97). Göçmenlerin bu tür içe kapanma eğilimleri, kentle bütünleşmelerini zorlaştırmaktadır. Bu çerçevede, Öksüz (2018: 97), hemşehri derneklerinin etkinliklerini sürdürebilmeleri için evrensel değerler üzerine yeniden inşa edilmeleri gerektiğini, farklı kültürlerle etkileşim ve entegrasyon yolunu benimsemeleri hâlinde tekrar işlevsellik kazanabileceklerini öne sürmektedir.

Sonuç olarak, hemşehri dernekleri, hızlı kentleşme süreçlerinde göçmenlerin kente uyumunu kolaylaştıran önemli mekanizmalardır. Bu dernekler, başlangıçta dayanışma ve koruma işlevi üstlenirken, zamanla içe kapanma ve kente entegrasyonu yavaşlatma gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Kıray'ın tampon mekanizma kavramı, hemşehri derneklerinin geçiş süreçlerindeki rolünü açıklamakta önemli bir çerçeve sunmaktadır. Öksüz'ün vurguladığı gibi, bu derneklerin etkili olmaya devam edebilmesi, onları evrensel değerler temelinde yeniden yapılandırmaya bağlıdır. Bu bağlamda, kentleşme sürecinde göçmenlerin yalnızca hemşehri toplulukları aracılığıyla değil, aynı zamanda daha geniş toplumsal ilişkiler kurarak kente entegre olmalarını sağlamak önem taşımaktadır.

3.3. Hemşehri Kavramının Toplumsal Boyutu

Hemşehri kavramı, aynı köyden, ilden, ilçeden ya da bölgeden olan bireyleri tanımlayan ve toplumsal bir kimlik oluşturan bir terimdir. Bu tanımın ortaya

çıkabilmesi için en az iki bireyin bulunması gerekmektedir; dolayısıyla hemşehri kavramı ilişkisel bir nitelik taşımaktadır. Kurtoğlu (2005: 6), hemşehriliği, aile kökeni aynı coğrafi alanla bağlantılı bireyler arasındaki bir bağ olarak tanımlarken, Ayata (1997) hemşehrilik ilişkilerinin aynı dine, mezhebe veya etnik kökene mensubiyetle de şekillendirilebileceğini belirtmektedir (Ayata'dan aktaran Aktaş ve diğerleri, 2006).

Türk Dil Kurumu ve Dil Derneği, hemşehriyi "aynı ilden olan kimse, memleketli" olarak tanımlarken, bazen "arkadaş, ahabap" anlamında bir hitap sözü olarak da kullanıldığını ifade etmektedir. 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda "Her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşehrisidir" şeklinde tanımlanan hemşehrilik, daha sonra "Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir" şeklinde güncellenmiştir. ²Bu tanımlar, hemşehriliğin hem coğrafi bir mekâna hem de aidiyet hissine dayandığını göstermektedir. Bu noktada, Bourdieu'nun (1996) "kâğıt kategorisi" kavramı ile bir örtüşme söz konusudur. Bourdieu'ya göre "kâğıt kategorisi", istatistiksel verilerin oluşturulması gibi, belirli bir amaca hizmet eden ancak gerçek hayatta öznel ve değişken sınıflamaların ortaya çıkmasına dayanmaktadır. Hemşehrilik de bu kapsama girerek hem devletin resmi kayıtları hem de istatistiksel veriler aracılığıyla kurgulanan bir olgu olarak değerlendirilebilir (Kurtoğlu, 2004: 18).

Hemşehrilik ilişkileri, dayanışma, güven ve yardımlaşma gibi olgularla şekillenerek daha çok haneler arasındaki ilişkiler çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu durum, kent yaşamında tekrardan tanımlanan akrabalık ilişkilerine benzer şekilde şekillenmektedir (Konuk, 2013: 84). Tekşen (2003), hemşehriliği, bireylerin kentte karşılaştıkları zorlukları aşmalarda yardımlaşmayı kolaylaştıran bir sistem olarak ele almaktadır.

Hemşehrilik, kentleşme sürecinde bir parakinship (akrabamsı) sistemi olarak tezahür etmektedir. Hemşehriliği işlevsel ve kullanışlı kılan ise akrabamsı bir ilişki biçimi olarak onun esnekliğidir. Çünkü akraba ile arkadaş arasında duran bir kavram oluşu sayesinde birincil ilişkilere alışkın göçmenin yabancı ile karşılaşmasından aşına ara bir ilişki biçimi olarak işleri kolaylaştırır. (Tekşen, 2003: 66)

² <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>, 14 Nisan 1930 tarihinde yayımlanan resmî gazete açıklaması. Belediye Kanunu son hali
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Hemşehrilik, kent kavramını içermekle birlikte, özellikle kırsal kesimden gelen bireyler için daha sık kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, akrabalık ilişkilerine benzer özellikler taşımasına rağmen, ondan farklı anlamlar da içermektedir. Erder (2006), hemşehrilik ile akrabalık arasındaki en belirgin farkın, “göç edenlerin kökenleriyle getirdikleri tanımlanmış bir ilişki türü” olmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Hemşehrilik ilişkileri, göç edilen kent ortamında yeni oluşan bir ilişki türü olup, göçmenler için yeni bir olgu niteliğindedir (Erder, 2006: 245). Erder, hemşehrilik ilişkileri içerisindeki grupları da kendi içinde sınıflandırmaktadır. İlk olarak, bireylerin kentte barınma ve iş bulma gibi temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik dayanışma ilişkileri öne çıkmaktadır. İkinci grup ise göçmenlerin kente taşıdığı kültürel özellikleri koruma ve yaşatma işlevine sahiptir. Bu bağlamda, hemşehrilik ve hemşehri grubu içindeki bireyler açısından bu ilişkilerin anlamı, işlevi ve yoğunluğu farklılık gösterebilmektedir (Erder, 2006: 246). Bu çerçevede, hemşehrilik ilişkilerini tek bir yapı üzerinden değerlendirmek mümkün değildir ve homojen bir hemşehri kimliğinden söz edilemez. Narlı (2002), hemşehrilik ilişkilerinin hem geleneksel yapıları koruma eğiliminde olduğunu hem de değişen toplumsal koşullara uyum sağladığını vurgulamaktadır. Bu nedenle, hemşehrilik kimliği durağan değil, değişen sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlere bağlı olarak sürekli dönüşen bir aidiyet biçimi olarak ele alınmalıdır.

Niteliksel olarak ele alındığında, hemşehrilik ilişkisi cemaatsel bir yapıya işaret etmektedir. Ferdinand Tönnies (2000) tarafından geleneksel toplum yapısını tanımlamak için ortaya konan "cemaat" kavramı, bireysel çıkarlardan ziyade "biz" fikrinin öne çıktığı, toplumsal denetimin ve birincil düzey ilişkilerin hâkim olduğu bir yapıyı ifade etmektedir. Tönnies, cemaat (Gemeinschaft) kavramını doğal sistemin baskın olduğu birliktelikler olarak tanımlarken, cemiyet (Gesellschaft) kavramını ise rasyonel istem tarafından şekillendirilen ve bu temelde yönlendirilen yapılar olarak ele almaktadır. Cemaat tipi ilişkiler, kardeşlik ve dostluk temelinde bir araya gelen bireyleri kapsamakta, yaş, cinsiyet ve benzeri ortak noktalar etrafında şekillenen bir dayanışma çerçevesinde oluşmaktadır. Bu ilişki türünde otorite ve dostluk iç içe geçmiştir. Tönnies (2000), cemiyet tipi ilişkilerde ise dostluk ve otorite arasında belirgin bir ayrımın olduğunu vurgulamaktadır. Cemaat olgusu, bireysel düzeyden mesleki düzeye kadar uzanan bir dayanışmayı ifade etmektedir ve temelinde dayanışma yer almaktadır. Ancak cemaatler, yalnızca dayanışma

üzerinden tanımlanamaz; kimi zaman rekabeti de içerebilmektedirler (Uzun, 2013: 70).

Tönnies'in teorisine göre cemaat, geleneksel tarım toplumlarında görülen, toprağa ve geleneklere bağlı, komünal bir yaşam tarzını ifade eder ve moderniteyle birlikte ortadan kalkacağı öngörülmüştür (Yelken, 2004: 17). Ancak günümüzde, cemaat tipi ilişkilerin nitelik değiştirerek varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Kentsel mekânlar, cemaatlerin ortadan kalkması gereken yerler olarak düşünülse de, insanlar zaman ve mekâna göre yeni cemaatsel ilişkiler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, Michel Maffesoli ve Bauman'ın "postmodern kabileler" kavramı, bu yeni dönüşümü ifade etmek için kullanılmaktadır.

Postmodern kabileler, bireylerin belirli bir sözleşme ile bir araya geldiği fonksiyonel ya da araçsal gruplardan ziyade, sembolik ve duygusal rolleri vurgulayan topluluklardır (Cova, 1997: 300). Postmodern kabileler, duygusal bağlar üzerine inşa edilmiş, bütüncül bir aidiyet hissinden ziyade açık sistemler olarak tanımlanabilir (Cova ve Cova, 2001: 69). Her birey, farklı kabilelere mensup olabilir ve her birinde değişik roller üstlenerek farklı kimlikler sergileyebilir. Bu çerçevede, postmodern birey için bir kabileye ait olmak, modern dönemdeki sosyal sınıf ya da pazar bölümüne olan bağlardan daha önemli hale gelmiştir. Bireyin sosyal statüsü, dinamik ve esnek bir şekilde kabile içinde yeniden tanımlanmakta ve farklı kabileler arasında hareket etmesi giderek kolaylaşmaktadır. Bu durum, postmodern bireyin modern sosyolojik analiz araçları ile sınıflandırılmayacağını göstermektedir (Cova, 1997: 301). Ayrıca, modern dönemde baskı altında tutulan kimlik, toplumsal grup ve etnisiteler, kendilerini ifade etme fırsatı bulmuş, hatta bu durum yeni bir örgütlenme biçiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ferdinand Tönnies'in kırsal alanlara özgü olarak tanımladığı cemaat yapısı, modern kent mekânlarında tekrar üretilmektedir (Uzun, 2013: 71).

Kentlerde ortaya çıkan hemşehrilik tipi örgütlenmeler, modern mekânlarda cemaatsel ilişkilerin yeniden geliştirildiği sosyal yapılar olarak değerlendirilmektedir. Hemşehrilik ilişkisinin ortaya çıkabilmesi ve kurumsallaşabilmesi için, bireylerin doğdukları yerlerden başka bir yerleşim yerinde yaşaması, aynı bölgeden gelen insanlarla bir aidiyet duygusunu paylaşması gerekmektedir. Hemşehrilik olgusunu anlayabilmek için, göç ile hemşehrilik arasındaki etkileşim göz önünde bulundurulmalıdır. Hemşehrilik, göç etmeyen

bireylerde gelişen bir kimlik değil, göç ettikten sonra ortaya çıkan bir aidiyet yapısıdır. Hemşehriler arasındaki ilişkiler, kültürel kimliklerin korunmasından ziyade, kent ortamına uyum sürecinde dayanışmayı kolaylaştıran bir gruplaşma deneyimi sunmaktadır (İnat, 2006: 45).

Hemşehrilik, bir yandan bireyler arasında dayanışma mekanizmalarını geliştirirken, diğer yandan bir kimlik inşa süreci olarak işlev görmektedir. Bu kimlik inşa süreci, hem benzeşmeyi (aynı bölgeden gelenlerle) hem de farklılaşmayı (kentteki diğer gruplarla) beraberinde getirmektedir (Altındal, 2010). Hemşehrilik kimliği, bireyler arasındaki benzerlikleri vurgulayan bir unsur olarak öne çıkmakta ve kente yeni gelen bireyler için bir "güvence" kaynağı oluşturmaktadır. Hemşehrilik ilişkisi, bireylerin kent ortamında tutunabilmesi için kritik bir rol oynar. Bu bağlamda, hemşehriliğin dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma gibi temel işlevlerinin yanı sıra, bazen "biz ve onlar" ayrımı yaratabilen bir mekanizma olarak da işlediği görülmektedir.

Kökenle ilişki ancak göçmenlerin toplumsal ilişkileri içinde "gurbette" bir anlam kazanmakta ve toplumsal katmanları biçimlendirebilmektedir. Göç etmeden önce, insanların geldikleri illerde aynı kökenden gelme bilinciyle güçlü bir ortak aidiyet duygusu taşımaları zorunlu değildir. Türkiye'nin birçok ilinde birbirine çok yakın yerlerde, ortak din, kültür veya dil özellikleriyle birbirlerinden kolektif olarak ayrışan veya çoğunluğu oluşturan grubun bireylerince "öteki" olarak görülen halk kesimlerine rastlanır. Birçok yerde bu grupların yerleşim birimleri içiçe geçmiş durumdadır. Etnik, dil veya dinsel motiflerle tanımlanan gruplardan birine ait olmak, kendi memleketlerinde yaşayan insanların sosyal ilişkilerinde hemşehrilik bağından çok daha önemli bir yer tutuyor olmalıdır. (Schüler, 2002: 191)

Kentsel ortamda ortaya çıkan hemşehrilik kimliği, bireylerin toplumsal ilişki ağlarına dâhil olarak yerel bir dayanışma mekanizması yaratmalarına olanak tanır. Hemşehrilik, bir sıfat olmanın ötesinde, bireyin toplumsal kimliğini de belirleyen bir unsur haline gelmektedir (Köse, 2008: 223). Küreselleşmenin hızlandığı günümüz dünyasında, bireylerin toplumsal ve kültürel kimlik bunalımı yaşadıkları gözlemlenmektedir. Bu durum, bireylerin kendi yerel dünyalarına ait olma ve geleneksel kültürel kodlarını sürdürme ihtiyacını arttırmaktadır. Kent ortamına eklenme sürecinde hemşehrilik, bireyin aidiyet duygusunu pek çok yönden besleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel kültürel bağlarından kopan birey, yeni bir toplumsal düzen içerisinde kendine bir yer bulmaya çalışırken, hemşehrilik ilişkileri bu süreci kolaylaştıran bir unsur olmaktadır (Köse, 2008: 225;

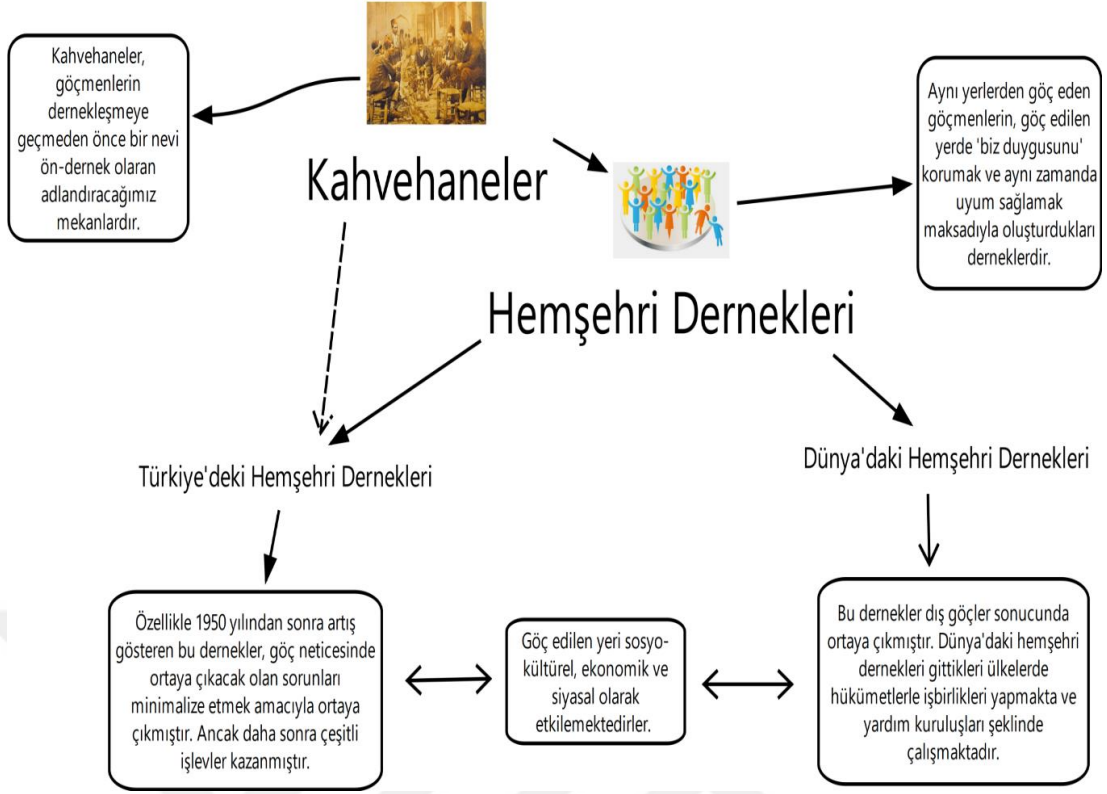
Ökaz, 2019: 40). Böylece bireyler, kentsel yaşamın dinamikleri içinde kendi kimliklerini koruyarak yeni bir sosyal yapı oluşturma imkânı bulmaktadırlar.

Bu bağlamda, hemşehrilik kavramı, bireylerin ortak bir coğrafî, kültürel ve toplumsal bağ çerçevesinde bir araya gelerek oluşturduğu dinamik ve esnek bir aidiyet biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, sadece ortak bir kökeni paylaşan bireylerin ilişkisini tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda kent ortamında göç süreciyle birlikte yeni toplumsal yapıların inşa edilmesine de katkı sağlamaktadır. Göç ve kentleşme süreçleri, bireylerin hemşehrilik ilişkilerini yeniden tanımlamalarına ve bu bağların, cemaat tipi dayanışma mekanizmaları çerçevesinde işlevselleşmesine olanak tanımaktadır.

Hemşehrilik ilişkileri, bireyler arasında yardımlaşma, dayanışma ve güven unsurunu ön plana çıkararak kentte tutunma süreçlerini kolaylaştırmakta ve bu sayede yeni sosyo-ekonomik yapıların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte, hemşehrilik kimliği, sadece ortak kökenle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda kent yaşamında bireylerin sosyal sermayelerini geliştirmelerine ve toplumsal ilişkilerini güçlendirmelerine de hizmet etmektedir. Bu noktada, Tönnies'in cemaat ve cemiyet ayrımı çerçevesinde ele alındığında, hemşehriliğin cemaat tipi ilişkiler temelinde gelişmekle birlikte modern kent hayatında değişen dinamiklere uyum sağlayan bir yapı sergilediği söylenebilir.

Ayrıca, postmodern toplumlarda bireylerin çoklu kimliklere sahip olması ve farklı sosyal gruplarla etkileşim içinde bulunması, hemşehrilik ilişkilerinin de dönüşmesine yol açmaktadır. Bireylerin kent ortamında hemşehrilik bağları aracılığıyla toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirmesi, hem ekonomik hem de kültürel açıdan önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Ancak, hemşehrilik ilişkilerinin, bazen “biz ve onlar” ayrımı yaratarak toplumsal kapalılığa neden olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu sonuçla, hemşehrilik olgusu, kentleşme ve göç süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan, bireylerin toplumsal entegrasyonunu kolaylaştıran ancak zaman zaman kapalı topluluklar oluşturma riski de taşıyan çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

Şekil 3.2. Hemşehri Derneklerinin Geçirdiği Değişim

3.4. Kahvehanelerden Derneklere: Hemşehri Dayanışmasının Kentleşme Sürecindeki Yeri

Hemşehri derneklerinden önce dernekleşme yolunu açan bir tür “ön-dernek” olarak kahvehaneleri ele almak önemlidir. Yoğun göç alan, özellikle büyük kentlerde kahveler, hemşehrilerin bir araya gelmesi için değişmez, belirli ve uygun bir mekân anlamına geldiği için kahveleri, hemşehrilik dayanışmasının kentteki ilk mekânı olarak düşünebiliriz. Kahveler, köy ya da ilçelerden kentlerin merkezine taşınıp yerleşen göçmenlerin buluşma noktası olduğu gibi, köy ya da ilçede yaşayan ve kimi gereksinimleri için kente gelenler için de bir toplanma mekânıdır. Kahvehanelerin, hemşehriler arasında bir buluşma merkezi olmasının en önemli göstergesi, çoğu kahvenin köye giden minibüsler için bir durak olarak seçilmesidir (Uçar, 2009:183). Aytaç (2005), kahveleri kente yeni gelen göçmenlerin burada tutunma döneminde “çok amaçlı olarak kullandıkları” birer mekân olarak görerek bu yerleri kentleşmede bir “ara kurum” olarak şu sözlerle değerlendirmektedir:

Öz itibarıyla hemşehri kahveleri, belli yörelerden gelen hemşehrileri ağırlayan, yöresel/bölgesel bağları kent ortamında üreten/canlı tutan, dolayısıyla geline yöre ile ilişkiyi sağlayıcı bir fonksiyon görürler. Bundan başka, bu yerler kent özlemi, hasret, gurbet vb. yabancılaşma psikolojisine ilişkin temalar karşısında, yörelerinin adını alarak, kent ortamında yabancılaşma duygusunun basıncını

azaltmaya çalışırlar. Bu kahveler, hemşehri kümeleşmeleri ya da getto cemaatleri olarak da anılırlar. (Aytaç, 2005: 189)

Kahveler bir yandan tampon mekanizmalar oluşturarak kentleşmede göçmenlerin kente uyum sağlamasında rol oynasa da, öte yandan, bu yerlerin kente yeni gelenlerin kentle bütünleşmelerini engelleyici bir etkisi de vardır. Örneğin:

Genelde kapalı cemaat yapısına sahip bu kahveler (özellikle gecekondu muhitlerindeki), kırsallığı yeniden üretebilme potansiyelleri ve aynı kültürel çevreye açıklık göstermelerinden dolayı, kentten ayrışma ve kopuşa da kaynaklık ederler. Bu kahvehaneler, hemşehri göçmen grupların kent yaşamından uzak, kendi içine kapalı bir yaşam sürmelerine imkân tanıdığından, yeni kentlilerin kentle olan uyumları bundan zarar görür. Bu yönüyle hemşehri kahveleri, kentleşme sürecinde bütünleşik olduğu kadar ayrıştırıcı/farklılığı üretici yanlarıyla da dual/paradoksal bir özellik taşır. (Aytaç, 2005: 196-197)

Hemşehrilerin büyük kentlerde kahvelerde buluşmaktan sonraki adımı dernekleşmedir. Hemşehrilik dayanışması açısından, kahveler resmi olmayan mekânlar, dernekler resmi mekânlardır. Yine, kahveler hemşehriler arasında küçük çaplı iletişim ve etkileşime olanak tanıyan yerlerken, hemşehri dernekleriyse, bütün kent ölçeğinde hemşehriler arasındaki etkileşimin sağlanabileceği mekânlardır. Kente yaşamak ya da çalışmak için yeni yerleşen hemşehriler, kentlerin yoğun yarışma ortamında güçlerini birleştirme gereğini duyduklarında dernekleşmeye başlamışlardır. Dernekleşme “memleket” bağı üzerinden kurulunca, memleketle olan ilişkiler, geçmişe göre daha da sıkılaşmaktadır (Narı, 1999: 30; Uçar, 2009: 184). Bu bağlamda, Bourdieu’nün habitus kavramı, hemşehri derneklerinin kişilerin geldikleri memleketten getirdikleri kültürel pratikler, değerler ve dayanışma biçimlerini yeniden ürettikleri ve bu pratiklerin yeni kentsel ortamda kolektif bir kimlik oluşturma sürecine zemin hazırladığı mekânlar olarak anlaşılmasını mümkün kılar.

Bourdieu’ye göre, habitus kısaca, bireyin toplumsal eylemlerini belirleyen bir “yatkınlıklar sistemi” anlamına gelir (Bourdieu, 2015: 9). Bu kavramı açıklarken Bourdieu, “kültürel bilinçdışı”, “alışkanlık oluşturan güç”, “temel, derinlemesine içselleştirilmiş büyük örüntüler”, “zihinsel alışkanlık”, “zihinsel ve bedensel algı”, “beğeni ve eylem şemaları” ve “düzenli doğaçlamaların üretici ilkesi” gibi anlatımlar kullanır (Swartz, 2015: 144). Bourdieu, "yatkınlık" terimini, habitus kavramıyla aktarmak istediği iki ana öğeyi, yani "yapı" ve "eğilim" göstermek için kullanır; bu terim hem bir eylemin sonucunu hem de bir var olma biçimini anlatır (Swartz, 2015: 147). Habitus bireyin ilk sosyalleşme deneyimlerinin ürünü olup, toplumsal eylemin kaynağını oluşturur. Toplumsallaşma süreciyle toplumdaki belirli toplulukların

olanaklarını ve sınırlarını gösteren içselleştirilmiş yatkınlıklar gelişir. Habitus, bir yanda eylemin yapısal sınırlarını çizerken, diğer yandan da ilk toplumsallaşma deneyimlerinin biçimlendirdiği algıları, düşüleri ve pratikleri doğurur (Koytak, 2012: 87; Swartz, 2015: 147). Bourdieu ve Wacquant (2016: 27), habitus'un ne tamamen bireysel olduğunu ne de davranışları tek başına belirlediğini, ancak eyleyicilerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizma olduğunu belirtmektedir.

Kaya (2018) habitusu, bireylerin toplumsallaşma süreçlerinde bilinçsizce içselleştirdiği algılama, değerlendirme ve eylem şablonlarından oluşan bir yapılar bütünü olarak tanımlar. Habitus bireylerin yaşam koşullarına ve toplumsal yollarına göre değişir, aynı sosyo-ekonomik statüden olan bir insan topluluğunun ortak bir habitusa sahip olabilir. Ayrıca, habitusu oluşturan eğilimler, değişik bağlamlara (örneğin, iş yaşamı veya sportif etkinlikler) aktarılabilir ve bu da homojen yaşam biçimlerinin oluşmasına yol açar.

Bourdieu toplumsal dünyanın işleyişini açıklarken alan, habitus ve sermaye kavramlarını çalışma konusuna göre farklı sıklıklarla kullanır. 'Habitus' Bourdieu'nün Cezayir üzerine yaptığı ilk çalışmalardan başlayarak eylem kuramının anahtarı olarak kendini gösterir. Bu çalışmalarda, Fransız sömürge politikaları nedeniyle köylerinden koparılan Cezayir köylülerinin yeni kent koşullarına uyum sağlamakta güçlük çektiklerini, çünkü gerekli algı ve davranış şemalarından yoksun kaldıkları belirtilir (Bourdieu ve Sayad'dan akt. Koytak, 2012: 87-89). Bireyin habitusunun, uyum sağlayamadığı değişik varoluş koşullarında yetersiz kalması, toplumsal dünyaya uyum sağlayamamasına yol açar. Aynı çözümler, Türkiye'de geleneksel yaşam koşullarından anakentlere yapılan göçlerle yaşanan durumlara da uygulanabilir (Koytak, 2012: 89). Bireylerin yeni toplumsal koşullara uyum sağlama güçlükleri hemşehri dernekleri gibi kolektif yapılar aracılığıyla daha belirginleşir. Hemşehri dernekleri köylerinden ya da kasabalarından anakentlere göç eden bireyler için bir bağ kurma ve aidiyet duygusu yaratma işlevi görür. Bu dernekler göçmenlerin geleneksel yaşam biçimlerini sürdürebilmeleri ve yeni çevrelerinde karşılaştıkları toplumsal ve kültürel farklılıklarla başa çıkabilmeleri için bir araya gelmelerini sağlar. Böylece, hemşehri dernekleri bireylerin habituslarının yeni koşullara uyum sağlaması sürecinde önemli bir rol oynar. Bu yapılar aynı kökenden gelen bireylerin bir arada bulunarak, uyum sağlama ve karşılaştıkları toplumsal sınırlarla baş etme konusunda birbirlerine destek olmalarına olanak tanır. Hemşehri

dernekleri, göçmenlerin toplumsal dünyada uyum sağlamalarını kolaylaştıran bir ağ oluştururken, aynı zamanda bu bireylerin eski yaşam biçimlerine bağlı kalmalarına da yardımcı olur.

Habitus bireylerin aile ve yaşlılarıyla toplumsallaşma deneyimlerinin ve sınıfsal deneyimlerinin oluşturduğu "yapılaşmış bir yapı"dır (Swartz'dan akt. Çeğin ve Tatlıcan, 2014: 323). Toplumsal kökenlere bağlı olarak değişen habitus, konuşma biçimleri, bedensel hareketler ve kimlik gibi öğeler üzerinden sınıfsal ayrımları gösterir (Meder ve Çeğin, 2011: 248). Ayrıca, habitus bireylerin dünya görüşlerini şekillendiren inanç ve kanaatlerin kavranışını da sağlar (Wolfreys'den akt. Çeğin ve Tatlıcan, 2014: 323). Bu çerçevede, bireylerin göç ettikleri yeni çevrelerde önceki toplumsal deneyimlerini ve habituslarını yeniden üretme çabaları önem kazanır. Bu noktada hemşehri dernekleri devreye girer: bu yapılar yalnızca bireylerin yeni yaşam koşullarına uyum sağlamalarını kolaylaştırma kalmaz, aynı zamanda toplumsal aidiyet duygusunun güçlenmesine, sosyal bağların pekişmesine ve kültürel kimliklerin sürdürülmesine olanak tanır. Dernekler, bireylerin eski toplumsal yapılarla kurdukları bağları yeni çevrelerinde yeniden inşa etmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda göçmenlerin toplumsal dışlanma veya marjinalleşme gibi zorluklarla baş etmelerini sağlar. Bu süreç, habitus'un toplumsal çevreye uyum sağlama noktasında ne denli esnek olabileceğini gösterirken, aynı zamanda bireylerin hem geçmişten getirdikleri alışkanlıkları hem de yeni yaşamları için edinmeleri gereken becerileri birleştirmeleri gerektiğini ortaya koyar. Hemşehri dernekleri, toplumsal bağların bu iki yönlü dönüşümünü mümkün kılarak hem bireylerin hem de toplulukların toplumsal yapıya uyum sağlama ve toplumsal sınırlarla başa çıkma süreçlerinde önemli bir aracı işlevi görür. Bu biçimde, dernekler toplumsal düzenin yeniden üretildiği ve bireylerin kendi habituslarını yeniden biçimlendirdiği sosyal mekânlar olarak işlev görür.

Habitus kavramının işlevlerinden biri de özel bir eyleyicinin ya da bir eyleyiciler sınıfının...pratikleriyle mallarını/varlıklarını birleştiren tarz birliğini aktarabilmektir. Habitus, bir konumun içkin ve bağımsal özelliklerini bütünleşik bir hayat tarzında, yani insanlar, mekânlar ve pratiklerle ilgili bütünleşik bir tercih dizisini dile getiren can verici ve birleştirici kökendir. (Bourdieu, 2015: 22)

Yukarıda da görüldüğü gibi, habitus, kişisel ve sınıfsal derin farklılıkların nedeni olmakla birlikte, aynı zamanda birleştirici bir rol üstlenerek bir sınıfın ya da sınıf fraksiyonunun toplumsal yönelimlerini belirler. Kısacası, habitus, bir failin ya

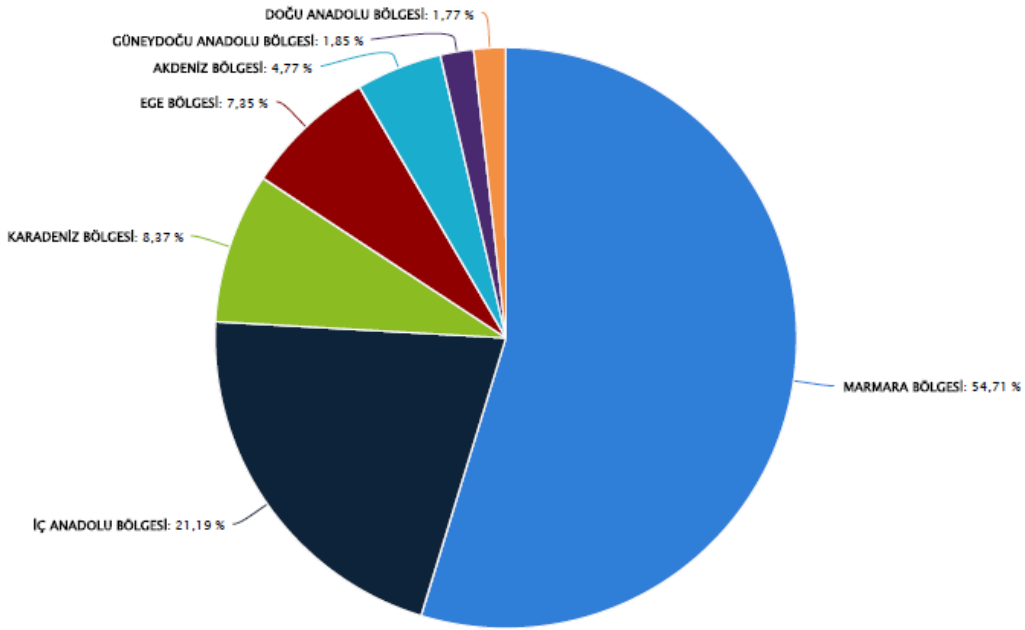
da sınıfın toplumsal konumunu ve o konuma ulaşma biçimini açıklayan bir kavramdır. Bir konuma ulaşma biçimi, habitusla biçimlenir. Toplumsal eyleyenler, kendilerini belirleyen durumu, toplumsal ve tarihsel olarak oluşturulan algı ve beğeni kategorileri aracılığıyla etkin olarak tanımlar. Toplumsal eyleyenlerin, ancak kendilerini belirledikleri ölçüde belirlenebilecekleri söylenebilir; ancak bu öz belirlenim ilkesini oluşturan algı ve beğeni kategorileri büyük ölçüde ekonomik ve toplumsal koşullarca biçimlenir (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 128). Bu bağlamda, hemşehri dernekleri, bireylerin kendi habituslarını, yeni toplumsal koşullara uyum sağlarken yeniden yapılandırmalarına yardımcı olan önemli yapılar olarak karşımıza çıkar. Dernekler, göçmenlerin geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmelerine ve karşılaştıkları sosyal ve kültürel farklılıklarla başa çıkmalarına olanak tanırken, aynı zamanda bu bireylerin habituslarını kentsel toplumsal ve ekonomik koşullarına uygun şekilde uyarlamalarını sağlar. Bu değişim hemşehri derneklerinin bireylerin toplumsal konumlarını yeniden inşa etmelerine ve yeni çevrelerinde toplumsal yönelimlerini belirlemelerine olanak verir. Bu konuda habitusun esnekliği ve kolektif yapılarla sağlanan destek, bireylerin toplumsal dünyaya uyum sağlama süreçlerinde önemli bir rol oynar.

Türkiye’de hemşehri dernekleri 1950’den sonra, özellikle köyden kente doğru başlayan göçün bir uzantısı olarak, kentlerde kurulmuş ve zaman zaman da değişik işlevler kazanmış olan oluşumlardır. Türkiye’deki ilk hemşehri derneği 1947 yılında İstanbul’da etkinlik göstermeye başlayan ve günümüzde de hâlâ açık olan Bayburt Kültür ve Yardım Derneği’dir. 1980’lere kadar hemşehri dernekleri ne politikacıların ne de akademik çevrenin ilgisini çeken yerler olmamışlardır. 1960 sonrası yapılan araştırmalarda, kente yeni gelen göçmen topluluk tampon kurumlar aracılığıyla kentli nüfusla hem uyum hem de bütünleşme süreçlerini yaşaması ve kent yaşamına zamanla alışmayla birlikte hemşehri dayanışmasının öneminin yiteceği görüşü egemendir. Ancak hemşehrilik olgusu 1980’den sonra büyük kentlerde ortadan kalkmak yerine, bir kimlik kazanma süreci olmaya doğru yol almıştır. 1980 sonrası dönem için hemşehrilik olgusunu ön plana çıkaran ana etkenin politik kaynaklı olduğu söylenebilir. Her türden örgütlenmeye 12 Eylül darbesiyle getirilen kısıtlamalar sonucunda doğan politik boşluk yeni katılım mekanizmalarının devreye girmesini gerektirmiştir. Bunun sonucunda hemşehri dayanışması bu yeni katılım kanallarından biri olarak görülmeye başlanmıştır. Genel olarak, ayrı politik görüşler

taşıyan insanların bir araya geldiği ve sorunlarını çözme konusunda birbirleriyle yardımlaştıkları bir yere dönüşen bu dernekler, zamanla politikacılar için potansiyel oy depoları olmuştur (Akaslan, 2003: 42). Bu durum günümüzde de sürmektedir; özellikle seçim dönemlerinde adayların uğrak yerlerinden birisi bu derneklerdir.

Türkiye’deki hemşehri dernekleriyle ilgili istatistiklere göre, 1997 yılında 1922 hemşehri derneği olduğu görülmektedir. Bu sayı 2012 yılında 16.172’ye ulaşmıştır (Akça, 2012: 38). İçişleri Bakanlığı’na bağlı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün sitesinden alınan son verilere göre, 2025 yılında 16.568 hemşehri derneği bulunmaktadır. Türkiye’deki işleyen dernek sayısı 2025 verilerine göre 100.791’dir ve hemşehri dernekleri %16,44’lük bir dilimi oluşturmaktadır. İlk resmi hemşehri derneğinin 1947 yılında kurulduğu, 1950’li yıllardan bu yana sürekli bu derneklerin sayısının arttığı görülmektedir.

Kaynak: DERBİS

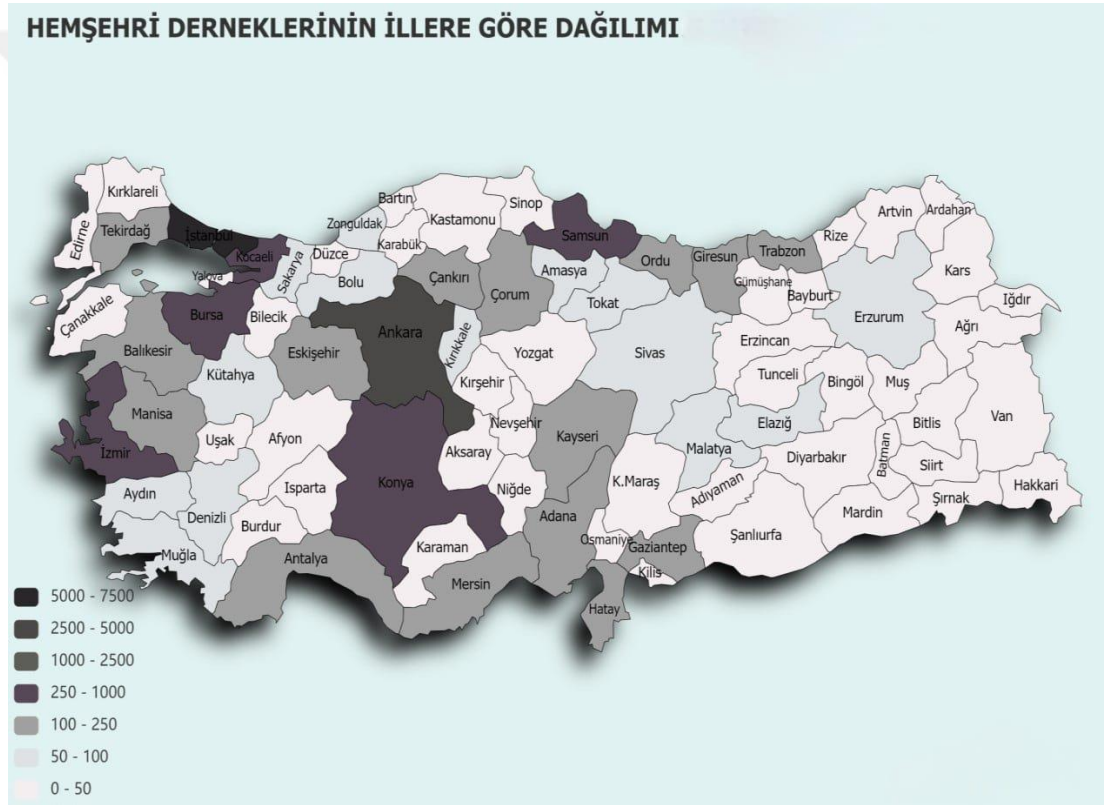

Şekil 3.3. Bölgelere Göre Hemşehri Derneklerinin Dağılımı (TÜİK verilerine dayanarak oluşturulmuştur)

Türkiye’de hemşehri derneklerinin bölgelere dağılımını gösteren yukarıdaki grafikte derneklerin %54,71’inin Marmara Bölgesi’nde, %21,19’unun İç Anadolu Bölgesi’nde, %8,37’sinin Karadeniz Bölgesi’nde, %7,35’inin Ege Bölgesi’nde, %4,77’sinin Akdeniz Bölgesi’nde, %1,85’inin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ve %1,77’sinin de Doğu Anadolu Bölgesi’nde kurulmuş olduklarını görmekteyiz. Buna

göre, büyük kentlerin olduğu bölgelerde hemşehri derneklerinin sayıca çok olduğu anlaşılmaktadır.

Hemşehri derneklerinin en çok olduğu kentler incelendiğinde İstanbul 6978 dernekle ilk sırada yer almaktadır. İstanbul'u, 2554 dernekle Ankara izlerken, İzmir'de 820 dernekle üçüncü sırada yer almaktadır. İstatistiklere göre, Doğu Anadolu kentlerinde hemşehri dernekleri çok az sayıda olduğu gözlemlenmektedir ve Iğdır'daysa, hemşehri derneği hiç bulunmamaktadır. Bu dağılımı Türkiye'deki göç olgusunun hemşehri dernekleri üzerindeki etkisi olarak yorumlamak olanaklıdır, çünkü ülkedeki göçler çoğunlukla Doğu'dan Batı'ya ya da Anadolu'dan büyük kentlere doğru bir yönelim göstermiştir.

Şekil 3.4. Hemşehri Derneklerinin İllere Göre Dağılımı (TÜİK verilerine göre oluşturulmuştur)

Türkiye'de "hemşehri dernekleri" olarak bildiğimiz topluluklar dünyada "hometown association" adı altında örgütlenmektedir. Bu topluluklar aynı kent ya da bölgeden gelen göçmenlerin kurduğu toplumsal birliklerdir. Bu derneklerin amacı, ortak bir yerde göçmen topluluklarıyla bağlantı kurmak ve karşılıklı yardım alışverişinde bulunmaktır (Orozco ve Rouse, 2007: 1). Dernek çalışmaları ağırlıklı olarak ekonomik ve sosyo-kültürel içerikli bile olsa, kimi dernekler politik ve toplumsal konularla da uğraşmaktadır. Hemşehri dernekleri her koşulda gönüllüğe

dayalı topluluklardır. Göçmen ülkesi denildiğinde ilk akla gelen ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde, Meksika, Hindistan, Vietnam ve Gana gibi yerlerden gelen göçmen toplulukların çok sayıda bu türden dernekleri bulunmaktadır. Bunların arasında en çok derneği olan topluluk 3000 dernekle Meksikalılardır (Yeni, 2021: 21).

Hemşehri dernekleri üzerine Amerika'da ve Avrupa'da yapılan çalışmalara göre bu iki kıta arasındaki ayrım iki başlıkta açıklanmaktadır. Bunlardan ilki hemşehri dernekleri Amerika'daki göçmenlerin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır ve özellikle, son yıllarda bunların sayısı gittikçe artmaktadır. İkinci olarak da Amerika ve Avrupa'daki göç araştırmaları, ayrı vurgularla ayrı yörüngeleri izlemiş ve bu iki coğrafyadaki değişik soylar ve söylemleri üzerine araştırmalar yapılmıştır. Amerika'da göç öyküsü Avrupa'dan daha uzun olduğu için, hemşehri dernekleri Amerika'da daha merkezi bir konumdadır. Meksikalı hemşehri derneklerinin Amerika'daki örgütlenmesi üzerine çalışma yapan Welle ve Orozco (2003: 2) bu hemşehri derneklerinin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- Bu dernekler küçük yardım topluluklarıdır,
- Örgütlenme amaçları toplumun amaçlarıyla koşutluk sergilemektedir,
- Çalışmaları genellikle eğitim, sağlık ve altyapı sorunları üzerinde yoğunlaşmaktadır,
- Başlıca gelir kaynakları bağışlardır,
- Hükümetlerle iş birliği yaparak, ülkesel kalkınma amaçlarını desteklemektedirler.

Bu kuruluşların yardım kuruluşu olarak çalıştıklarını, sosyal sermaye için de önemli bir kaynak olduklarını, çoğunlukla da federasyon ya da kulüp çatısı altında bir arada olmayı seçtiklerini, bir yandan da ulusal ve bölgesel hükümetlerle iş birliği içerisinde olduklarını ve geliştirdikleri projelerle de Meksika'nın kalkınmasına önemli bir katkı verdiklerini dile getirilmektedir. Welle ve Orozco'ya (2003: 2) göre, bu derneklerin dört ana etkisi vardır:

- Devletin kamusal desteklerinde kaynak dağılımını etkilemek,
- Gereken kişilere eşya ya da ürün sağlamak,
- Sivil katılıma destek olmak,
- Etkili oldukları yerlerde politik kültürü ve yerel politikaları dönüştürmek.

Avrupa’da örneğin, Türk göçmenler Almanya’da 1990’ların ortalarından sonra hemşehri dernekleri kurmaya başlamışlardır. Almanya’daki bu dernekler kültür ve yardımlaşma adı altında kendilerini nitelendirirler de bu derneklerin yaptığı etkinlikler kültürel etkinlikler ya da yardım girişimleriyle sınırlı değildir. Bu dernekler göçmenlerin sosyo-politik ve ekonomik yaşamlarında etkili olmaktadır. Bununla birlikte, hemşehri dernekleri hem geldikleri yerlerde hem de buldukları ülkelerde politik ve ekonomik anlamda etkili bir oluşum olabilmek için büyük çaba göstermektedirler (Çağlar, 2006: 3-4; Yeni, 2021: 24). Fransa üzerinde yapılan bir çalışmada, Paris’te 1970’lerden sonra Auvergne’li yerel yaşayanların hemşehri dernekleri oluşturmaya başladığı, bu derneklerin sanayi devrimiyle kırdan kente doğru göç sürecinin bir uzantısı olduğu, ancak bu gelişmelerin ilerleyen dönemlerde, bütünleşme, bölge ekonomisinin ulusal ölçekte gelişmesi ve taşralı göçmenlere yapılan kentsel düzenlemelerle birlikte azaldığı dile getirilmiştir (Hersant ve Tourmakine, 2005: 4). Türkiye’deki ve yurtdışındaki hemşehri dernekleri arasındaki en açık ayrım Türkiye’dekilerin bir etnik kimliğe dayanmaması ve iç göçler sonucunda ortaya çıkmasıdır. Türkiye’de TÜİK’in her yıl açıkladığı hemşehri dernekleri sayısında artış gözlemlenmektedir. Bu artış Amerika için de geçerliken, Avrupa’da tam tersi bir durum yaşanmaktadır.

Bu noktada hemşehri derneklerinin geldikleri yerleri ve göç ettikleri mekânı sosyo-kültürel, politik ve ekonomik açıdan son derece etkilediklerini ortaya koyabiliriz. Dünya genelindeki dernekler ve Türkiye’deki dernekler arasında hem kuruluş yapısı hem de amaçları konusunda koşutluklar olduğu, bu derneklerin gönüllülük düşüncesi çevresinde işlemesi ve topluluk üyelerine ilişki ağı sağlaması gibi ortak özellikler taşıdıkları gözlemlenmektedir.

Türkiye’de hemşehri derneklerinin ortaya çıkışı, iç göç ve kentleşme süreçlerinden bağımsız olarak ele alınamaz. Göç ve dernekleşme, kentleşme içerisinde birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda Türkiye’nin sanayileşme serüveni sonucunda hızlı bir kentleşme yaşandığına dikkat çekilmektedir. Bu çalışmalara örnek olarak “Ruşen Keleş-Kentleşme Politikası”, “Mübeccel Kiray-Kentleşme Yazıları”, “Hüseyin Bal-Kent Sosyolojisi” ve “Adnan Tekşen-Kentleşme Sürecinde bir Tampon Mekanizme Olarak Hemşehricilik: Ankara’daki Malatyalılar Örneği” gibi kaynakları örnek olarak gösterebiliriz (Şentürk, 2021: 16). Batı’da sanayi devrimiyle birlikte gelişen

kentleşme, Türkiye’de iç göçlerin kısa bir zaman diliminde yoğunluğu nedeniyle hızlı yaşanmış ve işsizlik, güvenlik, gecekondulaşma gibi sorunları da yanında getirmiştir. Bu nedenle de aynı yerlerden göç eden insanlar geldikleri yerlerde yaşadıkları sorunlara çözüm aramak için dernekleşmiş ve gereksindikleri desteği onlara sağlamıştır. Buradan başlayarak, konuyu ilgili yazına bağlı kalarak, kentleşme-göç ve hemşehri dernekleri etkileşimi üzerinden ele alınıp, incelenecektir.

3.5. Göçmen Dayanışmasının Beş Boyutu: Hemşehri Derneklerinin İşlevsel Rolü

Kentlere göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan hemşehrilik olgusu, öncelikli olarak göçün olumsuz etkilerini en aza indirmeye hizmet etmiş ve göçmenlerin kültür şoku yaşamamaları için çeşitli işlevler üstlenmiştir. Başlangıçta kahvehaneler gibi toplanma yerlerinde şekillenen bu yapı, zamanla dernekleşerek kurumsal bir kimlik kazanmış ve işlevini daha organize bir şekilde sürdürmüştür. Göçmenlerin kentlerde karşılaştıkları psikolojik sorunların yanı sıra, ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm üretmeye çalışan bu dernekler, zamanla farklı işlevler üstlenerek kente yeni gelenlere çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Göçmenler, iş ve konut gibi temel gereksinimlerini karşılamak amacıyla bu derneklere başvurmuş ve hemşehrilik bağları aracılığıyla çözüm arayışına girmiştir. Bu dernekler, göç eden bireylerin kente uyum süreçlerini kolaylaştırmanın yanı sıra, onlara sosyoekonomik destek de sağlamaktadır. Aynı zamanda, siyasi partiler bu dernekleri birer oy deposu olarak görmekte ve seçim dönemlerinde bu yapılarla yakın ilişkiler kurmaya özen göstermektedir. Dernek yöneticileri ise hem derneğin kurumsal sorunlarının çözümü hem de üyelerinin bireysel sorunlarının giderilmesi amacıyla sürekli olarak politikacılarla temas halinde bulunmaktadır. Hemşehri derneklerinin işlevlerini; psikolojik, ekonomik, politik, kültürel ve sosyal altyapı olmak üzere beş başlık altında ele almak mümkündür. Bu bağlamda, söz konusu işlevler Bourdieu'nun sermaye (ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye), alan (bireylerin ve grupların sosyal ilişkiler içindeki konumları) ve habitus (bireylerin sosyalleşme süreçleriyle geliştirdikleri düşünce, davranış ve algı kalıpları) kavramları çerçevesinde değerlendirilecek ve somut örneklerle desteklenerek tartışılacaktır. İlk olarak Bourdieu'nün bu kavramlarını kısaca açıklamak, işlevlerini örneklendirirken daha anlaşılır ve bağlamla uyumlu bir çerçeve sunmaya olanak tanyacaktır.

Bourdieu'nün sosyoloji anlayışında sermaye kavramı ilk kez 1964 yılında *Les Étudiants et Leurs Études* adlı çalışmasında ortaya konmuş; bu çalışmasında öğrenci başarısının yalnızca doğuştan gelen yeteneklere indirgenemeyeceğini, aksine sosyal sınıf kültürel ve sosyal sermaye unsurlarının önemli rol oynadığını savunmuştur. Daha sonra, 1970 tarihli *La Reproduction* (Yeniden Üretim) adlı eserinde bu kavramı yeniden ele alarak okul başarısını değerlendirmeye yönelik önceki görüşlerini pekiştirmiştir (Robins, 1999: 33). Bireyler ve gruplar, toplumsal yaşamda konumlarını korumak, güçlendirmek ve yükseltmek amacıyla toplumsal, kültürel ve simgesel kaynakları kullanır. Bourdieu bu kaynakların toplumsal güç ilişkilerine katıldığında ve değerli görülüp mücadele nesnesine dönüştüğünde sermaye olarak kavramsallaştırılabileceğini belirtir (Swartz, 2018: 109). Toplumsal failler, dış güçlerce mekanik biçimde yönlendirilen varlıklar olmayıp, sahip oldukları sermaye türü ve düzeyine göre var olan sermaye dağılımını sürdürmeye veya değiştirmeye çalışır (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 157). Bourdieu'ye göre, toplumsal dünyanın dinamiklerini anlamak için sermaye kavramı kritik bir öneme taşır. “Sermaye biriktirilmiş emektir” diyerek, Marx'a yaklaşan Bourdieu sermayenin aynı zamanda, güç, otorite ve baskı ilişkilerini yarattığını belirtir. Ekonomik, kültürel, toplumsal ve simgesel sermaye, belirli bir alanda hem mücadele aracı hem de mücadelenin konusu olarak işlev görür ve bu alanlarda varlık gösterebilmenin ana öğelerinden biridir (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 145).

Ekonomik sermaye bireyin sahip olduğu birikim, gelir düzeyi ve mal varlığını göstermektedir. Bu sermaye başka sermaye türleriyle bağlantı kurmayı kolaylaştırmakta ve sınıf olgusunu var eden ana öğelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak, sınıf olgusunu yalnızca ekonomik sermaye üzerinden açıklamak yeterli değildir. Değişik sermaye türlerinin bileşimi ve bu türlerin birey açısından taşıdığı ağırlık, bireyin toplumsal alandaki konumuna ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Ekonomik sermaye bireyin parasal kaynaklara ve ekonomik varlıklara iyeliğini anlatırken, başka sermaye türlerine erişim üzerinde de belirleyici bir etki yaratmaktadır. Birey, ekonomik sermayesinin sağladığı olanaklar doğrultusunda yaşam biçimini ve seçimlerini biçimlendirirken; toplumsal ilişkiler, yeteneklerin kullanımı ve toplumsal seçimler gibi diğer sermaye türleri de bu süreç eklemlenir. Ekonomik sermaye, yaşam alanlarını düzenleyen, fırsatlara kapı aralayan ve bireyin çevresini belirleyen temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Aynı

zamanda, toplumsal eşitsizlikleri daha görünür kılmakta ve miras yoluyla kuşaklar arasında aktarılabilir. Ekonomik düzenin yeniden üretimi yalnızca ekonomik kaynaklara değil, aynı zamanda kültürel kaynaklara da bağlıdır. Her ne kadar toplumsal eşitsizliklerin ana kaynağı ekonomik eşitsizlikler olarak kabul edilse de, Pierre Bourdieu, bu eşitsizliklerin yalnızca ekonomik alanla sınırlı olmadığını, eğitim kurumlarını da kapsayan kültürel alana taşındığını ileri sürmektedir (Yanıklar, 2010: 123). Kısacası, ekonomik sermaye, parasal değerlerden oluşan ve hızlı bir biçimde paraya dönüştürülebilen bir sermaye türüdür. Başka sermaye türleriyle karşılaştırıldığında, toplumsal eşitsizliklerin oluşumunda daha etkili bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda, kuşaklar arasında miras yoluyla kolaylıkla aktarılabilir ve bu sermayeyi elinde bulundurmak başka sermaye türlerine erişimi önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır.

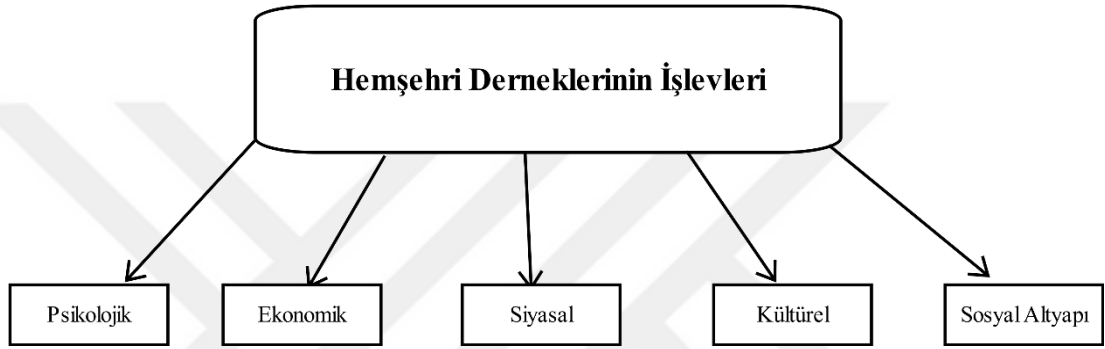
Kültürel sermaye, sözel beceriler, genel kültürel farkındalık, estetik seçimler, eğitim düzeyi ve okul sistemi bilgisi gibi ekonomik olmayan öğeleri kapsamaktadır. Bu kavram, kültürün nasıl bir güç kaynağına dönüştüğünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Kültürel sermayenin güçle ilişkili bu yönü, farklılaşmış toplum yapılarında eğitime verilen önemin ve yeni toplumsal gelişmelerin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bourdieu daha sonraki çalışmalarında, kültürel sermayeyi "enformasyonel sermaye" olarak nitelendirmenin daha uygun olacağını ifade etmiştir. Bourdieu, *Yeniden Üretim* adlı eserinde, kültürel sermayenin eğitim alanında belirleyici bir etken olarak işlev gördüğünü kapsamlı bir biçimde analiz göstermiştir. Bu çalışmada, okul başarısının ne doğuştan gelen bireysel yeteneklerle ne de toplumsal sınıfla tam anlamıyla açıklanabileceğini; bunun yerine kültürel sermaye kavramının dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, aileden miras alınan kültürel sermayenin türü ve miktarının, okul başarısını diğer etmenlere göre daha iyi açıkladığı sonucuna ulaşmıştır (Can, 2020: 182-183). Bourdieu, kültürel sermayenin üç farklı biçimde varlık kazandığını ileri sürmektedir. İlk olarak, "benimsenmiş halde" ortaya çıkar ve bilgi, yetenekler ve habitus (bedensel ve düşünsel eğilimler) aracılığıyla bireyin davranış kalıplarını, konuşma biçimini belirler. İkinci olarak, "nesnelleştirilmiş halde" görülür ve tablo, kitap, cihaz gibi somut kültürel nesnelere üzerinden gösterilir. Üçüncü olarak ise, "kurumlaştırılmış halde" somutlaşır ve bu biçim, unvanlar aracılığıyla kendini

gösterir. Bourdieu, kültürel sermayeyi, kaynağı ister aile ister okul olsun, entelektüel birikimin bir yansıması olarak değerlendirmektedir.

Sosyal sermaye, bireyin tanıdığı ve gerek duyduğunda desteğini alabileceği ilişkiler ağını anlatmaktadır. Kalıcı ilişki ağları tanınma ve kurumlaşmayı yanında getirerek potansiyel kaynaklar sunmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2016). Toplum içinde sağlam ilişkiler kurmak ve çeşitli bağlantılar geliştirmek, bireye önemli yararlar sağlamaktadır (Yel, 2016). Sosyal sermaye bireyin içinde bulunduğu toplumsal ilişkileri yeni bir bakış açısından değerlendirmesini ve bu ilişkilerin maddesel boyutlarını anlamasını mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda, kurulan ilişki ve ağların kaynak yaratan bir değer taşıdığını söylemektedir. Bu bağlamda, sosyal sermaye güven, normlar ve toplumsal ağlar aracılığıyla toplumun kendini düzenleyerek ortak değerler çevresinde birleşmesini temsil etmektedir (Gerni, 2013). Sosyal sermayenin ana öğeleri, sosyal ağlar, benzerlikler ve ortak düşüncelerdir. Toplumu bir arada tutan şey de bu güvene dayalı, sağlam ilişkilerdir. Toplumsal yaşamda ilişkiler toplumsal sınıflar çerçevesinde şekillendiğinden, sosyal sermaye ve ilişki ağları genellikle benzer gruplar ve bireylerin kendi sınıfsal konumlarına yakın kişiler arasında yoğunlaşır. Bourdieu'ye göre, ilişki ağı ne kadar geniş ve ilişkideki bireylerin ekonomik ve kültürel sermayesi ne kadar güçlü ise, toplumsal sermaye de o kadar çok olur.

Simgesel sermaye bütün sermaye türlerini kapsayan ve bir alanda söz sahibi olabilmek için gereken bir sermaye türüdür. Başka sermaye türlerinin ya da bunların birleşiminin, algı kategorileriyle kavrandığında ortaya çıkan biçimdir. Simgesel sermaye, karizma, çekicilik ve yetenek gibi değerleri yaratır ve bu gücün gizemi, onu oluşturan ekonomik, kültürel ve sosyal sermayelerin miktarı ve bileşiminin anlaşılmasının zorluğunda yatmaktadır (Çolak, 2015: 9). Simgesel sermaye ekonomik sermayenin mülkiyet ve gelire, toplumsal sermayenin ilişkilere, tanışıklıklara ve iletişim ağlarına, kültürel sermayenin de bilgi ve eğitim nesnelere uygulandığı gibi, belirli bir nesne sınıfına ait bir sermaye türü değildir. Swartz'a (2022: 162) göre, simgesel sermaye, toplumsal güç kaynaklarıyla koşutluk gösteren ve güç biçimleri olarak yanlış tanındığında, temellendirme gerektirmeksizin bir meta-sermaye olarak işlev görür. Bourdieu ise, ekonomik, kültürel ve toplumsal sermayelerin tanındığında ya da onaylandığında simgesel sermayeye dönüşmeye yatkın hale geldiğini belirtir. Simgesel sermaye, özel bir sermaye türü değil, sermaye

olarak tanınan, yani güç ya da sömürü kapasitesi olarak kabul edilen ve bu nedenle meşru görülen her sermayenin dönüştüğü biçimdir. Sermaye, onu değer göstergesi olarak algılayan ve tanımaya yatkın bir habitusla bağlantılı olarak simgesel sermayeye dönüşür. Bir güç ilişkisinin anlam ilişkisine dönüşmesinin sonucu olarak simgesel sermaye, Bourdieu'ye göre bireyi değersizlikten ve anlamsızlıktan uzaklaştırır (Bourdieu, 2019: 286-287). Sonuç olarak, simgesel sermaye, yalnızca toplumsal hiyerarşideki bireylerin statülerini pekiştiren bir araç değil, aynı zamanda güç dinamiklerinin ve toplumsal yapının yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynayan bir kavramdır.

Şekil 3.5. Hemşehri Derneklerinin İşlevleri

3.5.1. Psikolojik

Hemşehri derneklerinin ortaya çıkmasına neden olan ve göçmenlerin kent yaşantısına uyum sağlamasına engel olan şey psikolojidir. Göçmenler hem daha iyi yaşamak hem de ekonomik durumlarında ilerleme sağlamak istedikleri için, memleketlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Göçmenler için kentler, kendi kültürünü taşımayan insanların yaşadığı bir yerdir. Böyle bir mekânda göçmenler, özünü, değerlerini yitirmemek, yani geldiği yerin kültürel değerlerini unutmamak için bağlanabilecekleri bir yere gereksinim duymaktadırlar. Bu psikolojik gereksinimlerini karşılayan fiziksel ve düşünsel alan hemşehri dernekleridir. Dernekler göçmenlere psikolojik destek olarak, güven ve dayanışma olanağı sağlamaktadır.

Güven, hemşehri derneklerinin oluşmasının arkasında yatan ilk neden olarak gösterilmektedir. Güven olgusu toprağa bağlı, geleneksel toplumlar için dört başlık altında ele alınmaktadır. Bu toplumlarda, akrabalık düzeni vardır. Geleneksel toplumlardaki akrabalık ilişkisi içerisinde çatışma ve çekişmeleri barındırdığı durumlarda bile, güven ilişkisine aracılık eden bir mekanizma görevi görmektedir.

İkinci başlık, yerel topluluklardır. Geleneksel toplumsal ilişkiler yerelle iç içe geçmiştir ve bu da başka bir güven kaynağıdır. Bu yerel toplulukların modern dönemdeki karşılığı, hemşehri birlikleri gibi örgütlü yapılardır. Bu birlikler, modern yaşantıda kişisel güven gereksinimine yanıt verir. Üçüncü olarak, geleneksel toplumlarda din de önemli bir güven aracı konumundadır. Dördüncü olarak, geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman içindeki sürekliliği anlatan gelenekler bir rutindir. Gelenek, gelecek yaşamın bilinmezliği karşısında geçmişin bilgiçliğine sığınmayı sağladığı ölçüde bir güven duygusu sağlamaktadır (Giddens, 1996: 101-105; Uzun, 2013: 74-75).

Hemşehri dernekleri günümüz koşullarında artık yalnızlaşan insanlar için kendini dile getirme ve başka insanlara yarar sağlamanın alanları olarak, kişilerin kendisini iyi duyumsamalarının bir yoludur. Bu derneklere üye olan kişiler gerek etkinliklere katılma gerekse iletişim ağı kurma gibi yöntemlerle bir toplumsal sermaye oluşturmaktadır (Yeni, 2021: 34). Bu toplumsal sermaye psikolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda dernek üyelerine yarar sağlamaktadır. Bu sermayenin, göçmenlerin geldikleri yerde yaşadıkları korku ve kaygıyı en aza indirecek etkisi vardır. Hemşehri dernekleri sayesinde elde edilen bu toplumsal sermaye, göçmenler için yabancılar dünyası olan bir yerde kendilerine güvenli alan oluşturma olanağı vermektedir.

Toplumsal ve kültürel sermayeyle birlikte göçmen ağı bağlantıları ortaya çıkmaktadır. Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, göçmenler arasında kurulan ağlar ve karşılıklı yardımlaşma ilişkileri aracılığıyla, göçmenlerin yeni toplumsal bağlar kurmalarına ve daha önce karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olmaktadır. Hemşehri dernekleri, göçmenlerin aidiyet duygusunu pekiştiren ve toplumsal destek sağlayan önemli yapılar olarak, bireylerin psikolojik iyilik halleri üzerinde de olumlu bir etki yaratmaktadır. Zamanla göçe katılan kişi sayısının artmasıyla birlikte, göçün maliyetleri ve riskleri azalır. Sosyal sermaye, bu süreçte göçmenlerin birbirleriyle kurduğu ilişkiler aracılığıyla, yerleşim süreçlerinde daha kolay uyum sağlamalarına ve toplumsal destek ağlarının güçlenmesine olanak tanır. Böylece, göç daha kolay bir döngü biçiminde işlemeye başlar (Öksüz, 2018: 88).

Bu bağlamda, göçmenler yeni bir yaşam kurmayı umarak geldikleri hâlde, bu yeni yaşama kendi kültürlerini, alışkanlıklarını, yaşantılarını ve belleğini de entegre etmektedirler. Bourdieu'ya göre kültürel sermaye, bireylerin sahip olduğu bilgi,

beceri, eğitim, değerler ve kültürel geçmişi kapsar. Hemşehri dernekleri, göçmenlerin kültürel sermayelerini paylaşarak, bu değerleri yeni ortamlarına adapte etmelerine ve sosyal ilişkiler kurarak uyum süreçlerini hızlandırmalarına yardımcı olur. Ayrıca, bu dernekler, göçmenlere yalnızca sosyal destek sağlamakla kalmaz, aynı zamanda aidiyet duygusu, güven ve psikolojik rahatlık gibi önemli işlevleri de yerine getirir. Daha önceki göçmenlerin karşılaştığı sorunlarla kendilerinin karşılaşacağına dair bir öngörüler olduğu için, yeni göçmenler eski göçmenlerle sürekli dirsek teması ve dayanışma içinde olma eğilimindedirler. Bu dayanışma, hem kültürel hem de sosyal sermayenin karşılıklı olarak kullanılmasını sağlar ve göçmenlerin psikolojik güvenlik duygusunu pekiştirir, ayrıca sosyal güvence bulmalarına imkân tanır.

3.5.2. Ekonomik

Hemşehri derneklerinin ekonomik işlevini iki yönlü ele almak daha doğru olacaktır: Göç edilmeden önce yapılan hazırlık, yani dernekle bağlantı kurma, ve göç edildikten sonra gelinen yerdeki durum. Göçmenler, göç etmeden önce gidecekleri yerlerdeki birincil gereksinimlerini, özellikle iş ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak için ön araştırmalar yaparlar. Bu aşamada, kendilerinden önce o bölgeye göç etmiş olan hemşehrileri devreye girmektedir. Büyük kentlerde belli işlerin belirli toplulukların tekelinde olması, bunun somut bir örneğini oluşturmaktadır. Ancak bu durum, "kollamacılık" olarak adlandırılan, ayrıştırıcı bir tutumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. "Kazanacaksa, benim hemşehrim kazansın" anlayışı ile alışveriş için bile öncelikle kendi hemşehrilerinin dükkanlarına gidilmesi, hemşehri olgusunun kent içindeki esnaf rekabetini nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu seçim, hemşehri olgusunun ekonomik dinamizmini ve Bourdieu'nun ekonomik sermaye anlayışını yansıtır. Hemşehri ağlarına duyulan güven, ticaretin kolaylaşmasına ve ticaret yapma risklerinin azalmasına olanak tanımaktadır.

Bayraktar (2003) bu durumu örneklendirirken, Karadeniz bölgesine ait bireylerin İstanbul'un yapı sektöründeki yerini ve bu kişilerin bölgesel kimliklerini kullanarak sektörde ön plana çıkmalarını, yine Mardinlilerin midyecilik sektöründeki hakimiyetlerini ve Erzurum'un İspir ilçesinden gelenlerin fırıncılık sektöründeki başarılarını göstermektedir. Bu örnekler, Bourdieu'nun ekonomik sermaye kavramı çerçevesinde yerel kimliklerin ekonomik fırsatları nasıl şekillendirdiğini ve bu kimliklerin sektörel başarılar üzerinden nasıl pekiştiğini ortaya koymaktadır. Yerel kimlik, bu şekilde hem yeniden tanımlanmakta hem de güçlenmektedir. Buna

karşılık, “biz” ve “ötekiler” ayrımı kentte daha da keskinleşmekte ve belirginleşmektedir.

Ekonomik işlevin kırsal yönü de bulunmaktadır çünkü hemşehri olgusunu ortaya çıkaran göçün bir ayağı kenti ilgilendirirken, diğer ayağı ise gelinen yeri ilgilendirmektedir. Bourdieu'nun ekonomik sermaye anlayışına göre, hemşehri derneklerinin kırsal bölgelere yapılan katkıları, bu sermayenin kentle sınırlı kalmadığını, kırsal alanlarda da etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren, birçok köye elektrik, su gibi temel hizmetler hemşehri dernekleri aracılığıyla götürülmüştür. Bu hizmetler, ekonomik sermaye aracılığıyla, hemşehri derneklerinin sağladığı maddi kaynaklarla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, hemşehrilerine burs verme, yarı ya da tam zamanlı istihdam sağlama, sağlık taramaları gibi birçok alanda faaliyet yürüten dernekler, bu tür ekonomik desteklerle hemşehri ilişkilerini güçlendirmiştir. Arkada bırakılan kırsal yerleşimlere yapılan katkı, ekonomik sermaye birikiminin izlerinin hala sürdüğünü ve bu katkıların kırsal alanlarda önemli bir etki oluşturduğunu göstermektedir (Özdemir, 2013: 950). Sonuç olarak, hemşehri dernekleri, göçmenlerin ekonomik sermayeyi etkin bir şekilde kullanmalarını sağlayarak hem yerel iş fırsatlarını hem de kırsal bölgelere yapılan katkıları artırmakta; bu süreç, Bourdieu'nun ekonomik sermaye anlayışının topluluklar arası maddi ve sosyal bağların güçlenmesindeki rolünü somutlaştırmaktadır.

3.5.3. Siyasal

Hemşehri dernekleriyle ilgili literatür incelendiğinde, en önemli üzerinde durulan konu dernek-siyaset arasındaki ilişkiler olduğu görülmektedir. Çalışmalar sonucu ele aldığımızda da iki çıkarım üzerinde bunlar açıklanmaktadır. İlk olarak bir baskı grubu olarak yerel siyasete olan etki, ikinci olarak da patronaj ilişkileri ve kliyentalizm olarak incelendiği gözlemlenmektedir.

Yerel siyaset olarak kent seviyesinde meydana gelen siyasetin isimlendirilmesi ve kapsamı yerel düzeydeki mevcut işleyişini sağlayan kurumlar olan belediye, muhtarlık ve siyasal partilerin teşkilatları olduğunu söyleyebiliriz (Akdoğan, 2008). Hemşehri dernekleri siyasal bir yapı olmamasına rağmen gerek üye sayılarından dolayı oluşturduğu güç gerekse sahip oldukları potansiyel siyasi grupların dikkatini çekmektedirler. Farklı görüşlere sahip siyasi partilere mensup siyasetçiler bu dernekleri ziyaret etmektedirler. Siyasal partilerin oy kaygısını çözmek için bu

derneklerle iletişim kurarak hem aday belirlerken hem de desteklerini alma noktasında önemli bir gayret göstermektedirler. Siyasetçiler/siyasal partiler kamuoyuyla muhatap oldukları zaman, bu derneklerle olan ilişkilerini açıklama ve kendilerinden yana olduklarını da ifade etme ihtiyacını duymaktadırlar. Bunu bir fırsat olarak gören derneklerse, kendilerini birer oy deposu olarak gören siyasal partilerden, kendi üyeleri için fayda sağlamaya çalışmaktadırlar. Bundan dolayı, karar merkezleri üzerlerinden siyasal bir baskı kurarak etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu bakımdan, bu dernekleri birer “baskı grubu” olarak da açıklamak son derece mümkündür (Kurtbeyoğlu, 2005).

Bu durum, sosyal sermaye aracılığıyla bireylerin topluluk içindeki ilişkilerden güç elde etmeleri ve bu güçle yerel siyasette daha etkin olabilmelerini sağlar. Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, bireylerin ve grupların, toplumsal ağlar ve ilişkiler üzerinden topladıkları kaynaklarla toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçlerde avantaj sağlamalarını açıklar. Hemşehri dernekleri, üyelerinin sahip olduğu sosyal sermayeyi kullanarak, yerel siyasette etkinliklerini artırmakta ve bu süreç, hemşehri derneklerinin siyasetteki gücünü pekiştirmektedir.

Bu duruma ek olarak, hemşehri dernekleri içerisinde olan liderlik yarışları da kent siyasetine etki etmektedir. Dernek içerisinde öne çıkan lider ve lider adayları hem kendi grupları içerisinde öne çıkmaya çalışırken hem de siyasi partiler için yerel ya da genel seçimlerde potansiyel bir aday olma yolunu bu yol üzerinden götürmek istemektedirler. Derneklerin bu liderleri, özellikle de yerel seçimlerde kendileri aday olmasa dahi, aday olacaklar üzerinde söz sahibi olma şansını elde ederler ve bu durumu gerek bireysel gerek dernek menfaatleri doğrultusunda kullanmak isterler (Özdemir, 2013). Ümraniye’de yaptığı çalışması sonrası Erder (1997: 130), “Bu dernekler ve lokaller, söz konusu nitelikleriyle, farklı siyasal partilere mensup yerel politik liderlere ulaşmanın mümkün olduğu yerlerdir ve tıpkı partiler gibi, bireysel talepler için de uygun bir ortam oluşturmaktadır.”

Bu bağlamda, sosyal sermaye aracılığıyla kurulan güçlü toplumsal ağlar, hemşehri derneklerinin siyasetçilerle daha yakın ilişkiler kurmalarını sağlar. Bourdieu'ya göre, bu tür sosyal ağlar, siyasilerin topluluklardan destek almasını ve bu toplulukların çıkarlarını savunarak kendi güçlerini artırmalarını sağlar. Böylece, hemşehri dernekleri, siyasilerin oy kazanma stratejileri ve kamu politikaları üzerindeki etkilerini artıran güçlü bir araç haline gelir.

Bu bağlamda da siyasetçilerle daha fazla bağlantıda olabilmenin bir sonraki adımı, hiç kuşkusuz kamunun kaynaklarından daha yoğun bir biçimde yararlanma imkânını meydana getirmektedir. Devlet kademelerinde kendine yer edinmek, bazı altyapı önceliklerinden yarar sağlamak, daha da ileri adımı kamunun açtığı ihalelerde haksız sayılabilecek avantajlar elde etmek bu bağlantılar sayesinde ülkemizde son derece çok gözlemlenen durumlardır. Öte yandan, bahsi geçen baskı grubu gibi, siyasal partiler içerisinde hemşehrileri hangi partideyse o partiyi desteklerler. Siyasal partiler bu duruma dikkat ederek seçimlerde aday belirlerken hemşehri yoğunluğunu da göz önünde bulundurmamak durumunda kalırlar.

Hemşehri derneklerinin en çok tartışılan noktalarından birisi siyasal işlev bakımından patronaj ilişkilerine yol açıp açmaması konusu üzerinedir. Halk dilinde torpil, adamı olmak ya da tanıdığın olacak gibi ifadelerle yaşatılan kollamacılık ilişkisi sosyoloji literatüründe karşılığı patronaj veya klientalizm olarak okunmaktadır (Şentürk, 2021: 41). Kurtoğlu'na göre, çift taraflı çıkara dayanan patronaj kalıpları gerek kültürel gerekse toplumsal temalar aracılığıyla sürdürülebilir, ancak bunların arasında hemşehriliğin en fazla kullanılacak tema olduğundan bahsetmektedir (Kurtoğlu, 2012).

Bu derneklerin patronaj ve klientalizm bağlamında değerlendirilmesinde literatüre en önemli katkıyı yapan yazar Ayşe Güneş Ayata'dır. Ayata, gelir seviyesi düşük yerleşim bölgelerinde topluluk bağlarının genel olarak yakın çevreyle sınırlılık içerisinde olduğunu, hemşehrilik olgusunun günlük yaşamı önemli bir biçimde şekillendirdiğini; fakat siyasal olarak otoriteyle ilişkilerin büyük ölçüde klientalist ilişkiler çerçevesinde devam ettirildiğini belirtmektedir (Ayata, 2003: 37).

Patron-klient ilişkileri üzerine olan Türkçe literatür şu üç nokta üzerinde yoğunlaşır. Birincisi, klientalizmin Türkiye'de parti politikalarının gelişimi ve yayılmasında işlevsel bir rolü olduğunu iddia eder. Bu iddiayı çürütmek zordur çünkü siyasi katılımın yayılması ve klientalizm eş zamanlıdır ve karmaşık bir şekilde etkileşime girmişlerdir. Modernleşme kuramı ile uyumlu ikinci bir tema ise genelde klientalizmin kaybolmaya başladığı ve örgütlü bir çıkar-temelli politikaya yerini bıraktığı iddiasıdır. Üçüncüsü, patron-klient ilişkilerinin sağ siyasal partilerde hâkim katılım şekli olduğu ve böylece sosyal demokrasi ile çok da bağlantılı olmadığı iddiasıdır. Burada, tersine, patron-klient ilişkilerinin örgütlü sınıf-temelli politikalar ile bir arada var olabileceği ve hatta bazen sosyal demokrat partilere hâkim olabileceği savunuluyor. Ancak bu kuramları kullanan sınıflar ve onların meşrulaştırıcı ideolojileri zamanla ve farklı kültürel ve sosyal ortamlarda değişirler. (Ayata, 1990: 160)

Siyasal patronajın önemli bir sonucu, kamu gelirlerinin eşitsiz bir biçimde kullanımıdır. Kamunun yatırımları ilk olarak oy alınan yerlere ya da toplumsal

sermaye perspektifindeki ilişkilerin bulunduğu yerlere yapılması, çoğunlukla akılcı olmayan yatırımların olmasına neden olmaktadır. Az gelişmiş olduğu düşünülen memlekete devlet yatırımı götürülmesi çabası, o yerin önemli bir ihtiyacı olmayan ve genellikle kullanılmayan yatırımların yapılmasına sebep olmaktadır. Kamu ihalelerinde de siyasi patronaj kullanılarak yandaşların kollanması gerek kamu kaynaklarının aktarılmasında eşitsiz bir durumun ortaya çıkmasına gerekse kamu kaynaklarının israfına neden olmaktadır (Kurtoğlu, 2012: 160). Bu durumun neticesinde hemşehri derneğiyle-siyaset arasındaki ilişkilerinin gelmiş olduğu düzey, kollamacılık veya adam kayırmacılık ilişkisinin önemli bir kaynağı olarak görülmektedir. Bu bağlamda da siyasetin Türkiye'deki işleyiş biçiminden de kaynaklı olarak bu dernekler siyasete ne kadar yakınlaşırsa aynı ölçüde de kollamacılığa da adam kayırmacılığa da veya torpile de yakınlaşmaktadırlar.

Bourdieu'nun sosyal sermaye anlayışı, hemşehri derneklerinin siyasal işlevlerini, bireylerin ve grupların sosyal ağlar aracılığıyla kurdukları karşılıklı güven ve dayanışma ilişkileri üzerinden güçlendirerek açıklar. Hemşehri dernekleri, üyelerinin yerel siyasetteki etkilerini artırmak için bu ağları kullanarak, siyasal partilerle stratejik bağlar kurar ve kendilerini siyasi çıkarlar doğrultusunda birer güç merkezi olarak konumlandırırlar. Bu bağlamda, hemşehri dernekleri, sosyal sermaye aracılığıyla siyasal patronaj ve klientalizm gibi ilişkilerde de önemli rol oynar, bu da derneklerin siyasal süreçlere etki etme biçimlerini ve yerel düzeydeki ekonomik ve toplumsal avantajları elde etme stratejilerini şekillendirir.

3.5.4. Kültürel

Hemşehri derneklerinin kuruluş felsefesi incelendiğinde, öncelikli olarak kültür temelli bir faaliyet alanının öne çıktığı görülmektedir. Göç yoluyla kentlere gelen bireyleri birleştirici temel unsur, ortak bir kültürel kimliği paylaşmalarıdır. Hemşehrilik ilişkileri, kimi gruplar için kentte sahip olunan kültürel değerleri koruma ve canlı tutma anlamı taşımaktadır. Kente yeni göç eden bireyler, gerek kent kültürüne gerekse kent yaşamına uyum sağlama noktasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Göç edilen kentte, "bütünün içerisinde erime" endişesi, bireylerin yerel geleneklerine, kültürlerine ve kökenlerine daha sıkı bağlanmalarına yol açmaktadır (Külekçi, 2011). Bu bağlamda, Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı çerçevesinde, bireylerin bu bağlanma süreci, sosyal alandaki varlıklarını koruma ve yeniden üretme çabası olarak değerlendirilebilir. Göçmenler, kendi kültürel

pratiklerini ve değerlerini sürdürerek toplumsal statülerini muhafaza etmeyi amaçlamaktadır.

Bir Şehre göç eden bireyler, yeni bir kültürel ortama uyum sağlamak zorunda kalırken, aynı zamanda kendi yerel kültürel değerlerini ve normlarını da yitirmemeyi hedeflemektedir. Bu denge ve uyumu sağlama noktasında, hemşehrilerinin bir araya geldiği kültürel ortamlar olan hemşehri dernekleri önemli bir işlev üstlenmektedir. Hemşehri dernekleri, bireylerin yerel kimlik ve kültürleri ile uyum sağlamak zorunda oldukları kent kültürü arasında bir tampon görevi görmektedir. Bourdieu'nun kültürel sermaye perspektifinden bakıldığında, hemşehri dernekleri bireylerin kendi kültürel sermayelerini aktarmalarına olanak sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda kent kültürüne dair yeni normlar ve değerler edinmelerine de aracılık etmektedir. Göçmenler, okkltrl bir kent yaşamında, kendi kültürlerinden insanlarla dayanışma içerisinde hareket ederek, en azından çocuklarının yerel normları ve kültürel değerleri tanınmasını ve benimsemesini sağlama çabasına girmektedir (Ateş, 2015: 109). Bu durum, Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı doğrultusunda, kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımı ve bireylerin toplumsal alandaki konumlarını güçlendirmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Kentlere yeni göç eden bireyler, kent kültürüne ve yaşamına uyum sağlama sürecinde derin zorluklar ve kaybolmuŐluk hissi yaŐamaktadır. Kentteki sosyal yapının içinde "erime" düşüncesi, bireyleri yerel kültürlerine ve geleneklerine daha sıkı bağlanmaya itmektedir. Kentlerin bireyselleŐtirici ve yalnızlaŐtırıcı ortamında göçmenler, kentin eski sakinlerini "teki" olarak algılamakta ve bu durum, kendi kimliklerinin farkına varmalarına yol açmaktadır. Ayrıca, "biz" ve "tekiler" ayrımının belirginleŐmesiyle, diğerlerinden ayrılmak ve kendi kültürel kimliklerini vurgulamak amacıyla kültürel faaliyetlere ağırlık verilmektedir. Farklı bir toplumsal sisteme g eden bireyler, bu süreçte gerek kentin toplumsal yapısına gerekse kendi kültürlerine yabancılaşma endiŐesiyle bir bocalama dönemi yaŐamaktadır (Yeni, 2021: 34; Külekçi, 2011: 48). Hemşehri dernekleri, bu geçiş sürecini yumuŐatmak ve bireylerin kendi kültürel sermayelerini koruyarak toplumsal uyum sağlamalarına destek olmak gibi önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu derneklerin düzenlediği etkinlikler, göç eden kuŐakların ve sonraki jenerasyonların kendi kültürlerine yabancılaŐmamasını ve kültürel mirasını korumasını sağlamaktadır. Aynı zamanda,

göç edilen kentin yerel kültürel değerlerinin zamanla öğrenilmesi, göçmenlerin kent yaşamına entegrasyon süreçlerini kolaylaştırmaktadır.

Örneğin, Samsun'da pazar günleri düzenlenen pide etkinliği, bazı hemşehri dernekleri ve üyeleri tarafından benimsenmiş dikkate değer bir kültürel faaliyettir. Bourdieu'ya göre, bu tür etkinlikler, bireylerin hem kendi kültürel sermayelerini muhafaza etmelerine hem de kentin kültürel sermayesiyle tanışarak toplumsal sermayelerini genişletmelerine hizmet etmektedir. Böylece bireyler, hem kendi kimliklerini sürdürmekte hem de göç edilen toplumun normlarına uyum sağlamaktadır.

3.5.5. Sosyal Altyapı

Kentlerde kamusal alanlara bakıldığında zaman, onları politik bir çerçeveden görmenin güçlü bir çekiciliği vardır, çünkü buralar insanların yabancılarla karşılaştığı ve onları tanıdığı yerlerdir. Aynı zamanda, kentte yaşayanların üstünde hak iddia ettiği yerlerdir. İnsanların dışlandığı ve bu dışlanmaya karşı mücadele ettiği ve böylelikle demokratik yaşama katılabileceği yerlerdir (Layton ve Latham, 2022: 757). Kamusal alanlar yalnızca bu alanlarla sınırlı değildir, otobüsler, spor salonları, berberler ve marketler gibi alanlar da ortak denetim ve tüketim alanları olarak önemlidir. Bu alanlar, bireylerin birbirleriyle düzenli ve anlamlı etkileşimlerde bulunmasını sağlayarak sosyal sermaye oluşturma potansiyeline sahiptir. Bourdieu, sosyal sermayeyi bireylerin sosyal ağlarından elde ettiği kaynaklar olarak tanımlar ve bu ağların dayanışma ve güven duygusunu pekiştirdiğini vurgular.

Bu tür alanların toplumsal ağlar için fırsatlar ortaya çıkaran ve onları destekleyen birer “sosyal altyapı” olarak üzerinde durulmaktadır. Klinenberg (2018) sosyal altyapıyı “insanların etkileşim biçimini şekillendiren fiziksel yerler ve kuruluşlar” olarak tanımlamaktadır. Kahve ve lokanta gibi işletmeler, özellikle insanların zaman geçirebileceği “üçüncü alanlar”³ oluşturduklarında, sosyal altyapının bir parçası olabilirler. Bu mekânlar, bireylerin geçmişlerinden bağımsız olarak bir araya geldiği, birbirleriyle tanışarak güven duygusunu pekiştirdiği, dolayısıyla sosyal sermayeyi güçlendirdiği yerlerdir. Bu, Bourdieu'nün sosyal sermayenin güven ve dayanışmayı artırıcı işlevine işaret eder. Geçmişleri ayrı

³ Oldenburg'un (1999) türettiği bu kavram, ev (birinci yer) ve işyeri (ikinci yer) gibi iki toplumsal ortamdaki ayrı olan toplumsal çevreye karşılık gelmektedir. Örnek olarak, kafe, kütüphane, parklar gösterilebilir. Üçüncü yerler, toplumun canlılığı ve yerel demokrasi için büyük önem taşırlar.

insanlar için bir araya gelme mekânları, kent yaşamında güven, birlikte çalışma ve yere bağlılık duygusu oluşturmak için uygun koşullar yaratabilir.

Strandberg'e göre (2017: 6), sosyal altyapı, toplumun dirençli, adil, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dünya yaratmasını sağlayan kurumsal düzenlemelerini ve toplumun sistemleri, ilişkileri ve yapılarını dile getirmektedir. Aynı zamanda, toplumsal, ekonomik, çevresel ve kültürel varlıkları da içermektedir. Kısacası, sosyal altyapı, kamuya açık düzenler, olanaklar, fiziksel yerler, insanların etkileşimlerini biçimlendiren ve toplu yaşamı destekleyebilen etkinlikler, örgütlenmeler, ağlar ve hareketlerdir. Bu noktada, Bourdieu'nün sosyal sermaye anlayışıyla paralel olarak, sosyal altyapının bireyler arasındaki dayanışmayı artıran bağlar kurma işlevi olduğu söylenebilir. Sosyal altyapı aracılığıyla oluşan bu bağlar, bireylerin sosyal ağlarındaki kaynaklara erişimini kolaylaştırır. Bengü'ye (2023) göre:

Sosyal altyapı kavramı mevcut kent dokusundaki gündelik rutinlerde farklı işlevsel mekânların çözümlemesinde kullanılabilir. Buradan yola çıkılarak da bu kavramın kamusallık üzerinden yeniden bir tanım kazandırılmasıyla yeni mekânsal araçlara yönelik kümelerin oluşturulması mümkündür. Ancak bunun için kent dokusundaki sosyal altyapı unsurlarının yalnızca fiziksel mekânlar olmadığı böyle görülmekten çok daha ötede anlamlarının olduğu kabulü gereklidir. Sosyal altyapı aracı rolü oynayan mekânlar, ilişkilerin kurulduğu, deneyimlerin aktarıldığı ve biriktirildiği mekândır. Kentin hafızası ve kolektif bellek ile ilişkilidirler. (Bengü, 2023: 1533)

Sosyal altyapı ve hemşehri dernekleri arasındaki ilişki, her iki yapının da toplumsal bağları güçlendiren, kültürel ve psikolojik işlevleri destekleyen yapılar olarak çalışmasıyla öne çıkar. Ancak, sosyal altyapı daha genel bir toplumsal düzeyde işlev görürken, hemşehri dernekleri daha spesifik bir grubun kültürel kimliğini ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla daha özelleşmiş işlevler üstlenir. Hemşehri dernekleri, sosyal altyapının bir parçası olarak, kentsel yaşamda göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırırken, aynı zamanda onların kültürel miraslarını yaşatmalarına ve psikolojik olarak desteklenmelerine olanak tanır. Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramına göre, hemşehri dernekleri, bireylerin dayanışma ağlarına katılmasını, birbirlerinden destek almasını ve bu sayede sosyal ağları üzerinden fayda elde etmesini sağlar. Bu bağlamda, bu dernekler sadece bireylerin kültürel kimliklerini pekiştirmez, aynı zamanda sosyal sermaye üretir ve yeniden üretir.

Koch ve Miles'in (2020) "Tanınmayan diğer kişilerle karşılaşmalar, kentsel deneyimin belirleyici bir özelliği olarak kabul edilmektedir" vurgusu, kentsel

yaşamın anonim ve yabancılaşmış yapısına işaret ederken, hemşehri dernekleri bu anonimliği aşma yolunda sosyal altyapı işlevi görür. Bu dernekler, göçmenlerin kendi topluluklarıyla tanışabileceği, kültürel bağlarını sürdürebileceği ve sosyal etkileşimlerde bulunabileceği güvenli alanlar yaratır. Bourdieu, sosyal sermayenin bireyler arasında güven oluşturarak toplumsal bağları güçlendirdiğini ve bu bağların toplumsal dayanışmayı desteklediğini savunur. Hemşehri dernekleri, bu tür bağların kurulması için önemli mekânlardır.

Sosyal altyapının iki ana boyutu vardır, bunları hemşehri dernekleriyle iç içe düşünmek olanaklıdır. İlk olarak, kentlerde gerçekleşebilecek değişik sosyalleşme türlerini, genişliğini, derinliğini ve dokularını ön plana çıkaran toplumsal ağları kolaylaştırıcı etkisine yapılan vurgudur. Sosyal altyapı kavramıyla kentsel ortamlarda desteklenen değişik sosyalleşme türleri ayırt edilebilir (Neal vd. 2019). Bu sosyalleşme türlerine örnek olarak, otobüslerde ve park gibi bilinmeyen yerlerdeki karşılaşmalar olabilir. Öte yandan, kentlerde iş birliği, topluluk ve dayanışma ilişkileri de görülür. Bourdieu'ye göre, bu tür sosyalleşme mekanizmaları sosyal sermayeyi güçlendirir; bireylerin ortak kaynaklara erişimini ve toplumsal aidiyet hissini artırır. Hemşehri dernekleri de kentlerdeki sosyalleşme yerlerinden birisi olarak, ekonomik, psikolojik yönleri açısından da sosyal altyapıyla belirgin bir benzerlik taşır.

Sosyal altyapının ikinci boyutu, toplumsal yaşamın büyük bir kısmının yaşandığı kamusal peyzaj, somut alanlar ve tesislerce sağlanır, desteklenir ve kolaylaştırılır. Ortaya çıkan toplumsallığın kendine özgü dokusu sosyal altyapının niteliklerine bağlıdır. Sosyal altyapı bizi sosyal yaşamı destekleyen malzemelere yönlendirir. Bourdieu, sosyal sermayeyi bu toplumsal bağların somut mekânlarda güçlenmesiyle ilişkilendirir; dolayısıyla, sosyal altyapı bu bağların zeminini oluşturur. Covid-19 pandemisi döneminde görüldüğü gibi, sosyal altyapı işlevsel olarak ortadan kalktığında kentsel yaşamın gelişmesini sağlayan ve toplumsal bağlantıları sürdürmek ve beslemek çok güçleşmektedir. Geçici çözümler elde edilse de bunlar genel olarak insanların bir araya geldiği, oynadığı, yiyebildiği, içebildiği, okuyabildiği, dinlenebildiği, rahatlayabildiği ve birlikte var olabildiği sağlam, bakımlı, açık ve erişilebilir bir dizi alanın yerini kesinlikle tutamaz (Layton ve Latham, 2022: 759).

Geleneksel olarak, sosyal altyapı kamusal alanlar, sokaklar, kafeler gibi fiziksel ve sosyal etkileşim alanlarıyla ilişkilendirilse de, hemşehri dernekleri de bu tanıma dahil edilmelidir. Kent yaşamının sürdürülebilirliği, adaleti ve dayanışma kültürünü güçlendiren sosyal altyapı, artık yalnızca kamusal alanlar ve toplumsal etkileşim alanları ile sınırlı değildir. Hemşehri dernekleri, özellikle göçmenlerin sosyal katılımını sağlayan, aidiyet duygusu ve kültürel entegrasyon süreçlerini pekiştiren sosyal altyapı mekanizmalarıdır.

Hemşehri dernekleri, kamusal alanlar ve kent hayatının yapı taşları olarak, sadece bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda bu bağların derinleşmesini ve toplumsal yaşamın daha kapsayıcı hale gelmesini sağlar. Ayrıca, bu dernekler, üyeleri için ekonomik, kültürel ve psikolojik kaynaklar sağlayarak, onların kentteki varlıklarını sürdürülebilir kılmalarına yardımcı olur. Bourdieu'nün sosyal sermaye anlayışına göre, bu dernekler bireylerin birbirleriyle kurduğu ağlar sayesinde dayanışma ve iş birliğini artırır. Böylece, sosyal sermayenin yeniden üretildiği mekânlar olarak, daha eşit, dayanışmacı ve dirençli bir kent yaşamının oluşmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, sosyal altyapının yeni bir işlevi olarak hemşehri dernekleri, hem sosyal etkileşimin şekillendirilmesinde hem de toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

3.6. Küreselleşme ve Yerelleşme İkileminde: Hemşehri Derneklerinin Kültürel Direnç Rolü

Küreselleşme, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulusal ve uluslararası düzeyde etkili olmuş ve tüm dünyayı dönüştüren önemli bir süreçtir. Günümüzde küreselleşmenin, toplumları değiştiren ve yeniden yapılandıran başlıca dinamiklerden biri olduğu düşüncesi yaygın olarak kabul görmektedir. Küreselleşme, ulus-devletlerin sınırlarını esneterek ekonomik, politik ve kültürel alanlarda küresel ölçekte entegrasyonu artırırken, aynı zamanda kentlerin mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları üzerinde de derin etkiler yaratmaktadır (Alptekin, 2012: 108-114). Küreselleşmenin değişen dünya düzeni üzerindeki etkisi büyük olsa da, mekânsal ve toplumsal dinamiklerin dönüşümünü açıklayabilmek için yerellik kavramını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Aydın (2004), yerelliği, büyük ve merkezi yönetimlerin ya da hizmetlerin daha küçük ölçekli yerel topluluklara yaklaşması olarak tanımlamaktadır. Bu süreç, toplumsal katılımın artmasına ve yerel kalkınmanın teşvik edilmesine katkı sağlayabilir. Yerel

topluluklar, kendi yaşam alanlarına ilişkin karar alma süreçlerinde daha etkin hale gelerek özgün ihtiyaçlarına yönelik çözümler geliştirme fırsatına sahip olurlar.

Akademik tartışmalarda küreselleşme ve yerelleşme genellikle karşıt kavramlar olarak ele alınmaktadır. Ancak, bazı araştırmacılar bu iki sürecin birbiriyle diyalektik bir ilişki içinde olduğunu öne sürmektedir. Özden (2008), küreselleşme ve yerelleşmenin karşıt kavramlar olmadığını, aksine birbirini tamamlayan ve karşılıklı olarak destekleyen süreçler olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, Tekeli (2001), küreselleşmenin yerel kültürler üzerinde homojenleştirici bir etkisi olduğunu kabul etmekle birlikte, yerelliğin yok olmak yerine bu süreç içinde kendini yeniden üretebildiğini ve güçlendirebildiğini savunmaktadır. Bauman (2016) da benzer bir görüşü dile getirerek, küreselleşme ve yerelleşmenin karşıt süreçler olmadığını, aksine yerelleşmenin küreselleşmenin bir sonucu olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, küreselleşmenin getirdiği standartlaşma eğilimleri karşısında, yerel kültürler ve kimlikler kendilerini yeniden yapılandırarak varlıklarını sürdürmektedir. Kloos (2000) ise küreselleşmenin, yerelleşmiş kimlik hareketlerine zemin hazırladığını ve bu süreçlerin hem birbirine paralel hem de zaman zaman çelişkili dinamikler içerdiğini ifade etmektedir.

Küreselleşme ve yerelleşme arasındaki etkileşimi anlamlandırmak için literatürde "küyerelleşme" ve "glokalizasyon" kavramları sıklıkla kullanılmaktadır. Robertson (1999), küreselleşme ve yerelleşmenin eşzamanlı ve iç içe geçmiş süreçler olduğunu öne sürerek "küyerelleşme" kavramını literatüre kazandırmıştır. Küyerelleşme, küreselleşmenin, yerel dinamikleri tamamen ortadan kaldırmak yerine onları kendi içinde yeniden yapılandırarak dönüştürdüğünü ifade etmektedir (Erkan, 2007). Benzer şekilde, Koçaş (2019), küreselleşme ve yerelleşme arasındaki ilişkiyi açıklamak için "glokalizasyon" kavramını şu şekilde tanımlamaktadır.

Küreselleşme üzerine çalışan birçok kişi için, temel mesele bir hayli iç içe geçmiş homojenlik-heterojenlik ile küresel-yerellik meseleleri arasındaki ilişkidir. Bugün herkesçe bilinen 'glokalizasyon' kavramı küresel ve yerel olanla, heterojenlik ve homojenliğin iç içe geçmişliğine vurgu yapmaktadır. Glokalizasyon küresel ile yerel olanın birbirine nüfuz etmesiyle ortaya farklı coğrafi alanlarda benzersiz sonuçların çıkmasını tanımlamaktadır. Yani çoğu kez homojenleşmeye yönelik eğilimlerle ilişkilenen küresel güçler, tüm coğrafi konumlarda yerel olanla iç içe geçmektedir. (Koçaş, 2019: 475)

Yerelleşme, devletin merkezî yönetim birimleri ile yerel yönetim birimleri arasındaki iş bölümünde yerel aktörlerin daha fazla yetki ve sorumluluk üstlenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda yerelleşme, ulus-devlete olan bağımlılığı azaltarak,

bireylerin ve yerel yönetimlerin ortak bir kimlik ve kültür çerçevesinde kendi kendilerini yönetebilme kapasitesini artırmaktadır (Koçaş, 2019). Küreselleşme süreci ile birlikte bireyler, hızla değişen dünyada kendilerini güvende hissetme ihtiyacı doğrultusunda yerel kimliklerini yeniden canlandırma eğilimi göstermektedirler (Giddens, 2006). Bu çerçevede, yerelleşme hem ulus-devletlerin küresel tehditlere karşı kendi kültürel dokularını korumaları adına bir araç olarak değerlendirilebilmekte, hem de etnik ayrımcılık ve mikro-milliyetçilik gibi akımlar aracılığıyla ulus-devletin bütünlüğünü tehdit eden bir unsur hâline gelebilmektedir (Erbay, 1998).

Bu genel çerçevede, özellikle kentleşme ve iç göç olgularının hız kazandığı Türkiye gibi ülkelerde, hemşehri dernekleri milliyetçilik kuramları açısından dikkate değer mikro örnekler sunmaktadır. Bu bağlamda, Benedict Anderson'un "hayali cemaat" kavramı ile Eric Hobsbawm'un "icat edilen gelenekler" yaklaşımı, hemşehri derneklerinin kurumsal mantığını ve işlevlerini anlamada önemli birer kuramsal araç sunar.

Anderson'a (2009:20) göre, ulus, bireylerin çoğunlukla birbirlerini hiç tanımamalarına rağmen ortak bir kimlik altında birleştiği hayali bir cemaattir. Benzer biçimde, hemşehri dernekleri de farklı coğrafyalarda yaşayan fakat aynı memleketten gelen bireyleri ortak geçmiş, lehçe, kültür ve semboller etrafında hayali bir topluluk olarak bir araya getirir. Bu yapılar, ortak aidiyet ve kolektif kimlik yaratımına katkı sunan ritüel alanlar haline gelir. Dernek toplantıları, hemşehri geceleri ve geleneksel etkinlikler, bireylerin geçmişe dair bir bağ kurmalarını sağlarken, geleceğe yönelik ortak tahayyüller de inşa eder: memlekette okul yaptırmak, yerel siyasette etkili olmak ya da kültürel mirası yaşatmak gibi hedefler, bu hayalin parçalarıdır.

Hobsbawm (1983), modern milliyetçiliği büyük ölçüde "icat edilen gelenekler" aracılığıyla şekillenen bir olgu olarak tanımlar. Bu gelenekler, ulusal bütünlüğü ve sürekliliği sağlamak amacıyla bilinçli biçimde inşa edilir. Hemşehri dernekleri de özellikle büyük kentlerde göçle gelen bireylerin karşılaştığı yalnızlık, yabancılık ve aidiyetsizlik duygularına karşı bir kültürel ve sosyal sığınak sunar. Hobsbawm'a (2013) göre, göç büyüdükçe, köklerinden kopmuş bireylerin yeni kimlikler inşa etme ihtiyacı artar. Dernekler; hemşehri kimliğini öne çıkararak ikincil bir aidiyet alanı yaratmakta, geleneksel pratikleri yeniden üreterek bir "köken" duygusu inşa etmekte ve siyasal temsil, istihdam gibi alanlarda dayanışma ağları kurarak kent yaşamında

tutunmayı mümkün kılmaktadır. Kentte doğup büyümüş bireyler bile, bu dernekler aracılığıyla geçmişte hiç deneyimlemedikleri yerel festivallere ya da geleneklere katılarak bu “icat edilmiş gelenekleri” içselleştirebilmektedirler.

Küreselleşme ve yerelleşme, genellikle birbirine zıt kavramlar olarak değerlendirilse de, aslında birbirini besleyen süreçlerdir. Küreselleşme, farklı coğrafyalarda benzer yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları ve kültürel ürünler üretirken; yerelleşme, bu homojenleşme eğilimine karşı yerel kimlikleri koruma ve yeniden üretme çabası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte bireyler, artık tek kimlikli toplumsal yapılardan uzaklaşarak çoklu aidiyet biçimlerini benimsemektedir. Kimi zaman hem ulusal bir kimliğe hem etnik ya da yerel bir kimliğe, hem de küresel bir vatandaşlık bilincine sahip olmak mümkündür. Bu bağlamda, geleneksel yurttaşlık anlayışı da dönüşüme uğramaktadır. Katılımcılık, yerel yönetimle etkileşim, kültürel çoğulculuk gibi unsurlar yeni yurttaşlık tanımlarını şekillendirmekte; çokkimliklilik ve çokkültürlülük, bireyin sosyal ve siyasal hayattaki yerini daha dinamik ve esnek hâle getirmektedir.

Bu çokkimlikli ve çokkültürlü yapının ideolojik dayanaklarından biri postmodernizmdir. Postmodernite, yerel olanı öne çıkararak çoğulluğu ve çeşitliliği vurgulamaktadır. Her bireyin kendi yaşam biçimini bir kültüre dönüştürme hakkını tanıyan bu anlayış, yerelliğin meşruiyetini artırmaktadır (Mahmutoğlu, 2005). Bu doğrultuda, küreselleşme-yerelleşme ilişkisini dikkate aldığımızda, hemşeri derneklerinin günümüzde neden hâlâ etkin ve önemli olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Küreselleşme sürecine karşı yerel dayanışma ağları olarak ortaya çıkan hemşeri dernekleri, bireylere ulus-devlet kimliğinin yanında ek bir kimlik sunmakta ve aynı zamanda yerel kültürleri küresel kültür karşısında korumaktadır. Bu bağlamda, küreselleşme-yerelleşme diyalektiğinde hemşeri dernekleri kritik bir rol üstlenmektedir.

Küreselleşmenin kentler üzerindeki etkileri de dikkate alındığında, kentlerin en büyük dönüşüm sürecini küreselleşme döneminde yaşadığı görülmektedir. İletişim, ulaşım ve teknoloji alanlarındaki gelişmeler, kentlerin ulusal sınırları aşarak uluslararası bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Bu süreçte, zengin-yoksul arasındaki ayrım derinleşmiş, tüketim kültürü yaygınlaşmış ve küresel kültür, ulusal değerlerin yanı sıra yerel değerleri de baskılamıştır (Yaylı, 2012). Küreselleşmenin getirdiği tek tip kültür olgusu, bireylerin benzer yaşam biçimlerine sahip olmasına

neden olmakta, farklı kentlerde yaşayan insanlar giderek birbirine benzeyen gündelik pratikler geliştirmektedir. Günümüzde küresel kültür, yerel kültürler üzerinde baskın bir konuma sahip olsa da, yerel kimliklerin korunmasına yönelik girişimler de önem kazanmaktadır (Bayraktar, Öztürk ve Kocaoğlu, 2016).

Bu bağlamda, hemşeri dernekleri, küresel kültür karşısında yerel kimliklerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. Küreselleşme, kültürel homojenleşmeyi teşvik ederek yerel kültürleri tehdit etme potansiyeline sahiptir. Hemşeri dernekleri ise üyelerinin kökenlerine dayanan kültürel değerleri yaşatarak ve aktarmaya devam ederek kültürel çeşitliliğin korunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle büyük kentlerde yaşayan bireyler için bu dernekler, geleneksel yaşam biçimlerini ve kimliklerini küresel kültürün etkilerinden koruma konusunda önemli bir platform sunmaktadır. Yerel festivaller, geleneksel sanatlar, dil ve yemek kültürü gibi unsurları organize eden hemşeri dernekleri, yerel kimliklerin sürekliliğine katkıda bulunmaktadır.

Bir anlamda, hemşeri dernekleri yerel kültürlerin koruyuculuğunu üstlenmektedir. Küresel kültürle etkileşim halinde olan bireyler, bu dernekler aracılığıyla kendi kültürel değerlerine sahip çıkarak bir tür 'kültürel direnç' oluşturabilmektedir. Hemşeri derneklerinin kültür alanındaki faaliyetleri, yerel kültürün yalnızca geçmişte var olmuş bir miras olarak değil, aynı zamanda dinamik bir varlık olarak yaşatılmasını sağlamaktadır. Küreselleşmenin etkilerine karşı yerel kimliklerin güçlenmesine olanak tanıyan bu dernekler, küresel kültürel akımların yerel kültürler üzerindeki baskısını hafifleterek bireylerin kimlik ve aidiyet duygularını pekiştirmektedir. Böylece, küreselleşen dünyada yerel kültürler hemşeri dernekleri aracılığıyla korunmakta ve bu süreç, hem toplumsal bağların güçlendirilmesine hem de kültürel çeşitliliğin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, küreselleşme, dünyayı dönüştüren önemli bir süreçtir ve yerelleşme, bu sürecin karşıtı olmaktan ziyade, ona direnç gösteren ve yerel toplulukların kimliklerini korumasına olanak tanıyan bir dinamik olarak değerlendirilmelidir. Küreselleşme ve yerelleşme, birbiriyle etkileşim hâlinde olan süreçlerdir; küreselleşme yerel kimlikleri tehdit ederken, yerel hareketler buna karşı direnç göstermektedir. Hemşeri dernekleri, küresel kültürün etkisine karşı yerel kültürleri koruyarak, üyelerinin kimliklerini yaşatmaya yardımcı olmaktadır. Yerel

festivaller, geleneksel sanatlar ve diğer kültürel etkinlikler aracılığıyla kültürel çeşitliliği destekleyen bu dernekler, toplumsal bağları güçlendirerek yerel kimliklerin küreselleşme karşısında sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

4. SAMSUN'DA KENT KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ: GÖÇ, KÜRESELLEŞME VE HEMŞEHRİ DERNEKLERİ

Araştırmanın bu bölümünde Samsun, tarihsel süreç içerisinde ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan ele alınmıştır. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren kentte meydana gelen köklü değişimler vurgulanmış, bu dönüşümlerin hem kent yapısı hem de kentte yaşayan bireyler üzerindeki etkileri detaylı biçimde incelenmiştir. Yaşanan dönüşümler sonucunda ortaya çıkan kent kimliği değişimleri ve bu değişimlerin biçimleri tartışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki göç hareketleri ile Cumhuriyet dönemi göçleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, bu iki döneme özgü göç nedenleri arasındaki farklar ortaya konulmuştur. Cumhuriyet döneminde Samsun'a gelen göçmenlerin ilk etapta kahvehanelerde bir araya geldikleri, zamanla dernekleşme sürecine geçtikleri ve bu sürecin Samsun'un sosyal yapısı üzerindeki etkileri kapsamlı biçimde analiz edilmiştir. Hemşehri derneklerinin kentle olan ilişkisi çok boyutlu olarak incelenmiş; bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan kimlik inşası üzerine tartışmalara yer verilmiştir. Kentte yaşayan bireylerin göçmen kimliği ile Samsunluluk bilinci arasındaki etkileşim değerlendirilmiş, kentsel aidiyetin nasıl şekillendiği analiz edilmiştir. Bu bağlamda, göç, küreselleşme ve çokkültürlülük kavramları ekseninde Samsun'da oluşan çoklu kent kimliği kavramsallaştırılmıştır.

4.1. Samsun'un Tarihsel Gelişimi ve Ekonomik Dönüşümü

Arkeolojik çalışmalardan çıkan sonuçlara göre, Samsun ve çevresi M.Ö. 5000 yılından itibaren bir yaşam alanıdır. Danişmendlilerin bu çevreye gelmesine kadar, (M.Ö. 1650-1200) Hititler, (M.Ö. 302-71) Pontus Krallığı, (M.Ö. 71 - M.S. 395) Roma İmparatorluğu, (395-1086) Bizans gibi hem eski hem de orta çağ devletlerinin hükümdarlığı altındadır (Öz, 2006: 4). 1040 yılında yapılan Dandanakan Savaşı sonrasında kurulan Selçuklu Devleti, Tuğrul Bey'in emriyle Anadolu'nun çeşitli yerlerine fetih girişimlerinde bulunmuşlardır. Selçuklu Devleti, Tuğrul Bey döneminde Amisos'a kadar olan bölgedeki Bizanslıların gücünü keşfettikten sonra, bu bölgeyi ele geçirmeye yönelik hamleler yapmaya başlamıştır. 1071 yılında Bizans ile yapılan Malazgirt Savaşı sonrasında, Selçuklu ordusu büyük bir zafer kazanmış ve savaş sonrası yapılan antlaşma ile Amisos bölgesinin de içinde bulunduğu bölge Türklerin himayesine geçmiştir (Tellioglu, 2012: 43-45).

Samsun ve çevresi, Sultan II. Murad döneminden sonra kalıcı bir biçimde Osmanlı toprağı olmuştur. “Canik Sancağı” ismiyle, Sivas Eyaletine bağı olan bir sancak olarak Osmanlı’nın idari teşkilatında artık yerini almıştır. I. Abdülhamid döneminde ünlenen Canikli Hacı Ali Paşa ve oğulları, Samsun’la beraber Sivas’ta da vali olmuştur. Canik, 1847 yılında Trabzon Vilayeti’ne bağlanana kadar, Rum Eyaleti’ne (Adı sonra Sivas olarak değiştirilmiştir) bağı kalmıştır. Trabzon Eyaleti altında geçen sürenin ardından, Canik, 1876-1877 yılından sonra Devlet Salnamesi’nde ayrı bir müstakil mutasarrıflık olarak kaydedilmiştir. 1908 II. Meşrutiyet’ten sonra, Canik bağımsız bir sancak durumuna getirilmiştir (Aydın, 1997: 1606).

Samsun kentine baktığımızda, 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren hem nüfus hem de ticari faaliyetler bakımından Karadeniz’in diğerkentleri olan Sinop ve Trabzon’a kıyasla parlak bir durumda değildi. Bunun en önemli sebebi, Karadeniz’in Osmanlı’nın o zamanki gücünden kaynaklanan bir iç deniz olması nedeniyle uluslararası ticaretin Akdeniz’e kaymış olmasıdır. 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren Samsun, uluslararası ticaret noktası özelliğini arka plana atarak sadece bölgesel bir iç ticaretin yapıldığı ve bu ulaşimleri sağlayan bir yerleşim birimi hüviyetindeydi (Köse, 2006: 273). 16. yüzyılın sonuna doğru yapılan tahrirlerde Samsun iskelesinin geliri düzenli bir biçimde artmaya başlamıştı. Öz (1999: 106), Samsun’da iskele ve gümrük mukataasının gelirinin 1485 yılında 16.000 akçe iken, 16. yüzyılın başlarında 80.000 akçeye çıktığını ve 1554 yılında bu durumun 90.000’e kadar yükseldiğini açıklamıştır.

On yedinci yüzyıldan sonra meydana gelen Celali isyanları ve savaşlar, bozulan ekonomi, bu yükselmenin devamını engelleyen süreçler olmuştur. Artık 17. yüzyıla geldiğimizde, Samsun nüfus olarak bir köy konumuna gelmiş ve sadece Osmanlı’nın iç ticaretine yönelik faaliyet göstermiştir. Samsun, çevresindeki yoğun ormanlarıyla donanma için kendir üretimiyle ve iç bölgelerden gelen malların İstanbul ve Kırım’a ulaştırıldığı bir liman olarak değerini devam ettirmiştir (Ekinci, 2007: 113).

On sekizinci yüzyıla geldiğimizde Samsun kentinde sosyal ve ticari anlamda bir yoğunluk başlamıştır. Kent büyümeye ve bulunduğu konumu itibariyle de önemi artmıştır. Bu durumun nedeni, Ruslarla yapılan savaşın sonucunda 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ruslar lehine elde edilen sonuçtur. Bu

antlaşmayla Rus gemilerine, Karadeniz’de özgürce dolaşma hakkı tanınmış, hatta Ruslara deniz ve karadaki tüm Osmanlı topraklarında ve aynı zamanda Tuna Nehri üzerinde ticaret yapmalarına izin verilmiştir. Rusya’ya karşı verilen bu ticari imtiyazlar, kısa süre içerisinde başka Avrupa ülkelerine de verilmiştir. 1784 yılında Avusturya, 1799’da İngiltere ve 1802’de de Fransa, Karadeniz’i kullanma hakkını kazanmıştır (Dığıroğlu, 2011: 9-10). Bu durum sonucunda Osmanlı, Karadeniz’deki ticaret tekeline kaybetmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren, Karadeniz’de serbest dolaşım hakkının yabancı devletlere tanınması, Avrupa bandıralı buharlı gemi trafiğinin Karadeniz’de başlaması, tütün ekiminin yaygınlaşması ve Samsun’a Kafkasya, Trabzon ve Ege’den insanların göç etmesi, bölgedeki ticaretin ve nüfusun artmasına neden olmuştur. Trabzon ve Ege’den Samsun’a gelen Rum, Ermeni ve Avrupalı göçmen tüccarlar, Samsun’un gelişmesine önemli bir katkıda bulunmuşlardır. Samsun limanına gelen gemilerin tütün, tahıl ve deri taşımaları, bu bölgede hammadde ticaretini canlandırmıştır. Samsun limanına gelen bu mallar, Amasya, Sivas, Diyarbakır, Musul ve daha birçok kente aktarılmaktaydı (Yolalıcı, 1998: 116; Oskay, 2004: 11-12). Samsun’daki bu canlılık, yabancıların ticaret merkezleri ve konsolosluklar kurmalarını da beraberinde getirmiştir.

Samsun’da 19. yüzyılın sonlarında ev sayısı 2.624 iken, 20. yüzyılın başlarında bu sayı 3.600’e çıkmıştır. 1893 yılında Samsun’dan geçen Flotwell, kentin nüfusunun Türk, Frenk ve Rumlardan meydana geldiğini, Frenklerin sahil boyunca, Rumların tepe bölgelerde, Türklerin ise bu iki azınlığın kaldığı yerler arasında oturduğunu yazmaktadır (Duymaz, 2006: 451). I. Dünya Savaşı ile beraber Samsun limanındaki ticari faaliyetler durma noktasına gelmiş, konsolosluklar ve ticaret merkezleri kapanmıştır. Osmanlı’ya karşı savaşan Fransa, İngiltere, Rusya ve Yunanistan gibi ülkelerin ticaret faaliyetleri durmuş, savaşın bu olumsuz etkileri Millî Mücadele Dönemi’nin sonuna kadar kendini hissettirmiştir (Oskay, 2004: 14).

Özetle, Samsun ve çevresi, tarih boyunca Hititler, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans gibi büyük medeniyetlerin egemenliğinde kalmış, 1071’de Selçuklu Devleti, 1450’lerde ise Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda ticari olarak geride kalan Samsun, 18. yüzyılda, Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya’nın Karadeniz’deki ticaret serbestliği kazanmasının ardından önem kazanmaya başlamıştır. 19. yüzyılda Karadeniz’deki yabancı gemi trafiği ve

ticaretin canlanmasıyla Samsun, Kafkasya, Trabzon ve Ege'den gelen göçmen tüccarlarla büyümüş, limanından tütün, tahıl ve deri gibi mallar taşınmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı, şehrin ticaretini olumsuz etkilemiş ve ekonomik canlılık azalmıştır. 19. yüzyıl sonunda Samsun'un nüfusu artmış, şehirde yabancı ticaret merkezleri ve konsolosluklar kurulmuştur, ancak savaşın etkileri Millî Mücadele Dönemi'ne kadar sürmüştür.

4.2. Samsun'un Göç Dinamikleri: Kültürel Zenginlikten Ekonomik Büyümeye

Samsun, tarih boyunca kültürel açıdan zengin bir kent olmuştur. Canik Sancağı'nda yaşayan Osmanlı vatandaşı gayrimüslimlerin de etkisiyle, Samsun ili dış dünya ile sürekli etkileşim hâlinde olan bir kent konumuna gelmiştir. 19. yüzyılda Samsun'a uğrayan gezginlerin de belirttiği gibi, kentte yaşayanlar birden fazla dili konuşabilmekteydi. Aynı dönemde Samsun'da, farklı ülkelere ait 17 konsolosluk bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra, ticaretle uğraşanların dış dünya ile olan bağlantıları, Reji İdaresi, Mevlevihane, Acem ve Sadi Tekkesi gibi çeşitli ekonomik ve sosyo-kültürel kuruluşlar, Samsun'a hem toplumsal hem de kültürel anlamda önemli bir zenginlik katmıştır (Köse, 2014: 1). Bu kültürel çeşitlilik özellikle 19. yüzyılın başından itibaren belirginleşmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasının temel nedenleri arasında, Samsun'un önemli bir liman kenti hâline gelmesi ve bu fırsattan yararlanmak amacıyla kente gönüllü olarak göç eden insanların varlığı gösterilebilir. Diğer taraftan, Kırım Savaşı'nın ardından Rusya'nın Kırım ve Kafkasya bölgesinde yaşayan Müslüman halklara uyguladığı baskı ve şiddet politikaları sebebiyle zorunlu göçe maruz kalan topluluklar da Samsun'a yerleşen gruplar arasında yer almıştır.

Samsun ve Samsun Limanı, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren göçmenler için stratejik bir konuma sahip olmuştur. 1864 yılındaki büyük Kafkas göçüyle birlikte, en yoğun kullanılan limanlardan biri Samsun Limanı olmuştur. Samsun, Anadolu'nun iç kesimleriyle olan kara yolu bağlantısı ve çevresindeki iskâna elverişli alanlar sayesinde önemli bir yerleşim merkezi hâline gelmiştir. O dönemde Kafkasya'nın yanı sıra Trabzon'dan da göçmenler gelmekteydi. Günlük 500'den fazla göçmenin Samsun'a ulaşması sonucunda, 1864 yılında 10.000 olan kent nüfusu, dönemin tanıklarından H.J. Lennep'e göre 45.000'i aşmıştır. Öte yandan, Samsun'daki İtalyan konsolosu ise 1864 yılında kentte 42.000 göçmenin bulunduğunu ifade etmektedir (Dığıroğlu, 2011: 37).

Samsun'daki bu gelişmelerle birlikte kente nitelikli bir nüfus göç etmeye başlamıştır. Özellikle Trabzon, Ordu, İç Anadolu ve Ege bölgelerinden gelen tüccarların yanı sıra sanat alanında uzmanlaşmış Rum ve Ermeni toplulukları da şehre yerleşmiştir (Köse, 2012: 100). Samsun'da 1881 yılı öncesinde Yahudi nüfusuna rastlanmazken, bu tarihten sonra kente beş Yahudi erkek göç etmiştir. 1890 yılına gelindiğinde ise bu sayı kadın ve erkekler dâhil olmak üzere toplam 250 kişiye ulaşmıştır. Bu artışın en önemli sebebi, şüphesiz kentin ekonomik ve ticari gelişimidir. Bu gelişmeler, Samsun'a ticaret amaçlı olarak Avrupalı tüccar, banker, sanayici ve Osmanlı topraklarında yaşayan diğer Yahudilerin de gelmesine neden olmuştur (Yolalıcı, 1998: 31). 1880 yılında Samsun'da 34.877 kişi Samsun Limanı'ndan karaya çıkmış, ancak 1.375 kişi hayatını kaybetmiş, 6.538 kişi Canik Sancağı'na yerleşirken geri kalanlar Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göç etmiştir. Canik Sancağı merkezinde yapılan nüfus sayımına göre, 33.419 Müslüman, 32.925 Rum ve 1.163 Ermeni burada yaşamlarını sürdürmekteydi. 1914 yılı itibarıyla ise toplam 320.710 kişilik nüfusun 227.424'ü Müslüman, 72.653'ü Rum ve 20.002'si Ermeni idi (Çelemoğlu, 2021: 32).

On dokuzuncu yüzyıldan Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreçte Samsun'a yönelen göç dalgaları beş dönem çerçevesinde incelenebilir. Birinci dönem, 1774-1853 yılları arasında kapsamakta olup Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Savaşı arasındaki süreçte gerçekleşen göçleri içermektedir. Bu dönemde Tatar ve Nogay toplulukları zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Bu göçmenler, "Ak Toprak" olarak adlandırdıkları Osmanlı topraklarına göç ederek sultan-halifenin sancağı altında toplanmayı istemişlerdir. Bu göç dalgası, esasen "dini ve milli" gerekçelere dayanmaktadır (Yakut, 2015: 122). İkinci dönem, Kırım Savaşı ile Şeyh Şamil'in 1859 yılında teslim olması arasındaki göçleri kapsamaktadır. Bu süreçte Rusya, Kırım ve Kafkasya bölgesinde yaşayan Türk ve Müslüman toplulukları dini ve siyasi baskılara maruz bırakmıştır. Bölgede yaşayan halklar, can ve mal güvenliklerini sağlamak amacıyla Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır (İpek, 1997: 156). Üçüncü dönem, 1860-1869 yılları arasında gerçekleşen Çerkes göçlerini kapsamaktadır. Rusya'nın yayılcı politikaları sonucunda Çerkesler, anavatanlarından zorla göç ettirilmiştir. Osmanlı topraklarına sığınan bu nüfus, ulaşım koşullarının elverişsizliği ve salgın hastalıklar nedeniyle büyük kayıplar vermiştir (Kaya, 2015: 141). Dördüncü dönem, 93 Harbi (1877-1878) ile Birinci

Dünya Savaşı arasındaki göçleri kapsamaktadır. Bu göç dalgası diğerlerinden farklı olarak kitlesel bir göç hareketi niteliğinde değildir. Daha çok önceki göçlerin devamı şeklinde gerçekleşmiş ve farklı yıllara yayılmıştır. Bu süreçte bireysel göçlerden ziyade, zaman zaman binlerce, hatta yüz binlerce kişinin göç ettiği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar süregelen bu göç hareketi, Osmanlı topraklarında önemli bir göçmen nüfusunun oluşmasına neden olmuştur (Erkan, 1993: 75). Beşinci dönem, Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki göçleri içermektedir. Bu dönemde Samsun, dış göçlerin yanı sıra iç göçlerin de yoğun olarak yaşandığı bir kent hâline gelmiştir.

Rusya'nın Doğu Karadeniz'den Osmanlı topraklarını tehdit etmesi ve bazı bölgeleri işgal etmesi nedeniyle Trabzon, Erzurum ve Kars çevresinden kitlesel göç hareketleri başlamıştır. Bu bölgelerde yaşayan halkın büyük bir kısmı, işgalden kurtulmak amacıyla yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Göçün temel nedenlerinden biri, halkın can güvenliğini sağlamak ve namuslarını korumak istemeleridir. Bu çerçevede, önemli sayıda göçmen Samsun'a yerleşmeyi tercih etmiştir (İpek, 1997: 157).

	Samsun'da Karaya Çıkanlar	Samsun'a ya da Canik Sancağına yerleşenler	Ankara'ya ya da Sivas'a Gönderilenler	Samsun'da Ölenler
Çerkezler-Abazalar (Kafkaslardan Gelen)	12.116	4.668	7.028	420 450
Rumeli'den Gelen Çerkezler	6.252	964	4.838	
Tatarlar (Kafkaslar)	14.824	881	13.472	471
Gürcüler (Kafkaslar)	1.594	25	1.535	34
Batumlu Türkler	91		91	
Toplam	34.877	6.538	26.964	1.375

Tablo 4.1. 1880 Yılında Samsun'a Rus Topraklarından Gelen Mülteciler (Karpaz, 2019: 168).

Yirminci yüzyılın başlarında Samsun kentinin yapısı oldukça çeşitlilik göstermekteydi. Kent merkezinde ticaret, ağırlıklı olarak Rumlar, Levantenler, Ruslar, Ermeniler ve İranlıların kontrolünde bulunmaktaydı. Reji Şirketi'nin kurulmasıyla birlikte, Fransızlar kentte ekonomik anlamda önemli bir yer edinmişler; bunun yanı sıra banka, sigorta şirketi ve eğitim kurumları açmışlardır. 1919 yılı işgal döneminde Samsun, kozmopolit bir yapıya sahipti. Kentin Müslüman nüfusu merkezi bölgelerde yaşarken, Kadıköy ve Selahiye mahallelerinde ağırlıklı olarak Rumlar ve Ermeniler bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) kaçan Laz göçmenleri, Balkan Savaşları sırasında göç eden Rumeli muhacirleri ve Sovyet Devrimi sonrası Rusya'dan kaçan göçmenler de Samsun'un demografik yapısında önemli bir yer tutmaktaydı (Oskay, 2004: 14).

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar gerçekleşen göç hareketleri incelendiğinde, Balkanlardan gelen göçler ile ülke içi göçlerin öne çıktığı görülmektedir. Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen göçler her ne kadar Cumhuriyet öncesinde başlamış olsa da, hem kitlesel göç hareketlerinin yoğunlaşması hem de süreklilik arz etmesi nedeniyle bu göçlerin Cumhuriyet döneminde daha büyük bir önem kazandığı söylenebilir. Osmanlı'nın Balkan Savaşları'nda yenilgiye uğramasının ardından, Bulgaristan ile 1913 yılında ve Yunanistan ile 1914 yılında mübadele antlaşmaları imzalanmış, bu çerçevede Samsun'a göç hareketleri gerçekleşmiştir. 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan mübadele antlaşması sonucunda ise Yunanistan'dan Samsun'a büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Samsun, mübadillerin getirildiği en önemli iskelelerden biri olmasının yanı sıra, bu göçmenlerin iç bölgelere sevk edildiği bir merkez konumunda da bulunmaktaydı. Resmî kayıtlara göre, 31 Aralık 1923 ile Temmuz 1924 arasında Samsun'a toplam 44.255 mübadil yerleştirilmiştir (Duman, 2010: 21).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göç hareketleri, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak günümüze kadar devam eden bir süreçtir. Bu göç dalgaları, kimi zaman büyük kitleler hâlinde, kimi zaman ise daha küçük gruplar hâlinde gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın son yıllarında, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, Kafkasya'dan gelen göçlerin yanı sıra Bulgaristan'dan da Samsun'a göç edilmiştir. Bu dönemde, Bulgaristan'dan Samsun'a 17.000 göçmen gelmiş, ancak bunlardan yalnızca 2.000'i kentte kalmıştır. Geri kalan göçmenler, Samsun'da organize edilerek çeşitli kentlere yerleştirilmiştir (Sarısakal, 2007: 49).

1923-1945 yılları arasındaki göçler ise Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan anlaşmalar çerçevesinde gerçekleşmiş olup, bu dönemde yaklaşık 220.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Samsun'a bu süreçte yıllık ortalama 1.000 civarında göçmen yerleştirilmiştir (Duman, 2010: 52-53). 1945-1980 yılları arasındaki göç hareketleri ise, Bulgaristan yönetiminin Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmasının ardından, Türkiye'nin NATO üyesi olmasına karşı bir tepki olarak, ülkedeki Türk nüfusuna yönelik baskı politikalarıyla şekillenmiştir. "Bulgarlaştırma" politikası kapsamında, Bulgaristan'daki Türk toplumu sistematik baskılara maruz kalmıştır. Öncelikle eğitim alanında asimilasyon politikaları devreye sokulmuş, ardından ekonomik baskılar artırılarak Türklerin ağır vergi yükü altında bırakılması sağlanmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, 1968 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan "Yakın Akraba Göç Antlaşması" ile göç hareketleri resmî bir zemine oturtulmuş ve 1979 yılına kadar süren yoğun bir göç dalgası başlamıştır (Adıgüzel, 2020: 83).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Samsun, Osmanlı'dan devraldığı tütün fabrikaları, ticaret odası, hastaneler, bankalar ve oteller gibi sanayi ve ticaret alanında faaliyet gösteren kurumlarla ekonomik açıdan canlı bir kent konumundaydı. Samsun'un ekonomik canlılığının en önemli göstergelerinden biri de uluslararası firmaların kentte şubeler açmış olmasıdır. Ancak, Osmanlı'nın 19. yüzyıldan itibaren Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreçte sahip olduğu meslek çeşitliliği ve esnaf sayısı bakımından görülen zenginlik, Cumhuriyet döneminde Müslüman-Türk kimliğinin baskın hâle gelmesiyle değişmiştir (Dığıroğlu, 2014: 226). Kurtuluş Savaşı'nın ardından, Samsun'daki gayrimüslim nüfusta büyük bir azalma yaşanmıştır. Başta Rum ve Ermeniler olmak üzere, farklı etnik gruplara mensup birçok kişi kenti terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Samsun'un kültürel zenginliği açısından önemli bir kayıp yaratmış ve kentin sosyal dokusunda dönüşüme yol açmıştır. Rum ve Ermeni nüfusunun kentten ayrılmasının ardından, özellikle Yunanistan'dan gelen mübadillerin bölgeye yerleştirildiği görülmektedir. Ticari faaliyetlerde meydana gelen boşluk ise büyük ölçüde mübadiller ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen Türk nüfus tarafından doldurulmuştur. 1950'lere gelindiğinde, Samsun'un nüfus yapısının Kavala ve Kefe gibi farklı coğrafyalardan göç edenler ile Çorum, Trabzon ve İç Anadolu'dan gelen yerleşimcilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Döneme tanıklık eden Samsunlu bir yazar, kente yönelik göç

hareketlerinin yoğunluğuna dikkat çekerek, Samsun'un eski yerlilerinin gelen nüfus içerisinde zamanla eriyerek kaybolduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda yazar, söz konusu durumu "Samsun'un eski bir avuç yerlisi, bunlar arasında erimiş kaybolmuştur." şeklinde özetlemektedir (Yalçın, 2023: 425; Orhun, 1949: 33).

Samsun, Cumhuriyet dönemiyle birlikte tarımda ön plana çıkmış ve buğday, mısır, fındık, çeltik ve şekerpancarı gibi ürünlerin üretimiyle dikkat çekmiştir. Kentin doğusunda yer alan Çarşamba Ovası, batısında ise Bafra Ovası, sebze ve meyve çeşitliliğini daha da artıran önemli tarım alanlarıdır. Ayrıca, Samsun'un stratejik konumu, onu Karadeniz bölgesinde bir cazibe merkezi hâline getirmiştir. İç bölgelerdeki kentleri kıyıya bağlayan ulaşım yollarının merkezinde bulunan Samsun, limanı sayesinde bölgedeki ekonomik ve ticari önemini pekiştirmiştir. Kara, hava, deniz ve demiryolu ulaşımıyla şehre ulaşım oldukça kolaydır (Zeybek, 2006: 504).

Samsun, gelişmiş ekonomik yapısı ve verimli tarım arazileriyle öne çıkmaktadır. Bu ekonomik potansiyel, tarihsel süreç içerisinde bölgeye farklı yerleşimlerden nüfus çekmiştir. Özellikle 1940-1950 yılları arasında Doğu Karadeniz halkının ekonomik sebeplerle Samsun'a yoğun bir şekilde yerleştiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra, Doğu Karadeniz halkı, İstanbul, Zonguldak, Samsun ve Trabzon gibi ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelere deniz yoluyla göç etmiştir. Bu nüfus hareketliliği, 1950 yılına kadar sınırlı ölçekte devam etmiştir. Ancak 1950 sonrası, Türkiye ekonomisindeki dönüşümler, bu göç hareketlerini daha sistematik hâle getirmiştir. 1950 yılı, Türkiye ekonomisinde önemli bir dönüm noktası kabul edilmekte olup, bu tarihten sonra Doğu Karadeniz halkının göç eğilimlerinde belirgin değişiklikler gözlemlenmiştir. Özellikle İstanbul'un bir göç alma merkezi hâline gelmesiyle, bölgeden göç eden nüfusun büyük bir kısmı bu kente yönelmiştir. Böylece, 1950 sonrası dönemde bölgedeki demografik hareketlilik, önceki dönemlere göre daha planlı ve düzenli bir hâl almıştır (Yalçın, 2023: 425).

1950'li yıllarda, ekonomisinin büyük ölçüde tarıma dayalı olması nedeniyle Samsun'da nüfusun kırsal-kentsel bileşimi, kırsal kesimin lehine bir denge göstermekteydi. Bu durum, doğurganlık oranının yüksek kalmasına ve dolayısıyla Samsun'daki doğurganlık düzeyinin Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına yol açmıştır. Bu sayede, Samsun'un doğal nüfus artış hızı, göçlerin nüfusu aşındırıcı etkisinden daha yüksek olmuş ve kentin nüfusu sürekli bir artış göstermiştir. 1950 sonrası dönemde, hem kent içinden hem de dışından gelen göçler, karayolu ağının

genişlemesi ve kente sağlanan çeşitli imkânların artışı gibi faktörler, Samsun'un hızlı bir şekilde büyümesine neden olmuştur. Bu etkenlerle birlikte, 1950 ile 1965 yılları arasında kent nüfusu %71, alanı ise %49 oranında artmıştır (Uzuneminoğlu, 1992: 111).

Samsun'da, tüm Türkiye'de olduğu gibi, 1950'li yıllardan itibaren köyden kente göç hızla artmış olsa da, bu göçün planlı alanlarla karşılanması mümkün olmamıştır. Bunun yerine, genellikle kısa vadeli çözümler üretilmiş ve kente göç eden nüfusa yönelik yeterli planlama yapılmamıştır. Bu durum, kentte kaçak yapılaşmanın ve gecekondu oluşumunun artmasına sebep olmuştur. Kentin çevresinde kaçak yapılar hızla çoğalırken, kent merkezinde ise imar planlarında yapılan değişiklikler ve yeni imar planlarının devreye girmesi, yapılaşmanın kontrolsüz ve yoğun bir biçimde ilerlemesine yol açmıştır. Bu süreç, Samsun'un hem iç yapısal gelişimini hem de dışsal nüfus hareketlerini şekillendiren önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir (Özçelik, 2008: 195).

Samsun, tarihsel süreçte yoğun göç hareketlerine sahne olmuş bir kenttir. Bölgedeki diğer şehirlere kıyasla iş imkânlarının fazlalığı ve eğitim olanaklarının gelişmiş olması, Samsun'un cazibe merkezi hâline gelmesini sağlamıştır. Kent, tayin, istihdam, eğitim gibi faktörler nedeniyle hem göç alan hem de göç veren bir yapıya sahiptir. Tablo 4.2 incelendiğinde, Samsun'un bu dinamik göç hareketliliği açıkça görülebilmektedir.

Yıl	Düzyey	Göç Durumu	Toplam	Tayin/ İş Değişikliği	İşe Başlamak/ İş Bulmak	Eğitim	Ailevi Neden	Daha İyi Konut ve Yaşam Koşulları
2022	SAMSUN	VERDİĞİ GÖÇ	43.757	4.509	4.746	11.224	2.709	6.123
2022	SAMSUN	ALDIĞI GÖÇ	48.681	5.052	3.561	9.669	2.389	8.665
2021	SAMSUN	VERDİĞİ GÖÇ	45.791	4.322	4.454	14.956	2.675	5.623
2021	SAMSUN	ALDIĞI GÖÇ	47.471	4.512	2.577	13.201	2.178	7.410
2020	SAMSUN	VERDİĞİ GÖÇ	35.442	6.698	3.520	3.570	2.556	5.765
2020	SAMSUN	ALDIĞI GÖÇ	43.054	4.290	2.738	6.298	1.919	8.766
2019	SAMSUN	VERDİĞİ GÖÇ	45.020	4.007	4.531	10.444	2.756	8.145
2019	SAMSUN	ALDIĞI GÖÇ	45.973	4.339	2.222	9.435	2.041	8.904
2018	SAMSUN	ALDIĞI GÖÇ	53.228	4.798	2.870	8.708	2.259	7.993
2018	SAMSUN	VERDİĞİ GÖÇ	48.543	5.047	4.348	10.176	2.890	6.278

Tablo 4.2. İller arası göç etme nedenleri⁴

⁴ "İller arası göç etme" istatistiklerine dair en güncel veri, TÜİK tarafından 2022 yılına ait olarak yayımlanmıştır.

Öte yandan, Tablo 4.4'de Samsun'un en fazla göç verdiği iller yer almakta olup, bu veriler göç hareketlerinde coğrafi yakınlığın hâlen belirleyici bir etken olduğunu göstermektedir. Samsun'un çevresinde yer alan iller, kentin sunduğu fırsatlardan etkilenerek göç vermeye devam etmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus, Samsun'un aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farkın giderek artmasıdır. 2019 yılında Samsun'un aldığı ve verdiği göç arasındaki fark 953 kişi iken, bu sayı 2022 yılında 4.924'e yükselmiştir. Bu durum, kentteki nüfus artış hızının ivme kazandığını göstermektedir.

	2019	2020	2021	2022	2023	Toplam
İstanbul	9.340	11.624	10.745	11.834	17.545	61.088
Ordu	4.395	2.597	2.976	2.917	3.163	16.048
Ankara	3.261	3.238	3.603	3.261	4.806	18.169
Trabzon	2.390	1.552	1.836	1.797	1.869	9.444
Amasya	1.535	1.460	1.731	1.696	1.981	8.403
Bursa	1.415	1.518	1.452	1.448	2.219	8.052
Tokat	1.294	1.157	1.562	1.488	1.626	7.127
Sinop	1.159	1.288	1.241	1.377	1.518	6.583
Giresun	1.270	910	962	1.034	1.127	5.303
Çorum	1.123	835	1.383	1.218	1.237	5.796
Toplam:						146.013
Diğer İllerden Gelen Göç Toplamı:						104.200
2019-2023 Yılları Arasında Samsun'un Aldığı Toplam Göç Sayısı:						250.213

Tablo 4.3. Samsun'un 2019-2023 arasında en fazla göç aldığı iller (TÜİK, 2024).

	2019	2020	2021	2022	2023	Toplam
İstanbul	11.389	7.660	8.679	8.105	8.674	44.507

Ankara	4.122	3.428	4.330	4.033	4.214	20.127
Ordu	2.527	2.111	2.639	2.611	3.871	13.759
Bursa	1.948	1.616	1.752	1.825	1.743	8.884
Trabzon	1.446	918	1.586	1.532	2.286	7.768
Amasya	1.583	1.172	2.000	1.912	1.813	8.480
Tekirdağ	1.490	1.271	1.471	1.383	1.166	6.781
Tokat	1.094	875	1.409	1.210	1.533	6.121
İzmir	1.149	943	1.325	1.205	1.438	6.060
Kocaeli	1.236	948	1.183	1.159	1.212	5.738
Toplam:						128.225
Diğer İllere Olan Göç Toplamı:						92.355
2019-2023 Yılları Arasında Samsun'un Verdiği Toplam Göç Sayısı:						220.580

Tablo 4.4. Samsun'un 2019-2023 arasında en fazla göç verdiği iller (TÜİK, 2024).

Samsun'un göç verdiği iller incelendiğinde, Bursa, İzmir ve Kocaeli gibi sanayi ve ticaretin yoğun olduğu şehirlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum, Samsun'dan gerçekleşen göç hareketlerinin büyük ölçüde ekonomik temellere dayandığını göstermektedir. Özellikle sanayileşmiş kentlere yönelen bu göç dalgası, bireylerin ve ailelerin daha iyi iş olanaklarına, gelir seviyesini artırma fırsatına ve yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik bir arayış içinde olduklarını ortaya koymaktadır.

4.3. Postmodern Toplumda Çoklu Kent Kimliği: Göç, Küreselleşme Çokkültürlülük ve Samsun'daki Hemşehri Derneklerinin Rolü

Postmodern toplumun çoğulcu yapısını yansıtan bir olgu olan çoklu kent kimliği, günümüz kentlerinin dinamik ve katmanlı yapısını anlamada önemli bir anahtar sunmaktadır. Geleneksel tekil kimlik anlayışlarının aksine, kentler artık homojen bir yapıya değil, farklı kültürlerin, yaşam tarzlarının ve kimliklerin bir arada var olduğu çoğul bir yapıya sahiptir. Göç, kentlere çeşitli coğrafyalardan gelen bireylerin beraberinde getirdiği kültürel çeşitliliği artırırken, küreselleşme bu süreci hızlandırarak kentlerin ulusal sınırları aşan etkileşimlerle şekillenmesine neden olmaktadır. Bu değişim, kentlerin kimlik yapılarının yeniden biçimlenmesine ve

global etkilere karşı duyarlı bir yerel kimlik anlayışının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Çokkültürlülük, bu çeşitliliğin barışçıl bir şekilde bir arada var olabilmesi ve kentsel kimliğe zenginlik katması açısından kritik bir rol oynar. Bu dinamikler arasındaki etkileşim, çoklu kent kimliğinin nasıl oluştuğunu ve geliştiğini anlamak için önemli bir analiz alanı sunar.

Günümüz kentleri, postmodern toplumun çoklu kimlik yapısını yansıtan dinamik mekânlara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, bilgi ve kimliğin meşrulaştırılma biçimlerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda Jean-François Lyotard, modern büyük anlatıların çözülüşüyle birlikte bilginin parçalı ve yerel hale geldiğini öne sürer. Onun postmodernizm anlayışı, bilgi ve kimliğin meşruiyetini artık evrensel kurallar yerine dil oyunları üzerinden açıklamaktadır. Kent kimlikleri de bu çoklu söylemler içinde şekillenerek, tek bir otoriteye bağlı olmaktan çıkmış ve çoğulcu bir yapı kazanmıştır.

Jean-François Lyotard, “Postmodern Durum” adlı eserinde, postmodernizmin temel özelliklerinden birini bilginin meşrulaştırılmasındaki dönüşüm olarak açıklar. Modernlik döneminde bilgi, bilimsel temellere dayanarak toplumsal düzenin ve ilerlemenin büyük anlatılarıyla meşrulaştırılmıştır. Ancak postmodern dönemde, bu büyük anlatılar geçerliliğini kaybetmiş ve bilgi, farklı bağlamlarda farklı doğrulama süreçlerine tabi tutulur hale gelmiştir. Lyotard’a göre, postmodern toplumda bilginin üretim süreçleri daha parçalı hale gelmiş ve büyük anlatıların yerini çoklu dil oyunları almıştır. Bu dil oyunları, modernliğin homojen yapısına karşı, toplumun farklı katmanlarını ve kültürlerini temsil eden heterojen bir yapıyı benimser. Lyotard, “Dil oyunları, bilimsel bilgi dışında kalan toplumsal, kültürel ve bireysel doğrulukları kabul eder ve her bir kimliğin kendi bağlamı içinde anlam kazandığını savunur” (Lyotard, 2019:74).

Lyotard’a göre postmodern toplumda kimlikler, akışkan ve bağlamsal bir doğaya sahiptir. Kimlikler, artık tek bir doğruluk ya da anlatı üzerinden tanımlanamaz. Aksine, çoklu ve çeşitlenmiş kimliklerin bir arada var olduğu dinamik bir yapı oluşturur (Lyotard, 2019:78). Bu bakış açısı, kentsel mekânların çokkültürlü yapısına uyum sağlar. Samsun gibi kentlerde, göçmen topluluklarının ve yerel halkın kimlikleri, çeşitli kültürel ve toplumsal bağlamlarda şekillenmektedir. Kent kimliği, bu bağlamda, homojen bir yapıdan ziyade, birbirinden farklı kimliklerin etkileşime

girdiği bir süreç olarak ele alınmalıdır. Kentteki kimlikler, çeşitli dil oyunları aracılığıyla, farklı toplumsal ve kültürel bağlamlara dayanarak inşa edilmektedir.

Postmodern toplumda bilginin ve kimliğin parçalı hale gelişi yalnızca epistemolojik bir dönüşümle sınırlı değildir. Aynı zamanda, tüketim süreçleri ve medya aracılığıyla da kimlikler sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Bu noktada Jean Baudrillard, modern toplumun üretim temelli yapısından koparak simülasyonlar üzerinden işleyen bir tüketim toplumu hâline geldiğini savunur. Baudrillard'a (2019 ve 2022) göre, günümüzde kimlikler, bireylerin gerçeklik ile ilişkisi yerine medya ve gösterge sistemleri aracılığıyla şekillenmektedir. Dolayısıyla, kent kimliği de bir anlamda hipergerçeklik düzleminde, simülasyonlar aracılığıyla varlık kazanmaktadır.

Jean Baudrillard postmodern kimlik anlayışını, tüketim toplumu ve simülasyon kavramları üzerinden ele alır. Baudrillard'a göre, postmodern toplumda kimlik, tüketim nesnelere ve medya imgeleri tarafından şekillendirilir. Tüketim toplumu, bireyleri nesnelere kuşatarak, onların kimliklerini yalnızca dışsal ve yüzeysel öğeler üzerinden inşa eder. Bu süreçte, "tüketim kahramanları" (Baudrillard, 2019:40) ve "hipergerçek" olarak tanımladığı simülasyon, kimliklerin oluşumunda belirleyici olur. Simülasyon, gerçeğin yerini alır ve gerçeklik kaybolur; burada her şey model, gösterge ve imajlardan türetilir (Baudrillard, 2022:16).

Baudrillard'a göre, postmodern kimlik anlayışında, kimlik artık bireysel bir inşa olmaktan çıkmış, toplumsal ve kültürel göstergelerle şekillenen bir yapıya dönüşmüştür. Kimlikler, yalnızca bireylerin içsel deneyimleriyle değil, aynı zamanda medya ve reklamlarla sürekli yenilenen imgelerle biçimlenir. Bu da, bireylerin içsel kimlik duygusunun zayıflamasına ve dışsal göstergelerle sürekli bir kimlik inşasına neden olur (Baudrillard, 2022:16). Kentteki kimlikler de, medyanın ve popüler kültürün etkisiyle sürekli yeniden üretilir. Samsun'da, göçmen grupların ve yerel halkın medya imgeleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu, kent kimliğini şekillendiren önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Baudrillard'ın simülasyon kavramı, kent kimliklerinin oluşturulmasında daha yüzeysel ve tüketimle bağlantılı bir biçimin ortaya çıkmasına neden olabilir. Samsun'daki göçmen toplulukları, kentteki kimliklerini medya ve tüketim kültürünün etkisiyle inşa etmekte, bu kimlikler yerel kültürden ve geleneklerden ziyade, küresel ve medyatik imgelerle şekillenmektedir. Bu bağlamda, kimlikler hem

yerel halk hem de göçmenler için tüketim nesnelere ve medya simülasyonları ile yeniden yapılandırılmaktadır.

Lyotard ve Baudrillard'a göre, postmodern toplumda kimlikler tek bir doğruluk ya da anlatıdan türememekte, aksine çoklu, parçalı ve bağlamsal bir şekilde şekillenmektedir. Bu anlayış, kent kimliği için oldukça anlamlıdır. Kentler, farklı toplulukların, kültürlerin ve kimliklerin bir arada var olduğu ve sürekli değişen dinamiklere sahip mekânlardır. Samsun gibi kentlerde, göçmenler ve yerel halk arasında kimlikler, hem kültürel çeşitlilik hem de küresel etkilerle şekillenen dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Baudrillard'ın hipergerçeklik kavramı, kimliklerin medya ve diğer kültürel araçlarla sürekli yenilenen bir yapı olarak şekillendiğini vurgular. Kentteki kimlikler, simülasyon yoluyla oluşturulan bir gerçeklikten türetilir ve bu da kimliklerin sabit değil, sürekli değişen bir yapıya bürünmesine yol açar. Samsun'daki hemşehri derneklerinin rolü de bu bağlamda önemlidir. Hemşehri dernekleri, göçmenlerin ve yerel halkın kimliklerini destekleyen, kültürel bağlantıları güçlendiren ve kentteki çokkültürlü yapıyı şekillendiren topluluk yapıları olarak işlev görür.

Baudrillard'ın simülasyon ve tüketim ekseninde ele aldığı kimlik dönüşümü, dijitalleşme ile daha da derinleşmektedir. Manuel Castells, bilgi toplumunun yükselişiyle birlikte kimliklerin artık ağlar üzerinden inşa edildiğini öne sürer. Özellikle dijitalleşmenin kent mekânları üzerindeki etkisini vurgulayan Castells, kentsel kimliklerin küresel ve yerel dinamikler arasındaki etkileşim sonucunda şekillendiğini belirtir. Böylece, postmodern toplumda kimlik sadece tüketim nesnelereyle değil, aynı zamanda dijital ağlar içerisindeki etkileşimle de belirlenmektedir.

Manuel Castells'in Ağ Toplulukları teorisi, iletişim teknolojilerinin toplumsal yapıları dönüştürme rolünü vurgular ve bu çerçevede göçmen kimliklerinin kentlerde nasıl şekillendiğini açıklamak için etkilidir. Castells'e göre, dijital ağlar, bireylerin ve grupların esnek ve bağlantılı yapılar oluşturmasını sağlar (Castells, 2013). Bu bağlamda, dijital platformlar aracılığıyla göçmenler, hem küresel hem de yerel düzeyde etkileşimde bulunarak kültürel kimliklerini ifade eder, sosyal hareketlere katılım sağlar ve toplumsal değişim için bir araç olarak dijital medyayı kullanabilirler (Castells, 2013). Castells, özellikle küreselleşmenin dijitalleşme ile birleşerek, kentlerdeki toplumsal yapıların daha dinamik ve çeşitli hale geldiğini savunur.

Castells'in kuramı, göçmen kimliklerinin ve kentsel ilişkilerin dönüşümünü anlamak için önemli bir analiz sunar. Dijital medya ve ağlar, göçmenlerin yerel topluluklarla bağlantı kurmalarını, kültürel kimliklerini ifade etmelerini ve aynı zamanda global ölçekte sosyal hareketlere katılmalarını kolaylaştırır. Bu süreç, göçmenlerin hem yerel kimliklerini hem de küresel kimliklerini dijital platformlarda inşa etmelerini sağlar. Samsun'da göçmenler, dijital ağlar aracılığıyla küresel topluluklarla etkileşimde bulunarak yerel toplumla olan ilişkilerini çeşitlendirebilirler. Dijital ortamlar, göçmenlerin kent kimliklerini daha esnek, bağlantılı ve sürekli değişen bir yapıya kavuşturur, çünkü kimlikler sadece fiziksel mekânla sınırlı değildir, dijital ağlar aracılığıyla da sürekli evrimleşir.

Dijitalleşme, kimliklerin dinamik ve çok katmanlı hale gelmesine katkıda bulunurken, bu kimliklerin tanınması meselesi toplumsal adalet açısından kritik bir unsur hâline gelmektedir. Charles Taylor (1996), bireylerin ve grupların kimliklerinin tanınmasının, yalnızca kültürel çoğulculuğun bir sonucu değil, aynı zamanda demokratik toplumların sürdürülebilirliği için bir gereklilik olduğunu savunur. Ona göre, kimliklerin tanınmaması bireyler üzerinde ontolojik bir tehdit oluşturur ve bu durum, toplumsal dışlanmayı derinleştirir. Dolayısıyla, kent kimliği tartışmalarında da tanınma politikaları, kentte yaşayan farklı grupların kendilerini ifade edebilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Charles Taylor'a göre, kültürel farkların tanınması, sağlıklı bir demokratik toplumun temelini oluşturur. Taylor, kültürlerin tüm insanlığa önemli mesajlar sunduğunu ve her kültürün eşit şekilde tanınmasının gerektiğini savunur. Bu tanınma, toplumsal adaletin sağlanması için önemlidir, çünkü kültürel tanınmama veya reddetme, bu farkları yaşayan insanlara zarar verir. Taylor'a göre, bireylerin kendi kimliklerini geliştirebilmeleri için eşit fırsatlar sunulması gerekmektedir (Taylor, 1996). Bu yaklaşım, *çokkültürcülük* anlayışının temelini oluşturur ve kentsel mekânlarda, farklı kültürel kimliklerin bir arada varlık göstermesi sürecinde oldukça anlamlıdır.

Kentsel mekânlarda çokkültürlülük dinamikleri, farklı etnik kökenlerden gelen bireylerin birlikte yaşadığı, kültürel çeşitliliğin bir arada şekillendiği ortamları ifade eder. Bu ortamlar hem kültürel farklılıkların tanınması hem de bu farklılıkların toplumsal yapılarla uyum içinde işleyişi için fırsatlar sunar. Ancak bu fırsatlar yalnızca eşitlikçi ve adil bir toplumsal yapı içinde anlam kazanır. Taylor'ın (1996)

önerdiği gibi, kültürel farklılıkların tanınmaması veya göz ardı edilmesi, hem bireylerin kimliklerini özgürce geliştirmeleri önünde engel oluşturur hem de toplumsal adaletin sağlanmasını zorlaştırır.

Çokkültürlülük, yalnızca kültürler arası etkileşimin varlığına işaret etmez, aynı zamanda bu farklılıkların toplumsal kabul görmesi ve eşit bir şekilde tanınması gerektiğini vurgular. Özellikle kentlerde göçmenlerin ve yerel halkın etkileşimi, kentsel kimliklerin çok katmanlı ve dinamik bir şekilde gelişmesine yol açar. Samsun gibi kentlerde, farklı kültürel gruplar arasında sağlıklı bir etkileşimin temeli, bu kültürel kimliklerin tanınmasından geçer. Taylor'ın *çokkültürcülük* anlayışı, kentsel mekânlardaki çokkültürlü yapıları anlamlandırırken, bu tanınmanın toplumsal huzurun ve adaletin temeli olduğunu ortaya koyar.

Bu yaklaşım, kentsel mekânların sadece fiziksel yerleşim alanları değil, aynı zamanda kültürel kimliklerin inşa edildiği, kimliklerin tanındığı ve toplumsal adaletin tesis edildiği dinamik alanlar olduklarını vurgular. Kültürel çeşitliliğin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi, bu çeşitliliğin tanınmasına ve kutlanmasına bağlıdır. Bu bağlamda, çokkültürlü bir kentsel mekân, kültürel kimliklerin birbirini reddetmeden bir arada var olabildiği bir alan olmalıdır.

Taylor'ın tanınma kavramı, kimliklerin sadece bireysel değil, toplumsal ilişkiler içinde nasıl sürdürüldüğü sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu konuda Pierre Bourdieu'nün sosyal sermaye kuramı önemli bir çerçeve sunar. Bourdieu kişilerin ve toplulukların sosyal sermaye aracılığıyla çeşitli yararlar elde ettiğini ve kimliklerini bu ilişkiler içinde pekiştirdiğini savunur. Kent bağlamında ele alındığında, sosyal sermaye, kent kimliklerinin oluşturulmasında ve değişik toplulukların kamusal alanda temsil edilmesinde belirleyici bir etmen olmaktadır. Böylece, kimlik yalnızca kişisel aidiyetin bir göstergesi olmaktan çıkıp, toplumsal ve mekânsal bağlamlarda sürekli olarak yeniden üretilen bir olguya dönüşmektedir.

Sosyal sermaye, kişilerin tanıdığı ve gerek duyduğunda destek alabileceği ilişki ağlarını ifade eder. Pierre Bourdieu ve Loic Wacquant (2016), bu ağların tanınma ve kurumlaşma yoluyla kaynak sağladığını belirtir. Sosyal sermaye kavramı yalnızca kişilerarası ilişkiler değil, bu ilişkilerin maddesel ve kültürel boyutlarını da açıklamayı amaçlar. Bourdieu (1986), bir ilişki ağının genişliği ve içindeki bireylerin ekonomik ve kültürel sermayelerinin, toplumsal sermayeyi artıracığını düşünür. Bu bağlamda, sosyal sermaye, toplumun bir arada tutan güven, normlar ve toplumsal

ağlar gibi unsurları içerir ve toplumsal yapının güçlenmesinde kritik bir rol oynar (Gerni, 2013).

Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, hemşehri derneklerinin işleviyle örtüşür. Hemşehri dernekleri göçmen toplulukların bir araya geldiği, güvene dayalı ilişkiler kurarak toplumsal sermayelerini artırmalarına olanak tanır. Bu dernekler, bireylerin kendilerini dile getirmelerine, dayanışma sağlamalarına ve toplumsal ağlarını genişletmelerine yardımcı olur. Dernekler üyeleri arasında güven oluşturarak, onların kültürel kimliklerini sürdürmelerini ve toplumsal ilişkiler kurmalarını sağlar. Aynı zamanda, yerel halk ve göçmenler arasındaki toplumsal bağları güçlendirir, bu da kentteki çokkültürlü yapıyı ve toplumsal uyumu pekiştirir.

Hemşehri derneklerinin bu işlevi, toplumsal dayanışmayı ve birlikte yaşamı destekleyen bir toplumsal sermaye alanı yaratır. Bu dernekler, üyelerinin gerek duydukları destekleri sağlayan ağlar kurarak, toplumsal ilişkileri ve karşılıklı güveni pekiştirir. Derneklerin işlevi, yalnızca ekonomik veya kültürel sermayenin artırılmasıyla sınırlı kalmaz; dernekler aynı zamanda, kent kimliğinin ve yerel kültürün güçlendirilmesinde de önemli bir rol oynar. Bu, özellikle Samsun gibi kentlerde hemşehri derneklerinin hem göçmenlerin hem de yerel halkın kimliklerini destekleyen önemli bir toplumsal yapıya dönüştüğünü göstermektedir.

Yel (2016), hemşehri derneklerinin, üyeleri arasında kültürel bağları güçlendiren, sosyal ilişkileri destekleyen ve kentsel yaşamın kalitesini artıran topluluk yapıları olarak işlev gördüğünü vurgular. Bu bağlamda, dernekler, yerel ve göçmen kimliklerinin birleşiminde önemli bir aracı olur. Bu arada, sosyal sermaye yaratma süreci, yalnızca ekonomik veya kültürel kaynaklarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda bu ağlar aracılığıyla bireyler daha güçlü bir toplumsal dayanışma ve kimlik gelişimi sürecine de dahil olurlar.

Postmodern toplumun dinamik ve katmanlı yapısını yansıtan çoklu kent kimliği, günümüz şehirlerinin kültürel çeşitliliğini ve toplumsal etkileşimlerini anlamada temel bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Göç, küreselleşme ve dijitalleşme gibi süreçlerin etkisiyle, kentler homojen yapılar olmaktan çıkarak, farklı kimliklerin ve kültürlerin bir arada var olduğu ve etkileşime girdiği mekânlara dönüşmektedir. Bu süreçte, kent kimliği artık tekil ve sabit bir anlayışla tanımlanamaz; aksine, çoklu kimliklerin birbirleriyle sürekli etkileşimde olduğu, parçalı ve bağlamsal bir yapıya sahiptir. Jean-François Lyotard'ın postmodern

toplum anlayışında olduğu gibi, kimlikler artık homojen bir anlatıdan ziyade çoklu dil oyunları aracılığıyla şekillenir ve her kimlik kendi bağlamında anlam kazanır.

Baudrillard'ın (2022), simülasyon teorisi de bu bağlamda kent kimliklerinin medyatik imgeler ve tüketim kültürüyle şekillendiğini vurgular. Kimlikler, artık bireylerin içsel deneyimlerinden bağımsız olarak, medya ve reklamlarla sürekli yenilenen dışsal göstergelerle biçimlenmektedir. Bu süreç, özellikle göçmen topluluklar için, geleneksel kimlik anlayışlarını dönüştürerek, küresel ve yerel bağlamlarda şekillenen dinamik bir kimlik anlayışını beraberinde getirir. Kentlerin kimlik yapıları, sadece yerel kültür ve geleneklerle değil, küresel etkileşimlerle de yeniden şekillenmektedir.

Manuel Castells'in (2013) ağ toplumları teorisi, dijitalleşmenin göçmenlerin kimlik oluşturma süreçlerini nasıl dönüştürdüğünü ortaya koyar. Dijital ağlar aracılığıyla, göçmenler yerel ve küresel düzeyde etkileşimde bulunarak kültürel kimliklerini yeniden inşa edebilirler. Dijital medya, kimliklerin daha esnek, bağlantılı ve sürekli değişen bir yapıya bürünmesine yol açar. Samsun gibi kentlerde, dijital platformlar aracılığıyla göçmenler, kent kimliklerini sadece fiziksel mekânla sınırlı olmayan bir biçimde, küresel etkileşimler ve yerel bağlantılarla sürekli evrimleşen dinamik bir yapıya kavuştururlar.

Bu bağlamda, çokkültürlülük ve kültürel tanınma, kentlerdeki toplumsal yapının sağlıklı işlemesi için kritik öneme sahiptir. Charles Taylor'ın çokkültürcülük anlayışına göre, kültürel farklılıkların tanınması, toplumsal adaletin sağlanabilmesi için gereklidir. Kentlerdeki farklı kültürlerin bir arada varlık göstermesi, yalnızca kültürel çeşitliliğin kabul edilmesiyle mümkün olabilir. Bu çerçevede, hemşehri dernekleri, göçmen topluluklarının yerel halkla entegrasyonunu sağlayan ve kültürel bağları güçlendiren önemli toplumsal yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemşehri dernekleri, sosyal sermaye yaratarak, bireylerin toplumsal dayanışma süreçlerine katılımını teşvik eder ve kentteki çokkültürlü yapının pekişmesine katkı sağlar.

Bourdieu'nün sosyal sermaye kuramı, hemşehri derneklerinin bu işlevini açıkça ortaya koyar. Dernekler, kişiler arasında güven oluşturarak toplumsal sermayeyi artırmakta ve kültürel kimlikleri sürdürülebilir kılmaktadır. Bu durum hem yerel halk hem de göçmenler için karşılıklı dayanışma ve kimlik gelişimi anlamına gelir. Hemşehri dernekleri toplumsal ağlar aracılığıyla, ekonomik ve

kültürel sermayeyi artırmanın ötesinde, toplumsal uyum ve dayanışma alanları yaratır.

Sonuç olarak, kent kimliği, postmodernizmin çoklu, dinamik ve bağlamsal yapısını yansıtarak, yalnızca yerel kültürle değil, aynı zamanda küresel etkileşimler ve dijital medyayla şekillenen bir olgu haline gelmiştir. Samsun gibi kentlerde, hemşehri dernekleri, sosyal sermayenin artırılması ve kültürel kimliklerin güçlendirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu dernekler, hemşehri bağlarını güçlendirerek, hem göçmenlerin hem de yerel halkın kimliklerini pekiştirir ve kentteki çokkültürlü yapıyı sürdürülebilir kılar. Kentlerin kimlikleri, dinamik ve sürekli değişen etkileşimler aracılığıyla oluşmakta ve hem yerel halkın hem de göçmenlerin katkılarıyla şekillenmektedir.

4.4. Samsun’da Göçmen Kimliği ve Samsunluluk Bilinci

Samsun, önemli bir kültürel ve ekonomik merkez olup, farklı toplulukların bir arada yaşadığı dinamik bir yapıya sahiptir. 19. yüzyıldan itibaren başlayan göç hareketleri, kentin demografik yapısını ve sosyal dokusunu önemli ölçüde etkilemiş, göçmenlerin Samsun’la kurdukları ilişkileri yeniden şekillendirmiştir. Bu süreç, Samsun’un çokkültürlü bir kimlik kazanmasına ve farklı göç dalgalarının kente entegre olmasına olanak sağlamıştır. Göçmenlerin Samsun’a ait yerel kimliği nasıl benimsediği veya kendi kimliklerini nasıl koruduğu, sosyal kimlik, mekân, hafıza ve kültürel direnç gibi faktörlerle şekillenmektedir. Bu bağlamda, göçmen kimliği ve Samsunluluk bilinci arasındaki etkileşim, Maurice Halbwachs, Pierre Nora ve Stuart Hall’un kuramsal yaklaşımları çerçevesinde analiz edilebilir.

Maurice Halbwachs’ın kolektif hafıza anlayışı, bireylerin kimlik inşasının yalnızca kişisel hatıralardan değil, kolektif bellek aracılığıyla şekillendiğini öne sürer. Halbwachs’a göre hafıza, bireysel değil, toplumsal çerçeveler içinde var olan bir olgudur ve bireyler, ait oldukları toplumsal gruplar aracılığıyla anılarını oluştururlar. Ona göre, "Hafıza, zihinlerin toplumda nasıl birlikte çalıştığı ve işleyişlerinin toplumsal düzenlemeler aracılığıyla nasıl gerçekleştirildiği değil, zihnin bu düzenlemeler tarafından nasıl yapılandırıldığını gösterir" (Olick, Vinitzky-Seroussi ve Levy, 2011:18). Bu çerçevede, bireyler, ait oldukları toplumsal gruplar aracılığıyla anılarını oluşturur ve hatırlama süreci sosyal bağlamdan bağımsız gerçekleşmez.

Çocukluk anıları bile yalnızca kişisel deneyimlerin bir ürünü değildir; aksine, "diğer insanların anlatıları ya da farklı deneyimlerin parçalarının bir tür derlemesi" olarak şekillenir (Olick, 2008:155). Halbwachs, bireyin kendi yaşamındaki olayları hatırlarken bile kolektif hafızanın etkisi altında olduğunu belirtir: "Otobiyoğrafik hafıza, aynı zamanda kişinin deneyimlemediği ancak belleğinin yöneldiği olaylara atıfta bulunur" (Olick, Vinitzky-Seroussi ve Levy, 2011:19). Bu görüş, kimlik inşasının yalnızca bireysel hatıralar değil, aynı zamanda grup hafızasıyla şekillendiğini kanıtlar.

Samsun'a göç eden topluluklar, kendi kolektif hafızalarını korumak için çeşitli sosyal yapılar oluşturmuşlardır. Örneğin, Trabzonlu, Ordulu, Çerkes ve mübadele göçmenleri, kendi kültürel kimliklerini canlı tutmak amacıyla dernekler, hemşehri toplulukları ve geleneksel etkinlikler düzenlemiştir. Ancak burada önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Göçmenler yalnızca kendi hafızalarını mı sürdürüyor, yoksa zamanla Samsun'un kolektif hafızasına da ekleniyorlar mı?

Halbwachs'ın kolektif hafıza anlayışı ile Pierre Nora'nın hafıza mekânları kavramı arasındaki ilişki, Samsun'daki göçmen topluluklarının hafızalarını nasıl mekânsal olarak somutlaştırdığını anlamak açısından önemlidir. Nora'ya göre hafıza mekânları, bireylerin ve toplumların ortak belleğine ait simgesel unsurlar haline gelen maddi veya fikrî düzen unsurlarıdır. Ona göre, "Hafıza mekânları, tarih ve hafıza arasındaki dinamik ilişkinin bir yansıması olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal hafızanın şekillendiği ve aktarıldığı alanlar olarak işlev görmektedir" (Nora, 2006:171).

Samsun'da farklı göçmen gruplarının kendi kimliklerini sürdürdüğü düğünler, cenazeler ve geleneksel etkinlikler, kolektif hafızanın devamlılığını sağlarken; Atatürk Anıtı, Bandırma Vapuru ve Kurtuluş Yolu gibi ulusal bellek mekânları ise Samsun'un ortak kimliğinin inşasında rol oynamaktadır. Nora'ya göre, "tarih, hafızadan şüphe eden ve onu bastırmaya çalışan bir yapı iken, hafıza, anımsama ve unutma diyalektiği içinde sürekli bir değişim hâindedir" (Nora, 1989; Aktaran: Boyer ve Wertsch, 2015:159-160).

Göçmenler, zamanla bu yerel bellek mekânlarıyla ilişki kurarak Samsun'un kolektif hafızasına dahil olurlar. Örneğin, mübadele göçmenleri için Lozan Antlaşması ve zorunlu göç deneyimi hafızalarının temelini oluştururken, yerel halkla paylaşılan milli bayramlar ve anma törenleri, ortak bir Samsunluluk bilinci inşa

etmeye yardımcı olmaktadır. Samsunlu olmak, sadece bir coğrafi aidiyet değil, aynı zamanda tarihî ve kültürel mekânlarla kurulan ilişkilerle de şekillenen bir kimliktir.

Samsunluluk bilinci, yalnızca yerel halkın oluşturduğu bir aidiyet duygusu değildir; aksine, farklı göçmen topluluklarının katılımıyla zaman içinde değişen ve dönüşen bir kimliktir. Stuart Hall'un kimlik kuramına göre, kimlikler sabit ve değişmez yapılar değil, tarihsel ve kültürel süreçler içinde şekillenen dinamik oluşumlardır. Hall'a göre, "Kimlikler, tarihsel süreçler içinde sürekli olarak müzakere edilen ve yeniden şekillenen kimliklerdir" (Hall, 1990:225).

Göçmenler, geçmişlerine dair hafızalarını anma pratikleri ve toplu etkinlikler aracılığıyla yeniden üretirken, aynı zamanda Samsun'un kolektif hafızasına da katkıda bulunurlar. Örneğin, Samsun'da düzenlenen geleneksel festivaller, hem yerel Karadeniz kültürünü hem de göçmen topluluklarının katkılarını içeren bir kolektif hafıza pratiği olarak öne çıkmaktadır.

Ayrıca, göçmen topluluklarının ikinci ve üçüncü kuşak bireyleri, yerel eğitim ve sosyal yaşam içinde Samsunluluk bilinciyle daha fazla bütünleşmektedir. Yerel kültürel pratikler, spor kulüpleri ve kent festivalleri gibi etkinlikler, göçmenlerin Samsun kimliğiyle etkileşime girmesini sağlayan önemli alanlardır. Böylece, Samsun'daki göçmen toplulukları zaman içinde kendi kimliklerini korurken, aynı zamanda Samsun'un çok katmanlı kolektif hafızasına entegre olmaktadır.

Doğu Karadeniz'den gelen göçmen topluluklar açısından bakıldığında, Samsunluluk kimliğiyle bütünleşme sürecinin diğer göçmen gruplarına kıyasla daha farklı dinamikler içerdiği görülmektedir. Bu topluluklar, tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle geldikleri bölgelere olan aidiyetlerini güçlü bir şekilde koruma eğilimindedir. Geleneksel sosyal ağlarını ve hemşehri dayanışmasını Samsun'da da sürdüren Doğu Karadeniz kökenli göçmenler, kültürel pratiklerini, yemek alışkanlıklarını ve hatta dilsel özelliklerini yeni nesillere aktarmaya devam etmektedir. Örneğin, Trabzon ile özdeşleşen bordo-mavi renkler, Samsun'a göç eden bazı Trabzonlu bireyler tarafından kentin önemli mekânlarının duvarlarına yansıtılmıştır. Bu durum, yerel Samsun halkı tarafından olumsuz bir şekilde karşılanmış ve çeşitli tepkilere yol açmıştır. Samsunlular, söz konusu renklerin kente özgü kimlik ve kültürel yapıyı yansıtmadığı düşüncesiyle, bu uygulamanın toplumsal uyumu zedeleyebileceğini ifade etmişlerdir. Böylece, bordo-mavi renklerin

kullanımı, göçmenler ile yerel halk arasında kültürel bir çatışma ve aidiyet sorununu gündeme getirmiştir (Halk Gazetesi, 2022).

Bu bağlamda, Sevinç'in (2014) *Trabzonluluk Kimliği* başlıklı çalışmasında da vurgulandığı üzere, memleket algısı, bireylerin mekânsal ve zamansal deneyimlerine bağlı olarak değişkenlik gösterebilen, çok katmanlı bir olgudur. Özellikle "Bize her yer Trabzon" şeklinde formüle edilen metafor, Trabzonluluk kimliğinin dışavurumunda güçlü bir aidiyet söylemi olarak öne çıkmaktadır. Bu metafor, iki temel bağlamda şekillenir: İlki, bireylerin Trabzon'da ikamet ettikleri dönemde ya da kente kısa süreli ziyaretlerinde geliştirdikleri yerel kimlik vurgusunu içeren yaklaşımdır. İkincisi ise, Trabzon dışına uzun süreli göç etmiş bireylerin, yaşadıkları yerlerde memleketle olan bağlarını sürdürme eğilimleri doğrultusunda geliştirdikleri söylemsel bir stratejidir. Özellikle ikinci bağlamda, bireylerin kentle olan ilişkilerini fiziksel mekândan bağımsız biçimde devam ettirmeleri, Trabzonluluk kimliğini mekânlar üstü bir aidiyet formuna dönüştürmektedir.

Bu durum, Samsun özelinde değerlendirildiğinde, Doğu Karadeniz kökenli göçmen toplulukların yerel aidiyetle bütünleşme süreçlerinde karşılaştıkları sosyo-kültürel gerilimlerin arka planını anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Trabzonluluk kimliğinin bu denli baskın biçimde taşınması ve kamusal alanda görünür kılınması, ev sahibi toplumla olan etkileşimlerde çeşitli kültürel çatışmaları da beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla, "Bize her yer Trabzon" söylemi, sadece bireysel bir aidiyet ifadesi olmanın ötesinde, göçmen toplulukların kültürel kimliklerini yeni mekânlarda yeniden üretme ve bu kimliği görünür kılma çabasının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Samsun'da yaşanan bordo-mavi renk tartışması, yalnızca estetik ya da sembolik bir tercih değil, aynı zamanda göçmen kimliğinin mekânsal temsili ve ev sahibi toplumla kurulan ilişkinin niteliği açısından da anlamlıdır.

Doğu Karadeniz göçleri 19. yüzyılda başlamış, ancak 1950'lerden sonra artarak devam etmiştir. Bu durum, onların Samsunluluk kimliğiyle tam anlamıyla bütünleşmelerini geciktirebilmekte ya da sınırlayabilmektedir. Yerel etkinliklere ve kent kültürüne belirli ölçülerde katılım sağlasalar da, kendi toplulukları içinde oluşturdukları sosyal yapılar çoğu zaman ön planda kalmaktadır. Özellikle düğünler, cenazeler, geleneksel yayla şenlikleri gibi toplumsal organizasyonlar, bu grupların

geldikleri bölgelere olan bağlılıklarını ve kültürel aidiyetlerini pekiştiren önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, genç kuşaklar arasında Samsun ile daha yakın bir ilişki kurma eğilimi görülse de, aile büyüklerinin göç ettikleri bölgelere duyduğu aidiyet duygusu, bu kimlik değişiminin hızını yavaşlatmaktadır. Böylece, Doğu Karadeniz'den gelen göçmen topluluklar, Samsun'un sosyal ve kültürel dokusuna belirli ölçüde entegre olurken, öz kimliklerini ve memleketlerine olan bağlılıklarını da güçlü bir şekilde muhafaza etmektedir.

Halbwachs'ın kolektif hafıza kuramı, Nora'nın hafıza mekânları kavramı ve Hall'un kimlik anlayışı, göçmenlerin Samsun'daki kimlik inşa süreçlerini anlamada tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Göçmenler, geçmişlerine dair hafızalarını korurken, aynı zamanda Samsun'un kolektif hafızasına eklemlenerek kentin çok katmanlı kimliğinin bir parçası hâline gelmektedirler. Bu bağlamda, göçmenlerin kolektif hafızalarını sürdürmeleri ve toplumsal hafızaya katkı sağlama süreçleri, yalnızca bireysel değil, toplumsal kimliklerin de şekillendiği dinamik bir etkileşim alanıdır. Örneğin, farklı göçmen grupları, kendi kültürel kimliklerini canlı tutmak adına kurdukları sosyal yapılar ve düzenledikleri etkinlikler ile Samsun'un ortak hafızasına dahil olmaktadır. Bu süreç, geçmişle kurulan bağları güçlendirirken, aynı zamanda kentin kolektif belleğiyle entegrasyonlarını sağlar.

Ancak, Doğu Karadeniz kökenli göçmenler söz konusu olduğunda, Samsunluluk bilinciyle entegrasyon sürecinin daha karmaşık bir hal aldığı gözlemlenmektedir. Bu gruplar, tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle, geldikleri bölgelere olan aidiyetlerini güçlü bir şekilde koruma eğilimindedirler. Geleneksel sosyal ağları ve hemşehri dayanışmaları, Samsun'a özgü kimlik ve kültürel yapıyla uyum sağlama sürecini yavaşlatmakta ve bu toplulukların yerel kimlik inşa sürecinde farklı bir dinamik ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Doğu Karadeniz göçleri, diğer göçmen gruplarına kıyasla Samsunluluk bilincinden daha uzak bir kimlik inşa etmeye devam etmektedirler.

Bu dinamik süreç, göçmenlerin kimliklerini koruma çabaları ile yerel kimliğe uyum sağlama arasındaki etkileşimi gözler önüne sermektedir. Göçmen toplulukları, Samsun'un kolektif hafızasına katılırken, zamanla Samsunluluk bilinciyle de bütünleşmektedirler. Ancak Doğu Karadeniz kökenli göçmenler, kendi geleneksel aidiyetlerini ve kültürel bağlarını koruyarak, Samsunluluk kimliğine tam anlamıyla

dahil olma sürecinde daha fazla mesafe kat etmektedirler. Bu durum, Samsun'un çokkültürlü yapısının bir yansıması olarak, her göçmen grubunun yerel kimlik inşa sürecinde farklı temeller üzerine kurulduğunu göstermektedir.

4.5. Samsun'un Kent Kimliği: Tarihsel, Ekonomik ve Kültürel Dönüşüm

Kent kimliği, bir kenti başka kentlerden ayıran niteliklerle ilgili kendine özgü her şeydir. Kent kimliği bir anda kazanılan bir şey değildir, belli bir tarihsel sürecin sonucunda gelişen ve kentin o yönüyle anılmasını sağlayan bir özelliktir. Kent kimliğini ortaya çıkaran bileşenler ise şunlardır: Doğal, yapay, sosyo-kültürel ve politik-ekonomik. Samsun, özellikle 19. yüzyıldan başlayarak çok göç alan ve gelen bu göçler içerisinde etnik çeşitliliği de barındıran bir kenttir. Bu göçler sonucunda kent kimliği bileşenlerinin hepsi etkilenmiştir.

Samsun'da tarihi yapılara baktığımızda, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yapıldıklarını görürüz. Samsun, 19. yüzyılda kentin ticaret alanında büyük bir gelişim göstermesiyle önemli bir liman kenti kimliği kazanmış, bunun sonucunda kent büyümüş ve kentte değişik amaçlarla birçok yapı yapılmıştır. Din, eğitim, sağlık, bayındırlık gibi kamu yapılarının ve sivil mimarlık örneklerinin yanında, Samsun'un 19. yüzyıldaki kent kimliğinin belirleyici parçası olan tütün üretimi, işlenmesi ve alım satımı kente canlılık kazandırdığı için, buna uygun olarak depo ve antrepolar yapılmıştır. Bununla birlikte, limanın kapasitesi artırılmış, ek olarak konsolosluklar ve bankalar açılmıştır. Kentteki imar etkinliklerinin tarihine ve günümüzde hâlâ var olan yapılara baktığımızda, içlerinde 19. yüzyıl ve özellikle II. Abdülhamid dönemi yapılarının ağırlık gösterdiği göze çarpmaktadır (Çelemoğlu, 2021: 33).

On dokuzuncu yüzyıl öncesinden günümüze kadar gelen dinsel yapılar, 12. yüzyıldan kalma Kılıç Dede Cami ve Türbesi, 14. yüzyıldan kalma Kale Cami, Kale Kapısı Mescidi, Kurşunlu Cami ve Pazar Cami, 15. yüzyıldan kalma Yalı Cami (Hoca Hayreddin) ve İsa Baba Cami ve Türbesi, 17. yüzyıldan kalma Hacı Hatun Cami sayılabilir. Bu yapıların hepsi 19. yüzyıl ve sonrasında onarılmıştır. 19. yüzyılda yapılmış olan kentteki en göze çarpan dinsel yapı, Ulu, Hamidiye ya da Valide Cami olarak da adlandırılan Büyük Cami'dir. 19. yüzyılda yapılan ve dikkat çeken diğer bir dini yapı ise Hazine Darzade Abdullah Paşa'nın yaptırdığı Abdullah Paşa Cami'dir (Duymaz, 2006: 453). Samsun'da 1869 yılında büyük bir yangın çıkmış ve neredeyse bütün kent yanmıştır. Bu yangında 415 ev yanmıştır. Dönemin

Trabzon Valisi Es'ad Muhlis Paşa'nın girişimiyle Fransız mühendisler Briyo ve Hırsan Efendi kent planlaması yapmıştır. Briyo, kenti birbirini dik kesen cadde ve sokaklardan oluşacak biçimde planlamış ve bu düzen günümüz Samsun'unun fiziksel yapısında kalıcı bir etki bırakmıştır. Bu plana göre kentte birbirini dik kesen cadde ve sokak düzeni içerisinde genellikle iki katlı yapılardan oluşan evler ve kamu yapıları vardır (Çelemoğlu, 2021: 34; İpek ve Yılmaz, 2016: 17).

Kentin ekonomik olarak geliştiği dönemde sivil yapıların da geliştiği görülmektedir. Kentin çok çeşitli etnik kökenden insanı barındırdığı 19. yüzyılda, gelen göçmenlerin kendi ülkelerindeki yapıların aynısını Samsun'da da yaptıkları görülmektedir. Mimarlık alanında kentte görülen bu gelişmenin arkasında batıya duyulan ilgi, yabancı mimarların varlığı ve göçmen Levantenlerin kültürel etkisi vardır.

Osmanlı'da Levanten denilince ilk olarak, 1839 yılında imzalanan Tanzimat Fermanı sonrasında bu topraklara göç edip yerleşmiş Avrupalılar akla gelmektedir. Ferman sonrasında elde ettikleri haklarla Levantenler genellikle İstanbul, Mersin, İzmir ve Samsun gibi liman kentlerine yerleşip, buralarda Batı ve Osmanlı arasında hem ticaretin hem de kültürel etkileşimin gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Ekonomik olarak güçlü olan Levantenlerin kente gelişi 19. yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Tütün ticareti ve buharlı gemilerin ticaret yollarında yeni yollar oluşturmak için başladıkları Karadeniz seferleri, Samsun'un gerek iç gerekse dış pazar için önemli bir liman kentine dönüşmesine olanak sağlamıştır (Bayraktar, 2008: 22-25). Çalışmanın Samsun bölümünde söz edilen 19. yüzyılda kentin ticaret ve ekonomik gücünün artması, hem iç hem de dış göçlere neden olmuştur. Osmanlı uyruğunu oluşturan Müslüman, Ermeni ve Rum topluluklarının yanına Levantenlerin de eklenmesi Samsun'un çokkültürlü yapısını daha da pekiştirmiştir.

Kentte Levantenlerin yaptırdığı dinsel yapılar, ticaret yapıları ve konutlar bulunmaktadır. Mater Dolorosa Katolik Kilisesi (1846), Eski Osmanlı Bankası (1891) ve Eski Sigara Tekel Fabrikası (1887) gibi yapıları Levantenler yapmıştır. Mater Dolorosa Katolik Kilisesi işlevini sürdürmektedir. Eski Osmanlı Bankası günümüzde özel bir bankanın şubesi olarak kullanılmaktadır. Eski Sigara Tekel Fabrikası 1997 yılına kadar tütün fabrikası olarak kullanıldıktan sonra kullanım dışı kalmıştır. 2012 yılında alışveriş merkezi olarak yeniden kullanıma açılmıştır. Bu

noktada tütünün ve bugün artık alışveriş merkezine dönüştürülen tütün fabrikasının Samsun'daki önemini ve kent kimliğine olan etkisini açıklamak gerekmektedir.

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti özellikle ekonomik açıdan sıkıntılı bir döneme girmiştir. 1854 Kırım Savaşı sırasında savaş giderlerini karşılamak amacıyla ilk kez dışarıdan borç almıştır. Ancak ekonomik durumu düzelmeyen Osmanlı, savaşın bitmesinden sonra da borç almayı sürdürmüştür. Osmanlı Devleti yaşadığı her ekonomik sıkıntıda dış borç almayı sürdürmüşse de bu borçların verimli kullanılmaması sonucunda kısa sürede borçların faizleri bile ödenemez hale gelmiştir. Osmanlı Devleti 1874 yılında ekonomik iflasın eşiğine geldiğinde bir kararname çıkarmıştır. Bu kararnameyle geri ödeme süresi gelen borç taksitlerinin ancak yarısını ödeyeceğini açıklamıştır. Ancak bu da yerine getirilmemiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti ekonomik olarak bunalıma sürüklenmiş ve Osmanlı Bankası ile Galata bankerlerinden alınan iç borçlarını da ödeyemeyeceğini açıklamıştır. Osmanlı güçsüzleştikçe dışarıya tanıdığı ayrıcalıklar artmış, borç aramış, ödünler vermiş ve borçlandıkça daha da güçsüzleşmiştir. Borçların faizinin yüksek olması, bütçe açığını kapatmada ve ekonomik getirisi olmayan işlerde kullanılması sonucunda; 1875 yılında Osmanlı Devleti iflasını açıklamış, 1881'de de dış alacaklılarına ekonomik açıdan teslim olmuştur. Borçların ödenmesini bir plan içerisinde yürütmek amacıyla Muharrem Kararnamesi'nin 15. maddesine göre Düyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur.

Osmanlı'nın tütünden aldığı vergiler de bu yönetime bırakılmaktaydı ve bunların üçüncü bir kişiye işletme hakkı verilerek, ayrı bir kurumun doğması sağlanmıştı. Bu kuruma halk arasında "Reji idaresi" denilmekteydi. Ülke içinde tütün yetiştirmek isteyenler bu yönetimden ruhsatname almak zorundaydı (Atatürk Ansiklopedisi.gov, 2024; Çamaş, 2006: 569-570). Reji Şirketi tarafından 1883 yılında tütün üretimi yapılan bütün fabrikalar kapatılmıştır. Reji Şirketi, Samsun, Adana ve İzmir'de fabrikalar kurmuştur. Buraların seçilme nedeni hem tütün üretim alanlarına yakın olmaları hem de liman kenti olmalarıdır; bu sayede buralarda üretilen tütünlerin liman yoluyla dağıtımlarının kolay olması sağlanmıştır (Dığıroğlu, 2014: 207). Reji yönetimi 1887 yılında Samsun'daki ilk sigara fabrikasını kurmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yabancılara verilen ayrıcalıklar yeniden gözden geçirilmiş ve Reji yönetimiyle bir anlaşma yapılmıştır. 30 Temmuz 1924 tarihinde

Reji'nin bütün ayrıcalıkları iptal edilerek bütün malları, hakları ve üstlendikleri devletin denetimine geçmiştir.

Samsun ve çevresinde tütün üretimi 19. yüzyılın ortalarında ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu bölgedeki tütün üretimini o dönemde Rum ve Ermeni köylerindeki çiftçiler başlatmıştır. Rumlar o dönemlerde ekonomik etkinlik olarak tütün ve fındık üretimi ve kıyı taşımacılığı yapmaktadırlar (Laflı, 2015: 739). Daha sonra özellikle Reji yönetiminin fabrikasıyla birlikte, Türk halkı da çalışma fırsatı bulmuş, köylerde üretim yapmayan insanlar da tütün üretmeye başlamıştır. Samsun Tütün Fabrikası'nda çocuk işçilere on-yirmi kuruş ve nitelikli işçilere bir lira gündelik verilmiştir. O dönemde günde on bir saat çalışmayla fabrikada üç milyon filtresiz sigara üretilmekteydi. Ülkenin iç gereksinimini güçlükle karşılayan fabrikanın, 1921 yılının sonlarına doğru tütün ve sigara dışsatımı durmuştur (Frunze, 1996: 31).

Aynı zamanda, nüfus değiş tokuşuyla kente gelenler tütün konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Samsun'daki köylülerden teknik olarak daha çok tarım bilgisi ve deneyimi olan mübadiller, bu bilgi ve birikimlerini buradaki köylülerle paylaşmışlardır. "Rumeli basması" cinsi tütün üretimiyle mübadiller buldukları yerlerde iyi örnek oluşturmuşlardır. Mübadillerin bu katkısı Samsun'daki tütün üretiminde artışa neden olmuş ve 1924 yılında 100.000 dönüm tütün dikilmiştir. Özellikle Yunanistan'da Drama ve Kavala yörelerinde Türklerin geçim kaynağı olan tütüncülüğü buraya geldiklerinde de sürdürmüşlerdir (Duman, 2010: 49; Arı, 1995: 77). Tütün ve tütün fabrikası, Samsun tarım tarihinin simgesi olmuş ve yerel gelirin önemli bir kaynağını oluşturmasının yanında, kent kimliğini de güçlü bir biçimde etkilemiştir.

Tütün'ün Samsun'a başka bir yansıması tütün iskelesidir. Tütün iskelesi, Samsun'daki yüksek kaliteli tütün ürünlerini İstanbul'a ve dış pazara göndermek amacıyla kurulmuştur. Ancak 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Atatürk Samsun'a tütün iskelesinden adımını atmış ve burası Millî Mücadele'nin ilk adımının atıldığı yer olarak tarihsel bir öneme kavuşmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, kente ikinci kez geldiği 20 Eylül 1924 akşamı onuruna verilen yemekte, Samsun'a ilk ayak bastığı günü şöyle açıklamıştır:

Ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman memlekete ve millete ait bütün tasavvurlarımın, kararlarımın herhalde yerine getirebilir olduğuna bir defa daha kuvvetle inandım. Samsunluların hal ve durumlarından gördüğüm

gözlerinde okuduğum vatanseverlik, fedakârlık, ümit ve tasavvurlarımı müspet bir inanca götürmeye yeter olmuştu. (Samsun Valiliği, 1997: 24-25)

Samsun'un Millî Mücadele'nin ilk adımının atıldığı yer olması nedeniyle, gerek kentin yaşayanlarının gözünde gerekse Türk tarihinde önemli bir yeri vardır. Tütün İskelesi bir açık hava müzesi biçiminde düzenlenmiş olup burada Mustafa Kemal Atatürk ve on sekiz arkadaşının kente çıkışını simgeleyen balmumu heykelleri bulunmaktadır. Aynı zamanda, kentte Bandırma vapurunun bir benzeri müze olarak işletilmektedir. Mustafa Kemal'in Samsun'a ilk gelişinde kaldığı Mantıka Palas oteli günümüzde Gazi Müzesi'dir. Samsun'un en önemli simgelerinin başında Onur Anıtı yer alır. 1931-1932 yılları arasında Samsun halkınca heykeltıraş Heinrich Krippel'e yaptırılmıştır. Onur Anıtı, Mustafa Kemal Atatürk'ün bağımsızlık savaşına başladığı kent olarak toplumsal bir değeri sahip olan Samsun'un Gazi Parkı'nda yaptırılmıştır. Bu anıtta, “Kaidenin üzerinde şaha kalkmış bir at üzerinde Atatürk figürü yer almaktadır. Mareşal üniformalı Atatürk sol eliyle belindeki kılıcın kınını sıkıca kavramış, sağ eli kılıcı adeta çekmek üzere, kabzasında tutar pozisyonda betimlenmiştir. Şahlanmış bir at üzerinde hamle yapmaya hazır pozisyonu ile Atatürk'ün, Samsun Anıtı'nda, savaş yöneten kumanda olarak betimlendiği düşünülebilir.” (Osma, 1999: 856). Açılışı 15 Ocak 1932 tarihinde gerçekleştirilen Onur Anıtı, o günden sonra kentin ve kurumlarının ana simgesi haline gelmiştir.

Cumhuriyet'le birlikte Samsun kentinde ekonomik, politik ve sosyo-kültürel alanlarda çeşitli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte kent değişmiştir. Bir örnek olarak, Samsun Fuarı kent tarihinde bir ekonomik ve sosyo-kültürel etkinliktir. 1962 yılında kente atanan Vali Hamdi Ömeroğlu, Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi üyelerinden, Ticaret ve Sanayi Odası'ndan, Tütün Ekicileri Birliği'nden ve daire müdürlüklerinden oluşan bir Fuar Birliği karar. “Samsun 19 Mayıs Karadeniz Fuarı” adı altında deneme amacıyla 29 Haziran 1963- 29 Temmuz 1964 tarihleri arasında 40.000 metrekarelik bir alanda ilk fuar açılmıştır. İlk fuarı yaklaşık 300.000 ziyaretçi gezmiştir. Fuarın adıyla, 19 Mayıs'ta Atatürk'ün Samsun'a çıkıp Cumhuriyet'in temelini atmış olması ve bölgesel niteliği yansıtılmıştır (Keskin ve Midilli Sarı, 2023: 272; Sarısakal, 2007: 128). Samsun Fuarı, 1964 yılından başlayarak her yıl 1 Temmuz- 31 Temmuz arasında bir ay boyunca kapılarını açmıştır. Fuarı, yerel yaşayanların yanında çevre kentlerinden gelen çok sayıda ziyaretçi gezmiş, bu da kentin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan gelişmesine katkı sağlamıştır. Fuar, firmaları ve ziyaretçileri buluşturarak, alıcı ve satıcı arasında

doğrudan bağlantı kurulmasına olanak sağlamış ve kamusal bir mekân yaratmıştır (Keskin ve Midilli Sarı, 2023: 5).

1964 yılında Ticaret Bakanlığı'nca tescillenen fuarın kentteki ekonomiyi hareketlendirme amacı, zamanla eğlence amacıyla birleşince fuar mekânsal olarak büyümüştür. 1963 yılında 40.000 metrekarelik bir alana kurulmuşken, 1971'de 149.000 metrekarelik bir alana genişlemiş ve 1 milyon ziyaretçiye ulaşmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde Samsun Fuarı'nda popüler kültür ağırlık kazanınca eğlence amacı ön plana çıkmıştır. Türkiye'deki uluslararası nitelikteki ilk halk dansları festivali, 1981 yılında yine Samsun Fuarı'nda yapılmıştır. Bu yıllarda artık fuarcılık alanındaki önemli kurum ve kuruluşlar fuardan çekilmiş, buranın bir panayır olarak sunulması ve televizyonların çoğalması, fuarın kent yaşamında önemini ve çekiciliğini yitirmesine neden olmuştur (Keskin ve Midilli Sarı, 2023: 5; Sarısakal, 2007: 128-129). Bugün artık var olmayan Samsun Fuarı, hem kentin tarihsel kimliğinde hem de bölge halkının kentsel belleğinde önemli bir yer tutmaktadır. Samsun Fuarı son kez 1992 yılında açılmıştır. Son yıllarda kentteki kimi politikacılar yeniden Samsun Fuarı açılması yönünde adımlar atmış, projeler hazırlanmış, ancak bu girişimler somutlaştırılmamıştır. Sonuç olarak, Samsun'un kent kimliği, göç, ticaret, kültürel çeşitlilik ve ekonomik faaliyetlerin birleşimiyle şekillenmiş ve bu unsurlar kentin tarihsel belleğinde derin izler bırakmıştır.

4.6. Samsunluluk Kimliği ve Hemşehri Derneklerinin Kentli Kimlik Oluşumundaki Rolü

Samsun, köklü bir tarihsel geçmişe sahip olmasının yanı sıra, sürekli göç alan dinamik bir kenttir. Bu hızlı kentleşme süreci, Samsunluluk kimliği ile hemşehri dernekleri arasındaki ilişkinin nasıl şekillendiğini ve bu derneklerin kentli kimlik oluşumundaki rolünü anlamayı gerektiren bir sorunsal yaratmaktadır. Hemşehri dernekleri, bireylerin kökenleriyle olan bağlarını sürdürmelerine olanak tanırken, aynı zamanda bu kimliklerin kentsel ortamda nasıl şekillendiğine dair önemli soruları gündeme getirmektedir. Bu kısımda, Louis Wirth, Max Weber ve Jane Jacobs'un teorilerinden yola çıkarak, kentli insan tanımını tartışacağız. Bu teoriler, kent yaşamındaki anonimlik, sosyal yapılar, performans ve yerel bağlar gibi unsurları anlamamıza yardımcı olacak ve bu bağlamda Samsunlu bireylerin kentli kimliklerini nasıl inşa ettikleri tartışılacaktır. Ayrıca, hemşehri derneklerinin Samsunluluk

kimliğinin oluşumundaki rolü ve kentli kimlik ile olan ilişkisi de bu kısmın temel odak noktalarındandır.

Bu bağlamda, öncelikle Louis Wirth'in 'kentsel yaşam' teorisini ele alarak, Samsun'daki hemşehri derneklerinin kentleşme sürecinde nasıl bir işlev gördüğünü inceleyeceğiz. Takip eden bölümlerde ise Max Weber'in toplumsal statü ve kentli birey ilişkisi üzerine görüşleri ve Jane Jacobs'un yerel bağlar üzerine geliştirdiği analizler ele alınarak, Samsun'da kentli kimlik oluşumu çok boyutlu bir şekilde tartışılacaktır.

Wirth'in kentsel yaşam teorisine göre, kent hayatı bireyleri anonimlik, geçici ilişkiler ve yüzeysellik içinde bırakır. Kentli birey, toplumsal ilişkilerinde birincil bağlardan uzaklaşarak, daha çok ikincil ve yüzeysel ilişkilere yönelir. "Kentte kurulan ilişkiler gerçekten yüz yüze olabilir, ama bu ilişkiler yine de, kişisel, yapay, geçici ve parçacıldır" (Wirth, 2002: 83). Samsun'daki hemşehri dernekleri, bireylerin kent ortamında aidiyet duygusu geliştirmesine katkı sağlayarak, toplumsal bağların güçlenmesine destek olmaktadır.

Kentleşme süreci, geleneksel toplumsal yapıyı dönüştürerek akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin zayıflamasına neden olur. "Kentsel yaşam biçiminin belirgin nitelikleri olarak çoğunlukla, sosyolojik olarak, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması, akrabalık bağlarının gevşemesi, ailenin toplumsal açıdan önemini yitirmeye başlaması, komşuluğun kaybolmaya yüz tutması ve toplumsal dayanışmanın geleneksel temelini zayıflaması gösterilmektedir" (Wirth, 2002: 87). Hemşehri dernekleri, bireylerin bu kaybettikleri sosyal bağları yeniden inşa edebilmeleri için bir platform sunarak kent ortamında bir dayanışma alanı oluşturur.

Özellikle büyük kentlerde bireyler, sosyal dayanışma ihtiyacını karşılamak için gönüllü örgütlenmelere yönelmek zorunda kalır. "Gerçekte kendi başına bir şeyler yapabilme gücünden çok şey yitirmiş bir birey olarak kentli, amaçlarına ulaşabilmek için, ilgi alanları yakın olan kümelerin örgütlenmelerine katılmak zorunda kalır" (Wirth, 2002: 105). Hemşehri dernekleri, bu tür örgütlenmelerin en güçlü örneklerinden biridir. Bireyler, ortak kültürel geçmişi paylaştıkları hemşehrileriyle bir araya gelerek, ekonomik ve sosyal dayanışma ağları kurmaktadır.

George Simmel'in kent sosyolojisi alanındaki görüşleri de kentli bireyin yaşadığı dönüşümü anlamada önemli bir perspektif sunmaktadır. Simmel'e (1950)

göre kent, modern insanın yaşamında merkezi bir yere sahiptir ve bireyler, devasa toplumsal güçler, tarihsel miras ve teknik gelişmeler karşısında özerkliklerini koruma mücadelesi verir. Kentli bireyin psikolojisi, dış ve iç uyarıcıların sürekli değişmesiyle "sinirsel uyarımın şiddetlenmesi" temelinde şekillenir. Kent ortamında bireyin maruz kaldığı taleplerin çokluğu ve sürekli değişen uyarılar, bireyin derinlemesine düşünme ve duygusal bağ kurma kapasitesini sınırlandırır. Bu durum, kentli bireyin rasyonel karar alma süreçlerine yönelmesine neden olur.

Metropolde yaşamın ya da bu ortamda büyümenin, bireyde aşırı uyarılmaya dayalı olarak hem iç hem de dış etkenlere karşı hazırlıklı ve donanımlı olmayı gerektiren özgün bir psikolojik durum yarattığını öne süren Georg Simmel (1996: 82), bu durumu şu şekilde ifade eder: "Metropol tipi bireyselliğin psikolojik temelleri, dışsal ve içsel uyarıların hızlı ve müdahalesiz değişiminde kaynaklanan sinir uyarımının güçlendirilmesinden ibarettir." Bu bağlamda, metropol bireyinin sürekli değişen ve yoğunlaşan uyarılar karşısında geliştirdiği tepkiler, onun psiko-sosyal yapısını şekillendirmektedir. Simmel'e göre, bu birey çok yönlü uyarıcılara maruz kalması nedeniyle hem içsel hem de dışsal düzlemde sürekli tetikte olmak ve kendini korumak zorundadır.

Öte yandan, tarihçi Marc Bloch'dan aktaran Maalouf (2005: 86): "İnsanlar, babalarından çok, zamanlarının çocuklarıdır" şeklindeki ifadesi, Simmel'in metropol bireyine ilişkin görüşleriyle örtüşen bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bloch'a göre bireylerin kimliği, geçmişten ziyade içinde yaşadıkları dönemin sosyal, kültürel ve tarihsel koşulları tarafından şekillendirilir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, metropol insanının kişiliği ve yaşam pratiği; geçmiş deneyimlerden çok, modern zamanların dinamik yapısı, teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişimlerle biçimlenmektedir.

Simmel'in bu görüşleri, Wirth'in kentsel yaşamın bireyler üzerindeki etkileriyle paralellik göstermektedir. Kentleşme sürecinde bireylerin yüzeyselleşen ilişkileri ve anonimleşen sosyal yapıları, hemşehri dernekleri gibi kurumlar aracılığıyla dengelenebilir. Bu dernekler, bireylere aidiyet hissi kazandırarak kentin hızla değişen yapısı içinde bir istikrar unsuru oluşturur.

Kentleşmenin bir diğer sonucu da geleneksel aile yapısının dönüşmesi ve bireylerin giderek daha küçük ve bağımsız hanelerde yaşamasıdır. "Sanayi, eğitim ve eğlenceye ilişkin etkinliklerin ev dışına, uzmanlaşmış kurumlara kaydırılması,

ailenin en belirgin tarihsel niteliklerinin kimilerinden yoksun kalması sonucunu doğurmuştur" (Wirth, 2002: 103). Hemşehri dernekleri, aile bağlarının gevşediği bu ortamda bireyler için alternatif bir sosyal destek mekanizması sunarak, kent hayatında yalnızlaşmanın önüne geçer.

Ekonomik açıdan bakıldığında da kent yaşamı bireylere önemli zorluklar getirir. Wirth, kentlerde bireylerin ekonomik bağımsızlıklarının sınırlı olduğunu ve iş kurma olanaklarının azaldığını belirtir: "Kent, bireylerin bunalım dönemlerinde yaşamlarını sürdürmek için katılabilecekleri türden bir ekonomik yaşamın sürdürülmesine ve bireylerin kendi işlerini kurmalarına olanak tanımaz" (Wirth, 2002: 103). Hemşehri dernekleri, bu bağlamda bireylere ekonomik dayanışma sağlayarak iş bulma süreçlerini kolaylaştırabilir ve ekonomik bağımsızlık kazanmalarına yardımcı olabilir.

Hemşehri dernekleri, kentsel yaşamın bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltarak, bireylerin sosyal bağlarını güçlendiren önemli yapılardır. Kentli bireyin anonimleşmesi ve bireyselleşmesi karşısında, bu dernekler toplumsal dayanışma ve aidiyet duygusunu yeniden inşa etmektedir. Aynı zamanda, modern kent hayatının birey üzerindeki psikolojik baskısı, bu tür örgütlenmeler aracılığıyla hafifletilebilir ve bireyler için daha dengeli bir sosyal çevre sağlanabilir. Bu noktada, Weber'in toplumsal statü kavramı üzerinden Samsun'daki kentli bireylerin hemşehri dernekleriyle kurdukları ilişkiler ele alınarak, kentli kimlik inşasının sosyolojik boyutları daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Max Weber'in toplumsal statü kavramı, kentleşme süreçlerinde kimlik inşasını anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Weber, toplumu yalnızca ekonomik sınıflara dayalı bir yapı olarak değil, aynı zamanda statü grupları temelinde örgütlenmiş bir sistem olarak görür. Ona göre statü grupları, bireylerin yaşam tarzları, kültürel yönelimleri ve sosyal itibarları üzerinden şekillenir (Weber, 1947: 88). Samsun gibi göç alan kentlerde, kırsaldan gelen bireylerin kentli kimliğe eklemlenme süreçleri, belirli statü gruplarının dinamikleri içinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda, hemşehri dernekleri ve benzeri örgütlenmeler, bireylerin yeni kent ortamında statü edinme ve kimlik kazanma süreçlerini şekillendiren önemli yapılar arasında yer almaktadır.

Weber, toplumu oluşturan bireylerin sosyal eylemlerinin, belirli statü gruplarının normatif beklentileri doğrultusunda şekillendiğini savunur (Weber, 1969:

53). Bu çerçevede, Samsun'daki kentli kimlik oluşumunda hemşehri dernekleri, yalnızca bir dayanışma mekanizması olarak değil, aynı zamanda bireylerin kentte statü kazanmasını kolaylaştıran bir sosyal alan olarak da değerlendirilebilir. Weber'e göre, "toplumdaki her sosyal grup, yaşam tarzından dolayı belirli bir yöne yönelmeye yatkın olan fikirlerin yaratıcısı veya temsilcisi olarak görülür" (Weber, 1947: 91). Bu doğrultuda, kırsal kökenli bireyler, kent yaşamına uyum sağlarken kendi geleneksel değerlerini koruma eğiliminde olabilir; ancak aynı zamanda kentli kimliği benimsemek için statü gruplarının belirlediği normatif çerçevelere de uyum göstermek zorundadır.

Weber, statü gruplarının toplumsal ayrıcalıklarını koruma veya yeniden üretme eğiliminde olduklarını belirtir (Bendix, 1966: 182). Samsun'daki hemşehri dernekleri de benzer bir işlev görmekte; kente yeni gelen bireylerin belirli sosyal ve ekonomik avantajlara erişimini kolaylaştırırken, aynı zamanda kent içindeki statü hiyerarşilerini yeniden üretmektedir. Örneğin, belirli derneklerin sosyal ağları içinde yer alan bireylerin istihdam ve ekonomik fırsatlara daha kolay eriştiği gözlemlenebilir. Bu bağlamda, Weber'in şu tespiti dikkat çekicidir: "Sosyal örgütlenmeyi meydana getiren statü grupları, toplumda rağbet edilen ahlaki fikirlerin ve benimsenilen kültürel değerlerin kaynağını oluşturmaktadır" (Weber, 1947: 91). Samsun'da kentli kimlik oluşumuna yönelik bu analiz, hemşehri derneklerinin yalnızca dayanışma örgütleri olmadığını, aynı zamanda statü kazanımı ve kimlik inşası süreçlerinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak, Weber'in statü grupları kavramı, Samsun'daki kentli kimlik oluşumunu analiz etmek için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Statü gruplarının sosyal hiyerarşiyi yeniden üretme eğilimleri, kentleşme süreçlerinde bireylerin kimlik edinme pratiklerini doğrudan etkilemektedir. Bu noktada, Jane Jacobs'un yerel bağlar üzerine geliştirdiği analizleri, kent yaşamında resmî kurumların yanı sıra gündelik etkileşimlerin ve mahalle ölçeğindeki sosyal ağlarında kimlik inşasında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Samsun'da kentli kimlik oluşumunu anlamak için yalnızca statü gruplarına değil, aynı zamanda bireylerin gündelik yaşam pratiklerine ve yerel topluluklar içindeki etkileşimlerine odaklanmak gerekmektedir.

Kent sosyolojisi ve şehir planlaması alanında önemli bir düşünür olan Jane Jacobs, kentlerin yalnızca fiziksel yapılar değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel ağlarla şekillenen yaşayan organizmalar olduğunu vurgulamıştır. ABD'de 1961

yılında Jacobs, modern şehir planlamasının temel kavramlarını eleştiren “The Death and Life of Great American Cities” adlı eserini yayımlamıştır. Bu eser, arsa kullanımı, mülkiyet yapıları, geleneksel kent apartmanlarının yoğunluğu ve paylaşım temelli şehir yaşamı gibi konulara yeni bir bakış açısı getirmiştir. Jacobs’un özellikle kentlerin sosyal kullanımı, tasarımı ve ekonomisi üzerine geliştirdiği analizler, 20. yüzyılda kadın bakış açısıyla kentsel yaşamı ele alan ilk yaklaşımlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Çağdaş kentsel tasarım ve kentsel yenileme üzerine yapılan pek çok çalışma, Jacobs’un (1961) bu eserinden ilham almıştır.

Bu bağlamda, Samsun’da kentli kimlik oluşumu ve hemşehri derneklerinin işlevi, Jacobs’un mahalle ölçeğindeki sosyal etkileşimler ve yerel bağlar üzerine geliştirdiği görüşler ışığında değerlendirilebilir. Jacobs’un vurgu yaptığı yerel etkileşim ağları ve mahalle kültürü, kentleşme sürecinde toplumsal dayanışmayı güçlendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Samsun’daki hemşehri dernekleri, Jacobs’un tanımladığı şekilde kent içindeki mikro topluluklar olarak değerlendirilebilir ve bu dernekler, bireylerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bağlarını da güçlendirmektedir.

Jacobs’un en önemli kavramlarından biri olan "gözlemleyen gözler" ilkesi, kent içindeki mahallelerde güvenlik ve sosyal denetimin sağlanabilmesi için, bireylerin birbirlerini gözlemleyebildiği aktif bir kamusal yaşamın olması gerektiğini öne sürer (Jacobs, 1961: 35). Bu bağlamda, Samsun’daki hemşehri dernekleri, yalnızca bir dayanışma aracı olmakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin kent içindeki mahallelerde sosyal kontrol mekanizmalarını güçlendirmesine katkı sağlar. Örneğin, hemşehri dernekleri aracılığıyla bireyler, yalnızca kökenleriyle bağlantılarını sürdürmekle kalmaz, aynı zamanda kent yaşamına aktif olarak katılım göstererek mahalle ölçeğindeki sosyal yapıları güçlendirebilir.

Jacobs ayrıca, kent dokusunun çeşitliliği ve canlılığı ile bireylerin kentli kimliklerini şekillendirme süreci arasındaki ilişkiye de dikkat çeker. Ona göre, monoton ve tek tip kullanım alanlarından oluşan kentler, bireylerin kentli kimliğini geliştirmesini zorlaştırırken, karma kullanımlı alanlar insanların birbirleriyle daha sık etkileşime girmesine ve kentsel aidiyet duygusunun güçlenmesine yardımcı olur (Jacobs, 1961: 152). Samsun gibi hızla kentleşen yerlerde, hemşehri dernekleri bu karma kullanımlı sosyal alanların önemli bir parçası olabilir. Özellikle ekonomik

dayanışma ve kültürel etkinlikler aracılığıyla, bireylerin kentli kimliği güçlendiren sosyal etkileşimlere katılımını teşvik ederler.

Jacobs'un üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta ise, kentlerde merkezi planlamanın ve yukarıdan aşağıya dayatılan politikaların, yerel toplulukların doğal gelişimini engelleyebileceğidir. Ona göre, kentler katı planlama anlayışlarıyla değil, yerel toplulukların gündelik yaşam pratikleri ve kendiliğinden oluşan sosyal yapılar üzerinden gelişmelidir (Jacobs, 1961: 220). Samsun'da hemşehri derneklerinin kentsel kimlik inşasındaki rolünü bu açıdan değerlendirdiğimizde, bu örgütlerin kentleşme sürecine tabandan katılım sağladığını ve bireylerin kentle organik bir bağ kurmasına yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.

Jane Jacobs'un kent teorileri, Samsun'daki hemşehri derneklerinin kentli kimlik üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Yerel bağlar, mahalle ölçeğinde sosyal etkileşimler ve gündelik hayatın çeşitliliği, bireylerin kentle olan ilişkisini güçlendiren temel unsurlardır. Jacobs'un vurguladığı gibi, kentler yalnızca büyük ölçekli planlamalarla değil, bireylerin mahallelerinde oluşturdukları küçük ölçekli sosyal ağlar sayesinde de kimlik kazanır. Samsun'da hemşehri dernekleri, bu sosyal ağları güçlendirerek, kentli kimliğin tabandan inşa edilmesine katkı sağlayan önemli aktörlerdir.

Bir hemşehri derneği üyesinin kendini Samsunluluk kimliğine ait hissetmesi veya hissetmemesi, bir dizi sosyal, kültürel ve bireysel faktöre dayanabilir. Samsunluluk kimliğine aidiyet hisseden bireyler için hemşehri dernekleri, önemli bir aidiyet ve toplumsal dayanışma alanı sunar. Bu kişiler, dernekler aracılığıyla kentteki diğer Samsunlularla sosyal bağlarını güçlendirerek, yerel kültür ve geleneklerle özdeşleşirler. Louis Wirth'in kentsel yaşam teorisinde vurgulanan anonimleşme ve yüzeysel ilişkiler gibi olgular, bu kişiler için zayıf kalabilir. Çünkü dernekler, bireylere güçlü bir aidiyet duygusu ve birincil sosyal bağlar sunarak kentsel anonimliği aşmalarına yardımcı olur. Ayrıca, Max Weber'in toplumsal statü kavramı doğrultusunda, dernekler, bireylerin statü edinme ve kimlik inşası süreçlerini destekleyerek, Samsunluluk kimliğine ait olma duygusunu pekiştirebilir.

Ancak, bazı hemşehri derneği üyeleri Samsunluluk kimliğine ait hissetmeyebilirler. Bu durum, bireylerin kentle bağlarını kurarken yaşadıkları zorluklardan kaynaklanabilir. Özellikle, Wirth'in kentsel yaşamda belirttiği anonimleşme ve sosyal ilişkilerin yüzeyselleşmesi, bazı bireylerin aidiyet duygusunu

zayıflatabilir. Kentteki sosyal hiyerarşiler ve yerel statü gruplarına uyum sağlamakta zorlanan bireyler, derneğin sunduğu sosyal ağlardan yeterince faydalanamayabilir. Max Weber'in statü grupları kavramı çerçevesinde, bazı bireyler, Samsunluluk kimliğine adapte olabilmek için gerekli sosyal ve kültürel koşulları bulamayabilir. Bunun yanı sıra, Samsun'a göç etmiş bireyler, kendi kökenlerine ait olan kültürel kimliklerini ve değerlerini Samsunluluk kimliğiyle birleştirme konusunda zorluk yaşayabilirler. Bu kişiler, hemşehri derneklerini daha çok bir geçiş dönemi aracı olarak görüp, tam anlamıyla aidiyet hissetmeyebilirler.

Bu bağlamda, hemşehri derneklerinde Samsunluluk kimliğine aidiyet duygusu, bireylerin sosyal çevreleri, kişisel deneyimleri ve dernek içindeki etkileşimleriyle şekillenir. Dernekler, aidiyet duygusunu güçlendiren bir yapı sunarken, bazı bireyler için bu aidiyet, kentle kurdukları bağın zayıf kalması veya uyumsuzluk hissi nedeniyle gelişmeyebilir. Hem Samsunluluk kimliğini benimseyenler hem de hissetmeyenler, kentleşme sürecinin ve sosyal dinamiklerin etkisiyle farklı kimlik inşa süreçlerinden geçmektedirler.

5. ALAN SÜRECİ

Araştırma soruları öncelikle tez izleme komitesine sunulmuş, komitenin önerileri doğrultusunda son şekli verilmiştir. Ardından, etik kurul onayı almak için gerekli başvuru yapılmıştır. Etik kurul onayı alındıktan sonra, Ağustos 2022'de pilot çalışmalar gerçekleştirilmiş, ardından sorular revize edilerek tekrar tez izleme komitesine sunulmuştur. Alan çalışmalarında, Samsun'daki göç yoğunluğu yüksek ve en aktif dernekler özellikle seçilmiştir. Alan çalışmaları tamamlandıktan sonra, görüşmeler yazıya dökülerek bulguların analizine geçilmiştir. Bulgular, dört ana tema çerçevesinde sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Bulguların analizinde MAXQDA programı kullanılmıştır. Temalar, araştırma sorularını yanıtlayacak şekilde belirlenmiş ve sonuç-tartışma bölümünde uygun bir çerçevede ele alınmıştır. Bu temalar, elde edilen bulgular doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmiş ve araştırmanın amaçlarına ulaşılmasına katkı sağlayacak şekilde analiz edilmiştir. Temalar açıklanırken mevcut literatürle karşılaştırmalar yapılmış ve elde edilen sonuçlar teorik ve pratik açıdan tartışılmıştır.

5.1. Veri Toplama Aracı

Alan araştırması, nitel araştırma yöntemleri arasında en yaygın kullanılanlardan biridir. Etkileşim hâlinde olan bir topluluk hakkında bilgi edinmek, o topluluğu anlamak veya betimlemek gerektiğinde alan araştırması uygun bir yöntemdir (Neuman, 2016). Nitel araştırma yöntemi, olaylar ve bireylerin bu olaylardaki deneyimleriyle ilgili sorulara yanıt aramak için kullanılır. Nitel veri çözümlemesi, sistematik bir anlamlandırma sürecidir. Bu süreç, araştırmacının nitel veriyi düzenleyip sorgulamasına, temalar belirlemesine, bunlar arasında bağlantılar kurmasına ve açıklayıcı bir kuram oluşturmasına olanak tanır (Turgut, 2014: 228). Bu çalışmada veri toplama sürecinde üç veri toplama tekniği kullanılmıştır: belge incelemesi, gözlem ve görüşme.

5.1.1. Belge İncelemesi

Belge incelemesi, araştırma konusu olan olgulara ilişkin yazılı malzemelerin çözümlemesini kapsar (Turgut, 2014: 239). Yazılı belgelerin içeriklerini sistematik ve titiz bir şekilde analiz etmek için kullanılan nitel bir yöntemdir. Basılı ve elektronik dâhil her türlü belgenin incelenmesi ve değerlendirilmesi için kullanılır (Kıral, 2020: 173). Nitel araştırmalar için belge çözümlemesi en önemli bilgi

kaynaklarından biridir. Bu belgelerin incelenmesi, araştırma konusuyla ilgili ayrıntılı bilgi edinilmesini sağlar.

Bowen (2009), belgelerin araştırmalarda farklı amaçlara hizmet ettiğini belirtmiş ve bunların beş temel işlevini ele almıştır. İlk olarak, belge araştırması çalışılan konuya ilişkin veri sağlar. Geçmiş olaylara dair belgeler, arka plan bilgisiyle birlikte tarihsel bir bakış açası sunar. Bu bilgi, araştırılan konunun tarihsel köklerini anlamaya yardımcı olduğu gibi günümüzdeki koşulları da değerlendirme imkânı verir. İkinci olarak, belge araştırması elde edilen bilgilerin çalışma kapsamında hangi soruların sorulması ve hangi durumların gözlemlenmesi gerektiğini ortaya koyabilir. Üçüncü olarak, belgelerden elde edilen veriler araştırmaya önemli katkılar sunabilir. Bu nedenle, araştırmacılar belge çözümlenmesi için kütüphane ve arşivlerde inceleme yapmalıdır. Dördüncü olarak, belgeler değişim ve gelişimin izlenmesi için karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Son olarak, belge incelemesi, araştırma bulgularını desteklemenin bir yolu olarak kullanılmaktadır. Özellikle sosyologlar, bulgularını doğrulamak amacıyla bu yöntemle başvurmaktadır.

Bu araştırmada, konuyla ilgili derinlemesine bilgi edinmek amacıyla çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. İlk olarak, İçişleri Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan resmi raporlar ve veriler incelenmiştir. Bu veriler, araştırmanın temel bulgularını desteklemek için kullanılmıştır. Ayrıca, araştırma kapsamındaki diğer konulara dair önemli belgeler de taranmış ve incelenmiştir. Bu belgeler, geçmiş ve güncel durumu anlamak için kritik bilgiler sağlamıştır. Bunun yanı sıra, daha geniş bir perspektif elde etmek amacıyla kitaplar, dergiler ve çeşitli internet kaynakları araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu kaynaklardan edinilen bilgiler, araştırmanın literatür taramasını güçlendirmiş ve konuyla ilgili teorik çerçevenin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır.

5.1.2. Gözlem

Nitel araştırmalarda bir veri toplama yöntemi olarak kullanılan gözlem, araştırmacının beş duyu organı aracılığıyla çalışma alanında bilimsel bir amaçla süreci kayıt altına almasını sağlayan olgusal bir yöntemdir (Creswell, 2013: 166). Gözlem tekniğinin temel özelliği, araştırma nesnesinin kendi doğal ortamında gözlemlenmesidir; çünkü birçok davranış ancak bu şekilde yansız olarak tespit edilebilir (Karasar, 2012: 157). Fenomenolojik araştırmalarda görüşme, öncelikli veri toplama yöntemi olarak kullanılırken gözlem destekleyici bir rol üstlenir ve katılımcı

ile doğrudan gözlem olmak üzere ikiye ayrılır. Katılımcı gözlemde, araştırmacı gözlem sürecinde gözlenen grubun içinde yer alır ve onlardan biriymiş gibi hareket eder. Gözlemci bunu sağlayamazsa elde edilen veriler gerçeği yansıtmayabilir. Doğrudan gözlemde ise araştırmacı olguları nesnel olarak gözlemler ve kaydeder.

Bu araştırmada, veri toplama sürecine başlamadan önce araştırmacı çeşitli hemşehri derneklerini ziyaret etmiş, üyeleriyle tanışarak derneklerin fiziksel mekânlarında gözlem yapmıştır. Bu süreçte, derneklerin faaliyetleri, iç düzeni ve üyeler arasındaki sosyal etkileşimler dikkatlice incelenmiş, ortamın genel atmosferine ilişkin detaylı notlar alınmıştır. Araştırma sürecinde hem pilot çalışma aşamasında hem de resmi görüşmeler öncesinde derneklerin yapıları gezilmiş; fiziksel düzenlemeleri, kullanılan materyaller ve sahip oldukları objeler üzerine notlar alınmıştır. Bazı derneklerde bulunan değerli eşyalar veya dernek için özel anlam taşıyan simgeler detaylı bir şekilde fotoğraflanmış ve araştırma verisi olarak arşivlenmiştir. Ayrıca, bu araştırmada doğrudan gözlem yöntemi benimsenmiş; derneklerin faaliyetlerini, iç işleyişini ve üyeler arasındaki etkileşimleri doğal ortamlarında, herhangi bir müdahalede bulunmaksızın sistematik bir şekilde gözlemleyerek ayrıntılı kayıtlar tutulmuştur. Ayrıca, görüşmeler başlamadan önce dernek üyeleri ve yöneticileriyle informal görüşmeler gerçekleştirilmiş; dernek hakkındaki düşünceleri ve deneyimleri alınarak yapısı ve işleyişine dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmiştir.

5.1.3. Görüşme

Nitel araştırmalarda bir veri toplama yöntemi olarak kullanılan gözlem, araştırmacının beş duyu organı aracılığıyla çalışma alanında bilimsel bir amaçla süreci kayıt altına almasını sağlayan olgusal bir yöntemdir (Creswell, 2013: 166). Gözlem tekniğinin temel özelliği, araştırma nesnesinin kendi doğal ortamında gözlemlenmesidir; çünkü birçok davranış ancak bu şekilde yansız olarak tespit edilebilir (Karasar, 2012: 157). Fenomenolojik araştırmalarda görüşme, öncelikli veri toplama yöntemi olarak kullanılırken gözlem destekleyici bir rol üstlenir ve katılımcı ile doğrudan gözlem olmak üzere ikiye ayrılır. Katılımcı gözlemde, araştırmacı gözlem sürecinde gözlenen grubun içinde yer alır ve onlardan biriymiş gibi hareket eder. Gözlemci bunu sağlayamazsa elde edilen veriler gerçeği yansıtmayabilir. Doğrudan gözlemde ise araştırmacı olguları nesnel olarak gözlemler ve kaydeder.

Bu araştırmada, veri toplama s¼recine başlamadan ¼nce araştırmacı ¼eřitli hemşehri derneklerini ziyaret etmiş, ¼yeleriyle tanışarak derneklerin fiziksel mek¼nlerinde g¼zlem yapmıştır. Bu s¼re¼te, derneklerin faaliyetleri, i¼ d¼zeni ve ¼yeler arasındaki sosyal etkileşimler dikkatlice incelenmiş, ortamın genel atmosferine ilişkin detaylı notlar alınmıştır. Araştırma s¼recinde hem pilot ¼alıřma aşamasında hem de resmi g¼r¼řmeler ¼ncesinde derneklerin yapıları gezilmiş; fiziksel d¼zenlemeleri, kullanılan materyaller ve sahip oldukları objeler ¼zerine notlar alınmıştır. Bazı derneklere bulunan değerli eşyalar veya dernek i¼in ¼zel anlam taşıyan simgeler detaylı bir şekilde fotoğraflanmış ve araştırma verisi olarak arşivlenmiştir. Ayrıca, bu araştırmada doğrudan g¼zlem y¼ntemi benimsenmiş; derneklerin faaliyetlerini, i¼ işleyişini ve ¼yeler arasındaki etkileşimleri doğal ortamlarında, herhangi bir m¼dahalede bulunmaksızın sistematik bir şekilde g¼zlemleyerek ayrıntılı kayıtlar tutulmuştur. Ayrıca, g¼r¼řmeler başlamadan ¼nce dernek ¼yeleri ve y¼neticileriyle informal g¼r¼řmeler ger¼ekleřtirilmiř; dernek hakkındaki d¼ř¼nceleri ve deneyimleri alınarak yapısı ve işleyişine dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmiştir.

Nitel veri toplama y¼ntemlerinden biri olan g¼r¼řme, alan ¼alıřmaları ve fenomenolojik araştırmaların y¼r¼t¼lmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. G¼r¼řme, farklı bi¼imlerde ger¼ekleřtirilebilmektedir. En yaygın g¼r¼řme t¼r¼ bireysel ve y¼z y¼ze yapılan s¼zli etkileşimdir. Bunun yanı sıra, y¼z y¼ze ger¼ekleřtirilen grup g¼r¼řmeleri, posta veya telefon aracılığıyla yapılan anketler gibi farklı y¼ntemler de g¼r¼řme kapsamında değerlendirilmektedir (Fontana ve Frey, 2000: 645). G¼r¼řme y¼ntemi, bireylerin farklı konulara ilişkin d¼ř¼ncelerini, tutumlarını ve davranışlarını, bunların olası nedenleriyle birlikte anlamının hızlı ve etkili bir yoludur (Karasar, 2012: 166).

Bir araştırmada belge incelemesi, g¼zlem ve g¼r¼řme y¼ntemlerinin bir arada kullanılması, veri ¼çgenlemesi sağlayarak ¼alıřmanın g¼venilirlięini ve ge¼erlilięini artırmaktadır. Araştırmacılar, ¼çgenleme y¼ntemiyle farklı kaynaklardan elde edilen verileri bir araya getirerek kuramlarını destekleyici kanıtlar oluştururlar. Bu y¼ntemsel strateji, belirli bir tema veya bakış a¼ısını derinlemesine analiz edebilmek i¼in ¼eřitli veri kaynaklarından elde edilen destekleyici kanıtları i¼ermektedir. Nitel araştırmalarda, belirli bir kodu ya da temayı doğrulamak amacıyla farklı veri

kaynaklarından elde edilen bilgiler kullanıldığında, bu süreç üçgenlemeyi sağlamakta ve çalışmaya geçerlilik kazandırmaktadır (Creswell, 2013: 301).

Bu araştırmada da veri üçgenlemesi yöntemi kullanılmıştır. Aynı konuya ilişkin farklı kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve görüşmelerden elde edilen veriler, gözlem ve belge incelemesi gibi diğer veri kaynaklarıyla desteklenerek çalışmanın güvenilirliği artırılmıştır. Görüşmeler sırasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve katılımcıların izniyle ses kaydı alınmıştır. Ancak, yalnızca bir dernek temsilcisi ses kaydının alınmasını kabul etmemiştir. Görüşme süreleri 42 ila 110 dakika arasında değişmektedir.

Görüşmelerden önce ve sonra araştırmacı tarafından detaylı notlar tutulmuştur. Görüşmeler sırasında alınan ses kayıtlarına ek olarak, anımsamaya yönelik notlar da kaydedilmiştir. Bu notlar arasında, görüşmecinin bulunduğu ortamın fiziksel özellikleri, sorulara verdiği tepkiler, genel tutumu ve davranışları gibi gözlemler yer almaktadır. Örneğin, Katılımcı-9 ile gerçekleştirilen görüşme sonrasında tutulan gözlem notlarının bir bölümü şu şekildedir:

Görüşmeci donanımlı bir öğretmen ve uzun yıllardır dernek işleriyle uğraştığı verdiği yanıtlardan belli oluyor. İki noktada konunun üstüne çok düşmesi, ya ona bu tür soruların çok geldiğini ya da bunlardan muzdarip olduğunu düşündürdü bana. İlk olarak, Samsunluların kendilerine bakış açısı ve kentin genel durumu. Bu konu üzerine konuşurken bazen sesinin çok yükseldiğini fark ettim. Kentlilerin eskiden kendilerine öcü gibi baktığını ve derneğe saldırı düzeyinde olaylar olduğundan söz etti. Kentin genel durumuyla ilgili gelişmenin istenilen düzeyde olmadığı ve durağan kaldığı görüşündeydi. İkinci üzerinde durduğu konu ise politika. Politikacılardan çok çektiğini çünkü seçim döneminde politikacıların kendilerini kullanmaya çalıştıklarından söz etti. (Katılımcı-9'a ilişkin araştırmacı gözlem notu)

Bu gözlem notları yoluyla katılımcıların sorulara yönelik tutumlarıyla ilgili görüşme sırasında gözden kaçabilecek ayrıntılar dikkate alınmıştır. Böylece daha net bir bakış açısı geliştirilmiştir. Bu notlar, araştırmacı için hem görüşmeciye anımsatmak hem de fenomenolojik araştırmada görüşmecinin deneyimlerini anlamayı kolaylaştırmak gibi yararlar sağlamaktadır. Aynı zamanda, görüşme sırasında görüşmecinin duyarlı olduğu konularda sondaj sorusu sorulmamış, bunun yerine başka sorulara ağırlık verilmiştir.

5.2. Demografik Özellikler

Tablo 5.1'de görüldüğü üzere, 16 katılımcının yalnızca biri kadın, 15'i erkektir. Hemşehri derneklerinin başkanlarından alınan bilgilere göre, derneklerdeki bu erkek egemenliği yönetim kadrosunda da devam etmektedir. Görüşme yapılan bazı

dernekler, kadın kollarının bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kadınlara özel günler düzenleyen dernekler de mevcuttur. Dernek başkanlarının büyük çoğunluğunun eğitim düzeyinin lisans olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, üç ön lisans mezunu, iki yüksek lisans mezunu ve yalnızca bir lise mezunu bulunmaktadır. Görüşme yapılan katılımcıların tamamı evlidir. Katılımcıların yaş aralığı 40 ile 78 arasında değişmektedir. Samsun'da yaşama süreleri 13 ile 58 yıl arasında, hemşehri derneklerine üyelik süreleri ise 2 ile 52 yıl arasında değişmektedir.

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Samsun'da Yaşama Süresi	Dernekle İlişki Süresi	Görüşme Süresi
Katılımcı 1	E	40	Ön lisans	13 Yıl	2 Yıl	50 dk
Katılımcı 2	E	41	Lisans	38 Yıl	16 Yıl	48 dk
Katılımcı 3	E	46	Lise	46 Yıl	10 Yıl	71 dk
Katılımcı 4	E	49	Yüksek Lisans	38 Yıl	15 Yıl	66 dk
Katılımcı 5	E	50	Lisans	30 Yıl	11 Yıl	45 dk
Katılımcı 6	E	50	Lisans	50 Yıl	15 Yıl	42 dk
Katılımcı 7	E	50	Lisans	14 Yıl	20 Yıl	74 dk
Katılımcı 8	E	52	Yüksek Lisans	28 Yıl	24 Yıl	52 dk
Katılımcı 9	E	52	Lisans	26 Yıl	24 Yıl	57 dk
Katılımcı 10	E	55	Ön lisans	23 Yıl	9 Yıl	54 dk
Katılımcı 11	K	57	Lisans	45 Yıl	20 Yıl	95 dk
Katılımcı 12	E	58	Ön lisans	50 Yıl	15 Yıl	68 dk
Katılımcı 13	E	58	Lisans	58 Yıl	30 Yıl	58 dk
Katılımcı 14	E	68	Lisans	34 Yıl	52 Yıl	44 dk
Katılımcı 15	E	78	Lisans	56 Yıl	50 Yıl	76 dk
Katılımcı 16 ¹	E	63	Lisans	28 Yıl	15 Yıl	-

Tablo 5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

5.3. Verilerin Toplanması

Görüşmeler, ilk olarak 2022 yılının Ekim ve Kasım aylarında, Samsun'da en yoğun etkinlik yapan Katılımcı-3 ve Katılımcı-11'in derneklerinde

gerçekleştirilmiştir. Görüşme için seçilen katılımcılara araştırma etiği çerçevesinde yaklaşılmış, verilerin tez için kullanılacağına dair güvence verilmiş ve ardından konuyla ilgili görüşleri alınmıştır.

Görüşmelerin kayıtları, telefonun ses kayıt uygulamasıyla alınmış, ancak herhangi bir olumsuzluk yaşanmaması için görüşme sırasında ayrıca notlar da tutulmuştur. Katılımcılar arasında ses kaydı istemeyen bir kişi bulunmaktadır. Bununla birlikte, görüşmeler sırasında bazı ifadeler için “bunları kayıt dışı olarak söylüyorum” şeklinde bir uyarı yapıldığında, bu veriler çalışmada kullanılmamıştır.

Ayrıca, görüşmeler sırasında gözlemlenen durumlar, katılımcıların hareketleri, çevreyle olan diyalogları ve dernek içinde gerçekleştirilen geziler gözlem notu olarak kaydedilmiştir; bu notlar, çözümlene ve yorumlama aşamalarında dikkate alınmıştır. Her görüşmenin başında, katılımcılarla sohbet edilerek Samsun hakkındaki güncel düşünceleri alınmış ve böylece görüşme öncesinde katılımcıların daha rahat hissetmesi sağlanmıştır. Bazı görüşmeler, dernek başkanlarının dışa dönük yapısı, telefon görüşmeleri ya da aynı ortamda bulunan başka bir kişinin başkanla konuşması gibi nedenlerle zaman zaman kesintiye uğramıştır. Araştırma sürecinde, Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı, belediye ve muhtarlık seçimlerinin gerçekleşmesi nedeniyle bazı görüşmelerin tarihleri ertelenmiş veya sarkmıştır. Seçim dönemlerinde, gerek derneklerin gerekse dernek başkanlarının artan yoğunluğu dikkate değer bir durumdur.

Alan araştırmasında yöneltilen ana sorular; Samsun, Samsun ve göç, hemşehri dernekleri ile kentsel kültür ve kimliğe katkı konularına odaklanmıştır. Katılımcıların Samsun’da yaşadığı süre, buraya göç etme nedenleri, Samsun’a gelmeden önceki yaşamları, hemşehri derneğine üye olmadan önce ve sonrasında yaşadıkları deneyimler, geldikleri yerden özledikleri unsurlar veya Samsun’da sürdürdükleri kültürel etkinlikler gibi konular da araştırılmıştır.

5.4. Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada, katılımcılardan elde edilen veriler fenomenolojik yöntem kullanılarak analiz edilmiştir. Mayring’e göre (2011: 110), fenomenolojik çözümlene yönteminin amacı, bireylerin bakış açılarına odaklanarak onların anlam yapılarını ve niyetlerini anlamaya çalışmaktır. Bu nedenle, çalışmada elde edilen verilerin analizi için bu yöntem benimsenmiştir.

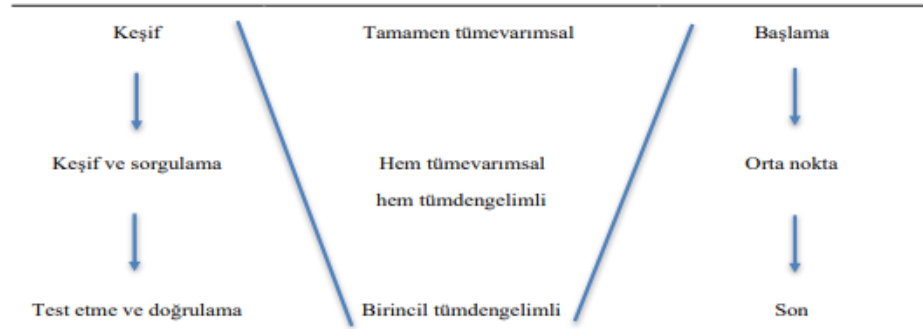
Nitel araştırma yöntemi, olaylar ve bireylerin bu olaylardaki deneyimlerine ilişkin soruları yanıtlamak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, nitel araştırma; olaylar ya da bilinmeyen olgularla ilgili olarak "ne", "nerede", "ne zaman", "niçin" ve "nasıl" sorularına odaklanmaktadır. Bu, sistematik anlamlandırmaya yönelik bir araştırma sürecidir (Yıldız, 2014: 228). Bu kapsamda, çalışmada tematik kodlama ve sınıflandırmalar yoluyla düşünceleri betimlemeyi amaçlayan tümevarımsal tematik çözümleme tekniği kullanılmıştır.

Tematik kodlama, kodların benzerlik ve farklılıklarının belirlenmesi ve böylece ilişkili kodların sınıflandırılması sürecidir. Bu süreçte, belirlenen kategoriler ikinci aşamada temaları oluşturmaktadır. Tematik kodlama yapılırken iç tutarlılığa dikkat edilmesi önemlidir; çünkü oluşturulan temaların dayandığı veri kümesinin kendi içinde anlamlı bir bütünlük sağlaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, dış tutarlılık da önemlidir; belirlenen temaların tamamı, araştırmada elde edilen verileri anlamlandırmada kullanılabilir. Kısacası, temalar birbirinden bağımsız olmakla birlikte kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturmalıdır (Baltacı, 2019: 378-379). Sınıflandırmalar yoluyla elde edilen veriler daha etkili bir şekilde analiz edilip yorumlanacaktır. Tümevarımsal tematik çözümleme tekniğiyle, mevcut veriler tamamlanmış, çözümlenerek raporlanmıştır.

Aşama	Sürecin Tanımı
Verilerini iyi tanımak	Verilerin yazıya dökülmesi, okunması, ilk düşüncelerin not alınması
Başlangıç kodların oluşturulması	Bütün verilerin sistematik bir biçimde kodlanması ve her bir kodla ilgili verilerin harmanlanması.
Temalar için araştırma	Kodların potansiyel temalar halinde harmanlanması ve olası her bir temayla ilgili bütün verilerin toplanması bir araya toplanması.
Temaları gözden geçirme	Temaların kodlanmış alıntılar ve bütün veri setiyle ilişkili olarak denetlenmesi, çözümlemenin tematik bir haritasının oluşturulması.
Temaların tanımlanması ve adlandırılması	Temalar için net tanımlar ve isimler oluşturulur. Böylelikle, hangi temanın ne olup ne olmadığı tanımlanır.
Rapor oluşturulması	Bu noktada rapor yazılırken kullanılacak olan örnekler seçilir. Çözümleme süreci bulguların araştırma sorusu ve alan yazınıyla ilişkilendirilip, bilimsel bir raporun hazırlanmasıyla sonuçlanmaktadır.

Tablo 5.2. Çözümleme Süreci (Braun ve Clarke, 2006)

Araştırmanın veri çözümü bölümünde, kod, alt kategori, kategori ve temalar belirlenirken tematik kodlama yapılmış olmasına karşın, veriler aynı zamanda içerik çözümüyle de incelenmiştir. İçerik çözümü, betimsel ve tematik çözümü içermektedir. Bu çözüm aşamasında, verilerden elde edilen kavramlara dayalı olarak oluşturulan kodlar kullanılmıştır. Kodlama sürecinin ardından, temalar belirlenmiş ve tematik kodlama gerçekleştirilmiştir. Tematik kodlama sürecinde, kodlar bir araya getirilip incelenmiş, kodlar arasındaki ortak yönler belirlenmiş ve bu kodlar temalar altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca, bu kodlamada benzerlikler ve farklılıklar da ortaya konmuştur. Bu süreçte önemli olan, temaların altındaki verilerin anlamlı bir bütünlük oluşturmasıdır. Bu nedenle, ortaya çıkan temaların hem iç tutarlılığa sahip olması hem de birbirlerinden farklı olsalar bile belirli bir anlam bütünlüğü taşıması, yani dış tutarlılığa sahip olması gerekmektedir (Şehitoğlu, 2021: 137).

Tablo 5.3. Nitel Veri Çözümlemesinin Mantığı (Merriam, 2009: 183)

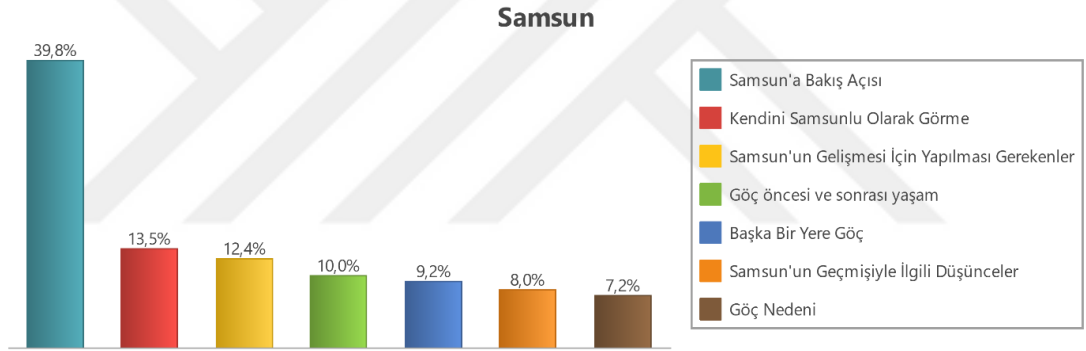
Tematik kodlama tamamlandıktan sonra alt kategoriler ve kategoriler oluşturulmuştur. Kategoriler ile temalar arasındaki bağlantılar, çoklu kent kimliği ve hemşehrilik bağlamında incelenmiştir. Verilerin analizinde, MAXQDA nitel veri çözümleme programı kullanılmış ve bu doğrultuda kodlar, alt kategoriler, kategoriler ve temalar belirlenmiştir.

5.5. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bulgular bölümünde, ilk olarak dernek yöneticilerinin Samsun'a göç nedeni, göç öncesi ve sonrası yaşantıları, başka bir yere tekrar göç etme düşünceleri, Samsun'a bakış açıları, kentin gelişmesi için yapılması gerekenler, Samsun'un geçmişine ilişkin düşünceleri ve kendilerini artık Samsunlu olarak görüp görmedikleri gibi konulardaki görüşleri incelenmiştir. Bulguların ikinci bölümünde, derneklerin Samsun'daki çoklu kent kimliğine katkıları üzerinden bir durum

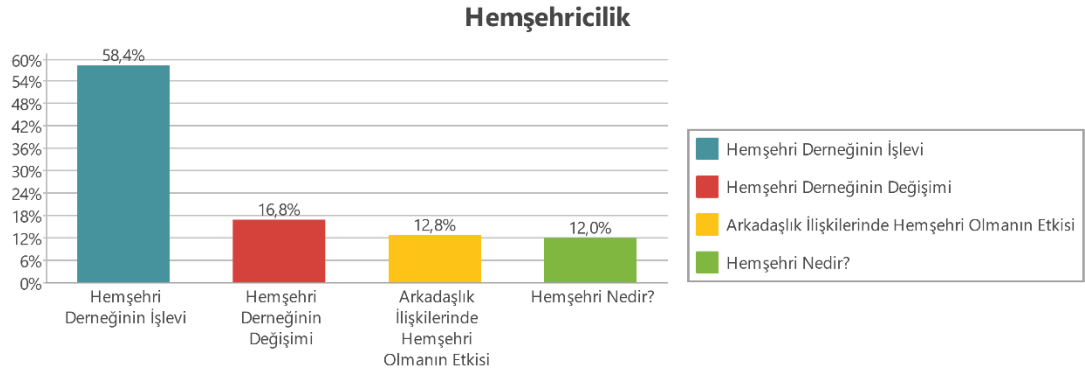
değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca, kentin kimliği ve simgesel mekânları üzerine düşünceleri ile kentin değişen yapısı hakkındaki görüşleri de incelenip çözümlenmiştir. Üçüncü bölümde ise, hemşehri dernekleri ve politika ilişkisi çözümlenmiştir. Ayrıca, derneklerin bir mikro-milliyetçilik alanı olup olmadığına dair dernek yöneticilerinin görüşleri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise, hemşehricilik başlığı altında, hemşehri dernekleri yöneticilerine göre bu derneklerin ne olduğu ve işlevlerinin neler olduğu gibi sorulara yanıt aranmıştır. Bu süreçte, fenomenolojik araştırma yöntemiyle bulgular elde edilip raporlaştırılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda hemşehri dernekleri yöneticilerine sorulan sorular ve verilen yanıtlar incelenmiş olup, yanıtlarda oluşturulan kodlar ve kategorilere bağlı olarak hemşehri dernekleri ve çoklu kent kimliği bağlamında toplam dört tema belirlenmiştir. Bu dört tema şunlardır: Samsun, Samsun kent kimliği, politika ve hemşehri derneği, hemşehricilik.

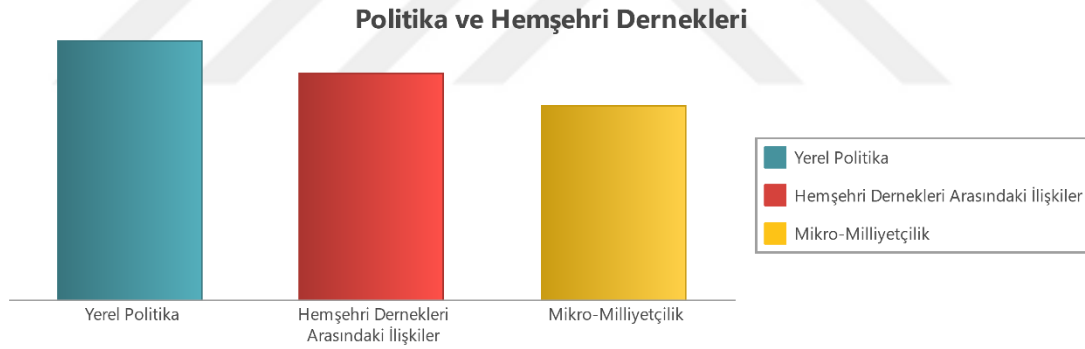
Şekil 5.1. Samsun

Şekil 5.1.'e göre, Samsun konusunda hemşehri dernekleri yöneticileri en çok, Samsun kentine yönelik bakış açılarıyla ilgili görüşlerini bildirmiştir. Daha sonra, kendilerini Samsunlu olarak görme konusunda görüş bildiren yöneticiler, aynı zamanda Samsun'un gelişmesi için de oldukça yoğun önerilerde bulunmuşlardır. Göç öncesi yaşam ve başka bir yere yeniden göç konuları ise, Samsun'daki yaşama uyum gibi konularla iç içe cevaplandırılmıştır.

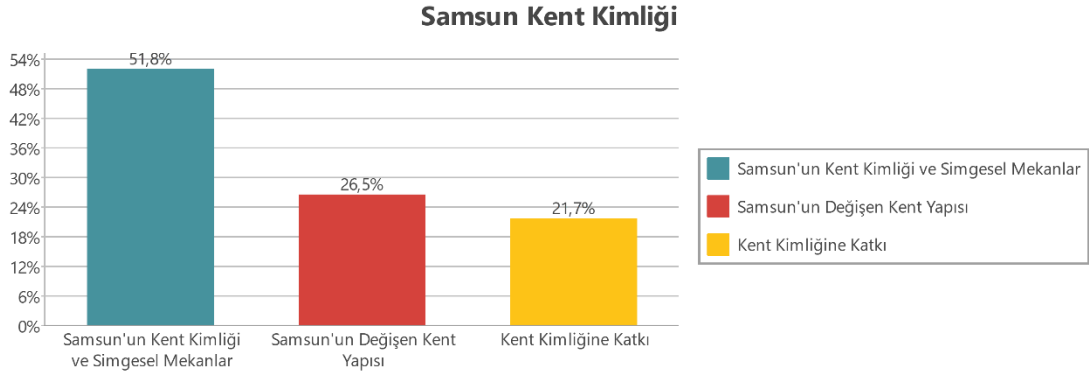
Şekil 5.2. Hemşehricilik

Şekil 5.2.'de görülebileceği gibi hemşehricilik etkinlikleri başlığı altında en çok görüş bildirilen konunun hemşehri derneğinin işlevi olduğu gözlemlenmiştir. Derneğin işlevinden sonra, göç sonrası yaşam gelmektedir, bu hemşehricilik olgusu ve göçün bağlantısı konusunda bizlere önemli veriler sunmaktadır. Bununla birlikte, çıkılan yerle bağ konusunda görüşlerin yoğunlukta olması göç sürecinin henüz bütünüyle bitmediğini bizlere göstermektedir.

Şekil 5.3. Politika ve Hemşehri Derneği

Şekil 5.3.'te hemşehri dernekleri yöneticilerinin en çok görüş bildirdiği konunun yerel siyaset olduğunu görülmektedir. Yerel siyaset ve dernek ilişkisinin çok yoğun olduğunu söylenebilir. Grafiğe göre aynı zamanda dernekler arasındaki etkileşimin yoğun olduğu da görülmektedir.

Şekil 5.4. Samsun Kent Kimliği

Şekil 5.4.'de, Samsun'un kent kimliği çeşitli açılardan ele alınmış ve aynı zamanda bu derneklerin kentin kimliğine etkileri, hemşehri dernekleri yöneticilerinin bakış açısı doğrultusunda irdelenmiştir. Çalışmanın ana sorusu olan çoklu kent kimliği oluşumunda hemşehri derneklerinin rolü, özellikle bu bölümde karşımıza çıkmaktadır. Hemşehri dernekleri yöneticileri de bu başlıkta en çok, Samsun'un kent kimliği ve simgesel mekânları üzerinde durmuştur.

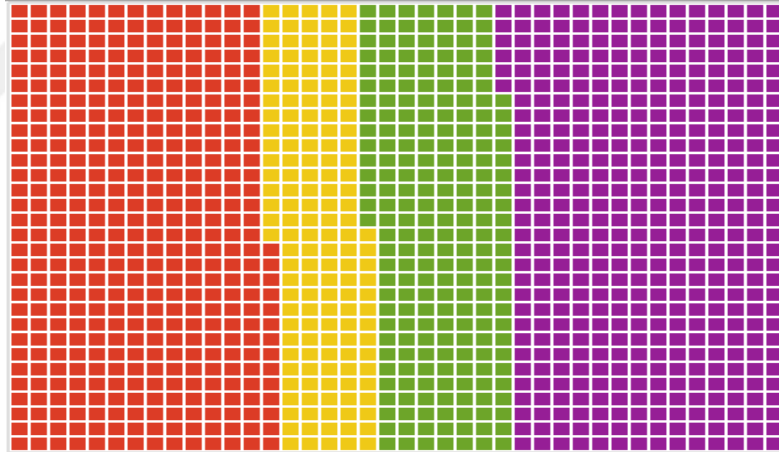
5.6. Belge portreleri ve gözlem

Belge portresi, MAXQDA programında belgeler içerisindeki kodların yoğunluğunu gösteren görsel bir araçtır. Burada, dernek yöneticilerinin daha önce sözü edilen dört tema üzerine en çok hangileri üzerinde durduğuna bakılacaktır. Gözlem notları ve belge portreleri karşılaştırılarak, dernek yöneticilerinin söylemleri ile uygulamaları arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Bu karşılaştırmanın daha sağlıklı olabilmesi için her bir görüşmeden sonra o görüşmeye ilişkin gözlem notu tutulmuştur.

Çalışmanın veri toplama aşamasında, dernek yöneticileriyle görüşülmeden önce ön alan çalışması ve internet araştırması ile gözlem yapma ve bilgi edinme olanağı elde edilmiştir. Bunun yanında, Samsun dışındaki hemşehri dernekleriyle ilgili araştırmalar yapılarak, konuyla ilgili bakış açısının genişletilmesi amaçlanmıştır. MAXQDA programında yapılan kodlama sonucunda elde edilen görüşmeci belge portrelerinde, kırmızı renkle gösterilen kodlamalar hemşehricilik temasını, sarı renkle gösterilen kodlamalar politika ve hemşehri derneği temasını, mor renkle gösterilen bölüm Samsun temasını ve yeşil renkle gösterilen kodlarsa Samsun kent kimliği temasını temsil etmektedir.

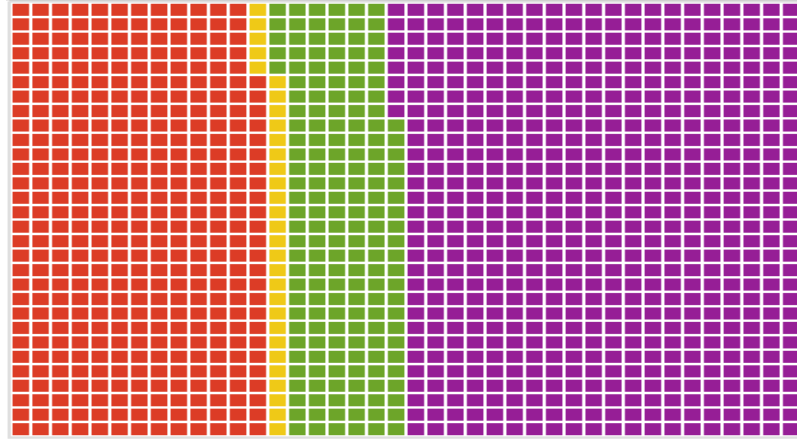
Katılımcı-1'in belge portresine baktığımızda, mor ve kırmızı renkli temaların daha yoğun kodlandığını görmekteyiz. Bu, dernek yöneticisinin Samsun ve hemşehricilik temaları üzerinde daha çok konuştuğunu gösterir. Gözlem notlarına bakıldığında, bu bulgunun dernek yöneticisinin tutumuyla örtüştüğü söylenebilir. Bu görüşme kapsamındaki derneğin yeni bir dernek olduğunu ve görüşülen yöneticisinin de dernekçilik işine yeni girdiğini göz önünde bulundurursak, bu iki temanın görüşmede ağırlık kazanmasının beklenebilir bir durum olduğu ileri sürülebilir. Dernek yöneticisinin etkinliklerle ilgili soruya verdiği yanıt incelendiğinde ise kültürel etkinliklere yoğunlaştıkları görülmektedir. Örneğin:

Bireysel hareket ettiğinizde ulaşabileceğiniz kişi sayısı bellidir ama dernekleşme yoluyla yaptığımız bir gecede, ben mesela bir kaz gecesi yaptım 400 tane ... 300 tane de Samsun'da yaşayan diğer insanları ağırladım. O insanlar ...'taki kaz kültürünün farklı olduğunu gördüler. ...'taki değişik çeşit yemekleri gördüler, müzik kültürünü gördüler. Oradaki insanların yapısını gördüler. Aaa sende mi ...'ydın, sende mi ...'ydın? Yan yana çalıştığı insanın ...'lı olduğunu bilmeyen, altı-üstlü oturduğu insanların ...'lı olduğunu bilmeyen insanlar varmış, orada buluştular. Hatta ...'lı olup da aynı apartmanda oturup, birbirlerinden haberleri olmayan insanları burada buluşturduk. Akrabaları burada buluşturduk. Dernekler yani entegrasyonu daha hızlı hale getiriyor. (Katılımcı-1)

Şekil 5.5. Katılımcı-1'in Belge Portresi

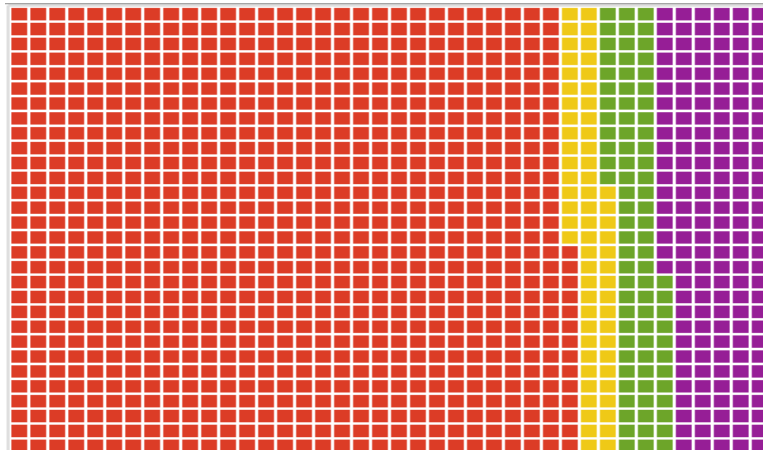
Katılımcı-2'nin belge portresine baktığımızda, yine mor ve kırmızı temaların ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Burada dikkat çekici nokta, sarı renkteki politika ve hemşehri derneği temasının oldukça az kodlanmış olmasıdır. Gözlem notlarına ve dernek yapısına baktığımızda da bu durumun beklenebilir olduğunu görmekteyiz. Dernek, kendisini bütünüyle kültürel etkinliklere adanmış ve kentle sürekli bir etkileşim içinde bu etkinliklerini sürdürmektedir. Aynı zamanda, politikayla aralarına büyük bir set koyduklarını, şu türden söylemleri ve derneğin işleyişiyle fark ettirmektedirler. "...hemşehri derneğinin amacı kültürünü yaşatmak olmalı. Kırmızı kalemle altını çizerseniz, bunu sevinirim." (Katılımcı-2)

Şekil 5.6. Katılımcı-2'nin Belge Portresi

Katılımcı-3'ün belge portresini incelediğimizde, kodların hemşehricilik teması altında yoğunlaştığını görmekteyiz. Gözlem notları ve katılımcı-3'ün derneğindeki görünümünün de bu bulguya paralel olduğunu net olarak söyleyebiliriz. Bu dernek, hemşehricilik etkinliklerine son derece önem veren ve aynı zamanda geline yerle bağını sürdüren bir dernektir. Örneğin, geline yerden getirilen araç-gereçler dernek içerisinde müze şeklinde sergilenmektedir. Bu, göç edenlere bir saygı göstergesi ve gelecek kuşaklara bu kültürü aşılama çabası olarak yorumlanabilir. Dernek yöneticisinin sözleriyle:

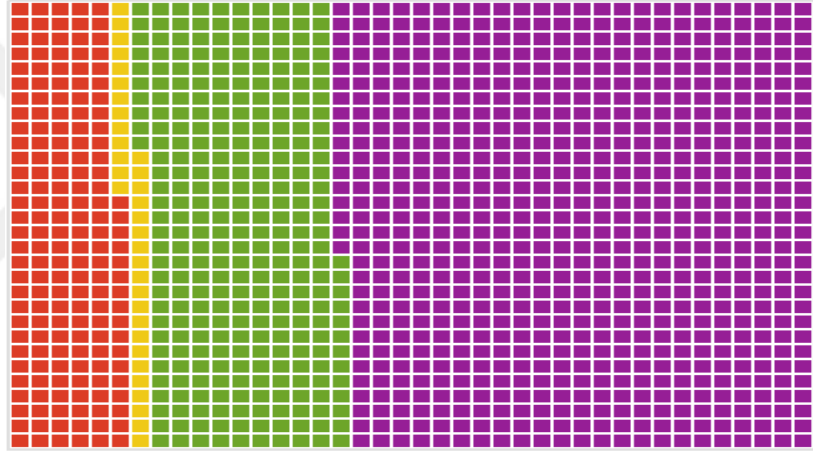
Hemşehri derneği içerisinde resimlerimiz var duvarlarda gelenlerin, onlara bakıp konuşmak güzel oluyor yani. İşte şu benim akrabamdı, şu orada oturuyordu filan gibi muhabbetler. Bilmediğimiz şeyleri bile öğreniyoruz bu vesileyle. Eskilere gidiyorsun çünkü. İşte o zaman yanımızda 60-70 yaşında amcamız olduğunda da muhabbet arasında zaten derneğimizin yeri belli, o duyan amca bize laf atıyor işte o da onun çocuğuydu gibisinden. Hem resimlerin olması hem de orada büyüklerin ve küçüklerin bir arada olması, o kombinasyon, bizden küçüklerin ya da hiçbir şeyden haberi olmayan insan hemen kafasında bir şeyler kuruyor bu durumla ilgili, işte o onun akrabasıymış, o onun tanıdığım gibi. Bu durumda onları yavaş yavaş kültürüne sarılmayı getiriyor, kopmuyor kültüründen yani. Ben evde otursam bir çay ocağına gitsem bunlarla ilgilenmesem o kültür yok olup unutulup gidecek. (Katılımcı-3)

Şekil 5.7. Katılımcı-3'ün Belge Portresi

Katılımcı-4'ün belge portresine baktığımızda, mor ve yeşil renkli temalarda kodların yoğunlaştığını görmekteyiz. Bunlar, Samsun ve kent kimliği temalarıdır. Dernek yöneticisi olan katılımcı, aynı zamanda bir kent planlamacıdır. Kendi mesleği ile hemşehri derneği yöneticisi kimliğinin birleşimi sonucunda, bu görüşmenin temalarının böyle biçimlenmesi son derece doğaldır. Katılımcı-4, Samsun üzerine çok düşünen bir dernek yöneticisidir. Örneğin:

Şehrin kalkınmasına yönelik çalışmalar yapıyorum. Fazlasıyla karşıladı. Üretim fırsatı verdiği için ama üzüldüğüm noktalar çok. Aynı dili konuşmadığımız, aynı hayalleri kurmadığımız veya aklımıza bir fikir geldiği zaman onu hemen hayata geçirebiliriz diyecek enerjisi yok samsunun, maalesef. Samsun kapasitesinin belki de onda bir, belki de yirmide biriyle kendi kendini idare eden bir şehir. Ama samsunu ben çok seviyorum. İnanılmaz büyük ölçekli çalıştığım fırsat olsa hayata geçiririm dediğim projeler var. Dolayısıyla o yüzden benim için Samsun çok iyi bir şehirdir. (Katılımcı-4)

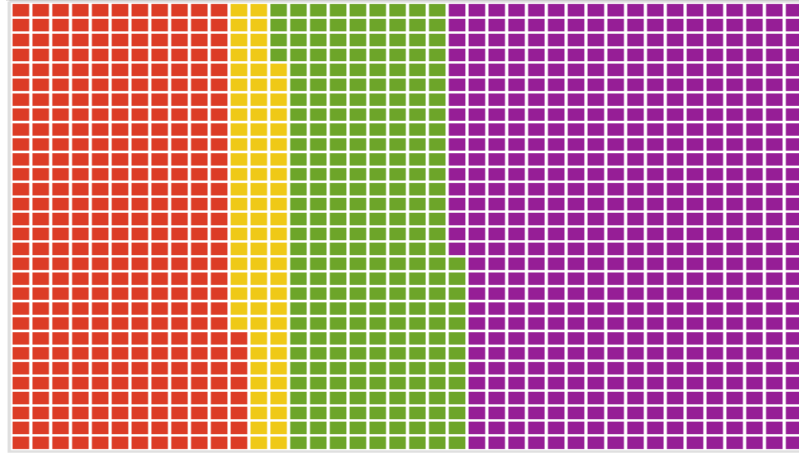

Şekil 5.8. Katılımcı-4'ün Belge Portresi

Katılımcı-5'in belge portresinde, politika ve hemşehri temasında çok az kodlama yapıldığı, diğer temalarda ise yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Gözlem notlarına göre, dernek başkanının uzun yıllar hemşehri dernek yöneticiliği yaptığı ve hatta bu görevin aileden gelen bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır. Uzun yıllar Samsun'da yaşayan bu dernek yöneticisinin, kent hakkında bilgi birikimi oldukça yüksek olup, dernekçiliği de iyi bildiği ve bu konuya son derece hâkim olduğu, yaptığı konuşmalarına da yansımaktadır.

Dernekler bir amaç değil, araçtır. Neyin aracıdır, bu insanların şahsi sorunlarına veyahut toplumun genel sorunlarına veyahut kültürel kaygılarını karşılamak için bir araçtır. Yani o yüzden, derneği bir amaç olarak düşünmeyin, orada gelip oturup bir çay içmek bile insanları mutlu eder. Benim en çok mutlu olduğum şey hançerlide gidip bir çay içmeyi, boğazda yemek yemeye tercih ederim. Çünkü ben bir otururum çay içmeye bir anda üç kişi beş kişi derken, yirmi kişi olmuşsun. Yani herkes bir şey söyler, şakalaşır filan, bu da işin sosyal-psikolojik

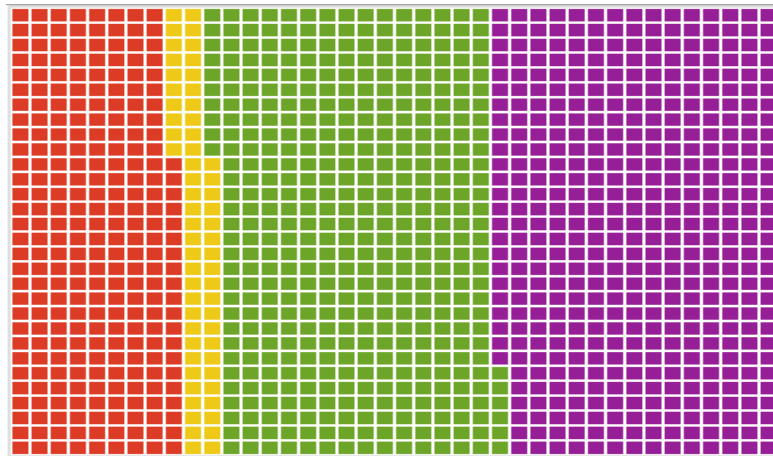
yönü. Düşün yani insanlar bir araya gelebiliyor, merhabalaşabiliyorsun, hiç tanımadığın insanlar bu vesileyle tanışabiliyor. (Katılımcı-5)

Şekil 5.9. Katılımcı-5'in Belge Portresi

Katılımcı-6'nın belge portresine baktığımızda, Samsun ve kent kimliği temalarındaki kodlamaların ağırlık kazandığını görmekteyiz. Gözlem notlarına göre, dernek yöneticisinin dernekçilik deneyiminin oldukça yoğun olduğu ve Samsun üzerine çok düşündüğü söylenebilir. Ayrıca, dernek başkanının mesleği gereği Samsun'daki her yeri ve Samsun kent tarihini iyi bildiği, görüşmesinden anlaşılmaktadır. Örneğin:

Rumların zamanında burada denizcilik çok gelişmişti, zeytincilik keza. Mesela zeytinlik mahallesi var, olduğu gibi zeytin ağaçlarıyla dolu, zeytinciliği biz bir anda bitirmişiz. Samsun'da şu an zeytinin z si yok. Ne oldu yani, 100 yıl önce burada her tarafta zeytin ağacı varken, üzüm bağları varken, ne oldu da bunlar gitti. Yani şimdi gelen Samsun'da yaşayan insanlar zeytin yemiyor mu? Üzüm yemiyor mu? Büyük bir bağ kopukluğu var geçmişle. (Katılımcı-6)

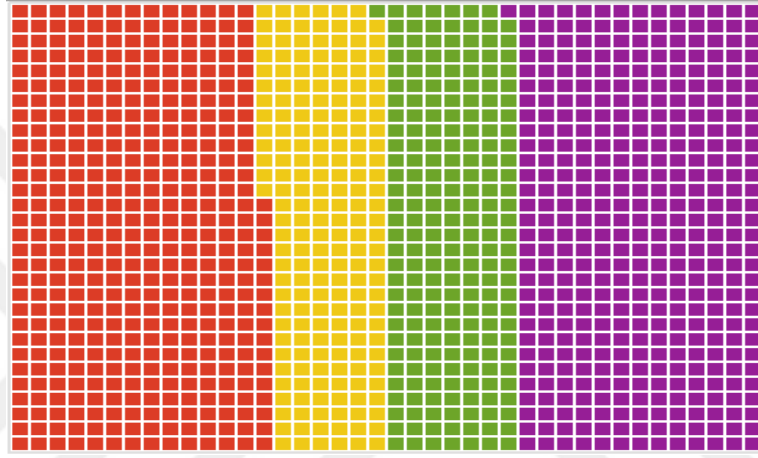

Şekil 5.10. Katılımcı-6'nın Belge Portresi

Katılımcı-7'nin belge portresini incelediğimizde çok dengeli bir kodlama dağılımı olduğunu görmekteyiz. Bu dernek yöneticisinin başka görüşmecilerden ayrı olarak çok sayıda kente gitmesi ve bağlantıda olduğu kişi kitlesinin çok geniş olması

karşılaştırma açısından önemli veriler sağlamıştır. Aynı zamanda eski bir dernekçi ve yalnızca hemşehri değil, başka derneklere de üye olduğu için, aşağıdaki alıntıdaki gibi dernek işlerini iyi bilen ve önemseyen bir yönetici izlenimi vermiştir:

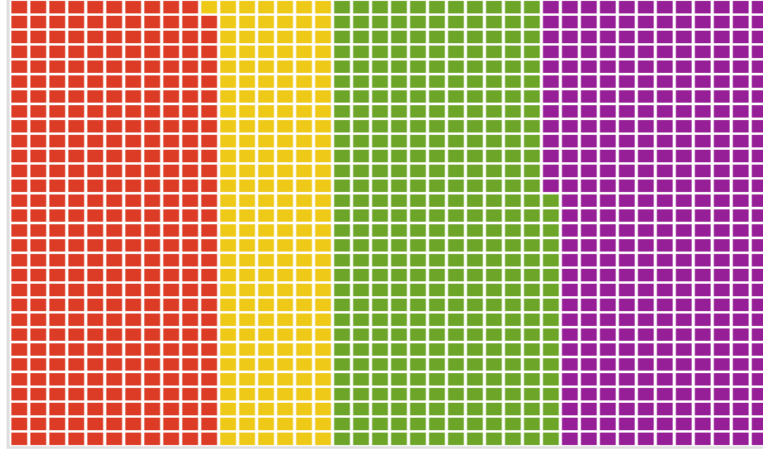
Bu dernekle beraber üniversite okuyan, okumaya gücü olmayan çocuklara destek vermek. Bu destek sadece maddi olarak değil. Onlara part time iş imkânı bulmak, üniversite bittiğinde iş sağlamak, işte yatıp kalkma yerlerini sağlamak, güvenli temiz bir yerde hiçbir derneğe, hiçbir kuruluşa boyun eğmeden, gebe kalmadan ayakta durmalarını sağlamak. Ben bir öğretmen olduğum için benim için bu konuda biraz daha hassas. Ben burada şeye bakmam hangi ildenmiş şeyine bakmıyorum, benim birinci hedefim öğrenci okutmak. Bu da benim için bir anlamda aldığım nefesin, yediğim yemeğin, içtiğim suyun bu millete, bu devlete ödeme şekli. (Katılımcı-7)

Şekil 5.11. Katılımcı-7'nin Belge Portresi

Katılımcı-8'in belge portresine baktığımızda zaman kodlamalarda mor ve yeşil temaların çok daha fazla ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda politika teması altına giren kodlamaların da başka görüşmelerden daha çok olduğu dikkat çekmektedir. Eski bir dernekçi olan bu yönetici, politika ve dernek ilişkisi için çok güzel veriler sağlamıştır. Dernekçiliğin arka planını da çok iyi bilen bir kişi olduğu verdiği yanıtlardan anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, öğretmen olan bu dernek yöneticisi, Samsun ve kent kimliği üzerine çok düşünen bir yönetici olduğunu da dile getirmiştir. Politika konusunda şunları söylemiştir:

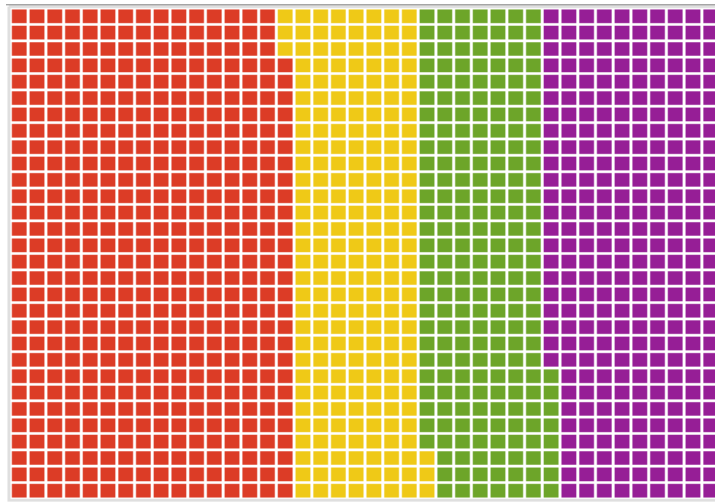
Bizim siyasetle bu zamana kadar koruduğumuz çizgi, kurulduğundan beri en azından benim gözlemim kendi başkanlık dönemimde biz siyasetten uzak durduk. Belki herkesin kişisel dünya görüşü vardı. Ama biz bunu derneğe yansıtmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. Çünkü o zaman dernekten üyelikleri kopar. Kimi dernekler belki de tamamıyla bir partiye angaje dernekse, olabilir. Ama bu ne kadar dernekçilik olur, o ayrı bir konu. (Katılımcı-8)

Şekil 5.12. Katılımcı-8'in Belge Portresi

Katılımcı-9'un belge portresini baktığımızda hemşehricilik temasının ağılıkta olduğunu görmekteyiz. Gözlem notlarına baktığımız zaman bu derneğin bu etkinliklerinin çok sayıda olduğunu ve Samsun'daki köklü bir hemşehri derneği olduğunu görmekteyiz. Diğer dikkat çekici konu olarak, politika konusunda bu derneğin yoğun bir politikacı baskısına uğradığını söyleyebiliriz. Bu derneğin özellikle Samsun yerel politikasında çok etkin bir dernek olduğu bilinmektedir. Örneğin:

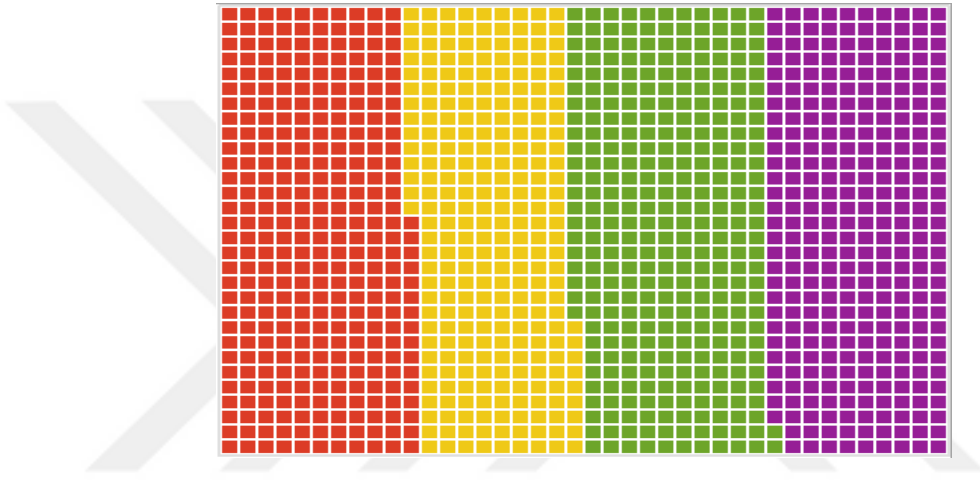
Derneklere insanlar, ben derneğe gideyim oraya bir bağışta bulunayım da öğrenciye, fakire-fukaraya para verilsin, yardım edilsin amacıyla gelmiyor. Kesinlikle ya bir siyasi beklentisi vardır, arkasında bir güç hissettirmek için. Ki bu dönem de baya bir üye sayım arttı. İki gene siyasetten gideceğim, siyasi partiye encümen olmuştur il'e veya ilçeye encümen olmuştur. Bak ... derneği arkamda bir poz vermek için olmuştur. (Katılımcı-9)

Şekil 5.13. Katılımcı-9'un Belge Portresi

Katılım-10'un belge portresine baktığımızda kent kimliği ve politika temalarının diğer dernek yöneticilerinden daha yoğun olduğunu görebiliriz. Gözlem

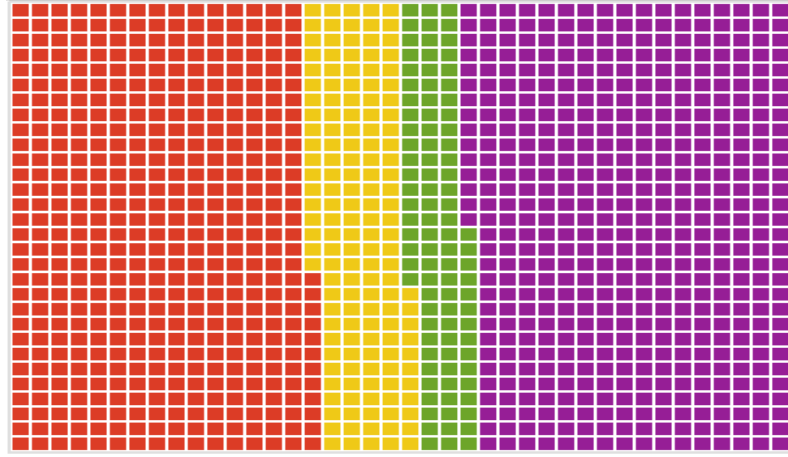
notlarına baktığımız zaman bu dernek yöneticisinin politikayla iç içe olduğunu ve seçim döneminde de bir siyasi partiyle çalışmalar yaptığını görüyoruz. Bu politik duruşu kent kimliği üzerine çok düşünmesini de sağlamıştır. Bu dernek yöneticisinin hemşehri derneğini bir güç mekanizması olarak kullandığını söylemek mümkündür. Ancak dernek başkanı olarak karşılık alamadığını, sadece derneğini araç olarak kullandıklarını da ifade etmiştir. Örneğin: “Bundan önceki seçimlerde hep alıyorduk misafir, siyasileri. Bu seçim hiç almadım. Milletvekilliğinde de almadım, yerelde de almadım, çünkü açık ve net söyleyeyim, yoruludum. 10 yıldır al al al, hiçbir şey yok.” (Katılımcı-10)

Şekil 5.14. Katılımcı-10'un Belge Portresi

Katılımcı-11'in belge portresine baktığımızda Samsun ve hemşehricilik temasının yoğun olduğunu görmekteyiz. Gözlem notlarına göre bu dernek yöneticisinin uzun süredir Samsun'da yaşadığını ve kentin değişen yapısını çok iyi bildiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda, hemşehri derneği olarak Samsun'daki en etkin derneklerden birisidir. Dışa dönük biri olan dernek yöneticisi, üyeleri için her türlü yardımı yaptığını hem söylemektedir hem de görüşme yaptığımız sıradaki tutum ve davranışları bunu destekler niteliktedir. Örneğin:

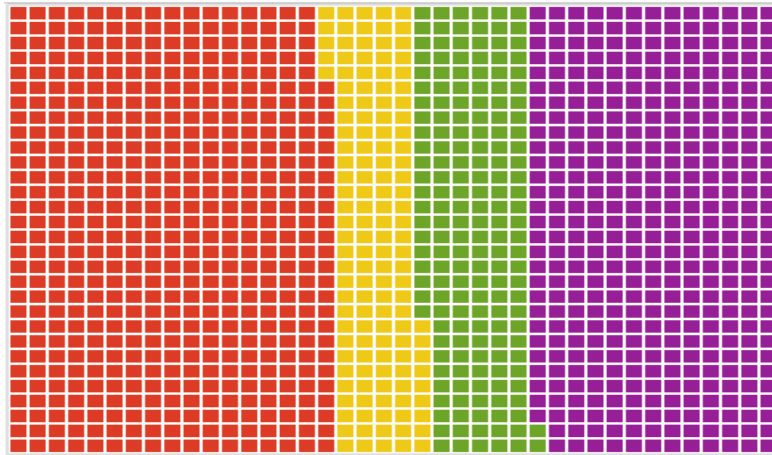
Artık iş menfaate döndü. ...(beni) artık hazır askerleri gibi olarak görerek, açıyor hiç samsunu derneği hiç duymadım, halbuki yalan duyuyor. Bunlar mesela menfaat olarak, iş yaptırma, ekonomik, kefillik, hatta kefil oldum. İntihar edecektim oldum, kredi çektim mesela ve benim bir ev param gitti. Ben bu kadar özveriliyim işte. Eşimle beraber tam bir STK olarak çalışıyoruz, yani bir milletvekili olayım, bir iş kadını bulayım, yok menfaat kazanayım, yani çoğu derneklerde görüyorum, hemşehri derneklerinde. (Katılımcı-11)

Şekil 5.15. Katılımcı-11'in Belge Portresi

Katılımcı-12'nin belge portresine baktığımızda hemşehricilik ve Samsun temalarının yoğun olduğunu görmekteyiz. Gözlem notlarına baktığımız zaman Samsun'un en büyük hemşehri derneklerinden biri olan bu dernek, etkinlikleri yoğun bir tempoyla hazırlanmaktadır. Derneğin politika teması az olmasına rağmen, politik olarak çok güçlü bir potansiyele sahip ve söz sahibi bir dernek olduğunu gözlemlenmektedir. Bu duruma örnek olarak:

Biz samsunun gelişmesi için elimizden geleni yapıyoruz. Buraya belediye başkanları geliyor. Samsun'da en çok ziyaret edilen federasyonuzdur biz. Gerek yerel yöneticileri tarafından seçimlerde adaylar, aday adayları olsun. Gerek genel seçimlerde milletvekili adayları olsun. Bizim (...)’e cumhurbaşkanı adayımız gelmiştir. Bakanlarımız gelir. (...) o konularda misafirperverdir. Biz kim gelirse samsunun kalkınması için Samsun’a işte ihtiyaç olan, ihtiyaç duyulan hangi konular varsa, gelen siyasilerimize bunları dosyalar halinde veririz, sunarız. (Katılımcı-12)

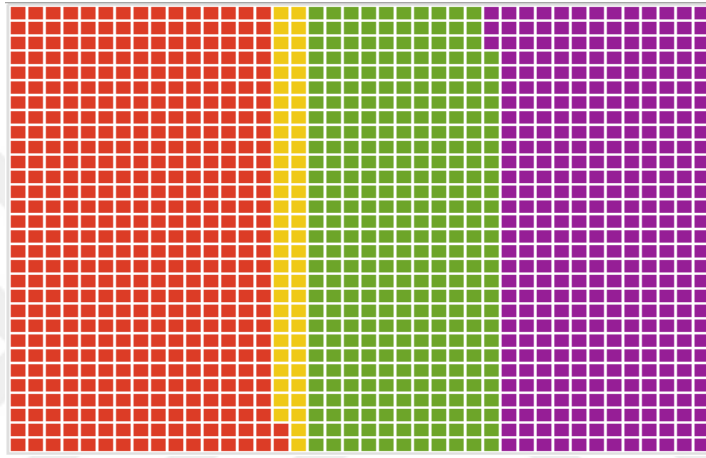

Şekil 5.16. Katılımcı-12'nin Belge Portresi

Katılımcı-13'ün belge portresine baktığımızda politika temasının diğer temalara göre geri kaldığını görmekteyiz. Bunun nedeni bu derneğin politikayla arasına mesafe koymasındır. Gerek görüşme esnasında gözlemden çıkarılacak sonuç

gerekse dernek yöneticisinin söylemleri üzerinden bunu çok net olarak görmekteyiz. Diğer temaların ise dengeli bir dağılım gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu dernek aynı zamanda Samsun’da çok yoğun nüfusa sahip göçmen nüfustan olup ama uzun süredir o yerden göç gelmemesine rağmen, kültürlerini hem geldikleri yere giderek hem de burada kuvvetli bir biçimde sürdürmektedir. Örneğin:

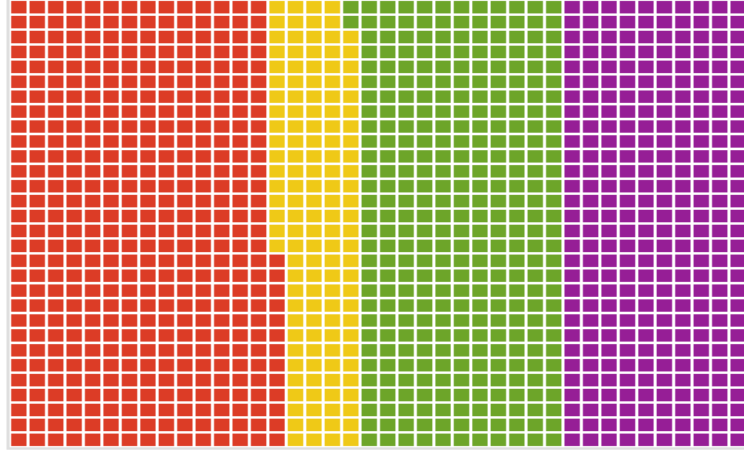
Biz kültür derneğiyiz. Biz hem hemşehri hem de kültür derneğiyiz. Kültürümüzü yaşatmaya çalışıyoruz diğer derneklerden bizim farkımız o. Hani bir kanarya sevenler derneği gibi bir kumar derneği değiliz. Biz burada tamamen toplumumuz için, gelecek nesiller için ne yapabiliriz, kültürümüzü dilimizi yaşatmak için nasıl bir katkı verebiliriz bunun derdindeyiz. O yüzden diğer derneklerden bizim oldukça farkımız var. (Katılımcı-13)

Şekil 5.17. Katılımcı-13’ün Belge Portresi

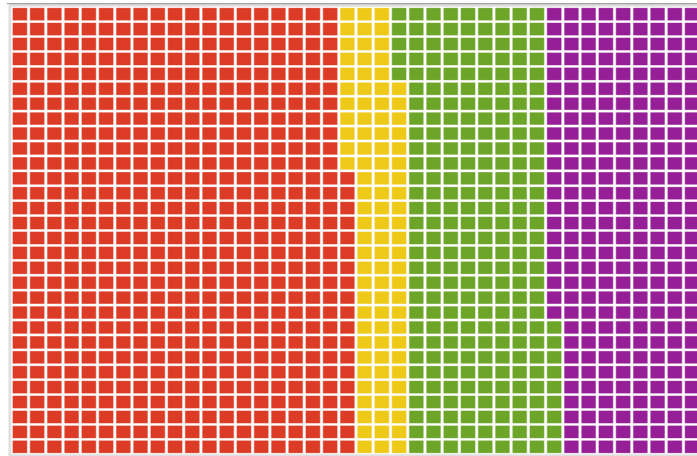
Katılımcı-14’ün belge portresini incelediğimiz zaman hemşehricilik temasının yoğun olduğunu görmekteyiz. Ancak dikkat çekici kısımdan birisi politika temasının diğer derneklere göre fazla olmasıdır. Bunun nedeni dernek yöneticisinin aynı zamanda Samsun siyasetinde uzun süredir yer almasından dolayı olduğunu söyleyebiliriz. Gözlem notlarına baktığımızda Samsun’u iyi incelediğini ve kente iyi tanıdığını söyleyebiliriz. Samsun dinamiklerini iyi bilen bir dernek yöneticisi olduğunu ifade edebiliriz. Bununla birlikte dernekçiliği iyi bildiği ve üyelerine çok fazla yardımda bulunduğunu da hem gözlemlerle hem de söylemleriyle bunu aşağıdaki örnekle de pekiştirerek ifade edebiliriz.

Hemşehriliğin özelliği şu ben bir konumdaysan bir yerdesem, benden zor durumda olan insanlara yardımlaşma adına hemşehriliği kullanırım. Yani hemşehrime yardım ederim, hastanede mesela randevu alamamış, doktor bulamamış birini, aradılar geçen gün dahiliyeden doktor arıyoruz, bulamadık. Üniversitede hemen dahiliye profesörünü buldum, hocam böyle böyle, çok yoğunum dedi, birini tavsiye etti, hocam dedim sizi istiyorum ben dedim, hemen 10 dakika sonra döndü, bayram sonrası şu gün senin adına gelsinler hocam dedi. Bu hemşehriliğin güzel bir avantajı ve yani. (Katılımcı-14)

Şekil 5.18. Katılımcı-14'ün Belge Portresi

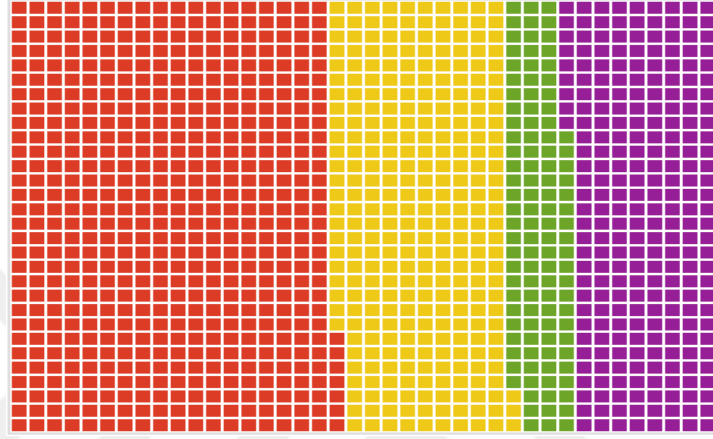
Katılımcı-15'in belge portresine baktığımızda hemşehricilik temasının baskın olduğunu görmekteyiz. Bu dernek yöneticisinin görüşme yapılan dernek yöneticileri arasında en uzun süredir dernek işleriyle alakalı olması görüşmeyi de bu minvalde olduğunu göstermektedir. Gözlem notlarına da baktığımız zaman çok tecrübeli bir dernekçi ve Samsun'un son 50 yılını çok iyi bilen bir dernek yöneticisi olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle dernek yöneticisi hemşehri derneklerinin değişim dönüşümü de çok iyi analiz ettiğini görmekteyiz. "Samsun'un bana göre daha önceden bir dönem Samsun tütün ile sigara fabrikalarıyla tanınıyordu. Maalesef o artık gündemde değil. Artı çok özel, çok güzel bir fuarı vardı. O da samsunun çevresindeki merkezi haline getiriyordu o fuar. Onlar maalesef hangi zihniyet geldiyse geldi, söndü." (Katılımcı-15)

Şekil 5.19. Katılımcı-15'in Belge Portresi

Katılımcı-16'nın belge portresini incelediğimiz zaman hemşehricilik ve politika temasının yoğunluğunu görmekteyiz. Bunun iki nedeni var, ilk olarak bu dernek yöneticisi uzun süredir dernek faaliyetleriyle ilgileniyor. İkinci olarak da, bir

dönem belediye meclis üyeliği yapmış olmalıdır. Gözlem notlarına da bakacak olursak bu dernek yöneticisi politikayla iç içe olduğunu görmekteyiz. Örneğin: “Derneğimizin içinde sağ görüşlü ve sol görüşlü insanlar da bulunmaktadır. Ancak bizim şöyle yerel seçimlere geleyim mesela, biz yerel seçimler öncesi dernekte buluşup tek aday üzerinde mutabık kaldığımız zamanlarda oluyor kendi menfaatimiz için. Dernek olarak bunu yapıyoruz. Genel seçimlerde bu olmuyor, ancak yerel seçimlerde bu çok fazla.” (Katılımcı-16)

Şekil 5.20. Katılımcı-16'nın Belge Portresi

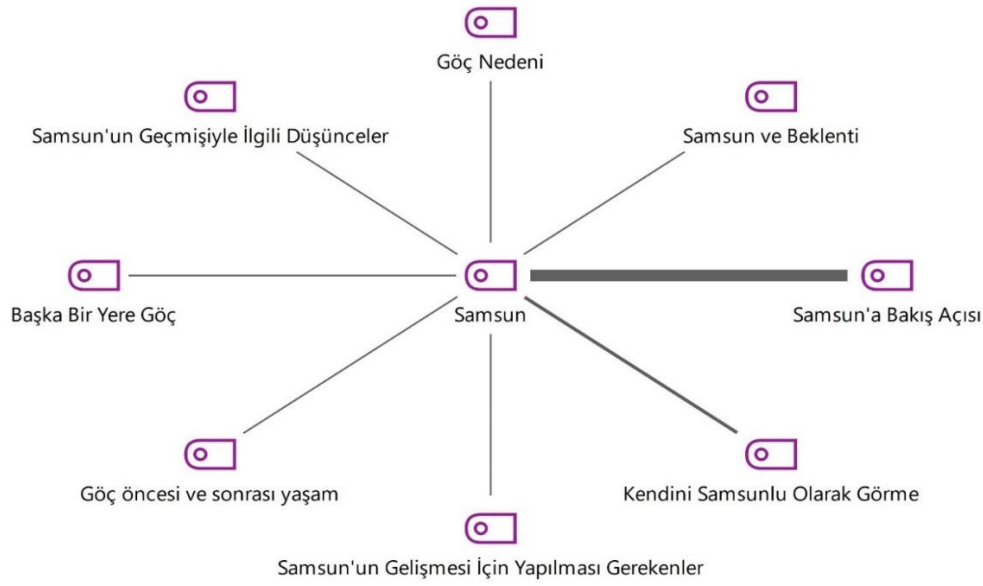
6. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak bir alan çalışması yapılmıştır. Araştırma bulguları, alan çalışmasındaki hemşehri dernekleri başkanları ve yöneticilerle yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Toplanan verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması kuramsal çerçeveye uygun olarak aktarılmıştır.

Araştırma, dört ana temadan oluşmaktadır. İlk tema olan 'Samsun' başlığında, dernek yöneticilerinin Samsun'a bakış açıları, bu kente neden göç ettikleri, göç öncesi ve sonrası yaşam, kente bakış açıları, kentin gelişimi için neler yapılması gerektiği ve kendilerini artık Samsunlu hissedip hissetmedikleri konularında görüşleri alınmıştır. İkinci tema olan 'Samsun kent kimliği' başlığında ise, hemşehri derneklerinin çoklu kent kimliğine yaptıkları katkılar, kent kimliği ve simgesel mekânlar üzerine düşünceleri ve kentin değişen yapısı gibi konular incelenmiştir. Üçüncü tema olan 'Politika ve hemşehri' başlığında, derneklerin yerel politikayla ilişkisi, mikro-milliyetçilik ile hemşehricilik arasındaki ilişki ve ayrıca diğer hemşehri dernekleriyle olan ilişkiler ele alınmıştır. Dördüncü tema olan 'Hemşehricilik' başlığında ise hemşehriliğin sosyolojik tanımı yapılmış ve hemşehri dernekleri yöneticilerinden elde edilen tanımlarla bu olgu açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, bu başlık altında dernekçiliğin işlevleri de tartışılmıştır. Sonuç olarak, bu derneklerin Samsun'un çoklu kent kimliğine katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

6.1. Samsun

Araştırma kapsamında hemşehri dernek yöneticilerine sorulan sorulara verilen yanıtlar incelenmiş ve oluşturulan kodlar ve kategorilere bağlı olarak Samsun teması oluşturulmuştur. Samsun temasının içerisinde toplam yedi kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler şunlardır:

Şekil 6.1. Samsun Teması ve Kategorileri

Şekil 6.1.'de görüleceği üzere Samsun temasının altında, göç ağırlıklı yanıtların ve Samsun'a ilişkin düşüncelerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Araştırmada, katılımcıların verdikleri yanıtlara göre oluşturulan kodlar, daha sonra kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler incelenerek araştırmanın temaları belirlenmiştir. Bu kategori başlıklarının altında da katılımcıların verdikleri ilişkili yanıtlardan oluşturulan uygun kodlar araştırmacının yorumlarıyla birlikte incelenmektedir.

Kod Sistemi	Katılımcı-1	Katılımcı-2	Katılımcı-3	Katılımcı-4	Katılımcı-5	Katılımcı-6	Katılımcı-7	Katılımcı-8
Samsun								
Samsun ve Beklenti								
Samsun'un Geçmişiyile İlgili Düşünceler								
Kendini Samsunlu Olarak Görme								
Samsun'a Bakış Açısı								
Göç Nedeni								
Başka Bir Yere Göç								
Samsun'un Gelişmesi İçin Yapılması Gereken								
Göç öncesi ve sonrası yaşam								

Şekil 6.2. 1-8 Katılımcıların Samsun Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Katılımcı-9	Katılımcı-10	Katılımcı-11	Katılımcı-12	Katılımcı-13	Katılımcı-14	Katılımcı-15	Katılımcı-16
Samsun								
Samsun ve Beklenti								
Samsun'un Geçmişiyile İlgili Düşünceler								
Kendini Samsunlu Olarak Görme								
Samsun'a Bakış Açısı								
Göç Nedeni								
Başka Bir Yere Göç								
Samsun'un Gelişmesi İçin Yapılması Gereken								
Göç öncesi ve sonrası yaşam								

Şekil 6.3. 9-16 Katılımcıların Samsun Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı

Şekil 6.2. ve Şekil 6.3.'te kod matris tarayıcısıyla, görüşmelerdeki Samsun teması altında toplanan kodlarının dağılımıyla ilgili bir görsel sunulmaktadır.

Örneğin, Katılımcı-5 ve Katılımcı-2'nin Samsun'a bakış açısıyla ilgili görüşleri başka görüşlerine göre daha ağırlıklı olmuştur. Katılımcı-12 için Samsun'un geçmişiyle ilgili görüşler daha çok yoğunluk gösterirken, Katılımcı-14 için Samsun'a bakış açısında aynı durum kendini göstermiştir.

Samsun teması altındaki "Göç nedeni", "Göç öncesi ve sonrası yaşam" ve "Başka bir yere göç" gibi kategoriler, hemşehri derneklerinin kentle kurduğu ilişkileri ve katılımcıların farklı coğrafyalardan Samsun'a göç süreçlerini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin çoklu kent kimliğine etkisi, katılımcıların birden fazla kimlik taşıma ve bu kimlikler arasında geçiş yapabilme süreçlerini teşvik etmektedir. Dernekler, göçmenlerin hem geldikleri yerle hem de buldukları yerle olan ilişkilerini pekiştirerek, çoklu kimliklerin bir arada var olmasını teşvik eder. Katılımcıların "Samsun'a bakış açısı" ve "Başka bir yere göç" gibi kategorilerde dile getirdikleri düşünceler, kentle özdeşleşme süreçlerini gösterirken, derneklerin rolü, bu özdeşleşmeyi güçlendirme ya da karmaşıklaştırma noktasında önemli bir yer tutmaktadır.

Sonuç olarak, bu kategorilerden elde edilen veriler, hemşehri derneklerinin çoklu kent kimliğinin şekillenmesine ve Samsunluluk bilincinin oluşmasına etkilerini anlamada önemli bir temel oluşturmakta, aynı zamanda Samsun'un kentsel politikalarıyla ilişkili çeşitli dinamiklere ışık tutmaktadır.

6.1.1. Göç nedeni

Bu çalışma, görüşmecilerin Samsun'a göç etme nedenlerini kategorize ederek ele almaktadır. Göçmenlerin geldikleri bölgelerden neden ayrılmak zorunda kaldıkları ya da Samsun'u bilinçli bir tercihle mi seçtikleri gibi sorular üzerinde durulmuştur. Göç, çok boyutlu bir olgudur ve literatür taraması bölümünde de belirtildiği üzere, Samsun tarih boyunca farklı göç türlerine sahne olmuştur. Kentte zorunlu, gönüllü, iç ve dış göç gibi pek çok göç türüne ait kitlesel ve bireysel örnekler görülmektedir.

Katılımcı-2'nin anlatımı, Samsun'un nüfus mübadelesi sürecinde göç alan bir kent olduğunu göstermektedir. Literatürde de belirtildiği gibi, Osmanlı sonrası Balkanlardan Türkiye'ye göç hareketliliği yaşanmış, özellikle 30 Ocak 1923'teki mübadele antlaşması sonrası Samsun önemli bir iskele ve sevk merkezi olmuştur. Kayıtlara göre, 31 Aralık 1923-Temmuz 1924 arasında kente 44.255 mübadil

indirilmiştir (Duman, 2010: 21). Katılımcı-2'nin anlatımı, bu tarihsel süreci bireysel deneyimler üzerinden desteklemektedir: "Bizim ailemiz Lozan Antlaşması'ndaki nüfus mübadelesi maddesi gereğince göç etmiş. Dedem ve dedemin babası anne tarafından, baba tarafından ise babamın annesi ve dedesi bu süreçle Samsun'a gelmişler." (Katılımcı-2). Katılımcı-2 kendisi bir göçmen olmamakla birlikte, ailesinin Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi sonucu Samsun'a yerleştiğini belirtmektedir. Bu bağlamda dikkat çekici bir unsur, katılımcının ailesinden gelen kültürü koruma çabası ve göçmen kimliğini sürdürme isteğidir.

Katılımcı-5, göç nedenini ailesinin ve akrabalarının Samsun'da yaşamasıyla ilişkilendirmekte ve ekonomik ile sosyo-kültürel olanakların daha iyi olduğuna inanarak ailesinin etkisiyle Samsun'a yerleştiğini belirtmektedir. Bu durum, Türkiye'deki iç göç dinamikleriyle örtüşmektedir. Literatürde bahsedildiği üzere, iç göç aynı ülke içerisinde bir bölgeden ya da kentten diğerine yapılan hareketlilik olarak tanımlanmakta olup (Bartram vd., 2019: 191), özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlardan kentlere yönelim biçiminde gerçekleşmektedir. Türkiye'de de iç göç ağırlıklı olarak kırdan kente doğru ilerlemekte ve farklı göç türleri çerçevesinde incelenmektedir. Literatürde iç göç türleri arasında köyden kentlere basamaklı göç ve küçük kentlerden büyük kentlere sıçramalı göç gibi biçimlerin öne çıktığı vurgulanmaktadır. Bu göç biçimleri, bireylerin ve ailelerin ekonomik ve sosyal olanakları daha geniş kentlere yöneliminde belirleyici olmaktadır (Gürkan, 2006: 46). Katılımcı-5'in göç deneyimi, ailesinin kente yönelik hareketliliğiyle paralellik göstermekte ve iç göçün ailevi bağlar ile sosyo-ekonomik beklentiler çerçevesinde şekillendiğini ortaya koymaktadır:

Bizim Samsun'a göç etme nedenimiz çok eskiden beri burada yaşayan akrabalarımız var. Dedem, yaklaşık 40 yıldır burada... Evimiz vardı. Ondan sonra dedem, dedemden sonra babam buraya göç etmişler, buranın sağladığı imkânlardan dolayı. Samsun bilindik bir yer (...). Yani kendi çevremizin etkisiyle buraya göç etmişler. (Katılımcı-5)

Katılımcı-13 ve Katılımcı-6'nın deneyimleri, zorunlu göç olgusunu gözler önüne sermektedir. Literatürde belirtildiği üzere, zorunlu göç diğer göç türlerinden bazı temel yönleriyle ayrılmaktadır. Zorunlu göçün başlıca nitelikleri arasında köyle bağın bütünüyle kopması ve bu nedenle göç eden bireylerin kente uyum sürecinde kırsal toplulukların sağladığı destekten yoksun kalması, aile üyelerinin genç, yaşlı, kadın ve erkek ayrımı olmaksızın topluca göç etmesi, bu göçlerin kitlesel nitelikte olması ve kararın psikolojik ve ekonomik açıdan hazırlıksız bir şekilde, çok kısa

sürede alınması yer almaktadır. Ayrıca, göç eden bireylerin kırsal yaşam deneyimine sahip olması nedeniyle kentlerde kullanabilecekleri bilgi ve beceriden yoksun olmaları da zorunlu göçü karakterize eden unsurlardan biridir (Koyuncu, 2015: 43). Katılımcı-13 ve Katılımcı-6'nın anlatımları, zorunlu göçün bu özellikleriyle örtüşmekte ve bireylerin kentte karşılaştıkları uyum sorunlarını anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Katılımcı-13, Çerkez-Rus Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarına zorunlu göç ettiklerini vurgularken, bu sürecin toplumsal hafızada kalıcı izler bıraktığını dile getirmektedir. Katılımcı-6 ise 1923 Nüfus Mübadelesi sürecinde ailesinin Kavala'dan Samsun'a göç ettiğini ve göç sürecinin psikolojik etkilerinin kuşaktan kuşağa aktarıldığını belirtmektedir.

Göç etme nedeni Çerkez-Rus savaşı sonucunda en son 1864'de İmam Şamil'in de yenilgiyi kabul edip teslim olmasından sonra Ruslar Kafkasya'daki (...) nüfusu azaltmak için zorunlu göçe tabi tuttular. İşte Sibirya ya da Osmanlı toprakları gibi seçenekler sundular. Tabii (...) Sibirya'ya gitmektense Osmanlı topraklarına gitmeyi tercih ettiler. O günün şartlarından öncede gelenler var, çok önceden mesela Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa da bir (...)'dir, o 1864'te değil, çok önce gelmiştir. Ama en büyük göç 1864'te gerçekleşti, Mayıs ayında. 21 Mayıs'ta o karar alındı zaten, bizim içinde sürgünü anma etkinliği, sembol bir tarihtir 21 Mayıs. 21 Mayıs'ta Samsun'da tütün iskelesinin orada bir anma yaptık, 25 Mayıs'ta da Düzce'de Türkiye genelindeki derneklerin katılımıyla daha büyük bir etkinlik yaptık. (Katılımcı-13)

Katılımcı-12'nin göç nedeni ise daha iyi yaşam koşullarıdır. Samsun'daki eğitim ve ekonomik imkânlar, ailesini buraya göç etmeye teşvik etmiştir.

Göç etme nedenimiz o zamanki şartlarda işte okul şartları, mesela benim köyüm Çakallı, Çakallıda sadece ilkokul vardı, ortaokul vardı. Gerçi ben onlardan şanslı birisiyim bir devlet dairesinde çalışan bir anne babanın evlatları olduğum için ben ilkokulu da ortaokulu da liseyi de Samsun İlkadım ilçesi İlyasköy Mahallesinde yaklaşık 18 yaşına kadar yaşayan birisiyim. (Katılımcı-12)

Genel olarak, bulgular göç sürecinin sadece bireysel tercihlerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda tarihsel, politik ve sosyo-ekonomik etkenlerle şekillendiğini göstermektedir. Zorunlu göç, bireylerin yaşadıkları yerlerden kopmalarına neden olurken, bu sürecin toplumsal hafızada kalıcı izler bıraktığı görülmektedir. Gönüllü göçlerde ise ekonomik ve sosyal koşulların daha iyi olması, bireyleri yeni bir kente yerleşmeye teşvik eden temel faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Samsun, tarih boyunca farklı göç hareketlerine ev sahipliği yapmış bir kent olarak, hem zorunlu hem de gönüllü göç deneyimlerinin izlerini taşımaya devam etmektedir. Ayrıca, göçmenlerin kente adaptasyon sürecinde aile, kültür ve toplumsal hafıza faktörlerinin belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Hemşehri dernekleri bu hafızanın korunmasında önemli bir aracı görevi görmektedir.

6.1.2. Göç Öncesi ve Sonrası Yaşam

Göç yalnızca fiziksel bir yer değişikliği değil, aynı zamanda bireylerin yaşam tarzlarında, düşünce yapılarında ve sosyal çevrelerinde köklü değişimlere yol açan bir süreçtir. Göç eden bireyler, yeni bir yere uyum sağlamaya çalışırken geçmişlerine dair aidiyetlerini de sürdürme çabası içine girebilirler. Bu bağlamda, göç sürecinde yaşanan değişimlerin kişisel, kültürel ve sosyo-ekonomik boyutlarıyla ele alınması gerekmektedir. Bu bölümde, Samsun'a göç eden bireylerin göç öncesi ve sonrası yaşamları arasındaki farkları nasıl deneyimledikleri, alanda yapılan görüşmeler doğrultusunda değerlendirilecektir.

Bazı katılımcıların, Samsun'a geldikten sonra yaşamlarında büyük bir değişiklik olmadığını ifade etmeleri, göçmenlerin asimilasyon ve uyum süreçlerindeki bireysel farklılıklarla açıklanabilir. Berry (1997), göçmenlerin yeni bir kültürel çevreye uyum sağlamada farklı stratejiler geliştirdiğini ifade etmiştir. Bu stratejiler, asimilasyon, entegre olma, ayrı kalma ve marjinalleşme olarak dört ana başlık altında incelenebilir. Asimilasyon, bireylerin yeni kültürü benimsemeleri ve eski kültürlerinden uzaklaşmalarını ifade ederken, entegre olma, göçmenlerin her iki kültürle de etkileşime girerek uyum sağlamaları anlamına gelir. Ancak, bazı bireyler yeni çevreye adapte olsalar bile, kendi kimliklerini ve sosyal bağlantılarını koruyarak eski yaşam biçimlerini sürdürmeyi tercih edebilirler. Katılımcıların yaşamlarında büyük bir değişiklik hissetmemeleri, ayrı kalma stratejisini benimsemeleriyle açıklanabilir. Bu durumda göçmenler, yerel topluma entegre olmak yerine, kendi kültürel kimliklerini ve sosyal ağlarını koruyarak daha az değişim yaşarlar. Berry'nin bu çerçevedeki yaklaşımı, göçmenlerin uyum süreçlerinin heterojenliğini ve bireysel tercihlerin, göç sonrası deneyimlerde nasıl farklı sonuçlar doğurabileceğini gösterir. Örneğin, Katılımcı-14 bu durumu şöyle özetlemiştir: “Bir Anadolu gencinin, bir Anadolu insanının yaşayış tarzı neyse, aynı tarzı burada da yaşayabiliyorum. Şey, yok yani, o konuda bir sıkıntı yok, devam ettiriyorum. Hayatımda “Samsun'a geldim de şu değişti, bu değişti” yok.”

Göç, bireylerin yalnızca mekânsal hareketliliğini değil, aynı zamanda sosyal sermayelerinin dönüşümünü de beraberinde getirir. Katılımcı-10'un Samsun'a göç ettikten sonra kendi ayakları üzerinde durma süreci ve özgüven kazanımı, literatürde aktarılan Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Yeni bir kentte birey, mevcut sosyal ağlarından koparak farklı ilişkiler geliştirmek ve

yeni kaynaklara erişmek durumunda kalır. Bu süreçte edinilen sosyal sermaye, ekonomik ve kültürel sermayeyle bütünleşerek bireyin toplumsal konumunu yeniden şekillendirir. Dolayısıyla, göç yalnızca mekânsal bir değişim değil, aynı zamanda bireyin toplumsal statüsünü yeniden inşa etmesine olanak tanıyan dinamik bir süreçtir:

Orada büyüklerin etkisi altında kalıyorsun, kendini ifade edemiyorsun, açılmıyorsun, ama ben Samsun'a geldikten sonra, önce, sudan çıkmış balık gibiydim. Şimdi Elhamdulillah, ya ben bu şehirde nasıl ayaklarım üzerinde dururum diye düşünüyorken, şimdi o şehir beni el üstünde tutuyor. Allaha şükürler olsun. O da tek benim şeyim vardı, buraya gelirken, ben "namert sofrasında bal yiyeceğime, cömert sofrasında bu şehirde yal yiyeceğim" dedim, "onun bunun verdiği çulu giymektense, giydiğim çula razı olacağım" dedim. Gittim ne namertle bal yedim ne de onun bunun verdiği çulu giydim. Azla yetindim, tek maaştım. Ya ben bu şehri seviyorum, çünkü babamla bağları var. Babamı çok severdim. Bu şehrin bende yeri var, bu şehir için çok şeyler yapmak istiyorum ama ya şey etmiyorlar, birileri önüne geçiyor. (Katılımcı-10)

Görüşmelerde, zorunlu göç ile gelen bireylerin beklentilerinin daha düşük olduğu, gönüllü göç edenlerin ise daha iyi yaşam standartlarına ulaşmayı hedefledikleri görülmüştür. Hemşehri dernekleri yöneticilerine Samsun'a göç sonrası beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı sorulduğunda, büyük ölçüde beklentilerinin karşılandığını ifade etmişlerdir. Ancak Katılımcı-2'nin anlatımı, bazı bireylerin zorunlu göç sürecinde yaşadıkları zorluklara işaret etmektedir:

Karşılaman var, karşılamayan var. Çarşamba'da birisiyle istişare etmiştik, arkadaşın dedesiyle, Dramalıydı o. Mesela o topraklarını alamamış burada. Devlet vermiş ama o zaman Çarşamba'da bir ağa, topraklarını çevirmiş ve el koymuş adamın. Sonrasından da sefaletle hayatını idame ettirmeye çalışmış. Şöyle bir şey var, Çarşamba'ya çok az kişi iskân edilmiş, Batı tarafına doğru ve iç bölgelere doğru daha yoğun olduğu için onlarda çok fazla problem olmamıştır. (Katılımcı-2)

Katılımcı-8'in Samsun'da kariyer gelişimi açısından birçok fırsat yakaladığını ifade etmesi, Bourdieu'nün sosyal sermaye teorisiyle uyumlu bir şekilde açıklanabilir. Bourdieu'ye göre, bireylerin sahip oldukları sosyal sermaye, yani sosyal ağlar ve bu ağlar aracılığıyla edinilen ilişkiler, onların ekonomik başarılarını ve kariyer fırsatlarını doğrudan etkiler (Bourdieu, 1986). Göç süreci, bireylerin yeni sosyal bağlar kurarak bu sermayeyi genişletmelerine olanak tanır. Katılımcı-8, Samsun'a göç ettikten sonra kariyer gelişimi açısından çeşitli fırsatlar yakalamışsa, bu büyük olasılıkla, yeni çevresinde oluşturduğu sosyal ağların ve bu ağlar aracılığıyla erişebildiği kaynakların bir sonucudur. Yeni şehirdeki sosyal sermaye, bireyin profesyonel alandaki fırsatlara erişimini kolaylaştırabilir, iş dünyasında kabul görmesini sağlayabilir ve dolayısıyla kariyerinde önemli bir ilerleme kaydetmesine

olanak tanıyabilir. Bourdieu'nün teorisi, bu tür fırsatların yalnızca bireysel çaba ile değil, aynı zamanda bireyin entegre olduğu sosyal ağların ve toplumdaki konumunun etkisiyle şekillendiğini vurgular:

Onu şöyle cevaplandırmak daha doğru olur, başka bir yerde olmuş olsaydım veya kendi memleketimde olmuş olsaydım., bu yaşantımın çoğu belki de olmayacaktı. Belki de daha mı güzel olacaktı? Onu bilemiyoruz tabii ama saptamak zor bir şey. Ama olabildiğince Samsun'daki, şeylerimi karşıladı. Hani ben öğretmenlik yaparken, kariyer anlamında burada yöneticilikler de yaptım, yöneticilik yaptım, eğitim kurumlarında yöneticilik yaptım. Ayrıyeten bu sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yaptım. Halen daha (...)’lular dernek başkanlığını yönetiyorum. Burada birçok hayalimdeki şeyi gerçekleştirdim. Hem kendi kariyerim açısından hem de buradaki hayattaki ihtiyaç açısından çoğu şeyi burada karşıladım. Tüm beklentilerim olmasa da bir memurun karşılayabileceği çoğu şeyi iyisiyle karşıladığımı söyleyebilirim. Şikâyet edemem bu konuda. (Katılımcı-8)

Bu bağlamda, göç sürecinin yalnızca mekânsal bir yer değişikliği olmadığı, aynı zamanda bireyin yaşam koşulları, sosyal çevresi ve kimliği açısından önemli dönüşümler içerdiği ortaya çıkmaktadır. Göç eden bireyler, yeni ortamlarına uyum sağlarken bir yandan eski kültürel bağlarını koruma çabası içindedirler. Zorunlu göç edenler geçmişleriyle bağlarını sürdürmeye daha fazla odaklanırken, gönüllü göç edenler yeni fırsatları değerlendirme eğilimindedirler. Genel olarak, göç sürecinin bireyler üzerindeki etkileri, onların sosyo-ekonomik durumları, kişisel beklentileri ve kültürel kimlikleriyle doğrudan ilişkili olup, göç edilen yerin sunduğu fırsatlarla şekillenmektedir. Bu süreç, bireylerde özgüven artışı sağlayarak yeni fırsatlar yaratmakta ve onların toplumsal yaşama entegrasyonlarını kolaylaştırmaktadır.

6.1.3. Başka bir yere göç

Samsun'a göç eden katılımcılara yöneltilen “Samsun'dan başka bir yere yeniden göç etmek ister misiniz ya da geldiğiniz yere dönmek ister misiniz?” sorusuna verilen yanıtlar büyük ölçüde “Samsun'da kalacağım” şeklinde olmuştur. Bununla birlikte, bazı katılımcılar iş gereği farklı şehirlerde yaşama veya belirli dönemlerde memleketlerine gidip gelme eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcı-9, katılımcı-6 ve katılımcı-2 gibi bireyler, Samsun'da kalmaya devam edeceklerini açıkça ifade etmişlerdir. Ayrıca, bu katılımcılar Samsun'dan ayrılma konusunda birçok fırsatları olmasına rağmen, kente duydukları bağlılık nedeniyle burada yaşamayı sürdürdüklerini vurgulamışlardır.

Katılımcı-14, ailesiyle gerçekleştirdiği istişareler sonucunda Samsun'da kalmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Bu durum, ailevi bağlar ve toplumsal

sorumluluk teorileriyle ilişkilendirilebilir. Göç literatüründe, bireylerin göç kararlarının yalnızca ekonomik ya da kültürel faktörlerle değil, aynı zamanda ailevi sorumluluklar ve aile içi ilişkilerle de şekillendiği vurgulanmaktadır (Massey vd., 1993). Aile, bireylerin toplumsal aidiyet duygusunu pekiştiren ve yerleşim kararlarında belirleyici olan önemli bir faktördür. Katılımcı-14'ün annesinin sözleri, onun hem duygusal bağlarını hem de toplumsal yükümlülüklerini yansıtarak göç kararında etkili olmuştur. Bu durum, aile içi etkileşimlerin göç süreçlerini nasıl şekillendirdiğini ve bireylerin sosyal ağlarını nasıl yapılandırdığını göstermektedir.

Bursa mezunuyum ben, üniversiteyi Bursa'da okudum. Yani Bursa'yı düşünürdüm, düşündüm zaman zaman. Bunun yanında iklimsel olarak Didim'i düşündüm. Yani güzel doğası olması sebebiyle, fakat yazın yaşanacak yerler olmadığı için... Bursa'ya bir ara gitmeyi planladım, ama annem babam burada, sağ olduğu zaman, "Bizi bırakacaksın da gideceksin." sözleri beni bağladı. Ben de gidemedim. (Katılımcı-14)

Samsun'dan ayrılmak istemeyen katılımcıların yanı sıra, farklı nedenlerle göç etmek isteyen bireyler de bulunmaktadır. Bu katılımcılar, ya ekonomik olarak daha fazla fırsata sahip olacaklarını düşündükleri için ya da zorunlu atamalar nedeniyle başka bir şehre taşınma ihtimalini göz önünde bulundurduklarını belirtmişlerdir. Örneğin, Katılımcı-11 Samsun'dan atanarak İstanbul'a gitmek istemiştir. Ancak, babasının vefatı ve deprem gibi dışsal faktörler nedeniyle bu planını gerçekleştirememiş ve sonrasında Samsun'dan ayrılamamıştır.

Bu bulgular, Samsun'a göç eden bireylerin büyük çoğunluğunun kentte kalmayı tercih ettiğini, ancak bazı katılımcıların çeşitli sebeplerle başka bir yere göç etmeyi düşündüklerini göstermektedir. Katılımcıların Samsun'dan ayrılma fırsatları bulunmasına rağmen, ailevi bağlar, kişisel tercihler ve sosyal ilişkiler gibi faktörler, bu kararlarını doğrudan etkilemiştir. Örneğin, Katılımcı-14, Bursa ve Didim gibi şehirleri değerlendirmiş ancak ailesinin etkisiyle Samsun'da kalmaya devam etmiştir. Öte yandan, ekonomik olanaklar ve zorunlu atamalar, bazı bireylerin Samsun'dan ayrılmayı düşünmesine yol açmıştır. Katılımcı-11'in İstanbul'a atanma isteğinin, ailesel sorumluluklar ve çevresel faktörler nedeniyle gerçekleşmemesi, göç kararlarının bireysel ve ailevi dinamikler tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır.

6.1.4. Samsun'a Bakış Açısı

Çalışmada hemşehri dernekleri yöneticilerine Samsun'a yönelik algıları ve kente dair genel görüşleri sorulmuştur. Samsun'un kimliği, sembelleri ve tarihi gibi

konular çalışmanın diğer bölümlerinde ele alındığından, bu başlık altında yalnızca katılımcıların kente dair genel yaklaşımları değerlendirilmiştir. Görüşmelerde, Samsun'un doğal güzelliklerinden ekonomik olanaklarına, kültürel etkinliklerinden göç dinamiklerine kadar birçok faktörün öne çıktığı görülmektedir.

Katılımcıların Samsun'u, geniş sosyal alanları ve hareketli kent yaşamıyla öne çıkan bir şehir olarak tanımlamaları, sosyal altyapı kavramı ile uyumludur. Layton ve Latham (2022) kamusal alanları, bireylerin yabancılarla karşılaştığı, toplumsal bağlar kurduğu ve hak iddia ettiği yerler olarak tanımlar. Samsun'daki geniş sahil alanları ve sosyal olanaklar, bu kamusal alanların sunduğu fırsatları yansıtmaktadır. Sahil hattının uzunluğu ve kullanılabilirliği, bireylerin birbirleriyle düzenli ve anlamlı etkileşimlerde bulunmasını sağlayarak, sosyal sermaye oluşturma potansiyeli taşır. Bourdieu'nün sosyal sermaye tanımı, bu tür kamusal alanlarda bireylerin sosyal ağlar aracılığıyla güven ve dayanışma inşa etmelerini mümkün kılar. Ayrıca, sosyal altyapı kavramı (Klinenberg, 2018) doğrultusunda, Samsun'un sosyal alanları, bireylerin farklı geçmişlerden gelerek güven oluşturduğu ve toplumsal ilişkilerini güçlendirdiği bir "sosyal altyapı" işlevi görmektedir. Bu bağlamda, Samsun'daki sosyal alanlar, toplumsal etkileşimi destekleyen, bireylerin sosyal sermayelerini güçlendiren ve kent aidiyetini artıran önemli mekânlar olarak değerlendirilebilir.

Bir kere en güzel şey sahil... Boydan boya istediğiniz gibi yürüyebiliyorsunuz, bu Türkiye'nin hiçbir yerinde yok. Bu kadar geniş bir yürüme alanına sahil olup da. Bisikletini sür, kulaklığını tak, dümdüz otur. Sosyal alan da çok fazla... Merkezden bahsetmiyorum, özellikle Atakum, Denizevleri'nden itibaren sosyal alan daha da artıyor. Gençler için olanak daha fazla... Onun dışında, kültürel faaliyetler de çok fazla... Mesela bu sene kültür yolu festivali geldi, onun dışında her sene festivaller oluyor, opera balede etkinlikler oluyor, tiyatrolarda oluyor. Bir de ulaşım anlamında da çok rahat ve kolay bu etkinliklere ulaşım noktasında güzel bir şey. İzmir'e gittiğimde bir ilçeden diğerine geçerken çok uzun bir yol kat etmiştik, burada çok kısa sürüyor, bu çok güzel. (Katılımcı-13)

Katılımcıların göç süreçleriyle ilgili deneyimleri, Samsun'un özellikle kademeli göç açısından önemli bir geçiş noktası olduğunu ortaya koymaktadır. Bir katılımcı, Samsun'un bu işlevini vurgulayarak, şehrin göçmenler için bir geçiş noktası olarak rol oynadığını ifade etmiştir. Bu durum, Massey vd. (1993) göçün aşamalı ve çok düzeyli bir süreç olduğuna dair teorisiyle uyumludur. Katılımcının Samsun'u kademeli göç açısından bir geçiş noktası olarak değerlendirmesi, göçmenlerin büyük kentlere yerleşmeden önce daha küçük yerleşim yerlerinde sosyal ve ekonomik fırsatlar keşfederek kademeli bir geçiş yaptığını göstermektedir. Portes ve Rumbaut (2001) ise kademeli göçün, bireylerin daha büyük kentlerdeki

yerleşimlere geçmeden önce, ara adımlar atacakları geçiş şehirlerinde sosyal uyum sürecini pekiştirdiklerini vurgular. Samsun, bu bağlamda, göçmenlerin toplumsal ve ekonomik uyum süreçlerini destekleyen bir aşamalı geçiş kenti olarak önemli bir rol oynamaktadır.

Küçük İstanbul... Samsun için bu hem olumlu hem olumsuz. Adam Trabzon'dan, Rize'den buraya gelmiş, amacı... Biz son 40-50 yıla bakarak konuşalım; daha önce gelen göçlerin, dediğimiz gibi, sebepleri daha farklı. Ama 40-50 yılın, 80'den sonraya baktığımız zaman Samsun'a gelen insanlar para kazanmak, burada daha iyi şartlarda yaşamak için gelmiş. Eğer işini gücünü tutturular olmuşsa bunlar, buraya yerleşmiş, ticaretle uğraşmış, devlet memuru olmuş, o olmuş, bu olmuş. Fakat bir kısmı buraya gelmiş, sermayesi olmadığı için, mesleğini burada daha iyi icra edemediği için, buradan Bursa'ya, Ankara'ya, İstanbul'a, Kocaeli'ne değişik illere gitmiş. Samsun bu anlamda bir durak yeri, İstanbul gibi son nokta değil. Kademeli göçün bir durağı... (Katılımcı-7)

Bu tespit, kentlerin göçmenler için kalıcı yerleşim merkezi olma ve geçici konaklama noktası olma rollerini aynı anda üstlenebileceğini göstermektedir. Göç teorileri bağlamında, Samsun'un bu özelliği, hem kentin demografik yapısını hem de sosyal uyum dinamiklerini şekillendirmektedir. Katılımcı-7, Samsun'un hem geçici konaklama hem de kalıcı yerleşim merkezi olma rollerini üstlendiğini ve bunun kademeli göç süreçlerine dair önemli bir geçiş noktası sunduğunu vurgulamaktadır. Bir katılımcı, Samsun'daki heterojen yapının toplumsal kaynaşma üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade etmiştir::

En büyük dediğimiz gibi, göçte bir nokta, bir durak, en büyük özelliği... Sosyolojik olarak bakmaya çalışıyorum olaya ve birçok ile bakarak şunu söyleyebilirim ki burada çok fazla toplumsal kaynaşma yok. Hani bir sokakta eğer 50 hane yaşıyorsa, 50 hane ortalama 10 şehirden göç eden insanların olduğu bir yer. Ve 10 aynı şehrin insanları birbirleriyle daha yakın, farklı şehirden olanlar birbirlerinden çok uzak. Kültür çatışması çok fazla var. (Katılımcı-7)

Bu görüş, Portes ve Rumbaut (2001) tarafından kademeli göç ve sosyal uyum süreçlerinde geçiş noktalarının önemli rolü vurgulanan literatürle ilişkilidir. Portes ve Rumbaut, göçmenlerin yeni bir yerleşim yerinde sosyal uyum sağlama süreçlerini ve bu süreçlerin aşamalı bir şekilde gerçekleştiğini tartışırlar. Göçmenlerin, büyük şehirlere yerleşmeden önce daha küçük şehirlere ya da geçiş noktalarına yönelmelerinin, hem ekonomik hem de sosyal entegrasyon açısından önemli bir aşama olduğunu belirtirler. Bu geçiş noktaları, göçmenlerin toplumsal yapıyı anlamaları, yeni çevrelerine adapte olmaları ve sosyal ağlarını kurmaları açısından kritik bir rol oynar. Samsun, bu bağlamda, hem bir geçiş noktası hem de kalıcı yerleşim alanı olarak göçmenlerin toplumsal uyum süreçlerinde zorluklarla karşılaştıkları bir kent olarak değerlendirilebilir.

Bazı katılımcılar, Samsun'un yaşanabilir bir kent olarak güçlü yönlerine vurgu yaparken, özellikle farklı kentlerde yaşamış bireyler, şehrin sunduğu yaşam kalitesini yüksek olarak değerlendirmiştir. Bu görüş, kentsel yaşamın çeşitli boyutlarını inceleyen literatürle de örtüşmektedir. Özellikle Sachs (2000), bir kentin yaşanabilirliğini tanımlarken sosyal altyapı, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik ve ulaşım gibi faktörlerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen belirleyici unsurlar olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıların Samsun'un sunduğu yaşam kalitesine dair olumlu değerlendirmeleri, şehrin sunduğu sosyal olanaklar, altyapı ve yaşam koşullarının bu teorilerle uyumlu olduğunu göstermektedir:

Samsun Türkiye'nin yaşanabilir illerinin başında geldiğini söylüyorum. Kendim mesela 32 değişik şehirde iş yaptım. Türkiye'nin 32 değişik şehrinde, Güneydoğu'su, Doğusu, Akdeniz'i, Ege'si, Trakya'sı, Karadeniz'i, İç Anadolu'su, hepsinde buldum. Bulduğum illerin içerisinde gezdikten sonra yaşamaya karar verdiğim il Samsun olduğu için ve bundan da pişmanlık duymadığım için gittiğim her yerde Samsun'u şey yapıyorum, hatta sosyal medya aracılığıyla da sanki bir Samsun dernek başkanymış gibi sürekli Samsun videoları, Samsun şeyleri paylaşıyorum. Telefon numaralarım da mutlaka Samsun vardır içerisinde. Arabamın plakası Samsundur. (Katılımcı-1)

Kentlerin yaşanabilirlik düzeyi, altyapı, sosyal hizmetler ve ekonomik olanaklar gibi birçok faktörün birleşimiyle şekillenmektedir. Bu bağlamda Samsun, göçmenler için tercih edilen bir kent olarak olumlu bir imaja sahiptir.

Katılımcılar, Samsun'un sahip olduğu potansiyeli tam anlamıyla kullanamadığını ve kentin ekonomik ve turistik anlamda daha gelişmiş bir noktada olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu görüş, sürdürülebilir kalkınma literatüründeki temel tartışmalarla ilişkilendirilebilir. Sachs (2000), sürdürülebilir kalkınmanın sadece çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle, doğal ve kültürel kaynakların etkin bir şekilde kullanılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Samsun'un sahip olduğu ekonomik ve turistik potansiyelin tam anlamıyla kullanılmaması, şehrin bu kaynakları sürdürülebilir kalkınma perspektifinden değerlendirme eksiklikleriyle ilişkilendirilebilir. Sachs'in sürdürülebilir kalkınma anlayışı, Samsun'un mevcut ekonomik ve turistik gelişimini artırmak için gerekli stratejik planlamayı vurgulayan bir çerçeve sunmaktadır.

İlk olarak Samsun'un Karadeniz'in en büyük ili olduğunu düşünüyorum. Samsun bütün sosyal imkânlarla olabildiğince cevap veriyor. Eğitim, sağlık, ulaşım yönünden, bu yönlerden birçok imkânı olan bir il.. Bu yönlerden tercih ediyorum. Yani Samsun'un turizm yönünden daha çok gelişmesini isterdim. Bu potansiyelinin de değerlendirilemediğini düşünüyorum, açıkçası. Bu konularda da projelerinin de zayıf olduğunu düşünüyorum. (Katılımcı-8)

Katılımcılar, Samsun'un coğrafi avantajlarından yararlanarak bölgesel kalkınma sürecinde daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu görüş, Porter (1990) tarafından da desteklenen bir anlayışa dayanmaktadır. Porter, rekabet avantajının sadece şirketler düzeyinde değil, aynı zamanda coğrafi ve bölgesel düzeyde de şekillendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, Samsun'un coğrafi konumu, yerel iş birlikleri ve bölgesel ağlar aracılığıyla ekonomik gelişim ve kalkınma sürecini hızlandırabilir. Ayrıca, bölgesel kalkınma stratejilerinin, bölgedeki güçlü sektörlerin tanımlanarak bu sektörlerin ulusal ve küresel pazarlara entegrasyonunun sağlanmasına yönelik politikalarla desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Samsun kesinlikle stratejik bir şehir... Karadeniz'in en büyük ve önemli kenti. Bu şehir, Giresun'dan, Ordu'dan, Amasya'dan, Sivas'tan hatta Kastamonu'dan Sinop'a kadar olan şehirlerin bir başkenti gibi. Samsun, bu bölgenin kalkınmasında daha etkin bir rol oynayabilir. (Katılımcı-4)

Bu değerlendirme, Samsun'un Karadeniz Bölgesi'nde ekonomik ve lojistik merkez olma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bölgesel kalkınma politikaları açısından Samsun'un sanayi, ticaret ve turizm yatırımlarıyla desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, hemşehri dernekleri yöneticileri Samsun'u doğal güzellikleri, sosyal olanakları ve kültürel etkinlikleriyle hareketli bir kent olarak tanımlarken, aynı zamanda toplumsal kaynaşma eksikliği, ekonomik potansiyelin yeterince değerlendirilememesi ve stratejik öneminin gerektiği gibi kullanılmaması gibi konularda eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu bulgular, kent sosyolojisi ve bölgesel kalkınma perspektiflerinden değerlendirildiğinde, Samsun'un sürdürülebilir bir büyüme stratejisi benimsemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

6.1.5. Samsun'un Gelişmesi İçin Yapılması Gerekenler

Hemşehri dernekleri yöneticileri, Samsun'da bir göçmen topluluğunu temsil eden ve kentte sosyal ve ekonomik açıdan belirli bir etkiye sahip olan bireylerdir. Uzun süredir Samsun'da yaşayan ve kent yöneticileriyle de etkileşim halinde bulunan bu bireyler, kentin gelişimi konusunda farklı bakış açılarına sahiptir. Yapılan görüşmelerde, Samsun'un gelişimi için özellikle ekonomik büyüme, eğitim, turizm ve kent içi sosyal uyum gibi alanlarda çeşitli öneriler sunulmuştur.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, Samsun'daki ekonomik faaliyetlerin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Samsun'un gelişimi için sanayileşmenin

desteklenmesi, doğru yatırımların teşvik edilmesi ve tarıma dayalı sanayi tesislerinin artırılması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin, Katılımcı-6'nın ifadeleri, ekonomik büyüme için gerekli adımları şu şekilde özetlemektedir:

Kentin gelişmesi için bir kere istihdam çok önemli... İşte Samsun spor kenti, sağlık kenti bir sürü isimler takıldı, maalesef bunların çok daha güçlü olması lazım, bunların altının doldurulması lazım. Fabrikalaşmanın, doğru yatırımların olması lazım. Limanın doğru yere yapılması lazım, sanayi bölgelerinin oluşturulması lazım. Endüstriyel tesislerin kurulması lazım, sanayicinin teşvik edilmesi lazım gibi bir sürü şeyin... Artı, tarımla alakalı, soğuk hava depolarının kurulması lazım, tarımla alakalı, işte salçadır, işte biberdir, domateştir filan, bunlarla alakalı tesislerin olması lazım. Samsun'a özgü markaların olması lazım. İki tane büyük ovamız var ama soğuk hava depomuz yok. (Katılımcı-6)

Samsun'un tarım alanındaki potansiyelinin yeterince değerlendirilemediği ve sanayileşmenin bölgesel kalkınma açısından kritik olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve depolanmasıyla ilgili altyapı eksiklikleri giderilerek, bölge ekonomisine katkı sağlanabileceği ifade edilmiştir. Ek olarak, sağlık sektörünün ve medikal sanayinin Samsun için önemli bir fırsat sunduğu belirtilmiş, bu sektörlerin desteklenerek kentin ekonomik profilinin güçlendirilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Görüşmelerde, Samsun'un gelişimi için eğitime öncelik verilmesi gerektiği sıkça vurgulanmıştır. Eğitimin yalnızca Samsun için değil, genel olarak Türkiye'nin kalkınması için de kilit bir alan olduğu belirtilmiştir. Eğitim konusuna odaklanan katılımcılar, özellikle kültürel geçmişe bağlılık ve değer aktarımı konularına dikkat çekmiştir:

Sadece Samsun'un değil, Türkiye'nin gelişmesi için eğitime öncelik verilmesi gerekiyor. Eğitim çok önemli, birinci derecede... Eğitimin içerisine geçmiş kültüre bağlılık, geçmişe bağlılık, göz ardı edilmeden... Mehmet Akif'in bir sözü var: "Eski, eski olduğu için değil kötüye atılır. Yeni, yeni olduğu için değil, iyiye alınır." Bunu yapmalıyız. Bunu yapmak için de insanların eğitilmiş olması lazım. Yani mesela, trafikte gidiyorsunuz; adam şerit değiştiriyor, bir sağa gidiyor bir sola gidiyor, doğru dürüst bir hareket etmiyor; korna çalıp ikaz ettiğiniz zaman camı açıp size küfür edebiliyor, bu bir eğitimidir, bu bir yetişmedir, bu bir değişikliktir. Samsun'da maalesef bu sıkıntılar var. Türkiye'nin her yerinde belki varda, bu Samsun'da çok fazla var. Mesela Amasya'da aynı şeyi yapamazsınız, niye, Amasya'da camı açtığımız zaman ya sizi tanıyan biridir ya da sizin tanıdığımız biridir. Tabi küçük yer olduğu için, orada öyle bir davranış sergileyemezsiniz. Burada, daha, insanlar özgürce davranabiliyor, daha hoyratça davranabiliyor, daha sorumsuzca davranabiliyor. Ona güzel değil, hoşuma gitmiyor. (Katılımcı-14)

Bununla birlikte, eğitim eksikliklerinin Samsun'daki toplumsal davranışları da etkilediği ifade edilmiştir. Trafik kurallarına uyulmaması, sosyal sorumluluk bilincinin düşük olması gibi sorunların temelinde eğitim eksikliğinin bulunduğu dile getirilmiştir. Eğitim politikalarının yerel ölçekte nasıl geliştirilebileceği üzerine

somut çözüm önerilerinin eklenmesi, bu bölümün daha güçlü hale gelmesini sağlayabilir.

Katılımcılar, Samsun'un turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmediğini ve bu durumun kent ekonomisi açısından önemli bir kayıp yarattığını belirtmiştir. Katılımcı-5, Samsun'un sağlık turizmi açısından büyük bir avantaja sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin yeterince kullanılmadığını ifade etmiştir:

Turizm olmadan Samsun gelişemez. Samsun'un turizm çekmesi için çok potansiyeli vardı, kullanılmadı, atıl durdu. Sebebinin vizyon eksikliği olduğunu düşünüyorum. Samsun'daki ekonomiyi artırmak için ne yapabilirsin? Yani her şeyi yapamazsın, imkân yok, çünkü biliyorsun kaynaklar kısıtlı... Senin elinde ne kaynak var? İnsan kaynağın var, işte, turizm kaynağın var. Turizm kullanılabilir. Onun haricinde, mesela, şöyle söyleyeyim, Samsun insanının, işte, Almanya'daki bir kasabanın ürettiği kadar tıbbi cihazı biz üretmiyoruz. Yani baktığın zaman, işte, Samsun altyapısı vardı medikal şeyler kuruldu. Ama bunlar mesela, çok aktif hale getirilse, mesela, buradan Ortadoğu'ya, işte Uzakdoğu'ya kadar tıbbi aletler satabiliriz. Samsun'da sağlık turizmini geliştirebiliriz. Bulunduğu konum itibarıyla ben sağlık turizminin en şanslı şehrinin Samsun olabileceğini düşünüyorum. Samsun'un tanıtım eksikliği var, Samsun'un turizm eksikliği var. (Katılımcı-5)

Sağlık turizminin yanı sıra, Samsun'un tarihi ve doğal güzelliklerinin tanıtımının yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Kentin turizm stratejisi geliştirilirken, sürdürülebilir turizm politikalarının oluşturulması ve altyapının güçlendirilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Katılımcılar, Samsun'daki göçmen nüfusun ve kent içi aktörlerin birbirleriyle uyum içerisinde hareket edememesinin, kentin gelişimi önündeki engellerden biri olduğunu ifade etmiştir. Kent içerisindeki güç mücadeleleri, karar alma süreçlerini olumsuz etkileyerek uzun vadeli planlamaların önüne geçmektedir:

Grupların arasındaki çıkar çatışması, ondan kaynaklanıyor. Samsunlulaşma kültüründe eksiklikler var. Samsunlu olamamış, çünkü %90'ı göç etmiş insanlardan oluşan bir şehir, bunların hepsini homojen hale getirmek, uzun bir zaman gerektirir, belki de 100 yıl gerekir. O süreci daha tamamlamamış, ondan dolayı aslında herkes kendi bulunduğu şehri belki ikinci şehir olarak Samsun'u görüyor olabilir birçoğu. Ama kenarında çıkar birliği var. (Katılımcı-5)

Katılımcılar, Samsun'da yaşayan göçmen topluluklarının kente aidiyet duygusunun yeterince gelişmediğini ve bunun sosyal bütünleşme açısından önemli bir eksiklik olduğunu vurgulamıştır. Kent kimliğinin güçlendirilmesi ve toplumsal uyumun sağlanması adına, sosyal projelerin ve kültürel etkinliklerin artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Bu kategori kapsamında yapılan değerlendirmeler, Samsun'un gelişimi için ekonomik, eğitim, turistik ve sosyal açılardan çeşitli adımlar atılması gerektiğini

ortaya koymaktadır. Öncelikle, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi adına sanayi yatırımlarının artırılması, tarım ve medikal sanayinin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğitim alanında yapılacak reformların, yalnızca bireysel gelişimi değil, toplumsal davranışları da olumlu yönde etkileyeceği vurgulanmıştır. Turizm ve tanıtım faaliyetlerindeki eksikliklerin giderilmesi, Samsun'un ekonomik çeşitliliğini artıracak önemli bir adım olacaktır. Son olarak, kent içindeki sosyal uyumsuzlukların ve çıkar çatışmalarının giderilmesi adına, Samsunlulaşma sürecinin teşvik edilmesi ve kent kimliğinin güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Bu bulgular, kentin sürdürülebilir kalkınması için hem yerel yönetimlerin hem de merkezi otoritelerin iş birliği içerisinde uzun vadeli planlar oluşturması gerektiğini göstermektedir. Samsun'un gelecekte daha rekabetçi ve kalkınmış bir kent haline gelebilmesi için, bu alanlarda somut adımlar atılması önemlidir.

6.1.6. Samsun'un Geçmişle İlgili Düşünceler

Hemşehri dernekleri yöneticileri, 13 ila 58 yıl arasında değişen sürelerle Samsun'da yaşamış olup, ortalama olarak 36 yıllık bir kent deneyimine sahiptirler. Bu süreçte hem Türkiye genelinde hem de Samsun özelinde önemli sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler yaşanmıştır. Katılımcılar, Samsun'un geçmişine dair görüşlerini paylaşarak kentin tarihsel dönüşümünü değerlendirmişlerdir. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde ele alınan Tekeli (1991) ve Güvenç (1991) gibi araştırmacıların, kent kimliklerinin durağan değil, aksine dinamik ve sürekli değişim halinde olduğu yönündeki görüşleri, katılımcılar tarafından dile getirilen deneyimlerle de örtüşmektedir.

Samsun'da geçmişte toplumsal ilişkilerin daha sıcak ve içten olduğu yönündeki katılımcı görüşleri, kent mekânının toplumsal hafıza ve mekânsal kimlik üzerindeki rolünü ortaya koymaktadır. Lefebvre'nin *Mekânın Üretimi* kuramına göre, mekân yalnızca fiziksel bir alan değil, toplumsal pratikler ve etkileşimler yoluyla inşa edilen bir yapıdır. Bu bağlamda, yerel etkinlikler ve özellikle fuarlar, kent içinde güçlü sosyal bağlar oluşturarak bireyler arasındaki dayanışmayı pekiştirmiştir. Ancak, zamanla bu etkinliklerin azalması, toplumsal ilişkilerin zayıflamasına ve kentsel mekânın dönüşümüne yol açmıştır. Bu durum, kolektif hafızanın mekân üzerinden şekillendiğini ve değişen kentsel dinamiklerin toplumsal yapıyı doğrudan etkilediğini göstermektedir:

Anadolu'nun geneli için söylenebilecek şeylerin neredeyse tamamı Samsun için de söylenebilir. İlişkilerin daha sıkı olduğu, insanların yılda bir ay olan fuarı dört gözle beklediği, o fuarda yüzlerce insanın stantlar kurduğu hatta, insanların, öyle aileler biliyorum, bir yıl boyunca fuarda satacağı ürünleri dokuduğu, ürettiği, işlediği... İlişkilerin daha sıcak olduğu, daha yakın olduğu, daha az katlı mesela Bahçelievler diyorsunuz, hakikaten de bahçeli bir formda gibi... Tabii gittikçe soğuma, çok katlılık, betonlaşmanın artmasıyla, insan ilişkileri zayıfladı. İnsanların işte, yiyeceği restoranı belliydi, alışveriş yapacağı yeri belliydi. Diyalogları daha netti. Alışveriş kültüründe bir tanışıklık vardı, terzi sizi tanıyordu, manav sizi tanıyordu, bakkal sizi tanıyordu. Çocuklarımızı gönderdiğimiz zaman buralardan babasının selamıyla alışverişler yapabiliyordu. (Katılımcı-4)

Kent içi sosyal ilişkilerin dönüşümünde göç hareketleri belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, Samsun'un geçmişte daha homojen bir nüfus yapısına sahip olduğunu, ancak zamanla farklı bölgelerden göç alması ve yerli nüfusun bir bölümünün başka kentlere göç etmesi nedeniyle kentsel kimliğin değiştiğini vurgulamışlardır. Bu durum, Lefebvre'nin *Mekânın Üretimi* kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Göç, yalnızca demografik yapıyı değil, aynı zamanda toplumsal pratikleri ve mekânsal deneyimleri de dönüştürerek kentsel kimliği yeniden şekillendirmektedir. Böylece, kent mekânı, değişen sosyal dinamikler doğrultusunda sürekli yeniden üretilmektedir:

Evet, özellikle eski insanlardan dinlediğimiz, işittiğimiz Samsun'la şimdiki Samsun farklı... Samsun'un o eski elit tabakası, genelde İstanbul'a göç etti. Samsun dışarıdan göç aldı. Onun dışında, Kurtuluş Savaşı öncesi Samsun'la, bugünkü Samsun arasında da büyük farklılıklar var. Kurtuluş Savaşı veya (...)erin buraya ilk sürgün geldikleri dönemde Samsun nüfusu dört bin, bu dört binin yaklaşık tamamına yakını Ermeni ve Rum. Ve (...)ler gibi Türkler de köylerde yaşıyorlar, şehirlerde bile değil. Kozmopolit bir yapı varmış bir zamanlar ama şimdi biraz daha Doğu Karadeniz ağırlıklı bir yapısı var. (Katılımcı-13)

Samsun'un kültürel mirasını koruma konusundaki eksiklik, Pierre Nora'nın *Bellek* kavramıyla açıklanabilir. Nora, kültürel mirasın ve toplumsal hafızanın, yalnızca fiziksel mekânlar değil, toplumsal pratikler ve semboller aracılığıyla da inşa edildiğini belirtir (Nora, 2022). Samsun'daki yerel kültürel değerlerin korunamaması, kent kimliğini ve aidiyet duygusunu zayıflatan bir etken olarak, kültürel belleğin mekânlarda ve toplumsal ilişkilerde yeterince yer bulamamasını göstermektedir. Yeniliğe adapte olma süreci, eskiye ait değerlerin silinmesine ve toplumsal hafızanın zayıflamasına yol açmaktadır:

Şöyle söyleyeyim, Samsun biraz önce dediğim gibi, kendi öz kültürünü yaşatan, devam ettiren, bir yapı değil. Samsun'da böyle bir yapı yok. Mesela Zeytinlik, Kadifekale o bölgelerde, eski Samsunlular var, Samsun'un yerlileri var. Kalkancı ismi mesela Türkiye'nin en iyi kalkan balığı olan yemiş burası ve orada kalkan balığı tutanlar yaşadığı için kalkancı denmiş, oranın adına. O kültürü koruma

diye bir şey yok. Samsun çok çabuk çağa ayak uydurabiliyor. Öyle bir tutucu davranışı yok Samsun'un. (Katılımcı-14)

Bu bağlamda, Samsun'un tarihsel ve kültürel dönüşüm süreci, kent kimliği açısından önemli bir kırılma noktası yaratmaktadır. Göç hareketleri ve kentleşmenin hızlanması, sosyal ilişkilerin dönüşümüne yol açmış ve toplumsal dayanışma kültürünün zayıflamasına neden olmuştur. Ayrıca, kentin geçmişle olan bağlarının kopması, kültürel sürekliliğin sağlanamaması ve tarihi dokunun korunamaması gibi sorunlar, katılımcılar tarafından Samsun'un kent kimliği üzerindeki en önemli eksiklikler olarak ifade edilmiştir. Samsun'un eski elit tabakasının İstanbul'a göç etmesi ve kente dışarıdan gelen göçmenlerle birlikte kentin yapısının değişmesi, kimlik krizine yol açtığı belirtilmiştir. Bazı katılımcılar, Samsun'un kendi kültürünü korumada yetersiz kaldığını ve sürekli yeniliklere açık olduğunu, bu durumun kent kimliğini zayıflattığını düşünmektedir. Geçmişe dair bağların zayıflaması ve kentin hızla değişen yapısı, katılımcılara göre Samsun'un kimlik sorunlarının temel nedenlerindedir.

6.1.7. Kendini Samsunlu Olarak Görme

Katılımcıların ortalama 36 yıldır Samsun'da yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda, kendilerini Samsunlu olarak görüp görmedikleri sorusu önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yapılan görüşmeler, bireylerin kent aidiyeti ve kimlik algılarına ışık tutmaktadır. Çalışmanın literatür kısmında da Karaduman (2010) ve Möngü (2013) tarafından ele alınan çoklu kimlik edinme durumu, bu bağlamda değerlendirilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendilerini Samsunlu olarak tanımlamaktadır. Bu eğilim, bireylerin yaşadıkları yeri benimsemeleri ve aidiyet geliştirmeleriyle açıklanabilir. Ülkemizde sıkça kullanılan "Doğduğun yer mi? Doyduğun yer mi?" deyişine atıfta bulunarak, Samsun'da çalışıp yaşayan bireylerin de kente aidiyet hissettikleri gözlemlenmiştir. Ancak bazı katılımcılar, kentte uzun yıllar yaşamış olmalarına rağmen, kendilerini Samsunlu olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Bu kişiler, Samsun'a duydukları bağlılığın zayıf olduğunu ve çocukluklarını geçirdikleri yerlere daha fazla aidiyet hissettiklerini ifade etmektedirler. Eke (2016), bireyin "benim" dediği mekânlarla kurduğu bağ üzerine şunları belirtmektedir:

Bazen kimi kentler, tüm aidiyet bağlarımız orada olsa dahi, size ait olmuyor. Bazense bir kentte bir yabancı olarak var olup, kendinizi evinizde hissedebiliyorsunuz. Yaşanmışlıklara dayanmayan ve kocaman bir açmaz gibi duran bu durum, aslında çok basit bir ilişkiden can buluyor. Zihin haritalarımız

ve kentsel doku arasındaki ilişki bu, ya da başka bir ifadeyle bireysel kimliğimizle, değerlerimizle, anlamlı ötekilerimizle kent ve kimliği arasında kurduğumuz özdeşlik (Eke, 2016: 101-102).

Uzun yıllardır Samsun'da yaşayan katılımcılar, kente duygusal ve kültürel anlamda bağlanmış olduklarını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kendilerini Samsunlu olarak görmelerinin yalnızca fiziksel ikametten değil, aynı zamanda kentle kurdukları zihinsel köprüden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Samsun kimliği, bireylerin yaşam tarzı, sosyo-kültürel çevresi ve ekonomik faaliyetleriyle şekillenmektedir. Özellikle katılımcı-11, katılımcı-2 ve katılımcı-10, kendilerini net bir biçimde Samsunlu olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcı-10, yalnızca kendisini değil, çocuklarını da bu aidiyet sürecine dâhil ederek, bu kimlik inşasının nesiller arası bir aktarım süreci olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, Henri Tajfel'in *Sosyal Kimlik Teorisi* ile açıklanabilir; Tajfel, bireylerin kimliklerini aidiyet duydukları topluluklarla özdeşleştirerek şekillendirdiklerini belirtir. Samsun kimliği, katılımcıların hem bireysel hem de toplumsal bağlarla inşa edilmekte ve bu aidiyet duygusu, yalnızca fiziksel varlıkla değil, sosyal ve kültürel bir bağlamla da pekişmektedir: “Benim 2008 doğumlu çocuğum var, burada doğdu. Büyük oğullarımda, ikisi de (...)’da doğdu, ama (...)’yum demezler. Samsunluyum derler.” (Katılımcı-10).

Katılımcı-8, Samsunluluk duygusunu şu sözlerle açıklamaktadır:

Şöyle bir söz vardır: “Doğduğun yer mi? Doyduğun yer mi?” derler, bizim (...)da. Biz şu anda doyduğumuz yerdeyiz. Buranın ekmeğini yiyor gibi hissediyorum. Hani ne kadar devlet memuru olup maaş alıyor olsak da, devletten. Buraya hizmet ettiğim için, bütün duygusal bağlarım benim burada. Öğrencilerim burada, eş dost bana yardım edenler, çevremizdeki sosyal çevreler burada olduğu için, kendimi Samsunlu olarak hissediyorum, çünkü Samsun’un kültürü ile yaşıyorum, mutlu eden yer de burası, üzen yer de burası, daha çok. Daha çok kültürel bağım burada gibi hissediyorum. O yüzden aidiyet duygumda Samsun.

Katılımcı-4’ün yaşam tarzı ve felsefesini yansıtan bir kent olarak Samsun’u sahiplenmesi, Maurice Halbwachs’ın *Toplumsal Bellek* teorisiyle ilişkilendirilebilir. Halbwachs, toplumsal kimliğin ve aidiyetin, geçmişe dayalı toplumsal hafıza ve kültürel anlamlar aracılığıyla şekillendiğini savunur. Samsun, katılımcı için yalnızca fiziksel bir mekân olmanın ötesinde, yaşam tarzı ve felsefesiyle özdeşleştiği bir kimlik alanı haline gelmektedir. Bu, kentin toplumsal bellekle nasıl iç içe geçtiğini ve bireyin kimlik inşasında mekânın simgesel rolünü pekiştirdiğini gösterir:

İnsanlar sadece doğum yeri anlamında sorarsa, orada (...)luyum diyorum. Ama insanlar bir yaşam felsefesi tarzı, yaşadığı bölge, yani bu nasıl bir yaşam

tarzında, nasıl bir bölgede, nasıl bir alanda yaşıyor vari bir şeyi soruyorsa orada Samsunluyum diyebiliyorum, rahat rahat.

Şimdi ben Samsun'a iş olarak da gönül olarak da, çevre olarak da ciddi anlamda bir bağlılık duyuyorum. Benim (...)’yla bağım insanın kanı çeker yani babanız, anneniz, kardeşleriniz o aileden birini, o kandan birisini özlediğinizde iki günlüğüne üç günlüğüne gidip gelmesi dışında bir bağımız yok zaten.

Araştırmacı: Mesela ...’ya gidip geliyorsunuz belirli aralıklarla size orada hiç “iyi sende Samsunlu oldun” gibi şeyler söyleniyor mu?

Evet, bu cümle çok geçer.

Katılımcı-6, Samsun’a özel anlam yükleyerek, Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’nı başlattığı yer olmasından dolayı bu kenti kendisiyle özdeşleştirdiğini ifade etmiştir Halbwachs, toplumsal hafızanın ve kimliğin, belirli tarihsel olaylar ve mekânlar üzerinden şekillendiğini belirtir. Samsun’un, Atatürk ile özdeşleşen tarihi rolü, bu şehri toplumsal bellekte önemli bir simgesel mekân haline getirir. Katılımcı-6’nın Samsun ile olan aidiyetini, bu tarihsel özdeşleşme üzerinden anlamlandırması, kentin toplumsal hafızadaki yerini ve kültürel kimlik oluşturmadaki rolünü gösterir:

Kendimi Samsunlu olarak görüyorum ve aynı zamanda da ... olarak görüyorum. Her ikisini de bağdaştırmak lazım çünkü Samsun kenti bir kere Millî Mücadelenin başlangıç kenti. Bizim için Mustafa Kemal Atatürk’ün yeri Türkiye’de yaşayan diğer insanlardan çok farklıdır çünkü Mustafa Kemal Atatürk bizim içimizden çıkan insandır ve mübadele sürecinde en büyük katkısı, desteği (...)’lere Mustafa Kemal Atatürk vermiştir. Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk’ün (...)’ler arasındaki yeri, önemi, değeri çok farklıdır. Millî mücadelenin başkenti, çıkış noktası olan Samsun, elbette bizim gurur kaynağımızdır. (Katılımcı-6)

Katılımcılar arasında kendilerini Samsunlu olarak görmeyenler de bulunmaktadır. Bu durumun temel nedenleri iki başlık altında ele alınabilir:

- a) **Göç edilen yerle sürdürülen güçlü bağlar:** Katılımcılar, geçmişte yaşadıkları yerle olan bağlarını özellikle akrabalık ilişkileri, çocukluk anıları ve toprak aidiyeti üzerinden sürdürmektedirler.
- b) **Samsun’da geçirilen sürenin aidiyet oluşturacak kadar uzun olmaması:** Kimi katılımcılar, Samsun’da uzun yıllar yaşamalarına rağmen, çocukluk ve gençlik anılarının şekillendiği kente daha fazla bağlı hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Örneğin, katılımcı-9, Samsun’da uzun süre yaşamasına rağmen, kökenine olan aidiyetini şu şekilde açıklamaktadır:

Tabii canım, Samsun’da çalışıyorum, Samsun’un en büyük sivil toplum kuruluşunun başkanım diyorum. İşte Samsun’da ikamet ediyorum, bütün her şeyim Samsun’da ama bana nerelisin diye sorarlarsa ...yum diyorum. Samsun hiç geçmez orada yani.

Beni Samsun'a bağlayan hiçbir şey yok, öğretmenliğimin dışında, mesleğimin dışında, beni buraya bağlayan hiçbir şey yok. Niye yok? Biz (...) ve (...)lar olarak, yani (...)lar olarak, biz daha çok çocukluğumuzun geçtiği doğduğumuz yerlere karşı bir özlemimiz var, çünkü ben 28 yaşında Samsun'a geldim, 28 yıl ben (...)nda büyüdüm, çocukluğum orada geçti. İnsan ister istemez çocukluğunun geçtiği yerlere bir özlem duyar. Bir de bizim insanımızda şöyle bir şey var, biz şimdi oradan koptuğumuz zaman kesinlikle aile büyüklerimiz orada kalıyor. Bizden biri muhakkak orada kalıyor. Mesela benim en büyük abim orada... Küçük kardeşim İstanbul'da, ben burada ama abim orada kaldı. Orada esnaf, lokantası var, orada çalışıyor. Baba ocağı orada, babam ev yaptı, onun üstüne bize iki kat ev yaptı, biz o evin içini yaptık, çocuklarımızın oraya bir aidiyeti var. İster istemez burada kazandığımız yatırımın bir kısmını oraya yapıyoruz. Buraya da yaptım, evim var, arsam var, yazlığım var. Ama bağ bizim orada kesinlikle kopmaz. Yani ben emekli olsam Samsun'da durur muyum? Durmam. Beni buraya bağlayan bir aidiyetim duygum yok. Benim mezarım orada, babamın mezarı orada, annemin mezarı orada.

Araştırmacı: Çocuklarımız olduğundan ve burada doğduklarından bahsettiniz. Onlar kendilerini (...)lu olarak mı görüyorlar?

Tabii canım, oralı zaten onlar. Oraya aidiyet hissediyorlar. (...)sporu (Geldikleri yerin takımından bahsediyor) tutar, yazın köye giderler, odaları var orada, evleri var. Orayı çok seviyorlar, orada gezmeyi çok seviyorlar. İki de Samsun'da doğdu, nerelisin diye sorsam (...)luyum derler. Bizde kesinlikle kültürümüzü kaybetme olmaz. (Katılımcı-9)

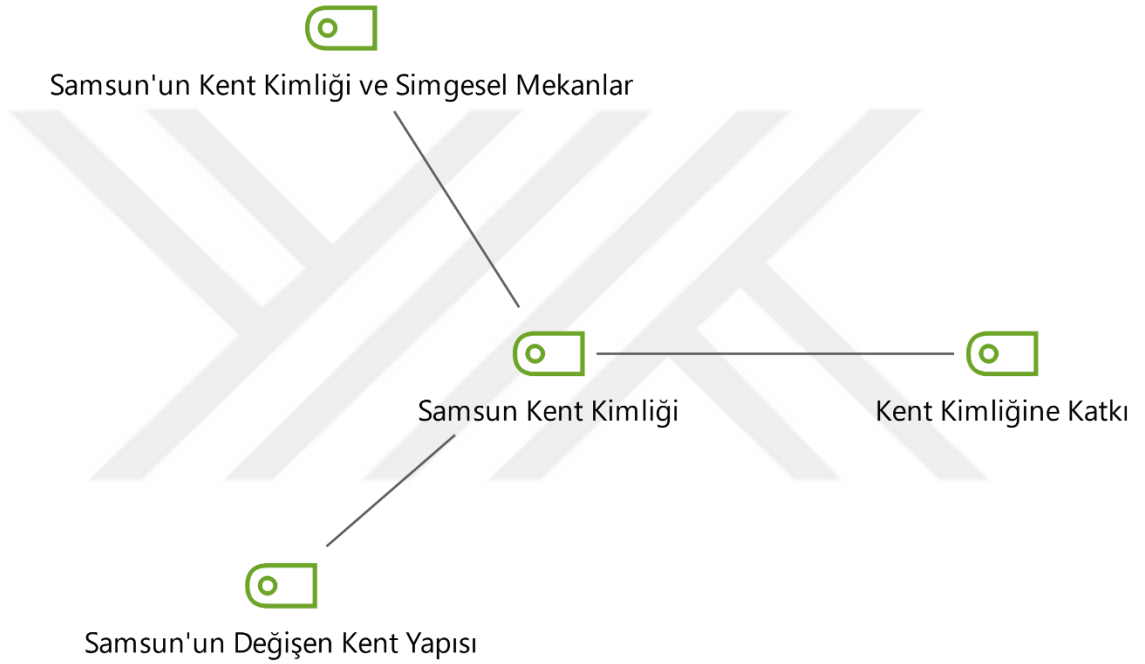
Katılımcı-7, Samsun'a olan aidiyetinin sınırlı olduğunu ve burayı bir görev yeri olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bu durum, Henri Tajfel'in (1974) *toplumsal kimlik* teorisiyle ilişkilendirilebilir. Tajfel, toplumsal kimliği, bireyin bir ya da birden fazla topluluğun parçası olup, bu bağlılığın farkında olması olarak tanımlar. Katılımcı-7'nin aidiyetinin zayıf olmasının nedeni, Samsun'un toplumsal yapısına dair güçlü bir bağ kurmaması ve bu kenti bir aidiyet alanı olarak görmemesidir. Öte yandan, Katılımcı-16'nın kültürel ortaklıkların aidiyet açısından önemli olduğunu vurgulaması, aynı teorinin ışığında, kişinin aidiyetini hissetmesinin, ortak özelliklere sahip topluluklarla özdeşleşmesiyle şekillendiğini gösterir. Bu da aidiyetin, sadece mekânsal değil, kültürel bağlarla da güçlendiğini ortaya koymaktadır: "Bizim için ortak kültür çok önemli, evliliğimizi bile o yüzden kendi memleketimizle yaparız." (Katılımcı-16)

Bulgular, kent aidiyetinin bireylerin geçmişleri, sosyal bağları ve yaşanmışlıklarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Uzun yıllar Samsun'da yaşamış bireyler, Samsun'u kimliklerinin bir parçası olarak görürken; göç ettikleri yerle güçlü bağları olanlar, kente tam anlamıyla aidiyet hissetmemektedirler. Bu bağlamda, Samsunluluk kimliği, bireylerin yaşadıkları deneyimler, sosyal ilişkiler ve kültürel bağlamda kendilerini nasıl konumlandıklarıyla doğrudan ilişkilidir. Kent kimliği ve aidiyet konusu, göç olgusu bağlamında farklı bireysel deneyimlere dayalı olarak şekillenmektedir. Bu

bulgular, bireylerin kentle kurdukları aidiyet bağlarının, yalnızca fiziksel yerleşimle değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel süreçlerle iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır.

6.2. Samsun Kent Kimliği

Araştırma kapsamında hemşehri derneği yöneticilerine sorulan sorulara yönelik yanıtlar incelenmiş ve oluşturulan kodlara ve kategorilere bağlı olarak Samsun kent kimliği teması oluşturulmuştur. Samsun kent kimliği teması içerisinde toplam üç adet kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler şunlardır:

Şekil 6.4. Samsun Kent Kimliği Teması ve Kategorileri

Şekil 6.4.'te Samsun kent kimliği temasının altında, değişen kent yapısı, görüşmecilerin kent kimliğine olan katkıları ve kent kimliğini etkileyen simgesel yapılarla ilgili düşüncelerin yer aldığı görülmektedir. Araştırmada, katılımcıların verdikleri yanıtlara göre oluşturulan kodlar, daha sonra kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler incelenerek araştırmanın temaları belirlenmiştir. Bu kategori başlıklarının altında da katılımcıların verdikleri ilişkili yanıtlardan oluşturulan uygun kodlar araştırmacının yorumlarıyla birlikte incelenmektedir. Kent kimliği çok boyutlu bir olgudur bu nedenle, katılımcılar çeşitli boyutlarıyla bu olguyu değerlendirmişlerdir. Kimlik konusuna göndermeyle Samsun kozmopolit bir kent olduğu için belirgin bir kimliği olmadığı ya da kozmopolit yapısı nedeniyle çok kimlikli ya da çokkültürlü olduğu yönünde görüş bildiren katılımcılar da olmuştur.

Kod Sistemi	Katılımcı-1	Katılımcı-2	Katılımcı-3	Katılımcı-4	Katılımcı-5	Katılımcı-6	Katılımcı-7	Katılımcı-8
Samsun'un Kent Kimliği ve Simgesel Mekanla	●	●	●	●	●	●	●	●
Kent Kimliğine Katkı	●	●	●	●	●	●	●	●
Samsun'un Değişen Kent Yapısı	●	●	●	●	●	●	●	●

Şekil 6.5. 1-8 arasındaki Katılımcıların Samsun Kent Kimliği Teması için Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Katılımcı-9	Katılımcı-10	Katılımcı-11	Katılımcı-12	Katılımcı-13	Katılımcı-14	Katılımcı-15	Katılımcı-16
Samsun'un Kent Kimliği ve Simgesel Mekanla	●	●	●	●	●	●	●	●
Kent Kimliğine Katkı	●	●	●	●	●	●	●	●
Samsun'un Değişen Kent Yapısı	●	●	●	●	●	●	●	●

Şekil 6.6. 9-16 arasındaki Katılımcıların Samsun Kent Kimliği Teması için Kod Matris Tarayıcısı

Şekil 6.5. ve Şekil 6.6.'daki kod matris tarayıcısıyla, görüşme belgelerindeki katılımcıların Samsun kent kimliği teması ve altındaki kategorilerle ilgili kodlarının dağılımına ilişkin bir görsel sunulmaktadır. Örneğin, katılımcı-6 ve katılımcı-8'in Samsun'un kimliğiyle ilgili görüşleri daha ağırlıklı olmuştur. Şekil 7.3.'e göre Katılımcı-9, Katılımcı-14 ve Katılımcı-15 için Samsun'un değişen kent yapısıyla ilgili görüşler ağırlık kazanmaktadır.

Samsun kent kimliği teması altında ele alınan üç kategori "Samsun'un kent kimliği ve simgesel mekânlar", "Kent kimliğine katkı" ve "Samsun'un değişen kent yapısı" hemşehri derneklerinin kentle olan ilişkisini ve bu ilişkinin kent kimliğine etkilerini anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Hemşehri dernekleri, genellikle çoklu kimlikleri bünyesinde barındıran bir yapıya sahip olup, göçmen kökenli bireylerin ve ailelerin şehirle bütünleşme sürecinde kritik bir rol oynar. Bu dernekler, Samsun'a dışarıdan gelen bireylerin, aynı zamanda Samsun'daki çeşitli yerel grupların kimliklerini birleştiren bir platform işlevi görür. Samsun'un değişen kent yapısında ise derneklerin sağladığı sosyal ağlar ve destek grupları, göçmen kökenli bireylerin kendi kimliklerini koruyarak, aynı zamanda kente entegre olmalarını ve kentle bütünleşmelerini kolaylaştırır. Sonuç olarak, hemşehri dernekleri, Samsun'un çoklu kent kimliği anlayışını pekiştirmektedir.

6.2.1. Samsun Kent Kimliği ve Simgesel Mekânlar

Çalışmanın bu bölümünde hemşehri derneği yöneticilerinin Samsun kent kimliğiyle ilgili söylemlerindeki kodlar incelenmiştir. Bu başlıkta üç ana görüş egemendir. Bunlardan ilki Samsun'un Kurtuluş Savaşı'yla elde ettiği Milli Mücadele kenti kimliği üzerine yoğunlaşan düşüncelerdir. Bu yaklaşım içerisinde Onur Anıtı önemli bir yer tutmaktadır. İkinci olarak, kent kimliği kapsamında yeterince öne

çıkmayan turizm ve ticaret etkinlikleri yer almaktadır. Son olarak da Samsun'un kendine özgü bir kent kimliğinin olmadığı görüşü vardır. Bu son alt kategoride yer alan katılımcılar bu kimliksizliğin nedenini kentin kozmopolit olması olarak görmektedir.

Literatür taraması bölümünde kent kimliğinin bileşenleri dört başlıkta incelenmiştir. Bunlar doğal çevre, yapay çevre, sosyokültürel bileşenler ve politik-ekonomik bileşenlerdir. Katılımcılarda Samsun kent kimliği üzerine görüşleri bu bileşenlerle neredeyse tam olarak örtüşmektedir. Katılımcıların, Samsun'un kent kimliği denilince ilk akla gelenler ülkenin kurtuluşunun başlangıcı olan 19 Mayıs 1919 ve bu tarihle ya da olanla ilgili simgelerdir. Bu imge ve simgeler Atatürk ve Onur Anıtı, Tütün İskelesi ve Bandırma Vapuru'dur. Örneğin, bir görüşmeciye göre Samsun ve kent kimliği denilince ilk akla gelen "Anıt olur, ilk akla gelen anıttır her zaman" (Katılımcı-3). 1930'lu yıllarda Samsun halkının yaptırdığı bu anıt Samsun kent kimliğinin yapılı çevreye ilişkin mekânlarından birisi olarak önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcılar ülkemiz için önemli olan 19 Mayıs kodunu, kent kimliği ve simgelerini açıklarken konuşmalarının çeşitli yerlerinde kullanmışlardır. Kent kimliğinin bileşenlerinden sosyokültürel bileşeni anlatan Göncü'e (2007) göre, her kentin tarihindeki olayların değişik olması ve bu olayların kente etkisi kentin tarihsel kimliğine olduğu kadar bugününe de yön vermektedir. Samsun için katılımcılar 19 Mayıs 1919 tarihsel olayı üzerinde özellikle çok durmuşlardır. Örneğin:

Samsun'un kent kimliği denince, Samsun'a dışarıdan bakıldığında hani o duyulan, İlkadım İlçesi'nin de adını aldığı gibi, Atatürk'ün çıkmış olması, Samsun'dan Kurtuluş Savaşını başlatmış olması her yerde bilinen bir gerçektir. Hatta siyasetçiler bile genelde siyasi çalışmalarını da Samsun'dan başlatıyorlar. Bu nedenle de, en simgesel şeylerden birisinin de olduğu düşünüyorum Atatürk'ün Kurtuluş mücadelesini Samsun'dan başlatması, ona bir tarihi bir ruh veriyor. Bu en belirgin şeylerinden birisi diyebilirim Samsun'un kimliğinden birisidir. Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç yerinin olması, bu kimliğe sahip olması. Bunu önemli buluyorum yani. (Katılımcı-8)

Literatür taramasında aktarılan Dıġırođlu (2011) ve Yolalıcı'nın (1998) çalışmalarına göre, 19. yüzyıla kadar Samsun'un arka planda kalması ve o yüzyıldan itibaren başlayarak kentin ekonomik olarak güçlenmesiyle birlikte göçlerle hareketlilik kazanmasına karşın, Samsun'un Osmanlı Devleti zamanından kalma fiziksel eserlerinin azlığı kentin bu döneme ilişkin kimliğinde bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Katılımcı-6 Samsun kimliğiyle ilgili düşüncelerini buna dayanarak şöyle açıklamaktadır:

Osmanlı'nın Samsun'da bir ya da iki tane eseri var. Yani Osmanlı'nın burada hiçbir şeyi yok. O dönemde Merzifon Samsun'dan çok daha büyük bir kent... Samsun Cumhuriyet kenti... Atatürk'ün Samsun'a ayak basmasıyla, 19 Mayıs'ta ayak basmasıyla Samsun'a kentin Cumhuriyet dönemindeki ufku genişliyor. Potansiyeli çok yüksek bir kent ancak buna karşın bu potansiyelini kullanamayan bir kent... Yani işte, Çarşamba ovası, Bafra ovası, tarım, sanayi filan derken, ciddi bir şekilde tahribatların olduğu, çarpık kentleşmenin olduğu, plansız-programsız işlerin yapıldığı bir kent... Samsun'un simgesi de Atatürk Anıtıdır.

Kent kimliği bileşenlerinden politik-ekonomik bileşen kapsamında kentin tarihi boyunca değişik zamanlarda zamanın ekonomik koşullarına göre öne çıkan simgeleşmiş etkinlikler yer alır. Bunların başında Cumhuriyet'ten önce başlayan, Cumhuriyet döneminde kamulaştırılan, ancak günümüzde azalan tütün üretimi gelmektedir ve simgesi de tütünün işlendiği tütün fabrikasıdır. Katılımcıların da üzerinde durduğu bir konu başlığı olarak bir dönem Samsun denilince akla ilk gelen ürünün tütün olmuştur. "(...) bir dönem Samsun tütün ile sigara fabrikalarıyla tanınıyordu. Maalesef o artık gündemde değil" (Katılımcı-15). 19. yüzyılda başlanan ama günümüzde oldukça azalan tütün Samsun kentiyle artık eskisi kadar anılmamaktadır.

Ekonomik bileşenlerden bir başkası yine, bir dönem Samsun'u gerek uluslararası alanda gerekse ülke için öne çıkaran fuardır. Literatür taraması bölümünde Samsun Fuarının kent için ne kadar önemli olduğu ve bir dönem ülkedeki en büyük fuarlardan biri olduğu açıklanmıştır. Aynı zamanda, fuar gibi sosyokültürel bir ortamın yitirilmesinin Samsun için büyük bir eksiklik olduğu da dile getirilmiştir. Katılımcı-3 ve Katılımcı-9 fuar gibi kültürel etkinlik alanlarının önemi üzerine görüşler bildirmişlerdir. Aynı konuda bir başka görüşmeciye göre:

Eskiden, biz çocukken çok duyardık, fuarı. Samsun Fuarını. İzmir ile burası konuşulurdu. Şimdi diyorlar ki, tamam fuar eskide kalmış bir şeydir. İnsanların kimliklerini veya işte şey diyorlar biz çağ atlıyoruz. Çağ atlıyorsun da her çağ atladığında namaz kılmayı bırakıyor musun, ibadetini devam ediyorsun. O zaman kültürüne de devam edeceksin. Babamla ben o fuara geldiğimiz zaman, o fuarda öyle bir eğlence olurdu ki, sanatçılar gelirdi, aileler toplanırdı. Çekirdeklerini alırlardı, yerlerdi. Kaynaşma olurdu, çolukla çocukla. Ama bakıyoruz, şimdi öyle değil. Şimdi bakıyorsun hep eğlencelere belli bir genç kesim var. Bu da şu anda son dönemdeki hep o dediğimiz maddeyi kullanan gençler bu etkinliğe gidiyor, aileler korkuyor gidemiyor bu etkinliklere, Samsun'da. Her gittiğinde kavga, gürültü oluyor. Ağzı pis, toplum git gide işte bu fuarları kaybettikçe, bu içimizdeki bu öz benliği kaybettikçe, gençliği de kaybediyoruz. Ama bir an önce Samsun'da bu kültürel faaliyetlerin artırılması lazım, açık ve net söyleyeyim. (Katılımcı-10)

Kent kültürünün bileşenleri birbirleriyle bağlantılıdır. Samsun'da doğal çevre bileşeni ve ekonomik bileşeni tek çatı altında buluşturan bir durum geçerlidir. Katılımcıların üzerinde durduğu bu durum birleşim Samsun'da Kızılırmak ve

Yeşilirmak nehirlerinin varlığıyla ilgilidir. Bu iki delta gerek doğası gerekse ekonomik fonksiyonlarıyla Samsun'a önemli bir değer kazandırmaktadır. Katılımcıların bu bileşenlere ilişkin yanıtları iki alt kategoride toplanabilir, ilki bu bölgelerin tarım arazisi olarak kullanımları ve kent ekonomisine yararları, ikincisi turizm açısından bu bölgelerin değerlendirmesidir.

Birinci olarak, katılımcı-4'ün Samsun'un tarım ve ekonomisine yönelik düşüncesi Samsun'un tarım kimliğinin eksik olduğu ve bu eksikliğin kentin ekonomisine zarar verdiği yönündedir. Bu katılımcıya göre Samsunlular ovalarına önem verirlerse buradan elde edecekleri gelire burayı çok daha önemli bir kent konumuna getirebileceklerdir ve bu durumda kentin "tarım kenti" kimliğiyle daha rahat anılabileceğini düşünmektedir. Kendisini şöyle dile getirmiştir:

(...) ova kuşağında mesela, Çarşamba ovası fındıkla, Bafra ovası çeltikle kaplıdır. Bunların dönüm geliri ortalama beş bin lira civarındadır, ama son zamanlarda bir tık daha altı-yedi bin lira civarındadır. Ama eğer siz burayı kesme çiçeğe dönüştürürseniz dönüm geliri iki yüz bin liranın üzerindedir. Mesela meyilli tarım kuşağında Aronya'ya dönüştürürseniz, dönüm geliri 150-200 bin lira civarındadır. Dolayısıyla buralara kuşak kuşak bakmamız gerekir. (...) Yani Samsun şu an ovalarına gerçekten bir ova gözüyle bakan, değerlendiren, üreten bir şehir değil.

İkinci olarak, katılımcılar Samsun kentinin turizm açısından oldukça ayrıcalıklı olduğunu düşünmektedirler. Bunun nedeni kentin doğal güzelliklerinin çok olması, ulaşım yönünden rahat olması gibi etkenleridir. Ancak bu turizm kenti kimliğinin de yeterince üstüne düşülmediği ve kentin turizm olanaklarının tanıtımının eksik kaldığı görüşü katılımcılar arasında yaygındır. Yedi katılımcı (Katılımcı-3, 4, 7, 8, 9, 14 ve 15) Samsun'un tanıtım yönünden büyük bir açığı olduğunu dile getirmiştir. Örneğin:

Samsun'un tek bir simgesi değil de... Samsun'un aslında bir sürü kanyonu var, Vezirköprü kanyonu olabilir, Ayvacık barajının doğal güzellikleri olabilir, kumsalımız Atakum kumsalı olabilir, Alaçam ya da Yakakent'in sahili olabilir. (...) turizm yönünden tanıtılması gereken yerler olarak düşünüyorum. (...) Samsun Sinop'la kıyaslandığı vakit, Sinop'un daha aktif olduğunu düşünüyorum. Samsun bence potansiyelini hiç değerlendiremiyor. (Katılımcı-11)

Katılımcı-7'ye Samsun'un turizminin ve genel tanıtımının merkezinde 19 Mayıs ve Atatürk'ün olması gerektiğinden söz etmiştir. Bu ortak değerlerin gerek Samsun gerekse ülke için önemli olması nedeniyle, herkese seslenmek için uygun olacağını söylemiştir:

Samsun'un Atatürk'ün 1919'da buraya çıkmasından dolayı toplumda belli bir sevgi yeri var zaten. Yani burada tabii ki reklam farklı bir şey, tanıtım farklı bir şey ama siz daha bir şey yapmadan çocuklar yedi-sekiz yaşındayken, Samsun'a

karşı bir sempatiyle bakıyor. (...) sizin pideniz meşhurdur, Samsun'da, Samsun pidesini öne çıkartmaya çalışsınız. Büyük gayretler... Çok büyük gurmeler getirmeniz lazım, ama bir pidedir alt tarafı, bir insan bir pide yemek için falanca bir şehirden de çıkıp buraya gelmez, ama Atatürk'ün şehri olarak burayı daha güzel tanıtırsanız Samsun zaten reklamı ve tanınırlığı olan bir şehirdir, toplum Türkiye'nin birçok yerinden buraya gelmeyi daha çok arzu eder. Bu anlamda eksik görüyorum ben, Samsun'u.

Katılımcı-9 kentin tanıtım eksikliğini ilçelerdeki doğal ve tarihsel güzellikler üzerinden yorumlamış ve Atatürk'ün Samsun'un en önemli simgesi olduğunu dile getirmiştir.

Ben Terme'de de kaldım. Terme'de mesela şey vardı bu kadın savaşçı, Amazonlar mesela. Onun ben pek tanıtılmadığını düşünüyorum, Samsun'da. Mesela biz oraya giderdik, oranın festivallerine katılırdım ben. Burada yaptılar, bir Amazon evleri filan, heykelleri filan ama sadece heykelden öteye geçemedi. Amazon'u dünyaya tanıtamadılar. Mesela Vezirköprü'deki kanyon tanıtamadılar, dünyaya tanıtamadılar. Onun üçte bir güzellikte olan Uzun göl var, Araplar bütün dünya orada. Yani bence Samsun turizme kesinlikle ama kesinlikle gereken önemi vermiyor, ama işte burada da bir Atatürk'ümüz var. Kurtuluş Savaşı'mız var. Ben Samsun'u böyle hatta ben her zaman şöyle diyorum işte iş için, aş için memleketten kopup gelenler, diyorum, Trabzon'dan kopup gelenleri bağrında işte Atatürk Kurtuluş Savaşı'nın başladığı bu şehir, Samsun sahiplendi diyorum. Benim için Kurtuluş Savaşı, Atatürk burası için en önemli simge.

Genel olarak, Samsun'un kent kimliği hakkında katılımcıların görüşlerini özetlemek gerekirse, öncelikle neredeyse bütün katılımcıların ortaklaştığı yanıtlar olarak Cumhuriyet kenti, Atatürk Anıtı, ilk adımın atıldığı yer gibi söylemler Cumhuriyet değerlerinin çağdaş Samsun'un kent kimliğinin merkezinde olduğunu göstermektedir. İkinci olarak, Osmanlı Devleti'nden gelen eser azlığı nedeniyle kentin kimliğine eklenecek o döneme ilişkin herhangi bir simgenin olmadığı görüşü dikkat çekmektedir. Bu görüşler literatür taraması bölümünde aktarıldığı gibi kentin Osmanlı Devleti döneminde geri planda kaldığı bilgisine koşuttur. Son olarak, eskiden Samsun'la özdeşleştirilen tütünün günümüzde artık azaldığı konusunda bütün katılımcıların aynı görüşte olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre tütün üretiminin Samsun kent kimliğinde etkisi azalmıştır.

Kent kimliği konusu katılımcılar arasında tartışılmanın en çok olduğu konuların başında gelmektedir. Kimi katılımcıların örnekler vererek Samsun'un kent kimliği olduğunu savdukları başlıkların tersine, katılımcıların bir bölümü de Samsun'un kendine özgü bir kent kimliği olmadığını söylemişlerdir. Burada bir kent kimliği olmadığı düşüncesinin nedenlerini katılımcıların sözlerine göre incelemek gerekmektedir. Örneğin, katılımcı-1'e göre Samsun'un kendine özgü kimliği olmamasının nedeni tanıtım eksikliğidir, özellikle Atatürk'ün Samsun'a çıkmasının işlenmesinin kent kimliğine yarar sağlayacağını düşünmektedir: "Samsun'un kendine

özgü bir kimliği yok. Samsun'a özgü hiçbir kimlik yok. Mesela Atatürk Samsun'a değil de (...)’a çıkmış olsaydı, (...) bunu her mecrada farklı dile getirirdi. Fakat Samsun bunu kullanmayı bilmiyor. Cumhuriyetin başlangıç şehri olduğunun farkında değil.”

Katılımcı-3 ve katılımcı-5, Samsun’un kent kültüründe yemek kültürünün eksikliğinden ve simgeleşmiş yemeklerinin azlığından yakınmıştır. Özellikle, katılımcı-5 yemek kültürü üzerinden kent kültürünün eksikliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Samsun’a göç eden kesimlerin kendilerini kentle bir bütün olarak görmediklerini şu sözlerle anlatmıştır.

Aslına bakarsan Samsun’un kendine özel bir mutfağı yok. Hani böyle kendine ait bir kültürü de yok. Yani kimse bana “Samsun’da bir şehir kültürü var.” Diyemez şehir kültürü yok. (...) Hani insanlar daha çok biraz kendi şeyleri içinde yaşıyorlar, hani mesela Gümüşhaneliler Gümüşhanelilerle beraber, Ordulular Ordulularla beraber filan bu tarz bir yaşam tarzı var. (Katılımcı-5)

Katılımcı-14 ve katılımcı-6 Samsun’un geçmişiyile olan bağ kopukluğu nedeniyle bir kimlik sorunu olduğundan söz etmektedir. Bu iki katılımcı Samsun’da insanların sürekli yeniyi aradıkları için, kültürel anlamda geçmişteki güzel şeylerin bile artık yok olduğunu anlatmaktadırlar. Katılımcı-6 Samsun’a, göçmen belleğini canlı tutmak için, yapacakları müzeye eşya bulamadıklarını, ama Yunanistan’da bu durumun olmadığını örneklerle anlatmıştır:

Araştırmacı: Bu durum bir kimliksizleşmeye mi yol açıyor?

Tabii ki, geçmişle olan bağlarınızı koparıyorsunuz. Ben yine mübadeleye bağlayayım konuyu, Türkiye’de hiçbir mübadele müzesi yokken Yunanistan’ın yedi-sekiz tane mübadele müzesi vardı. Adamlar o dönemdeki fotoğraflarını, anı defterlerini her şeylerini saklamışlar, geçmişlerine sahip çıkmışlar, kayıt altına almışlar. Bizde öyle bir şey yok. Bizde 80’li 90’lı yıllara kadar bir sürü, memleketten gelen eşya varken, ondan sonra hepsi yakıldı, yıkıldı, yok edildi, atıldı. Şimdi müzeyi kuracaktık, 2013 yılında, eser bulamadık, çünkü hepsi yok edilmiş. Yani geçmişle olan bağlarımızı kopartıyoruz. Bu da bir nevi kimliksizleşmeye yol açıyor. (Katılımcı-6)

Katılımcı-2, Katılımcı-3 ve Katılımcı-14 Samsun’un bir kent kimliğinin olmamasının nedenini açıklarken, kentin sahiplenilmediğini, geçmişiyile olan kopukluğuna da gönderme yaparak anlatmışlardır. Literatür taraması bölümünde aktarılan Samsun Fuarı, tütün gibi eskiden kentle özdeş olan şeylerin günümüzde artık var olmadığını ya da azaldığını da yine aynı katılımcılar aktarmışlardır. Katılımcı-2 kent kimliğini oluşturulması ve bunun için çalışma yapılması gerektiğini şöyle dile getirmiştir:

Var aslında da şimdi herkesin dert yandığı ve bizde dert yanıyoruz, sahipsizlik var, ama yapılırsa, araştırılırsa, liyakatli kişilerin yaptığı araştırmalarla bir kimlik

oluşturulabilir, çok rahat bir şekilde. Eskiden gelen var tabii ama bunlar bitirilmiş, fuardı, tütündü. Yani ben hatırlıyorum çocukluğumda saat altı gibi karınca sürüsü gibi bu tütün fabrikaların olduğu yerlerde insanlar çıkardı yani sahilde, şöyle fuarda vakit geçirirlerdi.

Kent kimliği ve göç arasındaki ilişki çok boyutludur. Bu nedenle, sorulan soruya verilen yanıtlar, göç olgusuna ve kent kimliğine yeni bir pencere açacak görüşleri içerir. Katılımcılar Samsun ve kent kimliğiyle ilgili soruları yanıtlarken kozmopolit kent konusu üzerinde oldukça durmuşlardır. Kozmopolit kent göçle kentlerin çokkültür ve çok kimlikli olması nedeniyle önemli bir başlıktır. Katılımcıların göçmen kimliği nedeniyle, bu konu üzerinde durması önemlidir. Kentler göçle gelen topluluklarla birlikte çokkültürlü bir kent görünümü kazanmaktadır. Samsun kent kimliği açısından bu kültürel zenginliği barındırır. Katılımcılar Samsun'un kozmopolit bir kent olduğu konusunda aynı düşüncede görünmektedir. Fakat kozmopolit olmasının sonuçları konusunda görüşler ikiye ayrılmaktadır. İlk olarak, bu durumun kent ve kent kimliği için önemli olduğunu, çünkü kültürel çeşitliliğin Samsun için bir zenginlik olduğunu düşünen katılımcılar vardır. Genel olarak, bu görüşü savunan katılımcılar, Samsun için "küçük İstanbul" benzetmesini de yapmaktadır. İkinci olarak, bu durumun kent için kent kimliğine zarar verdiği ve çok sayıda göçün kent güvenliği açısından sıkıntılara yol açacağı gerekçesiyle olumsuz olduğunu düşünen katılımcılar vardır.

Kozmopolit bir kent olmasını olumlu ve kültürel zenginlik olarak gören katılımcı-2, katılımcı-6 ve katılımcı-8, kentteki kültürel etkinliklerde bu durumun öne çıktığından söz etmişlerdir. Literatür taramasında söz edilen göç çeşitliliği burada da açığa çıkmıştır. Örneğin, katılımcı-2 kozmopolit kenti ve Samsun ilişkisini aktarırken, kentteki etkinliklerde bu kültürel çeşitliliği ve kültürlerin birbirine etkisini çok net olarak gördüğünü belirtmiştir.

Evet, fazlasıyla. Şimdi ben Ladik'te çalıştım, on yıl. Orada mesela konser vermiştik arkadaşımız bir koro hazırlamış, çalışma yapmış. Türkiye'deki farklı kimlikler üzerine, mesela Cilveloy Türküsünü bilirsiniz, işte onun aslında menşei Gürcistan aslında, işte onun bir sözünü Türkçe söyletmiş bir sözünü Gürcüce söyletmişti, ona yardım etmişim hatta. Bir baktık onda da o zaman onu fark ettik, Ladik mesela Samsun'un en küçük ilçelerinden biri konseri yaptık, birisi geldi dedi ki, niye dedi Gürcü oyunu oynamadınız. Çerkez oyunu oynamıştık, ee bizde varız burada, bizde Gürcüyüz dedi. Ondan sonra baktık hani Ladik'te işte Gürcü'de varmış, Çerkez'de varmış, işte Laz'da var enteresan bir biçimde, Topal Osman'a dayanan bir şey var, dedim ki Samsun'un en küçük ilçelerinden birinde bile böyle bir yapı varsa yani baktığımız zaman, genele vurduğumuzda işte Bafra'da Dededağ var, işte Yörükler var, kozmopolit, fazlasıyla kozmopolit. Hatta küçük İstanbul diyebiliriz. (Katılımcı-2)

Katılımcılar Samsun'daki bu yoğun göçü anlatırken kentin kozmopolit olduğunu söylemekte ve burayı “küçük İstanbul” olarak adlandırmaktadırlar. Bu durum katılımcıların Samsun'un çokkültürlü ve çok kimlikli yapısını içselleştirdiğini göstermektedir. Katılımcı-2, katılımcı-4, katılımcı-7 ve katılımcı-13 özellikle bu konu üzerinde çok durmuşlardır.

Evet. Küçük İstanbul. Aslında Samsun, İstanbul'un küçük bir kopyası. Yani İstanbul'daki kozmopolitlik, her yerden göç alma, Samsun'da da var. Belki bir İstanbul değil ama aşağı yukarı Türkiye'nin her yerinden samsunda insan var. Yoğun olarak da Doğu Karadeniz. (Katılımcı-9)

Katılımcılar arasında bu kozmopolit yapıya olumlu bakanlardan katılımcı-1, bu durumu kentte toplumsal baskının olmamasıyla ilişkilendirerek açıklamıştır. Katılımcı-1 üniversite yıllarındaki yaşantısından örnekler vererek, Samsun'un toplumsal olarak rahat bir kent olduğunu dile getirmektedir:

Diğer kentlerde baskı daha fazla... Samsun'un kozmopolit yapısında dolayı bu baskı yok, toplumsal baskı yok. Yaptığınız bir işte dışlanma olayı daha az. Ben mesela (...) da okudum, (...)’da okurken direkt sınıfımda PKK ve Kürt damgası yedim. Bu PKK damgasını onlara anlatana kadar altı ay geçti. Fakat Samsun'da bunu on dakikada çözebiliyorsun. Yani Samsun sakin bir şehir. (Katılımcı-1)

Katılımcıların Samsun'un kozmopolit olması nedeniyle yaşadığı sıkıntılar konusunda görüşleri çok farklıdır. Katılımcı-7, katılımcı-9 ve katılımcı-16 da yine başka katılımcılar gibi kozmopolit bir kent olarak Samsun'u görmekte, ancak kent kültürüne bu durumun zarar verdiğini ve kent güvenliği açısından olumsuz bir etki yarattığını söylemektedirler. Örneğin, katılımcı-16 göçlerin bir sonucu olarak gördüğü kozmopolitlik yüzünden kentin kültürel olarak bir erozyon geçirdiğini aktarmış ve toplumsal açıdan kentte sıkıntıların daha arttığını söylemiştir:

Çok fazla göç almış bir yer öncelikle. Bu göç ama eskiden biraz her kesimden insanın gelmesiyle olmuş ve bu da Samsun'da sorunları beraberinde getirmiş. Son zamanlarda da yine göç alıyor tabi. Ama bu göçler kültür erozyonuna uğrattıyor, Samsun'u. Samsun'da bakıyoruz istatistiklere mesela ölüm istatistiklerinde cinayette ilk sıralarda yer alıyor. Sosyal sorunlar çok fazla... Trafikte insanlar birbirine saygısız... Mesela Türk-iş bölgesinde günde kaç tane kavga oluyor, bu sebepten kaynaklı. (Katılımcı-16)

Katılımcı-9 da yine katılımcı-16 gibi bu göçlerden kaynaklı olarak kentin güvenlik konusunda sıkıntı çektiğini açıklamaktadır. Aynı zamanda, yalnızca iç göçün değil, kentte son yıllarda dış göçün de artmasının kenti olumsuz etkilediğini söylemiştir.

Samsun yani çocuk yetiştirme açısından çok tehlikeli bir şehir. Dediğim gibi bir kozmopolit şehir olduğu için burada bir güvenlik sorunu olduğuna inanıyorum. Yani işte görüyoruz etrafımızda ben öğretmenim, hapçısını, esrarını, eroinini... Her türlü insan, her türlü şey var. Bir de burada haddinden fazla Suriyeli var.

Yabancı uyruklu insanlar var bizim bu alt cadde hep onlardan, dükkânlarını kurdular. Huzursuz bir şehir. Yani onun için çok fazla önermem. (Katılımcı-9)

Katılımcı-7, Samsun'da kent kültürünün parçası olan gelenek göreneklerin artık eskisi gibi yapılmaması nedenini kozmopolitlik olgusuyla ve kaynak sorunlarıyla açıklamaktadır. Kozmopolitlik olgusunun kentleri kültürel olarak gerilettiğini ve eski ritüellerin yavaş yavaş ortadan kalktığını ileri sürmektedir. Katılımcı-7 Samsun'un kendine özgü bir kent kimliğinin olmamasının nedenini aynı biçimde çok göç almasına ve buna bağlı olarak, kozmopolit olmasına bağlamaktadır:

Eski gelenek diye bir şey çok kalmadı toplumsal olarak. Hani bugün Şırnak'taki de, Muğla'daki de, çok fazla geleneksel bir şey kalmadı. Neden? Hayatımıza para girdi, ticaret girdi, birçok gelenekler kayboldu. Gelenek görenekleri daha fazla düğünlerde çıkar, işin gerçeği düğün filan yapmadığım için ne oğlan aldım ne kız verdim. Yani o tarz ritüeller daha yapmadık. Zaten böyle kozmopolit şehirlerde ritüelleri yaşamıyorsunuz artık, gelenekleri yaşamıyorsunuz zaten. (...) Hani bugün bir Samsunluyu da çağırıp sorsak, öyle bir gelenek, aklıma gelebilecek özel bir gelenek olmaz yani. (Katılımcı-7)

Bu kategoride, hemşehri derneği yöneticilerinin Samsun kent kimliği üzerine görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar, Samsun'un kimliğini üç ana tema etrafında tartışmıştır: İlk olarak, Samsun'un Kurtuluş Savaşı ve 19 Mayıs 1919 ile özdeşleşen tarihi kimliği, özellikle Atatürk ve Onur Anıtı gibi simgelerle vurgulanmıştır. İkinci olarak, kentin turizm ve ticaret gibi potansiyel etkinliklerinin daha fazla öne çıkarılmadığına dikkat çekilmiştir. Son olarak, Samsun'un kozmopolit yapısı nedeniyle özgün bir kent kimliği eksikliği olduğu ifade edilmiştir. Katılımcıların çoğu, kentin doğal ve kültürel zenginliklerinin tanıtılmadığını ve geçmişle bağların zayıfladığını vurgulamış, bunun Samsun'un kimlik sorununa yol açtığını belirtmiştir. Ayrıca, göçmen kimliği ve kozmopolit yapı, kent kimliğine hem zenginlik hem de kültürel erozyon getirdiği için tartışma konusu olmuştur.

6.2.2. Samsun'un Değişen Kent Yapısı

Katılımcılar Samsun'da ortalama olarak 36 yıldır yaşamaktadırlar. Bu süre boyunca kentin nasıl değiştiği sorusuna katılımcılar olumlu ya da olumsuz net yanıtlar vermiştir. Yanıtlar kentteki fiziksel yerlerin değişimini de içermektedir. Bir yandan, olumlu değişim olduğunu söyleyen katılımcılar özellikle Atakum ilçesini örnek vererek, buradaki son yerleşimler üzerinden bir değerlendirme yapmaktadırlar. Öte yandan, olumsuz bir değişim olduğunu dile getiren katılımcılar çarpık kentleşme, betonlaşma ve kent içerisindeki tarım arazilerinin azalması gibi konuların üzerinde durmaktadırlar. Başka katılımcıların tersine katılımcı-6 kentin değişen yapısını demografik açıdan olarak ele alıp, kentte yaşayan Rum ve Ermeni nüfusun

azalmasından sonra onların ürettikleri ürünlerin artık üretilmediğini söylemiş ve bu durumun kentin geçmişiyle kopukluğunu gözler önüne serdiğini ileri sürmüştür.

Katılımcı-7 ve Katılımcı-14 Samsun'un fiziksel yapısındaki değişimleri olumlu görüp bu değişimlerin kent geneline daha da yayılması gerektiğini söylemişlerdir. Katılımcı-7 Duruşehir⁵'i örnek vererek kentin geri kalan yerlerinde bu tür yerleşim yerleri oluşturulmasının önemini şu sözlerle açıklamıştır:

Baktığımız zaman ben ilk geldiğimde Duruşehir vardı, Duruşehir burada bir markaydı. Şu anda Samsun'da Duruşehir gibi yüzlerce site var. Hem de Duruşehir şu anda eskidi hatta revaçtan düştü. Bunlar artı şeyler... Atakum ayrı bir şehir, Samsun İlkadım, Canik, Tekkeköy ayrı bir şehir... Bundan 22 yıl önce Atakum'la İlkadım'ın çok fazla bir farkı yoktu, şimdi Atakum bir şehir olarak sanki İstanbul'da, Muğla'da, İzmir'de bir şehirmiş pozisyonu vermeye başladı. (Katılımcı-7)

Katılımcı-9 kentin içerisinde kalan tarım arazilerinin artık eskide kaldığını ve yapılaşmanın kentin görünümüne çok zarar verdiğini söylemiştir. Ancak bu katılımcı olumlu gelişme olarak, Atakum deniz kıyısının düzenlendiğini ve kente güzellik kattığını düşünmektedir. Olumlu değişim olarak en başta katılımcı-7 ve katılımcı-14'de katılımcı-9 gibi Atakum deniz kıyısını göstermektedir:

Çok binalar oldu. Bir işte Yusuf Ziya⁶'dan Allah razı olsun sahili yaptı, ben geldiğimde sahil yoktu. Onun dışında sadece bina oldu, başka da bir şey yok, değişim yok. Binalar oldu, şehir büyüdü. Olumsuz olarak da çok bina... Tarım arazilerinin hepsini kapattılar. Benim gelip oturduğum yerde ben Derebahçe tarafında oturuyorum, altta, benim oralar hep incirlikti, Samsun'un hep, incir ihtiyacını orası karşılıyordu, şimdi incir yok. (Katılımcı-9)

Katılımcı-3, Katılımcı-4, katılımcı-6, katılımcı-12 ve katılımcı-16, kentteki çarpık kentleşme üzerinde durmuşlardır. Katılımcılar göçlere koşturarak kentin bozulduğunu söylemişlerdir. Katılımcı-3 Samsun'da yapılaşmanın eskisinden çok farklı olduğunu ve bunun sonucunda kent içerisinde bir göç hareketliliği yaşandığını şöyle açıklamıştır:

Benim hatırladığım bu sokak (İlyasköy ve civarı) aralarındaki evler, bu etraftaki, İlyasköy bölgesindeki kesimi hep böyle bahçeli, hepsinde bir meyve ağacı olur, iki katlı üç katlı, kendi yaptıkları bu tek katlı evin üstüne ev yapma, herkesin önünde bir yeşillik, hep böyle gördük. Arkadaşlarımız oldu, top oynadık sokak aralarında, işte binalaşma oldu her yerde, kimisi müteahhite verdi, çektiler gittiler buradan, Duruşehir tarafına kaçanlar oldu, torun torba hep birlikte gittiler, buradan. Bakıyoruz burada (...) olarak kalan kitle sayısı çok azaldı. Bizimdi burası, bina oldu, ama biz mahalleden kopmamışız. (Katılımcı-3)

Katılımcı-6 Samsun'un değişen yapısını ikiye ayırarak, ilk olarak kentteki fiziksel yapının değişimini anlatmış ve ardından da değişen kent yapısını kültürel

⁵ Duruşehir Samsun'da siteleşmenin ilk örneğidir.

⁶ Samsun'un 1999-2023 yılları arasındaki Büyükşehir Belediyesi Başkanı'dır.

açıdan ele almıştır. Kentin planlı bir biçimde yapılmaya çalışıldığı dönemde Fransız mimarların bu planlamadaki etkisini açıklayıp, daha sonra kentte Rus mimarisine dönüldüğünü sokak ve yapı örnekleri üzerinden anlatmıştır:

Samsun'un mimarisini, şehir mimarisini kuran bir Fransız mimar... Burada şu anda, bizim Çiftlik'teki yollar, caddeler, sokaklar denize dik yapılmıştır sebebi de denizden gelen rüzgâr sokaklardan en üst yerlere kadar çıksın bütün evler hava alsın, temiz havayla dolsun diye yapılmıştır. Ama o zamanlar cadde ve sokaklar daha geniş tasarlanmış işte iki-üç katlı, dört katlı evlerden oluşuyor. Ama tabii, bizim o dönemdeki kentin ileri gelenleri bu sokakları biraz daraltmışlar. Tabii ki ondan sonra mübadele süreci ve Ermeni Tehciri sonrasında Türkler kent yönetimine baskın hale gelince, bu sefer örneğin bu bulvar yolu, bulvar yoluna baktığımız zaman Rus binaları gibi set gibi, binalar, bütün şehrin rüzgarını kesiyor, çarpık yapılaşma, çarpık kentleşme, yollar yılan eğrisi gibi, yani şehirleşmenin ne kadar bozuk örneği varsa hepsi burada oluşmuş durumda... (Katılımcı-6)

Katılımcı-6 ikinci olarak, kentteki kültürel yapının değişimini ele almıştır. Samsun'un eskiden kalma kültürel etkinliklerin günümüzde artık yok olduğunu söylemiş ve bunun kent için olumsuz olduğunun altını çizmiştir. Özellikle, kentte Rumların yaptığı denizcilik ve zeytincilik işlerinin, Rumlar kentten göç ettikten sonra sürdürülmemesinin kent için önemli bir eksiklik olduğunu şu sözlerle açıklamıştır:

Daha düne kadar İlkadım ilçemizde fuarın olduğu yerde balıkçılar vardı, İlkadım insanı denize giremiyordu, yani denize sırtını dönmüş insanlar yaşıyordu burada. Denizin ne olduğunu bilmiyordu. Rumların zamanında burada denizcilik çok gelişmişti, zeytincilik keza... Mesela Zeytinlik Mahallesi var, olduğu gibi zeytin ağaçlarıyla dolu... Zeytinciliği biz bir anda bitirmişiz. Samsun'da şu an zeytinin z si yok. Ne oldu yani, 100 yıl önce burada her tarafta zeytin ağacı varken, üzüm bağları varken, ne oldu da bunlar gitti. Yani şimdi gelen Samsun'da yaşayan insanlar zeytin yemiyor mu? Üzüm yemiyor mu? Büyük bir bağ kopukluğu var geçmişle. Sonuçta siz insan bünyesini doyurmak zorundasınız, zeytinyağı üretirsiniz, zeytinyağı yaparsınız, zeytini satarsınız. (Katılımcı-6)

Katılımcı-4 ve katılımcı-12 kentteki çarpık kentleşme ve plansızlık üzerinde durmuşlardır. Katılımcı-12 kent planlanmasında gerileme ve çarpık yapılaşma nedeniyle kentin deniz kıyısından uzak olan bölümlerinin denize ve görünümüne erişim konularında sıkıntılar yaşandığını düşünmektedir:

Samsun'un bazı mahallelerde sokaklar direkt iner, daha sonra oralar kesilmiş, sapmalar oluşmuş yani. Bunu mesela bulvarın altı, bulvarın üstü şeklinde değerlendirebiliriz. Samsun deniz manzaralı bir ilimiz... Ben mesela şöyle yapardım: En önde küçük katlar daha sonra yukarıya çıkarak hiç kimse deniz manzarasını kesmesin, önünü mesela, o şekilde bir imar uygulaması yapardım. (Katılımcı-12)

Koyuncu (2015) çarpık yapılaşmanın ve düzensiz göçün kentlerin değişen yapısında önemli sorunlar yarattığını dile getirmiştir. Katılımcı-4 çarpık yapılaşma ve betonlaşmaya ek olarak, bugün de süren göçlerin kentteki olumsuz etkilerini şöyle açıklamıştır:

Sürekli kırsaldan şehire doğru bir nüfus hareketliliği var. Sürekli kırsalda bir köylerin terk edilmesi, arazilerin terk edilmesi var. Şehirlerde özellikle kırsaldan gelip de şehrin varoşlarına yerleşen insanların oluşturduğu bir arkaya doğru şehirleşme var, ama ne kadar şehirleşme olduğu tartışılır. Gecekonduvari şehirleşme var. (Katılımcı-4)

Katılımcıların görüşleri, Samsun'un son yıllarda önemli bir fiziksel ve kültürel dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Fiziksel değişimler arasında, Atakum gibi yeni yerleşim alanlarının gelişimi, deniz kıyısının düzenlenmesi ve şehirleşmenin modernleşmesi yer almaktadır. Katılımcılar, bu değişimlerin kentin görsel çekiciliğini artırdığını belirtmişlerdir. Ancak, olumsuz değişimler de söz konusudur. Çarpık kentleşme, betonlaşma ve tarım arazilerinin kaybı, kentin doğal yapısına ve yaşam kalitesine zarar vermektedir. Katılımcılar, göçün kentin yapısında yarattığı düzensizliği ve gecekonduvari yerleşimlerin artışı vurgulamışlardır. Ayrıca, demografik değişiklikler de önemli bir konu olmuştur. Özellikle Rum ve Ermeni nüfusunun azalması, kentin kültürel yapısında kopukluklar yaratmış, bu durum geçmişle bağların zayıflamasına neden olmuştur. Katılımcılar, bu kültürel kayıpların kentin kimliğine olumsuz etkiler yaptığını ifade etmişlerdir. Son olarak, katılımcılar şehrin planlamasında yaşanan eksikliklere dikkat çekerek, yapılaşmanın doğayı ve tarihi dokuyu tahrip ettiğini dile getirmişlerdir. Bu süreç, Samsun'un tarihi ve kültürel kimliği üzerinde derin kaygılara yol açmaktadır.

6.2.3. Kent Kimliğine Katkı

Çalışmanın literatür taraması bölümünde hemşehri derneklerinin işlevleri beş başlık altında toplanmıştır. Katılımcılar Samsun kent kimliğine katkı konusunda bu işlevlerden kültürel ve ekonomik olanlar üzerinde daha ağırlıklı durmaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde bu beş başlık altındaki işlevlerin hepsine örnek oluşturacak katılımcı görüşleri de yer alacaktır. Bu bölümde kent ve dernek arasındaki etkileşim ve kentte görüşülen derneklerce sürdürülen gelenekler açıklanıp, çözümlenmesi yapılacaktır.

Katılımcılar hemşehri derneklerinin kent kimliğine çeşitli katkılarını aktarmışlardır. İlk olarak, kültürel olarak kent kimliğine neler kattıkları üzerine katılımcıların verdiği yanıtlar incelenecektir. Her katılımcı kültürel olarak kente katkı yaptığını, kendi gelenek ve göreneklerini burada yaşattığını söylemiştir. Burada hemşehri derneklerinin çoklu kent kimliğine olan katkıları örneklerle açıklanmaktadır.

Külekçi'nin (2011) söz ettiği üzere, hemşehri derneklerinin kuruluş felsefesinde kendi kültürünü göçmen olarak geldiği topraklarda sürdürmek yatmaktadır. Ateş (2015) göçmenlerin göç ettikleri bu kentlerde karşılaştıkları başka kültürlerle dayanışması, ama aynı zamanda kendi çocuklarına, bu çokkültürlülük karşısında, kendi gelenek ve kültürlerini tanıtması ve onları benimsetmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu çalışmalar hemşehri derneklerinin kültürel olarak büyük bir misyon taşıdığını göstermektedir. Gerek kendi gerekse kendinden sonraki kuşaklara kültürel aktarımı bu dernekler sürdürmektedirler. Aynı zamanda göç edilen yerlerdeki kültürlerle de bir etkileşim söz konusudur.

Katılımcılar, kent kimliğine kültürel katkılarını aktarırken üzerinde en çok durdukları başlıklar dil, yemek, folklor gibi konulardır. Aynı zamanda, kimi katılımcılar Samsun'la karşılıklı etkileşim içinde olduklarını ve Samsun geleneklerinin kendilerine, kendi geleneklerinin de Samsun'a geçtiğini iletmişlerdir. Örneğin, katılımcı-5 Samsun'daki Pazar günleri yapılan pide geleneğinin artık kendilerine de geçtiğini söylemiştir. Katılımcı-4 aynı örneği vererek kendi kültürlerinde yalnızca pidenin adının yağlı olduğunu, ama Pazar günleri onlarda da aynı biçimde yaptırıldığını aktarmıştır.

Katılımcı-1, katılımcı-2 ve katılımcı-11 yemek kültürü üzerinde özellikle duran hemşehri dernekleri yöneticileridir. Örneğin, katılımcı-1 doğrudan geldikleri kentle özdeş olan yöresel yemekleri belirli zamanlarda yapmayı sürdürerek bu gelenek ve göreneklerini yitirmemek ve yeni kuşaklara aktarmak istediklerini dile getirmiştir. Katılımcı-1 dernekte yapılan bu türden etkinlikleri kadın erkek ayırmadan, hep birlikte el birliğiyle yaptıklarını vurgulamıştır:

Evet. (...)’taki geleneği burada devam ettiriyoruz. (...)’ta Nevruz Bayramımız var, şimdi bu Nevruz Bayramı değişik milletlerde, Nevruz oldu. Güneydoğu’da, fakat Türklerin bahar bayramı bu... Ondan sonra kaz gecemizi her yıl yaparız, bu yıl da yaptık. Ondan sonra dernekte toplanıp aşıklar programını yapıyoruz. Ozanlar, halk ozanlarını getiriyoruz, senenin belli günleri. Yöresel kahvaltımızı yapıyoruz. Bu hafta sonu kermesimiz vardı mesela, yöresel ürünler kermesimizi yaptık, dernekte yaptık. İşte, yöresel yemeklerimiz vardır, mesela iki-üç haftada bir, bir yöresel yemeğimizin gününü yapıyoruz. Derneğe gelirler, işte, 40-50 kişi, hanımlar pişirir, bazılarını beyefendiler pişirir, hep beraber yeriz, içeriz, gideriz. Gönüllülük esasına dayalı bir şey yapıyoruz. Yöresel oyunlarımızı burada birkaç tane eğitmenimiz var, müzik aletlerimiz var, onlar diğerlerine öğretiyor. Bu şekilde kültürümüzü elimizden geldiği kadar, kendi işimizi etkilemeyecek şekilde yürütmeye çalışıyoruz. (Katılımcı-1)

Katılımcı-2 göçmen olarak gelinen yerdeki yemek kültürünü, cenaze ve düğün gibi toplumsal ritüelleri Samsun’da da aynı biçimde sürdürdüklerini

açıklamıştır. Cenazede cenaze evinde yemek yapılmaması ve düğünlerdeki özel yemekler gibi geleneklerini göç üzerinden uzun zaman geçmesine ve kuşak değişmesine karşın özellikle sürdürmeye çalıştıklarını açıklamıştır. Aynı zamanda, katılımcı-2 bu korunmuş geleneklerin yanında, sürdürülmeyen göçmen geleneklerini de anlatmıştır. Örneğin, yeni dünyaya gelen çocuklara köyün en yaşlısının gidip ilgilenmesi geleneği, göç edildikten sonra bir yana bırakılmıştır. Kendi sözleriyle:

Oyunlar var, yemekler var, bayramlaşma, cenaze gelenekleri... Cenaze evine mesela, yemek götürmek, işte yedisi çıkana kadar yemek yapılmaz, işte kırkı çıkana yemek yapılmaz gibi. Cenazede böyle şeyler duyduk. Düğünde, önceden tabii bu duygusal konulara, parasal konulara dayanıyor. Önceden üç gün üç gece yapılıyormuş; iki ayrı takım zurna tutuluyormuş, işte biri uyurken, diğeri çalıyor, öbürü uyurken, öbürü çalıyor. İşte, yemekler, pilavlar, etli kazan pilavları... Konak gelme olayı var işte, şimdi arabayla konvoy yapıyoruz ya, o zaman yürüyerek gidiyorlarmış, davul zurna eşliğinde falan. Öyle adetler var. İşte yeni doğan çocuğu köyün en yaşlısına götürürlermiş, ömrü uzun olsun diye, işte köyün en yaşlısı kucağına almış ve çeşitli hediyeler verirmiş, yumurta verirmiş ki çocuk yumurta gibi çocuk olsun, tabiri vardır hatta, akça pakça falan. (Katılımcı-2)

Katılımcı-8 yemek kültürünü yine Samsun'da sürdürdüklerini ve bunu sürdürmek için yemekleri kendileri yapamaları bile bulmak için çaba gösterdiklerini söylemiştir. Aynı biçimde düğünlerde göç ettikleri kentteki oyunları Samsun'da da oynayarak oyun kültürlerini bu kentte de göstermek istediklerini söylemiştir. Ek olarak, geldikleri kentteki ürünleri Samsun'da tanıttıklarını şöyle açıklamıştır: "Burada önceden yemekli bir salonumuz vardı o salonda (...)’umuzun ürünlerinden hem üyelerimize hem de gelen eş, dostlara ikram ediyorduk. (Katılımcı-8)

Yemek kültürünün yanında katılımcıların en çok üzerinde durduğu ikinci kültürel öge halk oyunu ve dans adetleridir. Katılımcı-2, katılımcı-3, katılımcı-13 ve katılımcı-15 gibi hemşehri dernek yöneticileri özellikle bu gelenekleri sürdürmek için kurslar açtıklarını belirtmişlerdir. Düğünlerinde, özel günlerinde dernek içinde kurdukları dans ekipleriyle ortak çalışmalar yaptıklarını dile getirmişlerdir.

Yani bizim derneğimizde kültürüyle, folkloruyla, insanların hayat tarzıyla Samsun'a zenginlik katıyor bence. O yüzden, biz de bu kültürü bu folkloru yaşatmaya çalışıyoruz. Bunun içinde gerek genç ekibimiz gerek çocuk ekiplerimiz ki bu sene bir rekor kırdık, 60 civarında çocuğumuz vardı, dört-on iki yaş grubunda. (Katılımcı-13)

Katılımcı-3, folklor geleneklerini sürdürdüklerinden, her yaştan üyenin bu etkinliğe katılması sayesinde de genç ve yaşlı kuşağın birbirleriyle etkileşim içinde olduklarından söz etmiştir. Aynı zamanda geldikleri yerden olmayan kişilerin bile, o oynadıkları göçmen oyununu öğrenmek için derneklerine geldiğini ve böylece kentin başka yaşayanlarıyla da kültürel etkileşim içerisinde olduklarını anlatmıştır.

Katılımcı-4, katılımcı-13 ve katılımcı-15 dil ve şive konusunda hemşehri derneklerinin ve göçmenlerin kent için önemli bir zenginlik kaynağı olduğunu düşünmektedirler. Hemşehri derneklerine göre göçmenler için kültür ve dil arasında önemli bir etkileşim vardır. Dil konusu hem dernekler hem de göç edilen kent için önemli bir kültürel etkileşim kaynağıdır. Katılımcı-4 hemşehri derneğinin dil, gelenek ve göreneklerinin kent için önemini anlatırken, bu dernek etkinliklerinin aynı zamanda Samsun'un çokkültürlü yapısına katkıda bulduklarını şu sözlerle dile getirmiştir:

Dernekler üyeleri bir defa, şiveleriyle, hikâyeleriyle, kıyafetleriyle, yemekleriyle, örfleriyle, adetleriyle buraya gelir. Samsun da sadece Bafra'da yedi tane medeniyet yaşamış. (...) Dolayısıyla bunca medeniyet ve yaşanmışlıklar... Herkes buraya mutlaka bir şey getirir, bir şey katar. Şive katar, kültür katar, kıyafet katar, renk katar, oradaki zanaatını, bir mesleğini, bir atölyesini katar gibi. Mutlaka vardır. (Katılımcı-4)

Katılımcı-1, katılımcı-2, katılımcı-4 ve katılımcı-16 hemşehri derneklerinin kültürel anlamda Samsun'un kent kimliğini ve kültürünü çok çeşitlendirdiğini söylemişlerdir. Hemşehri dernekleri yöneticileri bu durumun Samsun için çok önemli bir şans olduğunun üzerinde durmuşlardır. Aynı zamanda, bu dernek yöneticileri söz konusu olan kültürel etkileşimleri artırmak ve Samsun'da yapılacaklar için bir birleşim içerisinde olduklarını söylemişlerdir. Örneğin:

Samsun kent kimliğine katkıları, Samsun'un kültürünü çeşitlendiriyorlar, Samsun'daki etkinliklerin çoğalmasına yardımcı oluyorlar. Mesela, ben bu kışın en az 20 tane etkinliğe gittim. Of-Çaykara gecesi, Ordulular gecesi, Termeliler gecesi, işte Kavak Federasyonları gecesi, Bayburtlular gecesi her gittiğimizde her derneğin artılarını gördüm, kendi kendime not ettim. Kendi derneğimde bunlardan nasıl faydalanabilirim, neler uygulayabilirim, onları not ettim. Oyun havalarını gördüm, işte beraber aynı masada oturduk. İnsanları daha yakından tanıma fırsatı buldum. Doğal olarak bu insanların hepsinin Samsun'a faydası olur, derneklerin zararı kesinlikle olmaz. (Katılımcı-1)

Katılımcılar hemşehri derneklerinin kültürel katkısının yanında, ekonomik katkı konusu üzerinde de çok durmuştur. Çalışmanın literatür taraması bölümünde Duman (2010) ve Arı'nın (1995) belirttiği gibi, göçmenler geldikleri bölgelerde Samsun'a kültürel katkı sunmanın yanında ekonomik alanda özellikle tütün üretiminde katkıda bulunmuşlardır. Katılımcı-2 bu tarımsal katkının öneminden söz etmektedir. Aynı zamanda, kendisinin üyesi olduğu göçmen topluluğunun Samsun'a yönelik bu katkıları bütün kente ve ülkeye sergilenmek üzere bir müzede sergilenmektedir. Ona göre, "Kültür anlamında işte türküler, oyunlar, yemekler, gelenek, görenek olmuştur. Onun yanında, (...) tarımsal anlamlarda kent belleğinde

bence yerimiz var, şu anda kent müzesine gidin, (...) köşesi vardır orada. Biz yardımcı olduk, ona da açılırken.” (Katılımcı-2)

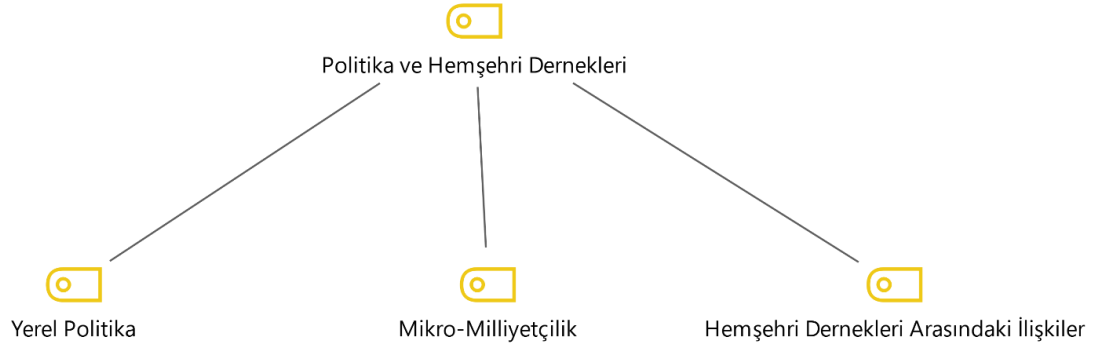
Katılımcı-10 ve katılımcı-11, kendi hemşehrilerinin Samsun’a ekonomik alanda önemli katkılarda bulduklarını açıklamışlardır. Katılımcı-10 kendi üyelerinin arasından Samsun vergi rekortmeni çıktığından söz etmiştir.

Üyelerimiz aracılığıyla var. Üyelerimiz Samsun’un çok eski hizmet yapmış insanları. (...) Çok fazla (...) iş insanımız var. Samsun’a ekonomik anlamda büyük katkılar sunuyorlar. Samsun’da nereye gitsen, mesela BOTAŞ bir baktık altından (...) çıktı. Belediyelerde çok çalışan, genel sekreterinden tut, mesela makine mühendisleri odasına gittim gurur duydum, bir sürü (...) hemşehrim vardı. Samsun Makine Sanayi’yi kuran, yine bizim üyemiz ve hemşehrimiz... Yani hemşehrilerimiz Samsun’a katma değer katmaktadır, çünkü biz Samsun’a hizmet etmek istiyoruz, derdimiz o, başka bir derdimiz yok. (Katılımcı-11)

Bu kategoride, hemşehri derneklerinin Samsun kent kimliğine katkıları kültürel ve ekonomik boyutlarla ele alınmıştır. Katılımcılar, derneklerin özellikle kültürel alanda önemli işlevler üstlendiğini ve Samsun'un çokkültürlü yapısına katkı sağladığını vurgulamaktadırlar. Dernekler, geleneksel yemekler, folklor, dil ve çeşitli ritüeller gibi kültürel öğeleri yaşatarak kentteki farklı kültürlerle etkileşime geçmekte ve bu kültürleri yeni kuşaklara aktarmaktadırlar. Katılımcılar, göç ettikleri yerlerdeki geleneklerini Samsun’a taşıdıklarını ve bu gelenekleri yaşatarak kentin kültürel zenginliğine katkıda bulduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, yemek kültürü ve halk oyunları gibi geleneklerin derneklerde düzenlenen etkinliklerle devam ettirildiği, ayrıca farklı bölgelerden gelen insanların kültürel etkileşimde buldukları belirtilmiştir. Ekonomik açıdan da katılımcılar, göçmenlerin tarım ve ticaret gibi alanlardaki katkılarını ve bunların Samsun'un kalkınmasına olan etkilerini dile getirmişlerdir. Özetle, hemşehri dernekleri, Samsun’un kent kimliğini kültürel ve ekonomik açıdan zenginleştiren önemli aktörlerdir.

6.3. Politika ve Hemşehri Derneği

Araştırma kapsamında hemşehri derneği yöneticilerine sorulan sorulara yönelik yanıtlar incelenmiş ve oluşturulan kodlara bağlı olarak politika ve hemşehri dernekleri temasıyla ilgili kategoriler aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Şekil 6.7. Politika ve Hemşehri Dernekleri Teması ve Kategorileri

Şekil 6.7.'de politika ve hemşehri dernekleri temasının altında yerel politika, hemşehri dernekleri arasındaki ilişkiler ve mikro-milliyetçilik başlıkları altında katılımcıların düşüncelerinin toplandığı görülmektedir. Araştırmada, katılımcıların verdikleri yanıtlara göre oluşturulan kodlar, daha sonra kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler incelenerek araştırmanın temaları belirlenmiştir. Bu kategori başlıklarının altında da katılımcıların verdikleri ilişkili yanıtlardan oluşturulan uygun kodlar araştırmacının yorumlarıyla birlikte incelenmektedir. Hemşehri derneklerinin işlevleri arasında politika vardır ve politika bu derneklerin göç ettikleri yerde var olmak ve daha çok söz sahibi olarak olabilmek için kullandıkları bir yoldur. Samsun'da bu çalışmanın yapıldığı dönemde hemşehri dernekleri SAM-BİR adıyla politik bir oluşum içerisine girmiştir. Bu oluşumun amacı Samsun'daki hemşehri derneklerinin politikada söz sahibi olmasını ya da kendi içlerinden bir figürün politikada yer almasını sağlamaktır. SAM-BİR Samsun'da en etkin olup üye sayısı en yüksek olan hemşehri derneklerini bir çatı altında toplamıştır. Bu çalışmada görüşme yapılan derneklerin büyük bir çoğunluğu bu oluşum içerisinde yer almaktadır. Bu bölümde SAM-BİR'e de göndermeler yapılmıştır.

Kod Sistemi	Katılımcı-1	Katılımcı-2	Katılımcı-3	Katılımcı-4	Katılımcı-5	Katılımcı-6	Katılımcı-7	Katılımcı-8
Yerel Politika	●	●	●	●	●	●	●	●
Hemşehri Dernekleri Arasındaki İlişkiler	●	●	●		●	●	●	●
Mikro-Milliyetçilik	●	●				●	●	●

Şekil 6.8. 1-8 Katılımcıların Politika ve Hemşehri Dernekleri Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Katılımcı-9	Katılımcı-10	Katılımcı-11	Katılımcı-12	Katılımcı-13	Katılımcı-14	Katılımcı-15	Katılımcı-16
Yerel Politika	●	●	●	●	●	●	●	●
Hemşehri Dernekleri Arasındaki İlişkiler	●	●	●	●	●	●	●	●
Mikro-Milliyetçilik	●	●		●	●	●	●	●

Şekil 6.9. 9-16 Katılımcıların Politika ve Hemşehri Dernekleri Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı

Şekil 6.8. ve Şekil 6.9.'da kod matris tarayıcısıyla görüşme belgelerindeki katılımcıların politika ve hemşehri dernekleri teması kodlarının dağılımıyla ilgili birer görsel sunulmaktadır. Örneğin; şekil 6.8.'de Katılımcı-7'in mikro-milliyetçilik üzerine ağırlıklı konuştuğu görülmekteyken, katılımcı-3, katılımcı-4 ve katılımcı-5 bu konu üzerine görüş bildirmemişlerdir. Şekil 6.9.'a göre, katılımcı-9, katılımcı-10 ve katılımcı-11 ağırlıklı yerel politikayla görüş bildirmişlerdir. Ya da katılımcı-4 ve katılımcı-16'ysa, hemşehri dernekleri arasındaki ilişkilerle ilgili görüş bildirmemişlerdir.

6.3.1. Yerel Politika

Hemşehri dernekleri ile politika arasındaki ilişkinin iki temel biçimde şekillendiği ifade edilmektedir. İlk olarak, bu dernekler yerel siyasete bir baskı aracı olarak etki edebilmekte, ikinci olarak ise patronaj ilişkileri, yani adam kayırmacılık şeklinde bir bağ kurabilmektedir (Kurtbeyoğlu, 2015). Hemşehri derneklerinin seçim dönemlerinde politik aktörler için birer oy deposu niteliği taşıdığı belirtilmekte ve bu derneklerin seçim sonrası süreçlerde de baskı mekanizması oluşturabildiği vurgulanmaktadır (Kurtbeyoğlu, 2005). Ayrıca, Özdemir (2013), bu derneklerin özellikle yerel seçimlerde daha belirgin bir rol oynadığını dile getirmiştir. Ayata (1990, 2003) ise hemşehri derneklerinin politika ile ilişkisini ele almış ve adam kayırmacılık açısından bu yapılarının önemli bir unsur teşkil ettiğini ifade etmiştir.

Samsun'da hemşehri dernekleri ile politika arasındaki ilişkiyi anlamak amacıyla katılımcılara, "Samsun'da yerel siyasetle aranızdaki ilişki nasıl?" ve "Seçim dönemleri dernek etkinliklerinizi etkiliyor mu?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamı, belediye ve milletvekili seçimlerinde siyasal partilerin derneklerine ulaşarak kendi adayları adına tanıtım yapma talebinde bulunduğunu belirtmiştir. Nitekim Kurtbeyoğlu'nun (2005) vurguladığı gibi, siyasal partiler seçim dönemlerinde hemşehri derneklerini birer oy kaynağı olarak görmekte ve adaylarını tanıtmak amacıyla bu derneklere yönlendirmektedir. Katılımcı-3 bu süreci şu şekilde açıklamaktadır:

Seçimden başlayayım, seçimde bize tüm siyasal partiler bir şekilde ulaşırlar. Derler ki bize, "Şu gün müsait misiniz, gelebilir miyiz?" diye. Biz de, "Gelin tabii, kapımız herkese açık." deriz. Ondan sonra hepsi, daha doğrusu gelmek isteyenler, çoğunlukla da üç-beş parti kesin gelir, belediye seçimlerinde de özellikle. Bir HDP gelmedi. Biz yönetimde olsak da olmasak da, birisi geldiğinde de büyüklerimizden bilgi alırız. "Böyle böyle bir siyasal parti gelecek, bilginiz olsun" önden bilgi veririz. Ansızın habersizce görmesin. Adamın haberi olmasa, gelse çay içmeye, onu görse, olmaz yani. Her yapacağımız şeyi önden

bir aramızda konuşuruz. Zaten yapılacaksa yapılır, ama “sana gel, sana git” öyle bir şey yok. Gelmek isteyen usulünce gelir, oturur, anlatacağını anlatır, soracak bir şeyi olan varsa, soracağını sorar. Bir de gelmek isteyen herkes gelebilir, çevremizden, o günlerde, o akşamlarda. Gelir dinler. Bizde kesinlikle en ufak bir kayma olmamıştır. Ve çok aşırı solcu ve sağcı olan insanlar da içimizde olmasına rağmen içimizde hiç çatışma olmamıştır. (Katılımcı-3)

Bu ifadeler, hemşehri derneklerinin siyasal partilere açık bir platform sunduğunu ve belirli kurallar çerçevesinde siyasal aktörlerin dernekleri ziyaret ettiğini göstermektedir. Ancak, dernek yöneticilerinin politikayla olan ilişkileri konusunda iki farklı eğilim dikkat çekmektedir. Bir grup yönetici, dernek faaliyetlerini siyasetle iç içe yürütmeyi tercih ederken, diğer grup ise dernekçiliği politikadan bağımsız tutmaya çalışmaktadır.

Politika ile yakın ilişki kuran dernek yöneticilerinden Katılımcı-5, Samsun siyasetinde aktif bir aktör olma çabasında olduklarını şu sözlerle belirtmiştir:

Samsun siyasetinde olmaya çalışıyoruz. Siyasiler geldi. Belediyeye başkan olmak isteyen adaylar geliyor bize, biz kendimiz oralara, işte belediye başkanlığına olmasa bile yönetimlerine insan vermeye çalışıyoruz veyahut da milletvekili olmak için girişimlerde bulunuyoruz. Bu şekilde siyasi çabalarımız var, çünkü biz federasyon olarak, tamam derneklerin belki faaliyetleri var, ama federasyon şeydir, daha çok, siyasi yönelimi daha ağır basar. Yani Samsun siyasetinde yer almak için, nasıl ki Samsun’un sosyal hayatında, ekonomik hayatında varsa, siyasi hayatında da olmak ister. Bunun için de elimizden geleni yapıyoruz. Elimizden geleni de yapmaya çalışıyoruz.

Bu ifade, hemşehri derneklerinin kent siyaseti içinde aktif bir rol üstlenme arzusunu ortaya koymakta ve siyaseti, yalnızca bir baskı unsuru olarak değil, aynı zamanda bir fırsat alanı olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Özdemir (2013) ve Erder’in (1997) aktardığı üzere, hemşehri dernekleri ve bu derneklerin yöneticileri, kent yaşamında söz sahibi olmayı hedeflemekte ve bu doğrultuda politikayı bireysel ve toplumsal çıkarları doğrultusunda bir araç olarak kullanmaktadır. Katılımcı-10 ve Katılımcı-12, siyasetle kurdukları ilişkiyi karşılıklı çıkar temelinde değerlendirmektedir. Özellikle Katılımcı-12, derneğinin Samsun’daki en büyük sivil toplum kuruluşlarından biri olduğunu öne sürerek, yerel seçimlerde hemşehri derneklerinin etkisi ve seçim süreçlerinde yürütülen iş birliklerinin önemine vurgu yapmıştır:

Seçimlerde genel olsun yerel olsun; yerel seçimleri söyleyeyim, en çok ziyaret edilen kurumuzdur. Samsun’un da en güçlü sivil toplum kuruluşlarından birisiyizdir, belki de en güçlüsüyüz. Eğer ben (...)’i iyi yönlendirebilsem başkan olarak, biz hem belediye başkanlarında hem milletvekilliklerinde büyük bir potansiyeliz yani. Bunu sağladık mı? Bunu sağladığımız zamanlar oldu. Sağlamadıysak, (...)’ten kaynaklı bir şey değildir, o adayın kendisinden kaynaklı bir şeydir. (...) Sen şimdi başkan olarak seçildiğinde bizi unutup, bizi bırakıp gidersen bu olmaz. Yani bize muhakkak yani bir şeyi olması lazım.

Karşılıklı ilişkiler içerisinde olmalıyız ki, bu sürsün. Bunu bizim sağladığımız zamanlar olmuştur. (Katılımcı-12)

Buna karşılık, bazı katılımcılar dernekleri siyasal süreçlerden uzak tutmaya çalışmaktadır. Katılımcı-8, derneklerin bir siyasi partiyle iç içe olmasının kuruluş felsefesine aykırı olduğunu ve bunun dernek üyeliklerinde kopmalara yol açabileceğini ifade etmiştir:

Bizim dernek için onu söylemek zor... Bizim siyasetle bu zamana kadar koruduğumuz çizgi, kurulduğundan beri, en azından benim gözlemim, kendi başkanlık dönemimde, biz siyasetten uzak durduk. Belki herkesin kişisel dünya görüşü vardı, ama biz, bunu derneğe yansıtmanın doğru olduğunu düşünmüyorum, çünkü o zaman dernekten üyelikleri kopar. Kimi dernekler belki de tamamıyla bir partiye angaje dernekse, olabilir, ama bu ne kadar dernekçilik olur, o ayrı bir konu... (Katılımcı-8)

Bu noktada, dernek yöneticileri arasında politika ile mesafeli durmaya çalışanların, derneğin bütünlüğünü korumak adına bu yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Katılımcı-9 ise, kentteki birçok hemşehri derneğinin politikaya bir basamak olarak kullanıldığını ileri sürerek şu eleştiriyi getirmiştir:

Ben şu anda Samsun'daki hemşehri derneklerinin tek amacının, bir şekilde siyaseten bir yere gelebilme açısından burayı bir basamak olarak kullanılıyorlar, kesinlikle bütün derneklerin tamamı araç olarak kullanılıyorlar. Bak bütün dernekler, ama (...) derneği hariç, çünkü ben bir öğretmenim, benim siyasi bir şeyim yok. Ben dedim ya, emekli olduğum zaman gideceğim. Benim eski başkanlarımdan da hiçbir tane şu anda siyasetle uğraşan yok. Benim derneğimden siyasete giren bir tane dernek başkanım yoktur benim. Üyelerimin içinden de yok, ama şu anda bütün derneklere bakıyorum bir şekilde nasıl siyasete girerim de nasıl geçebilirim, dernekleri siyasi şey olarak kullanıyorlar, o da dernekçiliği bitiriyor, çünkü o zamanda karşıt görüşten insanlar gelmiyor oraya. Bu adam nereden girecek, atıyorum sana CHP'den il encümen üyesi oldu, bu sefer sağcılar küsüyor, ona. Nereden girecek AKP'den, bu sefer de solcular küsüyor ona. Dernekler, siyasete yön veren olması gerekiyor. (Katılımcı-9)

Bu değerlendirme, derneklerin siyasal aktörler tarafından araçsallaştırıldığına yönelik eleştirileri içermekte ve bunun dernekçiliğe zarar verdiğini öne sürmektedir.

Katılımcı-16'nın ifadeleri, Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, hemşehri derneklerinin yerel siyasette etkili olabilmek adına kolektif sosyal sermayelerini harekete geçirdiğini göstermektedir. Bourdieu'ye (1986) göre sosyal sermaye, bireylerin ve grupların sahip olduğu sosyal ağlar ve bu ağlar aracılığıyla elde ettikleri kaynaklarla şekillenir. Bu bağlamda, Katılımcı-16'nın yerel seçimler öncesinde dernek üyeleriyle bir araya gelerek tek bir aday üzerinde mutabık kaldıklarını belirtmesi, derneklerin siyasal alandaki etkilerini artırmak için sosyal sermayelerini stratejik bir araç olarak kullandıklarını göstermektedir. Özellikle, yerel siyaset dinamikleriyle aktif bir ilişki içinde olduklarını vurgulaması,

bu tür örgütlenmelerin, üyelerinin çıkarlarını koruma ve güçlendirme amacıyla siyasal karar alma süreçlerine doğrudan müdahil olabildiğini ortaya koymaktadır.

Var bayağı aktifiz aslında, yerel siyaset dinamikleriyle. Derneğimizin içinde sağ görüşlü ve sol görüşlü insanlar da bulunmaktadır. Ancak bizim şöyle; yerel seçimlere geleyim mesela, biz yerel seçimler öncesi dernekte buluşup tek aday üzerinde mutabık kaldığımız zamanlarda oluyor, kendi menfaatimiz için. Dernek olarak bunu yapıyoruz. Genel seçimlerde bu olmuyor, ancak yerel seçimlerde bu çok fazla... (Katılımcı-16)

Bu açıklama, hemşehri derneklerinin zaman zaman politik süreçleri kendi lehlerine yönlendirme çabasında olduklarını göstermektedir. Ancak, bazı katılımcılar politikacılara verdikleri desteğin karşılığını alamadıklarını dile getirmiştir. Katılımcı-10, politikacıların dernekleri yalnızca seçim süreçlerinde hatırladığını belirterek, son seçimlerde siyasetçilere kapılarını kapattıklarını ifade etmiştir:

Bundan önceki seçimlerde hep alıyorduk, misafir, siyasileri. Bu seçim hiç almadım. Milletvekilliğinde de almadım, yerelde de almadım, çünkü açık ve net söyleyeyim, yoruldum. On yıldır al al al, hiçbir şey yok.
Araştırmacı: Derneğinizi siyasette bir yere gelmek için kullanan oldu mu?
Oldu. (...), büyükşehir belediye başkan adayydı, o zaman beraberdik.

Sonuç olarak, Samsun'daki hemşehri dernekleri ile yerel siyaset arasındaki ilişkinin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde de vurgulandığı gibi (Kurtbeyoğlu, 2015; Ayata, 1990, 2003; Özdemir, 2013), hemşehri dernekleri siyasal partiler ve adaylar için bir oy deposu işlevi görebilmekte ve aynı zamanda siyasal aktörler üzerinde baskı unsuru oluşturabilmektedir. Araştırma bulguları, Samsun'daki hemşehri derneklerinin yerel siyasetle olan ilişkilerini farklı stratejilerle yönettiklerini göstermektedir. Katılımcı görüşleri, hemşehri derneklerinin büyük bir kısmının seçim dönemlerinde siyasal partiler tarafından ziyaret edildiğini ve bu sürecin çoğunlukla karşılıklı çıkar ilişkileri temelinde ilerlediğini ortaya koymaktadır. Özellikle Katılımcı-12 ve Katılımcı-16'nın ifadeleri, hemşehri derneklerinin seçim süreçlerinde belirleyici bir rol oynayarak destekledikleri adaylarla siyasal karar alma mekanizmalarına etki etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Bu durum, Bourdieu'nün sosyal sermaye teorisi (1986) bağlamında değerlendirildiğinde, hemşehri derneklerinin kolektif sosyal sermayelerini harekete geçirerek siyasal alanda etkin olma çabasını yansıtmaktadır.

Ancak, siyasetle ilişkilene konusunda dernek yöneticileri arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Katılımcı-8 ve Katılımcı-9'un görüşleri, derneklerin siyasal süreçlere dahil olmasının üye profiline zarar verebileceğini ve bölünmelere yol açabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Katılımcı-10'un siyasetçilerle kurulan

ilişkilerin genellikle tek taraflı ilerlediği ve seçim sonrasında derneklerin unutulduğuna dair eleştirisi, hemşehri dernekleri ile siyaset arasındaki ilişkinin dinamiklerine dair önemli bir gösterge sunmaktadır. Bu çalışmanın bulguları, hemşehri derneklerinin kent siyasetinde giderek daha aktif bir rol oynadığını ve sosyal sermayelerini kullanarak siyasal karar alma süreçlerinde etkili olmaya çalıştıklarını göstermektedir. Dernek başkanları arasında milletvekili, belediye başkanı ve meclis üyesi adaylığı bulunan isimlerin olması, bu derneklerin kent siyasetinde hâlâ önemli bir politik güç olarak görüldüğünü düşündürmektedir. Nitekim, bir dernek başkanının görüşme sırasında “Hemşehri dernek başkanları seçimler için doğal adaydır” ifadesini kullanarak, temsil ettiği göçmen kitlesinin siyasal etkisine vurgu yapması, bu durumun somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

6.3.2. Hemşehri Dernekleri Arasındaki İlişkiler

Samsun’da faaliyet gösteren hemşehri dernekleriyle yapılan görüşmeler, bu yapıların birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olduklarını göstermektedir. Görüşmelere katılan tüm temsilciler, diğer hemşehri dernekleriyle düzenli iletişim kurduklarını ve iş birliği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar tarafından en sık vurgulanan hususlardan biri, dernekler arası yardımlaşma ve dayanışma olgusu olmuştur. Nitekim literatürde de hemşehri derneklerinin, yalnızca kendi üyeleri içinde değil, farklı derneklerle de karşılıklı destek ilişkisi geliştirdiği belirtilmektedir (Akaslan, 2003).

Samsun’daki en etkin ve üye sayısı en fazla olan derneklerin, SAM-BİR çatısı altında birleştiği görülmektedir. SAM-BİR, 20 dernek ve iki federasyonu bünyesinde barındırmakta olup, kuruluş amacını “Samsun’a bağlılık duygusunu güçlendirmek” olarak tanımlamaktadır (İHA, 2024). Katılımcılara yöneltilen "Diğer derneklerle etkileşiminiz var mı?" sorusu, yalnızca bu yeni yapı hakkında bilgi almakla kalmayıp, dernekler arası etkileşim mekanizmalarının belirlenmesine de katkı sağlamıştır.

Katılımcı-11, hemşehri dernekleri arasındaki dayanışmanın yalnızca maddi yardımlarla sınırlı kalmadığını, özel gereksinimli bireylere yönelik destekleri de kapsadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Çok, süper iletişimimiz... Beni davet ederler, hepsine de giderim. Onlar da bize gelir. Ben çoğuna da plaket verdim maddi yardımda buldukları için, engelli

çocuklarıma destek oldular diye. Mesela, bir (...) derneği, özellikle de özel çocuğumuza sahip çıktıkları için. Biliyorsunuz, özel akülü arabaları olsun diye çalışıyorum. (Katılımcı-11)

Benzer şekilde, Katılımcı-9 da derneklerinin finansal olarak güçlü bir yapıya sahip olduğunu ve bu nedenle diğer derneklere düzenli olarak maddi destek sağladıklarını belirtmiştir:

Müthiş! Ben derneklere yardım da yapıyorum, Ramazan ayında. Beni arıyorlar: “Üç tane paket lazım, beş tane paket lazım.” veriyorum yani. Veya dernek başkanı arıyor beni: “Bir tane öğrencim var, çok şey, burs lazım diyor.” veriyorum yani. Bizde dedim ya parasal bir sıkıntımız olmadığı için, derneklerle aramız iyi yani. (Katılımcı-9)

Katılımcılar, dernekler arası iş birliği bağlamında genellikle SAM-BİR’in oynadığı merkezi role dikkat çekmişlerdir. Özellikle, Katılımcı-1, SAM-BİR’in yalnızca dernekler arasındaki iletişimi güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda kent siyasetinde de önemli bir simgesel ağırlık oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu durum, Pierre Bourdieu'nun *sermaye* kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, SAM-BİR’in bu alandaki etkinliğinin, kültürel ve sosyal sermaye üretimiyle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Bourdieu'nun *kültürel sermaye* kavramı, bireylerin ve grupların, toplumda değerli kabul edilen bilgi, beceri, eğitim gibi kaynakları ifade ederken; *sosyal sermaye*, bireylerin sosyal ağlarındaki ilişkiler ve bu ilişkilerden elde ettikleri avantajları anlatır. SAM-BİR’in dernekler arası iş birliğini güçlendirmedeki rolü, bu iki tür sermayenin bir arada işlev gördüğünün bir göstergesidir. Ayrıca, SAM-BİR’in kent siyasetindeki etkisi, *simgesel güç* bağlamında açıklanabilir. Bourdieu'nun simgesel güç anlayışı, toplumsal yapılar içinde belirli aktörlerin, başkalarını etkileme ve yönlendirme kapasitesine dayalı bir iktidar biçimi olarak tanımlanır. SAM-BİR, dernekler arası etkileşimleri koordine etme kapasitesi sayesinde, sadece sosyal sermaye üretmekle kalmayıp, aynı zamanda bu sermayeyi simgesel güç haline dönüştürerek, kent siyaseti üzerinde belirli bir etki yaratmaktadır:

Bir dernek olarak bir yerden bir şey istediğiniz zaman o başkanın o derneğe bakışıyla alakalı bir durum oluyor ya da valinin veya belediye başkanının. Fakat 20 dernekle ve federasyonla insanın karşısına çıktığımız zaman, karşısında 600-700 bin kişiye hitap eden bir ağırlık gördüğümüz zaman, o insanın tavrı farklı oluyor. Buradaki tek amaç özgül ağırlığı çoğaltmak ve dernekler arasındaki iletişimi kuvvetlendirmek, işte derneklerin bilinebilirliğini artırmak. (Katılımcı-1)

Dernekler arasındaki etkileşim yalnızca ekonomik veya yönetsel düzeyde değil, kültürel boyutta da ele alınmaktadır. Katılımcı-12, SAM-BİR’in farklı kültürel

grupların birbirlerini anlamalarına katkı sunduğunu ve böylece kentte birlik duygusunun pekiştirildiğini ifade etmiştir:

SAM-BİR'i, Artvin'den Sinop'a kadar olan derneklerimizin bulunduğu bir kuruluş olarak söyledim. Birbirimizin kültürlerini anlamaları, yaşamaları, yaşatmaları için sevgi saygı içerisinde, ötekileştirmeden, hep kucaklayıcı bir şey içerisinde birlik beraberliği yaşatalım, yansıtalım. Bizim kültürümüzü onlar alsın, onların kültürünü biz alalım. Bu her alanda yani. Sadece işte bir yemek kültürü değil veya sadece bir halk oyunu kültürü değil, örf, adet geleneklerimizle ilgili. Artık zaten, benim çok Trabzonlu eniştelirim var yani, bacımın damadı mesela. Oradan kız almışızdır, vermişizdir. Gümüşhaneli, Bayburtlu aynı şekilde... Sıkıntı yok yani, kesinlikle ötekileştirmeden, biz bu birlik beraberlik içerisinde Türk bayrağının dalgalandığı her yer vatandır, bizimdir, sıkıntı yok. Biz yaşamaya da devam edeceğiz. (Katılımcı-12)

Öte yandan, Katılımcı-9, Samsun'un belirgin bir kent kimliği olmadığını ifade etmekle birlikte, SAM-BİR'in bu kimliğin oluşmasına katkı sunabileceğini öne sürmüştür:

Samsun kimliği yaratma, "Samsun'a özgü neler yapabiliriz?"i şey yapmaya çalışıyoruz. Bu açıdan fikrimizi alıyolar, "Be yapabiliriz?"in içine giriyoruz. Güzel çalışma olacak diye düşünüyorum ama tam olarak böyle, oturmadı. Yani oluşabilir derneklerin böyle bir kimlik üzerine, Samsun kimliği üzerine çok etkileri olur yani. Her türlü şeyle beraber, ne olabilir mesela, etkileşim içinde olursun, geleneklerini göreneklerini tanıtırsın, geleneklerinden bir şeyler alırsın, biraz ben Samsunlu olurum, biraz o (...) 'lu olur. Üst kimlikten ziyade, biraz o (...) 'lu olacak, biraz ben Samsunlu olacağım gibi böyle bir kimlik yaratılabilir. (Katılımcı-9)

Ancak, derneklerin bir çatı kuruluş altında birleşmesine dair farklı görüşler de bulunmaktadır. Katılımcı-10, Katılımcı-14 ve Katılımcı-15, SAM-BİR'in politik süreçlerden bağımsız kalması gerektiğini savunarak, birliğin öncelikle kültürel ve sosyal faaliyetler üzerinden şekillenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcı-15, SAM-BİR'in sürdürülebilirliğinin, dernekler için ortak mekân tahsis edilmesi gibi somut kazanımlara bağlı olduğunu ifade etmiştir:

SAM-BİR'e en son katılanlardan biriyim ben. (...) Büyük bir başarı elde edilecek diye bir şey yok aslında ama şunu yapabilirsek, işte bu birlikteliğimiz devam eder de yöresel derneklere bir mekân, yer tahsis ettirebilirsek, bizim başarımız olur. Belli şeylerden kurtulmuş oluruz, ekonomik olarak, diye düşünüyoruz.

Yapılan görüşmeler, Samsun'daki hemşehri derneklerinin birbirleriyle yoğun etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Bu etkileşim, çoğunlukla yardımlaşma ve dayanışma ekseninde şekillenmekle birlikte, dernekler arasındaki kültürel ve sosyal bağların da güçlü olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, dernekler arasında politikaya mesafeli durulması gerektiğini savunan görüşler ile kentsel kimlik oluşturma ve sosyal etkileşimi artırma çabaları arasında belirli bir gerilim olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, SAM-BİR'in bir yandan dernekler arası koordinasyonu

sağlayan, diğer yandan Samsun'un ortak kimliğini inşa etmeye çalışan bir yapı olarak konumlandığı söylenebilir.

6.3.3. Mikro-Milliyetçilik

Mikro-milliyetçilik, 20. yüzyılın sonlarına doğru modern ulusal kimlik anlayışının eleştirisi olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu kavram, etnik kimlikleri ulusal kimliklerin önünde tutarak, daha küçük, yerel ve çeşitlenmiş kimlikleri savunur (Erekmeççi, 2022: 2234; Renk, 2024: 614). Literatürde mikro-milliyetçilik, genellikle sosyolojik, politik ve kültürel bağlamlarda tanımlanmış ve ulusal düzeydeki büyük kimliklerin aksine, daha öznel, yerel kimliklerin savunusunu öne çıkarmaktadır. Bu anlayış, hemşehri derneklerinin varlığında da kendini gösterir. Bu dernekler, bireylerin kendi kökenlerinden gelen kültürel, sosyal bağları güçlendirirken, bir yandan da mikro-milliyetçiliği meşrulaştıran birer araç haline gelebilir. Mikro-milliyetçilik, büyük ulus-devletin ötesinde, yerel etnik ve kültürel aidiyetlere dayalı politikaların ön plana çıkmasını teşvik eder, bu da postmodern bakış açısıyla örtüşür (Girgin, 2018).

Hemşehri dernekleri, köken ve yerel kimliklere dayalı bir aidiyet duygusunu beslerken, zamanla mikro-milliyetçilik gibi bir anlayışa da kapı aralayabilmektedir. Bu derneklerin tarihsel gelişimi, özellikle göç ve kentleşme süreçleriyle paralel bir şekilde ilerlemiştir. Avrupa'da ve dünya çapında benzer oluşumlar gözlemlendiğinde, mikro-milliyetçilik, etnik kökenler üzerinden kurulan bağların, ulusal kimliklere karşı bir alternatif oluşturduğu söylenebilir. Örneğin, göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde, hemşehri derneklerinin kurduğu bu tür mikro-milliyetçi yapılanmalar, o bölgenin yerel kimliğine katkı sağlamak yerine, daha çok kendi kökenlerine dayalı bir kültür yaratmaya eğilim göstermektedir. Mikro-milliyetçilik Samsun kentinde politikacıların ve sivil toplum kuruluşlarının söylemlerinde de dikkat çeken bir olgudur. Mikro-milliyetçilik konusu katılımcılara doğrudan sorulan bir soru olmayıp, verilen yanıtlardan ortaya çıkan bir kategori olarak dikkat çekmektedir (Samsunsonhaber, 2018; Samsunkenthaber, 2019).

Bulgularda, katılımcıların mikro-milliyetçiliğe ilişkin görüşlerini derinlemesine inceleyerek, hemşehri derneklerinin kente olan etkilerini anlamaya çalışılmıştır. Katılımcılar arasında, mikro-milliyetçiliğe karşı olanlar ile savunanlar arasındaki farklar dikkat çekicidir. Katılımcı-6, hemşehri derneklerinin mikro-milliyetçiliği desteklediğini ve bunun, özellikle yerel yönetimlerdeki kollamacılık uygulamalarıyla

ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin, yerel yönetimlerdeki patronaj ilişkilerine yol açtığı, halk arasında "torpil", "adama olmak" ya da "tanıdığım olacak" gibi ifadelerle tanımlanan kollamacılık ilişkilerinin, sosyoloji literatüründe patronaj veya klientalizm olarak adlandırıldığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Şentürk, 2021: 41):

Buluşma mekânı olarak da kullanılıyor, bir gönül bağı oluyor. (...) Ama öbür taraftan, mikro-milliyetçilik de evet, yapılıyor. Bizden birileri olsun, biz de yönetimde olalım, işte milletvekilimiz olsun, işte bakanımız olsun, belediye başkanımız olsun, mahalle muhtarımız olsun, azamız olsun, bu şekilde gidiyor yani. (Katılımcı-6)

Katılımcı-16 her hemşehri derneğinin mikro-milliyetçilik yaptığını ve bunun özellikle politik amaçlar doğrultusunda yapıldığını söylemektedir. Katılımcı-16 aynı zamanda, bu ilişkinin karşılıklı olduğunu, nasıl politikacı buradan yararlanıyorsa, hemşehri derneklerinde bulunanların da bundan yararlandığını şöyle açıklamaktadır:

Bu derneklerin hepsi mikro-milliyetçiliğin olduğu dernekler... “Yapmıyorum veya değilim.” diyen yalan söylüyordur. Bende ve bizim eşrafta mikro-milliyetçilik vardır. Biz (...)’yiz, bizim ikinci memleketimiz olamaz. Bizi buraya bağlayıcı bir unsur yok. Buraya her tipten insanlar gelir, bazıları siyasi amaç için gelir, bazıları beni adam yerine koysunlar diye gelir, bazıları sosyal çevrem genişlesin diye gelir, bazılarında memleket özlemi çok olur, onu yaşamak için gelir. Ancak bu dernekler kesinlikle siyasetle iç içedir. Siyasetle karşılıklı çıkar ilişkisi vardır. Yani bir al gülüm, ver gülüm durumu vardır, ama buralar önemli bir güç oluşturabileceğin bir yer... (Katılımcı-16)

Katılımcılar ise mikro-milliyetçiliği, derneklerdeki politik lobilerin etkisiyle ilişkilendirirken, dernekçiliğin sadece kültürel bağlamda kalması gerektiğini savunmuşlardır. Katılımcı-15’de:

Biz (...)’liler derneği olarak mikro-milliyetçiliği kesinlikle tasvip etmiyoruz. Şunun için, benim tanıdığım derneklerde var, işte sağ görüşlü olanlar bir tarafa dernek kurmuş diğerleri başka tarafa dernek kurmuş. Örneğin, bir ilçede buna benzer üç tane dernek... Bu yani yöresel dernekçilik diye bir şey değil ki yani, siyasi partilerin güdümünde olan... Bizde de yaptı, bir arkadaşımız. Yaptı, ama üç ay sonra dernek bitti, bitmek mecburiyetinde, çünkü biz böyle bir ayrım, daha önce de söylediğim gibi, böyle bir ayrım yapma şansımız yok. Eğer bir hemşehri derneğiyseniz, yöresel bir dernek iseniz, o yörenin tüm insanlarını aynı gözle, siyasi yapısı ne olursa olsun, o bizi bağlamıyor. (...)’li olması, (...)’nin kültürünü yaşamış olması yeterli, bizim açımızdan. (Katılımcı-15)

Mikro-milliyetçilik, sadece derneklerin iç yapısında değil, kentteki genel toplumsal ilişkilerde de etkisini gösterebilmektedir. Katılımcı-7, mikro-milliyetçiliğin Samsunluluk bilincine zarar verdiğini, çünkü bu anlayışın, kente yeni gelen göçmenlerin kentle bağ kurmalarını engellediğini ifade etmiştir:

Kent kimliğine katkı sağlar. Nasıl sağlar, demin dediğimiz gibi, bir araya gelmeler, kişilerin beraber iş yapmaları, benim yapacağım ve atacağım bir adımdan hemşehrimden utanmamdan dolayı yanlışla sapmamam. Bunlar kent

bilincine artı katan şeyler, ama Samsunluluk bilincine bana göre yaklaştırmaz, tam tersi uzaklaştırır (Katılımcı-7)

Bu görüş, mikro-milliyetçiliğin sadece bireysel kimliklere zarar vermekle kalmayıp, aynı zamanda kolektif bir kent bilincinin gelişimini de engellediğini göstermektedir. Katılımcı-7 devamında: “Ben tam tersini düşünüyorum, bu dernekler mikro-milliyetçiliği tetikler. Mikro-milliyetçiliği tetiklediği için, aslında tam tersi Samsunluluk bilincini taşımaktan sizi uzaklaştırır. Yani bize sabah akşam, “Bak sen Samsunlu değilsin ha, sen Urfalısın, sen Maraşlısın, Trabzonlusun, Ankaralısın” bilincini getirir bize. (Katılımcı-7)”

Katılımcı-9’da benzer şekilde, hemşehri derneklerinin Samsun kültürüne katkı sağlamadığını belirtmiştir: "Bütün dernekler kendi kültürlerini, kendi geleneklerini yaşattıkları için bir Samsun kültürü oluşmasında bence hemşehri dernekleri bir şey yapamaz" (Katılımcı-9). Bu, mikro-milliyetçiliğin kente özgün bir kültür oluşturma noktasında nasıl bir engel teşkil edebileceğine dair önemli bir eleştiridir.

Mikro-milliyetçiliğin kent kimliği üzerindeki etkileri, özellikle derneklerin etnik ve yerel aidiyet üzerinden kurduğu sosyal ilişkilerde kendini göstermektedir. Hemşehri derneklerinin kente olan etkisi, büyük ölçüde kültürel aidiyetin, yerel halkla entegrasyon sağlamaktan ziyade, kendi kökenlerine odaklanmasıyla sınırlıdır. Katılımcı-12, mikro-milliyetçiliği reddederek, kente daha geniş bir aidiyetle yaklaşılması gerektiğini savunmuştur: "Ben mikro-milliyetçiliğe karşıyım. İlle benden olacak, bizden olacak diye, böyle bir şeyimiz asla olmaz" (Katılımcı-12). Bu, kent kimliğinin sadece yerel bir aidiyet duygusu üzerinden değil, tüm Samsunlu bireylerin ortak çıkarları etrafında şekillenmesi gerektiğini öne sürmektedir.

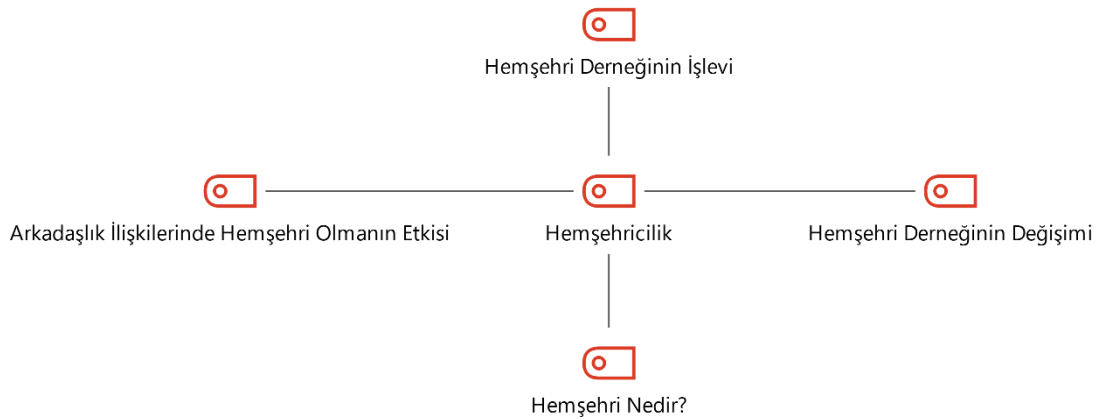
Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin mikro-milliyetçiliği destekleyen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Zira, hemşehri dernekleri, göçmenlerin geldikleri yerlere olan bağlılıklarını pekiştirmeyi ve bireylerin kökenlerine dayalı toplumsal bağlar kurmalarını teşvik etmeyi amaçlayan yapılar olarak, benzer deneyimler yaşayan hemşehrilerin birbirlerine destek olduğu mekânlar olarak işlev görmektedir. Bu destekler, genellikle ekonomik yardımlar (örneğin, iş bulma) veya toplumsal yardımlar (yeni gelen bireylerin yalnız hissettikleri durumlarda sağlanan sosyal destek) şeklinde tezahür etmektedir. Bu tür yardımlar, bireylerin göç ettikleri yer ve hemşehri derneği ile olan bağlarını güçlendirmekte ve bu da mikro-milliyetçiliğe giden ilk adımları oluşturabilmektedir.

Ancak, Samsun'daki hemşehri derneklerinin, kentte bir "Samsunluluk bilinci" oluşturmada tek başına etkili olamayacağı da bir diğer önemli noktadır. Bu derneklerin, şüphesiz Samsun'a kültürel anlamda katkıları olduğu bir gerçektir; ancak yalnızca bu derneklerin faaliyetleriyle bir kent kimliği ya da "Samsunluluk bilinci" oluşturulmasının pek olası olmadığı anlaşılmaktadır. Zira hemşehri derneklerinin birincil amacı, üyelerinin kendi kültürlerini yaşatmak ve sürdürmektir. Bu nedenle, hemşehri dernekleri, kültürel çeşitliliği ve yerel kimlikleri öne çıkarmakla birlikte, Samsun'un genel kültürüne katkı sağlamak anlamında oldukça sınırlı bir rol oynamaktadırlar. Bu durum, mikro-milliyetçilik anlayışının kent kimliği üzerindeki etkisinin, yalnızca derneklerin çabalarıyla pekişmeyeceğini, daha geniş bir toplumsal ve kültürel yapının katkısını gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, hemşehri dernekleri, mikro-milliyetçiliğin pekiştiği yerler olarak işlev görse de, Samsun'da bir "Samsunluluk bilinci" oluşturulmasının bu derneklerle mümkün olamayacağı, daha çok kentteki tüm bireylerin ortak katkılarıyla şekillenebileceği ifade edilebilir.

6.4. Hemşehricilik

Araştırma kapsamında hemşehri dernek yöneticilerine sorulan sorulara verilen yanıtlar incelenmiş ve oluşturulan kodlar ve kategorilere bağlı olarak hemşehricilik teması oluşturulmuştur. Hemşehricilik temasının içerisinde toplam dört kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler şunlardır:

Şekil 6.10. Hemşehricilik Teması ve Kategorileri

Şekil 6.10'da görüleceği üzere hemşehricilik temasının altında, hemşehri derneklerinin çeşitli açılardan ele alındığı görülmektedir. Araştırmada, katılımcıların verdikleri yanıtlara göre oluşturulan kodlar, daha sonra kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler incelenerek araştırmanın temaları belirlenmiştir. Bu kategori başlıklarının

altında da katılımcıların verdikleri ilişkili yanıtlardan oluşturulan uygun kodlar araştırmacının yorumlarıyla birlikte incelenmektedir.

Kod Sistemi	Katılımcı-1	Katılımcı-2	Katılımcı-3	Katılımcı-4	Katılımcı-5	Katılımcı-6	Katılımcı-7	Katılımcı-8
Hemşehri Derneğinin İşlevi								
Hemşehri Derneğinin Değişimi								
Hemşehri Nedir?								
Arkadaşlık İlişkilerinde Hemşehri Olmanın Etk								

Şekil 6.11. 1-8 Katılımcıların Hemşehricilik Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Katılımcı-9	Katılımcı-10	Katılımcı-11	Katılımcı-12	Katılımcı-13	Katılımcı-14	Katılımcı-15	Katılımcı-16
Hemşehri Derneğinin İşlevi								
Hemşehri Derneğinin Değişimi								
Hemşehri Nedir?								
Arkadaşlık İlişkilerinde Hemşehri Olmanın Etk								

Şekil 6.12. 9-16 Katılımcıların Hemşehricilik Teması İçin Kod Matris Tarayıcısı

Şekil 6.11. ve şekil 6.12. de kod matris tarayıcısıyla katılımcıların görüşme belgelerindeki hemşehricilik teması kapsamındaki kodlarının dağılımıyla ilgili birer görsel sunulmaktadır. Örneğin, şekil 6.11’de katılımcı-3’ün ağırlıklı olarak hemşehri derneğinin işleviyle ilgili konuştuğu görülmektedirken, şekil 6.12’de katılımcı-11’nin aynı konuyla ilgili herhangi bir görüş bildirmediği görülmektedir. Yine şekil 6.12’de katılımcı-15’in hemşehri derneğinin zamanla değişimiyle ilgili daha çok konuştuğu görülmektedirken, katılımcı-16 bu konuda bir görüş bildirmemiştir.

6.4.1. Hemşehri Nedir?

Daha önce tanımlandığı üzere, hemşehricilik kavramı göçmenler arasındaki soydaşlık ve yakınlık temelli ilişki ağlarını ifade eder (Kurtoğlu, 2005). Bu çalışmada, hemşehricilik yalnızca ortak coğrafi kökene değil, aynı zamanda soydaşlık ve toplumsal dayanışma ilişkilerine dayalı ağlar olarak ele alınmaktadır (Banazılı & Ateş, 2023; Schüler, 1999). Bu çalışma kapsamında, katılımcılara "Hemşehri kavramı sizin için ne anlam taşıyor?" sorusu yöneltilmiş ve verilen yanıtlar incelenmiştir. Bulgular, hemşehri kavramının katılımcılar tarafından farklı şekillerde tanımlandığını ortaya koymuştur. Katılımcı görüşleri ışığında hemşehriciliğin temel boyutları şu şekilde öne çıkmaktadır: kültürel birliktelik, kendi isteği dışında kurulan bağ, coğrafi ortaklık ve maddi-manevi destek.

Katılımcıların çoğunluğu hemşehriciliği "kültürel birliktelik" olarak tanımlamış ve ortak kültürel öğeler (dil, gelenekler, sanat, yemek vb.) aracılığıyla oluşan bir bağ olarak görmüştür. Katılımcı-2, hemşehri kavramını, "aynı kültürden gelen, ortak paydalarda buluşabildiğimiz kişiler" olarak tanımlarken, Katılımcı-10 ise

hemşehriliği dil, müzik, mâni ve yemek gibi unsurlarla ilişkili görmüştür. Bu bağın yalnızca tarihi bir ortaklığa dayanmadığı, aynı zamanda günlük yaşamda sürekli olarak beslenen dinamik bir ilişki ağı olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcı-9 ise hemşehriliği yalnızca coğrafi bir bağ olarak görmeyip, ortak yaşam deneyimleri, gelenekler ve kültürel mirasla biçimlenen bir olgu olarak tanımlamaktadır. Bu katılımcıya göre, hemşehrilik, aynı coğrafyada yaşamaktan ziyade, benzer yaşam tarzına sahip olmanın ve ortak bir kültüre dayalı ilişkiler geliştirmenin bir sonucudur.

Toplumsal kimlik, bireyin içinde bulunduğu toplumla olan ilişkileri doğrultusunda şekillenir ve toplumun kendisine atfettiği rolü yerine getirmesi beklenir (Ulağlı, 2015: 12-13). Bu bağlamda, toplumsal kimlik, bireyin kendi isteğiyle değil, toplumun dayatmaları ve üyelik ilişkileri aracılığıyla kazandığı bir kimlik türüdür. Tajfel (1974), toplumsal kimlik kavramını, bireyin bir ya da birden fazla topluluğun parçası olup, bu bağlılığın farkında olması şeklinde tanımlar. Bu bağlılık, toplumsal sınıflandırma işlemiyle şekillenir ve kişi, ortak özelliklere sahip topluluklarla özdeşleşirken, farklı özelliklere sahip topluluklardan kendini ayırıştırır. Bu süreçte, topluluğun bireyi kabul etmesi ve üyeliği kabul etmesi kritik bir rol oynar.

Bu bağlamda, hemşehrilik kavramı da toplumsal kimlik anlayışıyla paralellik göstermektedir. Hemşehri, yalnızca coğrafi bir yakınlık ya da geçmişteki bir tarihsel ortaklıkla değil, bireyin ait olduğu kültürel ve sosyal çevre ile de tanımlanır. Katılımcıların tanımlamaları, toplumsal kimlik teorisinin bir yansıması olarak, hemşehriliğin, dil, gelenekler, müzik ve yemek gibi kültürel unsurlar aracılığıyla şekillenen bir aidiyet duygusu oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Hemşehrilik, bireylerin kültürel öğeler üzerinden geliştirdikleri bir sosyal kimliktir ve bu kimlik, tarihsel bir süreç içinde, sürekli etkileşim ve paylaşımlar aracılığıyla pekişir. Toplumsal kimlik, bireylerin bu kültürel öğelere olan bağlılıklarını ve bunlar üzerinden kendilerini tanımlamalarını sağlar.

Katılımcılar arasındaki görüşler, hemşehriliğin sadece bir coğrafi ya da geçmişe dayalı bağ değil, aynı zamanda benzer yaşam deneyimlerinin, ortak bir kültürel mirasın ve dinamik sosyal ilişkilerin ürünü olduğunu göstermektedir. Bu süreç, toplumsal kimlik anlayışını daha da derinleştirerek, hemşehriliğin, yalnızca bir toplulukla değil, aynı zamanda bu topluluğun kültürel değerleriyle özdeşleşmiş bir kimlik türü olduğunu vurgulamaktadır.

Aynı coğrafyada yaşamış, aynı kültürel etkinliklerin içinde bulunmuş, kültürü aynı, gelenekleri aynı, yaşam tarzı aynı, hayata bakış açısı aynı insanların topluluğu işte, hemşehri dediğin budur. Hemşehri dediğin, sonuçta aynı yerde doğacak, aynı toprakta doğacak diye bir şey yok. Mesela İstanbul'da doğuyor adam, (...)u belki de hiç görmüyor ama annesinin babasının geleneklerini devam ettirdiği için hemşehri oluyor yani. (Katılımcı-9)

Katılımcı-5 ve Katılımcı-7, hemşehriliği bireyin kendi isteği dışında oluşan bir toplumsal bağ olarak değerlendirmektedir. Katılımcı-5, hemşehriliği akrabalığa benzer şekilde güçlü bir bağ olarak tanımlarken, Katılımcı-7 ise bunun duygusal ortaklıklar ve kültürel deneyimlerle desteklenen bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı-7'nin örneğinde, ortak damak tadı ve yemek kültürü üzerinden kurulan hemşehrilik ilişkisi, bu bağın yalnızca fiziksel yakınlıkla sınırlı olmadığını ve bireylerin kültürel paylaşımlar aracılığıyla daha derin bir bağ kurduklarını göstermektedir. Bu bakış açısı, hemşehriliğin sadece coğrafi bir yakınlık değil, aynı zamanda kültürel ve duygusal ortaklıklarla beslenen bir kimlik inşa süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

Hemşehrilik olgusu, özellikle büyük kentlerin hengâmesinde kaybolmama, birbirinden yardım alarak ve öz değerlerini aynı zamanda da geleneksel kültürel kodlarını kaybetmeden göç edilen kente eklenmeye çalışmanın bir sonucudur. Geleneksel kültürel bağlarından koparılan birey, bir tarafını eksik, topraksız olarak hissederken, göç ile geldiği kent yaşamında aidiyet olma bilinciyle aynı memleketten gelen hemşehrisiyle bu alışma sürecinde daha güçlü bir bağ kurmaktadır. Bu bağlamda, hemşehrilik, bireyin göç ettiği yeni kentte aidiyet duygusunu yeniden inşa etmesine yardımcı olan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Köse, 2008: 225; Ökaz, 2019: 40). Katılımcı-7'nin hemşehriliği, bu duygusal ve kültürel bağların sadece coğrafi yerleşimle sınırlı olmadığını, aksine, göç süreci ve yeni çevreye adaptasyon ile iç içe geçmiş bir aidiyet duygusu oluşturduğunu vurgulamaktadır.

Dolayısıyla, hemşehrilik, bireylerin kültürel ve toplumsal köklerini koruyarak, aynı zamanda yeni bir çevreye entegrasyon süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu dinamik, hemşehriliğin, sosyal bağları sadece bir geçmişin kalıntısı olarak değil, bireylerin yaşam pratiklerinde ve toplumsal ilişkilerinde sürekli olarak yeniden üretilen, aidiyet duygusunu besleyen bir olgu haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Hemşehri, bir yemeği yerken, bir su içerken aynı tadı alan kişilerin bir araya geldiği bir kelime. Şimdi atıyorum, Diyarbakırlı Dicle Nehri kenarında yetişen bir karpuzdan aldığı tadı seninle benimle beraber Samsun'da Bafra karpuzunda aynı tadı almaz. Ama bir başka Diyarbakırlı ile beraber o karpuzun tadını konuşurken bile belki 10 yıldır yememiştir. 'Hele gurban, hatırlıyor musun o

Diyarbakır'ın karpuzu vardı?' dediğinde aynı karpuzu, aynı tadı hissedebiliyorsa, hemşehricilik odur. (Katılımcı-7)

Katılımcı-6 ise hemşehriliği yalnızca kan bağına dayalı bir kavram olarak görmeyip, "gönül bağı" ile ilişkilendirmektedir. Bu görüşe göre, bir kişi doğum yeri ya da etnik kökeni ne olursa olsun, ilgili topluma maddi ve manevi destek verdiğinde ve kültüre duygusal olarak bağlı hissettiğinde hemşehri olarak kabul edilmektedir.

Bu bulgular, hemşehriliğin yalnızca coğrafi yakınlık ya da doğum yeriyle sınırlı olmadığını, aksine ortak kültürel öğeler, toplumsal ilişkiler ve manevi destekle biçimlenen dinamik bir kavram olduğunu göstermektedir. Katılımcıların anlatımları, hemşehriliğin kültürel paydaşlığın ve toplumsal dayanışmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve bireylerin bu bağ aracılığıyla aidiyet duygusu geliştirdiğini gözler önüne sermektedir.

6.4.2. Arkadaşlık İlişkilerinde Hemşehri Olmanın Etkisi

Katılımcılara hemşehrilik kavramının, dernek içindeki kişisel ilişkilere etkisini ve kentteki diğer bireylerle arkadaşlık ilişkilerindeki önemini anlamak amacıyla "Arkadaşlık ilişkilerinde hemşehrilik önemli midir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan bazıları (4, 8, 9, 10, 11, 12 ve 15) hemşehrilik kavramının arkadaşlık ilişkilerinde belirleyici bir unsur olmadığını belirtirken, diğer bir grup katılımcı (1, 2, 5, 6, 13 ve 16) hemşehriliğin arkadaşlık ilişkilerinde önemli bir rol oynadığını savunmuştur.

Hemşehriliğin arkadaşlık ilişkilerinde belirleyici olmadığını ifade eden katılımcılar, bireysel uyumun, karşılıklı güvenin ve kişisel değerlerin daha önemli olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre, sağlam bir arkadaşlık ilişkisi coğrafi ya da kültürel bağlardan ziyade ortak dünya görüşü, karşılıklı anlayış ve güven üzerine inşa edilmelidir. Ayrıca, hemşehriliğin bazı durumlarda toplumsal çevreyi daraltabileceğini ve farklı sosyal gruplarla etkileşimi sınırlayabileceğini ileri sürmüşlerdir. Katılımcı-9, yaşamında yer alan bireylerin çoğunun hemşehrisi olmadığını belirterek, arkadaşlık ilişkilerinde ortak düşünce yapısı ve değerlerin daha belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, katılımcı-8 de sosyal uyum ve eğitim düzeyinin arkadaşlık ilişkilerinde belirleyici olduğuna dikkat çekmiş, hemşehriliğin ikinci planda kaldığını dile getirmiştir.

Ben hemşehricilikten çok benimle sosyal uyumuna bakıyorum. Benim onunla dünyaya bakış açım, ortak değerlerimiz varsa onu ön planda tutuyorum. Eğitim durumunu ön planda tutuyorum. Hani benimle iletişim kurabilecek, beni

anlayabilecek benimde onu anlayabildiğim kişiyi seçiyorum. Hani onda da hemşehricilik ön planda değil benim için. (Katılımcı-8)

Katılımcı-4, katılımcı-10 ve katılımcı-12 ise arkadaşlık ilişkilerinde güvenin en önemli unsur olduğunu belirterek, hemşehriliğin tek başına dostluk bağı oluşturmak için yeterli olmadığını savunmuşlardır.

Tabii, bu karşılıklı güvene dayalı bir şeydir, arkadaşlık ilişkileri. Eğer siz insana bir adım gidiyorsanız, karşınızdaki de size üç adım geliyordur. Siz üç adım gidiyorsanız, o size on adım geliyordur. Bu ilişkiler böyledir, dostluk, arkadaşlık. Öyle kolay kolay kurulmaz. Dostluk, arkadaşlık ilişkilerine çok önem veririm. Benim için illa arkadaş ya da dost olabilmek için hemşehrim olması gerekmez. (Katılımcı-12)

Hemşehriliğin bireyler arası güven ilişkilerinde önemli bir rol oynadığı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Özellikle yeni bir kentte bulunan bireyler için hemşehricilik, ortak kültürel değerler ve geçmiş deneyimler aracılığıyla hızlı ve samimi ilişkiler kurmayı kolaylaştırmaktadır. Aynı bölgeden gelen bireylerin iş bulma süreçlerinde birbirlerine destek olmaları, sosyal etkinliklerde bir araya gelmeleri ve karşılıklı yardımlaşmaları, bu ilişkinin somut göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, hemşehri dernekleri bireyler arasında sosyal sermaye oluşturan önemli yapılar arasında yer almaktadır. Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, bireylerin ait oldukları topluluklar aracılığıyla edindikleri sosyal bağlantılar ve güven ilişkileriyle ekonomik ve kültürel avantajlar elde etmelerine işaret etmektedir. Hemşehri dernekleri, bireylerin yalnızca ekonomik ve sosyal destek bulmalarını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel kimliklerini sürdürmelerine ve kent yaşamına adaptasyonlarını kolaylaştırmalarına aracılık etmektedir. Katılımcılar, hemşehricilik bağlarının ve bu bağları destekleyen kurumsal yapıların, bireylerin toplumsal dayanışma pratiklerini güçlendirdiğini vurgulamışlardır. Göç sürecinde sosyal sermayenin yeniden üretildiği bu ilişkiler ağı, bireylerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlamakta ve aidiyet duygusunu pekiştirmektedir.

Katılımcı-16, hemşehriliğin ortak kültürel normlar ve geleneklerle biçimlenen bir bağ olduğuna dikkat çekerek, bu durumun arkadaşlık ilişkilerini daha doğrudan etkilediğini belirtmiştir. Benzer şekilde, katılımcı-13, üniversite ortamında aynı kökenden gelen bireylerle daha kolay bağ kurduğunu ve hemşehriliğin, yabancı bir şehirde yalnızlığı azaltıcı bir unsur olduğunu söylemiştir. Katılımcı-1, hemşehriciler arasında ortak noktaların fazlalığı nedeniyle daha kolay iletişim kurulabildiğini ifade

ederken, katılımcı-2 ve katılımcı-6, derneğe üyelik sonrasında hemşehrileriyle daha fazla vakit geçirmeye başladıklarını dile getirmişlerdir.

Genel olarak, katılımcılar arasında hemşehriliğin arkadaşlık ilişkilerindeki rolüne dair belirgin görüş farklılıkları bulunmaktadır; bazıları bireysel uyum ve güveni ön plana çıkarırken, diğerleri hemşehriliğin toplumsal dayanışmayı ve güven duygusunu pekiştirdiğini savunmaktadır. Bir grup katılımcı, arkadaşlık ilişkilerinde hemşehriliğin belirleyici olmadığını savunarak, kişisel uyum ve güvenin daha önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Diğer bir grup ise hemşehriliğin özellikle yeni bir çevrede güven duygusu oluşturarak toplumsal dayanışmayı arttırdığını, kültürel ortaklıklar sayesinde ilişkileri güçlendirdiğini ifade etmiştir. Bu bulgular, hemşehriliğin arkadaşlık ilişkilerindeki öneminin bireysel deneyimlere ve sosyal bağlamlara göre değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında, hemşehrilik, toplumsal bağlılık ve güven oluşturan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

6.4.3. Hemşehri Derneklerinin İşlevi

Göç süreci, bireylerin yeni bir kente uyum sağlamalarını gerektiren karmaşık bir toplumsal dönüşüm sürecidir. Bu bağlamda, hemşehri dernekleri, göç eden bireylerin kültürel kimliklerini koruyarak toplumsal aidiyetlerini güçlendiren önemli yapılardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, literatür taramasına dayanarak belirlenen beş temel işlev çerçevesinde Samsun'daki hemşehri derneklerinin rolü incelenmiştir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda, özellikle kültürel ve ekonomik işlevlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Daha önce ele alınan politika ve hemşehri dernekleri ilişkisi bu bölümde tekrar ele alınmayacaktır.

Hemşehri dernekleri, göç eden toplulukların gelenek ve göreneklerini koruyarak kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarma konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Külekçi'ye (2011) göre, göç eden bireyler yeni bir çevrede kimliklerini ve kültürel değerlerini koruma ihtiyacı hissetmektedirler. Bu durum, hemşehri derneklerinin kimlik ve kültürel bağları güçlendiren etkinlikler düzenlemesine yol açmaktadır.

Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı bağlamında, hemşehri dernekleri bireylerin dil, gelenek, sanat ve yaşam pratikleri gibi kültürel değerlerini sürdürebilmelerini sağlamaktadır. Bu süreçte, bireylerin ait oldukları toplumsal

yapının oluşturduğu habitus, hemşehri dernekleri aracılığıyla yeniden üretilmekte ve bireylerin kimliklerini yeni çevrede de koruyabilmelerine imkân tanımaktadır. Böylece, göç edilen kentlerde hemşehri dernekleri, bireylerin kültürel sermayelerini aktarma ve toplumsal aidiyetlerini güçlendirme mekanizmaları olarak işlev görmektedir.

Katılımcı-3, hemşehri derneği aracılığıyla köklerine duyduğu bağı vurgulamış ve dernek bünyesinde oluşturulan küçük bir müzenin, göçmenlerin geçmişle olan bağlarını pekiştirdiğini belirtmiştir. Katılımcı-16 ise, düğün ve cenaze törenleri gibi sosyal etkinliklerin, kültürel mirasın yaşatılması ve toplumsal aidiyetin güçlendirilmesi açısından kritik olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı-13, hemşehri derneklerinin dilin korunması ve öğretimi konusunda çaba göstermesi gerekliliğini belirtmiş, ancak bu alanda yaşanan eksikliklere de dikkat çekmiştir.

Ekonomik işlevler, hemşehri derneklerinin üyelerine ekonomik dayanışma sağlama, yerel işletmeleri destekleme ve istihdam oluşturma gibi alanlarda sunduğu katkıları kapsamaktadır. Özdemir'in (2013) belirttiği gibi, hemşehri dernekleri burs desteği sağlama, iş bulma olanakları sunma ve sağlık taramaları düzenleme gibi faaliyetlerde bulunarak üyelerine çeşitli ekonomik destekler sunmaktadır. Bu bağlamda, Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı çerçevesinde hemşehri dernekleri, bireyler arasındaki güven ilişkilerini pekiştirerek ekonomik kaynaklara erişimi kolaylaştırmaktadır. Sosyal sermayenin, ekonomik sermayeye dönüşebilme potansiyeli göz önüne alındığında, hemşehri dernekleri üyelerine yalnızca maddi destek sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda iş fırsatlarına erişim, ticari bağlantılar kurma ve mesleki dayanışmayı güçlendirme gibi alanlarda da önemli bir rol üstlenmektedir. Bu yapıların sağladığı sosyal ağlar, bireylerin ekonomik statülerini korumalarına ve güçlendirmelerine aracılık etmektedir.

Katılımcı-9, derneklerin sağlık ve eğitim kurumlarıyla yaptıkları indirim anlaşmalarının üyeler için önemini vurgulamıştır.

Derneklerin, pek çok hastane ve eğitim kurumuyla anlaşmaları vardır. Yani, az da değildir; %20-%30 indirimli anlaşmalarımız bulunmaktadır. Bu indirimlerden yararlanmak için gelip üye olanlarımız vardır. Adam 60 yaşına geliyor, benim derneğime üye oluyor, 60'a kadar hiç olmamış; burada yaşamış, oturmuş, kalkmış, şimdi hastalıkları başlıyor, Anadolu Hastanesi'ne gidecek, Medical Park'a gidecek, Medicana'ya gidecek, geliyor bana üye oluyor, üye kartını alıp %30 indirim almak için.

Katılımcı-12, iş bulma konusunda derneğin aracılık yaptığını ve çeşitli firmalarla iş birliği yürüterek istihdam olanakları sağladıklarını belirtmiştir. Ramazan ayında yapılan yardımlar da derneklerin ekonomik işlevinin bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır.

Katılımcılar, hemşehri derneklerinin kente yeni gelen bireyler için psikolojik ve toplumsal destek sağlayan bir yapı sunduğunu ifade etmiştir. Dernekler, bireylerin yeni çevreye uyum sürecini kolaylaştırmakta ve onlara sosyal bir ağ sunmaktadır. Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı bağlamında, hemşehri dernekleri bireylerin birbirleriyle dayanışma içinde olmasını sağlayarak sosyal ağlara erişimini artırmakta ve toplumsal entegrasyon sürecini hızlandırmaktadır. Bu yapılar, bireylerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik ve kültürel destek bulmalarına da aracılık etmektedir. Ayrıca, Bourdieu'nun habitus kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, göç eden bireylerin yeni kent ortamında kendi kültürel pratiklerini sürdürebilmeleri ve aidiyet hissini güçlendirmeleri için hemşehri derneklerinin önemli bir alan sunduğu görülmektedir.

Katılımcı-1, derneğe katılımın toplumsal bağlarını genişletmesine büyük katkı sağladığını belirtirken, katılımcı-15, yeni gelen bireylerin yalnızlığını azaltmak için derneklerin önemli bir dayanışma ağı sunduğuna dikkat çekmiştir.

Mesela hemşehrimiz geldiğinde duyduysak, onu ziyaret ediyoruz. İşte 'hoş geldiniz' diyoruz, 'Şurada derneğimiz var, gelin, buyurun' diyoruz. Bu şekilde diyalogumuz devam ediyor ve bu da ona artı bir katkı sağlıyor; yalnızlığını ortadan kaldırmış oluyoruz. Uyumu da daha kolay hale gelmiş oluyor. (Katılımcı-15)

Katılımcı-8'de insanların derneğe katılma gerekçesini, “Sosyal çevresini genişletmek istiyordur. Etrafındaki kişileri genişletmek istiyordur” açıklamasıyla, hemşehri derneklerinin sadece psikolojik destek sağlamakla kalmayıp, bireylerin sosyal statülerini de artırdığını ifade etmiştir. Bourdieu'nun simgesel sermaye açısından bakıldığında, derneklerde aktif roller üstlenen bireylerin topluluk içinde prestij kazandığı ve bu sayede sosyal statülerinin yükseldiği görülmektedir. Hemşehri dernekleri, bireylere yalnızca aidiyet hissi kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplum içinde tanınırlık ve itibar edinme fırsatı da sunmaktadır.

Sonuç olarak, hemşehri dernekleri, bireylerin göç ettikleri kentlerde kültürel kimliklerini korumalarına, ekonomik dayanışma sağlamalarına ve toplumsal ağlarını güçlendirmelerine önemli katkılarda bulunmaktadır. Katılımcıların ifadeleri

doğrultusunda, bu derneklerin özellikle kültürel ve ekonomik işlevleri ön plana çıkmakta, geleneksel değerlerin aktarımına ve bireylerin sosyo-ekonomik kaynaklara erişimine aracılık etmektedir.

Bourdieu'nun kültürel, sosyal ve simgesel sermaye kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, hemşehri derneklerinin bireylerin toplumsal entegrasyon süreçlerinde kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Kültürel sermaye bağlamında, bireylerin geleneklerini sürdürmeleri ve kimliklerini korumaları sağlanırken; sosyal sermaye, dayanışma ağları ve karşılıklı yardımlaşma ile ekonomik sermayeye dönüşebilme potansiyeli sunmaktadır. Öte yandan, derneklerde aktif roller üstlenen bireyler, simgesel sermaye aracılığıyla topluluk içinde prestij ve statü elde edebilmektedir. Dolayısıyla, hemşehri dernekleri yalnızca bir aidiyet mekanizması değil, aynı zamanda bireylerin toplumsal ve ekonomik konumlarını güçlendiren dinamik yapılar olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle, kentleşme ve göç bağlamında topluluk içi dayanışmanın sürdürülebilirliği açısından önemli bir sosyal organizasyon modeli sunmaktadır.

6.4.4. Hemşehri Derneklerinin Değişimi

Hemşehri dernekleri, Türkiye'de uzun yıllardır faaliyet gösteren ve göç hareketliliği bağlamında önemli bir sosyal dayanışma mekanizması olarak değerlendirilen kurumlardır. Bu dernekler başlangıçta kahvehaneler aracılığıyla ortaya çıkmış, zamanla daha kurumsal bir yapıya bürünerek resmiyet kazanmıştır. Kahvehaneler, özellikle büyük kentlerde göçmenlerin buluşma noktası olarak işlev görmekte, hemşehrilik dayanışmasının ilk mekânı olarak kabul edilmektedir. Aytaç'a (2005) göre, kahvehaneler göçmenlerin kent yaşamına adaptasyon sürecinde çok amaçlı kullanılan ara kurumlar olarak değerlendirilmekte, ancak aynı zamanda kentle bütünleşmeyi zorlaştırıcı bir işleve de sahip olabilmektedir. Bu bağlamda, kahvehaneler hem göçmenlerin kent ortamına uyum sürecine katkı sağlayan hem de kırsal kültürün yeniden üretildiği alanlar olarak çift yönlü bir işlev üstlenmektedir.

Kentleşme sürecinde hemşehri dayanışmasının bir sonraki aşaması dernekleşme olmuştur. Kahvehanelerin aksine, hemşehri dernekleri daha kurumsal bir yapıya sahip olup, hemşehriler arasında daha geniş ölçekli etkileşim sağlamaktadır. Hemşehrilik bağı temelinde örgütlenen bu dernekler, zaman içinde göç edilen kent ile memleket arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmiştir (Narı,

1999; Uçar, 2009). Dernekleşme süreci, hemşehrilerin ekonomik, kültürel ve sosyal dayanışma ağlarını daha sistemli bir şekilde sürdürebilmelerine imkân tanımıştır.

Araştırma bulguları, hemşehri derneklerine üyelik sürelerinin çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, derneklerin zaman içinde değişime uğradığını belirtmiş ve bu değişimin farklı dinamiklere bağlı olarak şekillendiğini ifade etmiştir. Örneğin, Katılımcı-15, 52 yıldır bir hemşehri derneğine üye olduğunu ve göç hareketliliğinin fazla olduğu dönemlerde dernek faaliyetlerinin daha canlı olduğunu vurgulamıştır. 12 Eylül askeri darbesi öncesi ve sonrasında derneklerin politik baskılara maruz kaldığını, bu süreçte birçok derneğin kapandığını ancak daha sonra yeniden açıldığını aktarmıştır. Derneklerin içki ruhsatı olarak ekonomik kaynak sağladığını, bu gelirlerin ise burs gibi sosyal amaçlar için kullanıldığını belirtmiştir.

Haftada üç gece canlı müzik yapıyorduk ve o dönemde içki ruhsatımız da vardı. Ancak içki ruhsatımızı iptal ettiler. Buna rağmen yine canlı müzik yapıyorduk, hatta bir sanat müziği korumuz oldu ve bu iki-üç yıl sürdü. Samsun'da hiç tanımadığım insanlar bile bana gelip, 'Ya ben o derneğe gelmişim,' diyordu. O dönemde lokal müdürlüğü yapıyordum, yönetimdeydim, ama lokal müdürlüğü görevini de üstlenmişim. Bu noktada her şeyin düzgün gitmesini sağlıyorduk. Hiçbir sorun yaşatmadık. Ancak üniversite öğrencilerine burs verdiğimiz dönem, içkili olarak işlettiğimiz döneme denk geliyor. O dönemde kazandığımız geliri burs olarak veriyorduk. Ruhsat iptal edildikten sonra ise oradan taşındık.

Katılımcı-10, geçmişte derneklerin olumsuz bir algıya sahip olduğunu ve düzensizlik, alkol tüketimi, kumar gibi unsurların yaygın olduğunu dile getirmiştir. Ancak zamanla dernek yönetimlerinin bu algıyı değiştirme yönünde çaba sarf ettiğini ve toplumsal-kültürel işlevlere ağırlık verdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, Katılımcı-9, geçmişte dernek etkinliklerine yoğun bir katılım olduğunu, ancak zamanla bu katılımın azaldığını aktarmıştır.

Diğer yandan, Katılımcı-6, günümüzde hemşehri derneklerinin daha geniş olanaklara sahip olduğunu ve bu potansiyelin daha etkin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Derneklerin kamu kurumları, belediyeler ve uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri geliştirmesi gerektiğini savunarak, bu kurumların daha aktif bir rol üstlenebileceğini belirtmiştir. "Bu derneklerin kendilerini geliştirmesiyle alakalı bir şey. Yani proje noktasında, proje geliştirmeyi bilmesi lazım, proje yazmasını bilmesi lazım, proje yürütmesini bilmesi lazım. Gerek kamu kuruluşlarıyla gerek belediyelerle gerek Avrupa Birliği ile alakalı bunları yapmaları lazım" (Katılımcı-6).

Bu bulgular, hemşehri derneklerinin tarihsel gelişimi ve dönüşüm sürecini ortaya koyarak, derneklerin toplumsal ve kültürel işlevlerinin zamanla nasıl evrildiğini göstermektedir. Hemşehri dernekleri, başlangıçta göçmenlerin kent ortamına adaptasyon sürecini kolaylaştıran yapılar olarak ortaya çıkmış, ancak zaman içinde daha kurumsal ve etkin bir sosyal dayanışma mekanizmasına dönüşmüştür.

7. TARTIŞMA VE SONUÇ

Samsun, tarihi boyunca farklı uygarlıkların egemenliğine girmiş ve çok sayıda etnik topluluğun bir arada yaşadığı bir kent olarak, kültürel çeşitliliği ve dinamik göç hareketliliğiyle dikkat çekmektedir. Hititler, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi büyük uygarlıkların etkisiyle biçimlenen Samsun, 19. yüzyılda Karadeniz'in önemli liman kentlerinden biri olmuş, aynı dönemde Kafkasya, Doğu Karadeniz ve İç Anadolu gibi bölgelerden yapılan göçlerin de etkisiyle ticaretin merkezi olmuştur. Osmanlı döneminde tütün üretimi, liman ticareti ve çok dilli yapısı Samsun'un ekonomik ve kültürel kimliğini güçlendiren ana öğeler arasında yer almıştır. Bu durum, kentin kültürel dokusunu zenginleştirirken, çoklu kültürel kimliğini pekiştirmiştir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında yaşanan göç hareketlilikleri, özellikle Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelen mübadele göçmenleri aracılığıyla Samsun'un demografik yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Aynı dönemde gerçekleşen kent içi ve dışı göçler ise, kentsel ekonominin çeşitlenmesine ve büyümesine katkıda bulunmuştur. Samsun'un tarihi, ekonomik ve kültürel dönüşümü; göç, ticaret ve kültürel çeşitliliğin birleşimiyle çokkültürlü bir kimlik yapısının oluşmasına zemin hazırlamış, bu dönem kentin kimliğini biçimlendirmiştir. Samsun'un ekonomik ve kültürel yapısının temelini oluşturan bu çokkültürlü kimlik, günümüzde hemşehri derneklerinin etkinliklerine yansımaktadır. Dernekler, üyelerinde geçmişe dair aidiyet duygusunu güçlendirirken, bu duygunun kimlik bilinci üzerindeki etkisini de kültürel etkinlikler aracılığıyla pekiştirmektedir.

Samsun'daki hemşehri dernekleri hem kültürel hem de ekonomik açıdan önemli işlevler üstlenerek, kentteki göçmen nüfusun kente uyumuna önemli katkılar sağlamaktadır. Bu dernekler, çalışmanın katılımcılarının aktardığı gibi kendi kültürel kimliklerini yaşatmalarına yardımcı olurken, gelenekleri koruma ve bağlılık duygusunu pekiştirme konusunda merkezi bir rol oynamaktadır. Örneğin, derneklerin düzenledikleri kültürel faaliyetler, düğünler ve anma törenleri gibi etkinlikler üyelerinin geçmişle bağlarını güçlendirmekte ve yerel kültürlerin korunmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda dernekler, üyelerine burs, sağlık hizmetlerinde indirim ve iş bulma gibi ekonomik destekler sağlayarak, toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Bu işlevler aynı zamanda, kimi katılımcıların belirttiği gibi yalnızlık duygusunu hafifleterek toplumsal çevrelerini genişletmelerini ve kent toplumuna uyumlarını kolaylaştırmaktadır. 2025 yılında Samsun'da 302 etkin

hemşeri derneği bulunmakta olup, bu dernekler göç ve kentleşme süreçlerinin bir sonucu olarak, yalnızca toplumsal uyumu sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda küreselleşmenin yerel kimlikler üzerindeki aynılaştırıcı baskılarına karşı da direnç göstererek üyelerinin kültürel kimliklerini korumalarına katkı sunmaktadır. Küreselleşme, baskın kültürlerin hegemonyasını dayatmak suretiyle yerel toplulukların kültürel değerlerini tehdit ederken, hemşeri dernekleri geleneksel sanatlar, yerel festivaller ve kültürel etkinlikler aracılığıyla bu tehditlere karşı koymakta ve kültürel çeşitliliği desteklemektedir. Dernekler aracılığıyla sürdürülen kültürel etkinlikler ve topluluk pratikleri, bireylerin yerel aidiyet duygusunu güçlendirirken, farklı kültürel geçmişe sahip toplulukların bir arada var olma pratiklerini de desteklemektedir. Bu durum, Samsun'da yalnızca etnik çeşitliliğin bir arada bulunmasından ibaret olmayan, farklı grupların kendilerine ait kültürel kimlikleriyle kamusal alanda görünür oldukları bir çokkültürlülük anlayışının gelişmesini mümkün kılmaktadır. Bu çokkültürlülük, postmodern kent yaşamının bir özelliği olan çoğul kimlikler ve parçalı aidiyet formlarının kentteki toplumsal örgütlenme biçimleriyle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Samsun'daki hemşehri dernekleri, sadece sosyal dayanışma ve uyum mekanizmaları değil, aynı zamanda çoklu kent kimliğinin oluşumuna aracılık eden kültürel aktörler olarak da değerlendirilmelidir.

Hemşehri derneklerinin çoklu kent kimliği ve Samsunluluk bilincinin gelişimine yönelik etkileri, çok boyutlu ve çelişkili bir durumu yansıtmaktadır. Bu dernekler, kentteki kültürel çeşitliliği artırma ve göçmenlerin kente entegrasyonunu sağlamayı amaçlarken, bazı durumlarda bu süreç tersine işleyerek mikro-milliyetçi kimliklerin pekişmesine ve kentsel bütünleşmenin önünde engeller oluşmasına neden olabilmektedir. Hemşehri dernekleri, göçmenlere başlangıçta sosyal ve psikolojik destek sağlayarak onların yeni kent yaşamına uyumunu kolaylaştırırken, zamanla bazı dernekler yerel siyasetle iç içe geçmekte ve belirli çıkar gruplarının temsilcisi hâline gelmektedir. Bu durum, sosyokültürel ve etnik kimliğin araçsallaşmasına ve politik zeminde kullanılabilir hale gelmesine sebep olmaktadır. Nihayetinde, kente dair ortak bir aidiyet bilincinin gelişmesini engelleyerek, yerine dar bir grup temelli bağlılık duygusunu güçlendirmektedir.

Kent politikası açısından bakıldığında hemşehri derneklerinin etkileri, sosyopolitik ve ekonomik güç odaklarıyla kurdukları stratejik ittifaklar üzerinden

şekillenmektedir. Bu ittifaklar, derneklerin yerel yönetimlerdeki etkinliğini artırmakta; ancak aynı zamanda, toplumsal çeşitliliği ve kamusal yararı göz ardı eden bir temsil anlayışının güçlenmesine de yol açmaktadır. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin sosyal dayanışma ve kültürel çeşitliliği artırma açısından olumlu katkıları bulunsa da, yerel siyasette ortaya çıkan çıkar temelli ilişkiler ve mikro-milliyetçi yapılar, kentsel bütünleşme ve toplumsal eşitlik açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Samsun'da kent kimliğinin ve ortak aidiyet bilincinin güçlenebilmesi için, hemşehri derneklerinin daha kapsayıcı bir yapıya kavuşturulması ve toplumsal bütünleşmeyi teşvik edecek bir anlayışla yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Samsun'daki hemşehri dernekleri, kent kimliğinin inşası, kent politikasındaki rolü ve Samsunluluk bilincinin gelişimi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratan çok yönlü aktörlerdir. Bu dernekler, göçmenlerin kente entegrasyonunu kolaylaştırma iddiasıyla hareket ederken, gerçekte yerel kimlikleri koruma adı altında kültürel ayrışmayı ve grup temelli aidiyetleri pekiştirmektedir. Böylece, ortak bir kent kimliğinin oluşumu sekteye uğratmakta, kent ölçeğinde bütünleşmiş bir aidiyet yerine mikro-milliyetçi kimliklerin güçlenmesine yol açmaktadır. Kent politikası bağlamında ise, derneklerin stratejik çıkar ilişkileri ve politik söylemler üzerinden şekillenen konumlanışları, yerel siyaseti bir denge unsuru olmaktan çok, belirli çıkar gruplarının etkin olduğu bir alan hâline getirmektedir.

Hemşehri dernekleri, Samsun'un kültürel dokusuna çeşitli yöresel unsurları entegre ederek gastronomik ve sosyal çeşitliliği artırmaktadır. Ancak bu çeşitlilik, kent ölçeğinde bütünleştirici bir aidiyet üretmekten çok, farklı grupların kendi içine kapanmasını teşvik eden bir yapıya evrilebilmektedir. Katılımcıların belirttiği gibi, bu dernekler "şiveleriyle, hikâyeleriyle, kıyafetleriyle" kente yeni kültürel katmanlar eklemiş olsa da, bu katmanlar çoğu zaman ortak bir kent kültürü oluşturmak yerine, belirli alt kimlikleri pekiştiren paralel yapılar hâline gelmektedir. Küreselleşmenin homojenleştirici etkisine karşı direniş olarak değerlendirilebilecek bu süreç, yerel kültürleri yaşatma adına kentsel bütünleşmeyi sekteye uğratma riskini de taşımaktadır (Bauman, 2016). Sosyal entegrasyon açısından bakıldığında, hemşehri dayanışma ağlarının güçlü olması olumlu bir gelişme gibi görünse de, bu ağların dışlayıcı bir yapı kazanması, kent yaşamına eşit katılımı zorlaştırmaktadır. Ekonomik katkılar açısından ise, bu dernekler daha çok belirli gruplara avantaj sağlamakta; bu

avantajlar, kentin genel ekonomik yapısını dönüştürmekten ziyade, belirli topluluklar içinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu yerel ve sınırlı ekonomik etkinin, siyasal alanda daha geniş bir etki potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Örgütlü belirli göçmen grupları, elde ettikleri ekonomik gücü yerel ve genel seçimlerde siyasal bir koz olarak kullanılabilen; bu yolla partiler içinde ve dışında seçmen yönelimlerini etkileyebilecek ölçüde güç ve imtiyaz elde edebilmektedirler. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin kent kültürüne katkısı, çok boyutlu ve çelişkili bir dinamiği yansıtmaktadır; bir yandan yerel kimliklerin korunmasını ve kültürel çeşitliliğin artmasını sağlarken, diğer yandan bu çeşitliliğin kent ölçeğinde bütünleştirici bir aidiyet yaratma potansiyelini sınırlayabilmektedir. Bu durum, sosyal entegrasyon ve ekonomik katkılar açısından da, daha geniş bir toplumsal bütünleşme yerine, belirli grupların dışlanma riski taşıyan bir yapıyı pekiştirebilmektedir.

Derneklerin kent politikasıyla ilişkisi, sıklıkla belirli güç odaklarıyla kurdukları stratejik ittifaklar çerçevesinde şekillenmektedir. Kimi dernekler, siyaseti bir araç olarak kullanarak seçim süreçlerinde belirleyici rol oynarken, bazıları ise apolitik duruşlarını korumayı tercih etmektedir. Ancak burada kritik nokta, apolitik duruşun gerçekten siyasetten bağımsız bir tarafsızlığı mı yoksa statükoya dolaylı bir desteği mi ifade ettiğidir. Katılımcıların vurguladığı gibi, derneklerin seçim dönemlerinde yürüttüğü lobi faaliyetleri, kliyantalist ilişkiler içinde bir güç paylaşımı mekanizmasına dönüşmektedir (Ayata, 1990; Kurtoğlu, 2012). Bu durum, kentsel politikanın toplumun genel çıkarlarını değil, belirli hemşehri gruplarının ve bu gruplarla ittifak kuran yerel siyasetçilerin çıkarlarını gözetmesine yol açmaktadır. Öte yandan, bazı katılımcıların mensubu bulunduğu nispeten kültürel odaklı dernekler, siyasetle mesafeli durarak bölünme riskini azaltmaya çalışsa da, bu durum onların kent politikaları üzerinde etkili olmasını büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Böylece, kent yönetiminde temsil edilmesi gereken geniş kitleler yerine, yalnızca belirli çıkar grupları söz sahibi olmaktadır. Bu bağlamda, derneklerin kent politikası üzerindeki etkilerinin, yalnızca bireysel çıkarlar ve stratejik ittifaklar çerçevesinde şekillenmesi, kentsel yönetim ve toplumsal eşitlik açısından uzun vadeli olumsuz sonuçlara yol açabilir; zira bu durum, toplumsal çeşitliliği ve kapsayıcı kamusal yararı göz ardı eden, dar bir temsil anlayışını pekiştirebileceği düşünülmektedir.

Samsunluluk bilincinin gelişimi açısından hemşehri derneklerinin rolü, oldukça tartışmalıdır. Bazı katılımcıların eleştirileri, bu derneklerin kent genelinde bir aidiyet

duygusu yaratmak yerine, kendi mikro-kimliklerini güçlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Kendi kültürel kimliklerini koruma adına izole yapılar hâline gelen bu dernekler, göçmenlerin kente bağlılık geliştirmesini de engellemekte ve kent ölçeğinde bütünleşmiş bir aidiyet oluşumunu zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, kültürel çeşitliliğin kentsel kimliği zenginleştirdiği ve küreselleşmeye karşı bir direnç noktası oluşturduğu görüşü (Tekeli, 2001), her zaman kapsayıcı bir sonuç doğurmamakta, aksine belirli gruplar arasındaki mesafeyi artırabilmektedir. Çoğu katılımcının da belirttiği gibi dernekler, genel anlamda ortak bir kimlik yaratmak konusunda başarısız olmuş ve daha çok belirli hemşehri gruplarının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu kapalı topluluklar hâline gelmiştir. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin kentteki aidiyet duygusunun güçlendirilmesi yerine, mikro-kimliklerin pekiştirilmesine yol açan yapıları, kentsel çeşitliliği ve toplumsal entegrasyonu engelleyerek, kent kültürünün homojenleşmesini önleyebilecek bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu bulgular ışığında, Samsun'daki hemşehri dernekleri, kent kimliğini ve ekonomik yapıyı besleyen unsurlar olmakla birlikte, aynı zamanda kentsel bütünleşmenin önünde engeller oluşturan çelişkili bir işlev görmektedir. Mikro-milliyetçi eğilimler, Samsunluluk bilincinin gelişimini zayıflatırken, kent politikasındaki kliyantalist yapılar, derneklerin yerel yönetimlerde dar bir çıkar grubunun aracı hâline gelmesine neden olmaktadır. Kendi topluluklarına ekonomik ve sosyal avantajlar sağlayan bu yapılar, kentin bütününe yayılan bir sosyal ve ekonomik kalkınma modelinden ziyade, kapalı gruplara dayalı bir büyüme süreci yaratmaktadır. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin daha kapsayıcı bir kent kültürüne hizmet edecek şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Aksi hâlde, Samsun'da kent kimliği ve ortak aidiyet bilinci, derneklerin yarattığı ayrışmalar nedeniyle giderek daha fazla zayıflayacaktır.

Kentlerin kimliği, göç, küreselleşme ve çokkültürlülük gibi dinamik toplumsal süreçlerle sürekli olarak dönüşmektedir. Özellikle iç ve dış göç hareketleriyle birlikte ortaya çıkan çok etnikli ve çokkültürlü yapılar, kentlerin sosyo-kültürel dokusunu yeniden şekillendirmekte, çoklu kimlikleri besleyen bir zemin oluşturmaktadır. Samsun örneğinde olduğu gibi, göçün tek yönlü olmaması ve sürekliliği, kentte dinamik bir kültürel zenginliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak bu çeşitlilik, "Samsunluluk" adı altında birleşen bir üst kimliğin gelişmesine neden olmamış;

bunun yerine, bir arada fakat bağlantısız kültürel yapılardan oluşan bir mozaik yapı ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin geldikleri yerlere yalnızca ekonomik değil, kültürel kimliklerini de taşımaları, kentsel yaşamda etnik ve kültürel sınırların belirginleşmesine ve kültürel gettoların oluşmasına yol açabilmektedir (Evkuran, 2014). Bu durum, ev sahibi toplumla uyum sürecinde çeşitli sosyo-kültürel anlaşmazlıkların nasıl aşılacağı sorusunu da gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, Bourdieu'nün habitus kavramı, göçle birlikte değişen toplumsal koşullara bireylerin nasıl tepki verdiğini ve yeni ortamlara nasıl uyum sağladıklarını anlamada önemli bir teorik çerçeve sunar. Bourdieu'ye göre habitus, bireylerin sosyal dünyayı algılama, değerlendirme ve bu dünyada hareket etme biçimlerini şekillendiren, tarihsel olarak oluşmuş bir eğilimler bütünüdür. Fransız sömürge politikaları sonucunda köylerinden koparılan Cezayirli köylülerin kent yaşamına uyum sağlayamaması, onların gerekli algı ve davranış şemalarından yoksun kalmalarıyla açıklanır (Koytak, 2012). Aynı çözümler, Türkiye'de geleneksel yaşam biçimlerinden büyük kentlere yapılan göçler için de geçerlidir (Koytak, 2012). Bu noktada hemşehri dernekleri, bireylerin eski yaşam pratiklerini sürdürmelerine olanak tanırken, aynı zamanda yeni çevreye uyum sağlama süreçlerinde destek sunan kolektif yapılar olarak ön plana çıkar. Hemşehri dernekleri, göçmenlerin toplumsal ve kültürel farklılıklarla baş etmelerini kolaylaştırarak, onların önceki habituslarını yeniden üretmelerine ve aynı zamanda yeni toplumsal koşullara uygun biçimde dönüştürmelerine aracılık eder. Böylece, bu yapılar bireylerin hem geçmişten getirdikleri alışkanlıklarla bağlarını sürdürmelerine, hem de yeni yaşam koşullarında yeni bir toplumsal konum ve yönelim geliştirmelerine olanak sağlar (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 128). Toplumsal dünya içinde eyleyenlerin kendilerini konumlandırma biçimleri, onların sahip oldukları sermaye türleri ve habituslarıyla yakından ilişkilidir.

Hemşehri dernekleri, bireylerin bu sermaye türlerini (kültürel, sosyal vb.) bir araya getirerek kentsel hayatta bir aidiyet alanı yaratmalarını ve toplumsal sınırlarla başa çıkmalarını mümkün kılar. Bu süreç, hemşehri derneklerinin yalnızca dayanışma ağları değil, aynı zamanda habitusun yeniden üretildiği ve dönüştüğü sosyal mekânlar olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Hemşehri dernekleriyle yapılan görüşmelerde, Samsun'un en önemli kültürel ve toplumsal markalarından biri olan Samsunspor'un hiç anılmaması dikkat çekici bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyeti ve Samsun tarihi açısından büyük bir öneme

sahip olan 19 Mayıs 1919 ve onun kutlamalarına ilişkin herhangi bir vurgu yapılmaması da anlamlıdır. Bu durum, derneklerin yerel ve ulusal ölçekte toplumsal belleği ve kimliği besleyen unsurlar karşısındaki konumlarını sorgulamaya açmaktadır. Ayrıca bu derneklerin, özellikle belediye seçimleri dönemlerinde daha görünür ve aktif hale gelmeleri, ancak seçimlerin ardından belediyelerin bu yapılarla yönelik kültürel faaliyet üretmemesi ya da ortaklık geliştirmemesi, başka bir dikkat çekici durumdur. Belediyelerin yürüttüğü kültürel etkinliklerde bu derneklerin görünür olmaması, onların seçim sonrasında arka planda bırakıldığını ve sadece belirli dönemlerde işlevsel görüldüklerini düşündürmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, hemşehri derneklerinin kentte kalıcı kültürel aktörler olarak değil, araçsal ve dönemsel çıkar ilişkileri çerçevesinde ele alınmalarıdır. Özellikle yerel yönetimlerin, bu dernekleri seçim dönemlerinde oy potansiyeli taşıyan yapılar olarak görmeleri; ancak seçim sonrasında bu yapılarla sürdürülebilir, karşılıklı faydaya dayalı bir ilişki geliştirmemeleri, hemşehri derneklerinin toplumsal işlevini zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, bu derneklerin kendilerinin de ortak bir kültürel kent kimliği inşa etme ya da sürdürme yönünde stratejik ve bütüncül bir vizyona sahip olmamaları, onları kentsel kültür politikalarının dışında kalmaya itmektedir. Özellikle Samsunspor ya da 19 Mayıs gibi semboller üzerinden ortak bir "Samsunluluk" kimliği oluşturulamaması, hemşehri derneklerinin daha çok köken temelli kimliklere sıkıştıklarını ve bu nedenle kent bütününde birleşik bir üst kimlik üretme kapasitesine ulaşamadıklarını göstermektedir.

Her ne kadar göçle gelen bireylerin taşıdıkları kültürel miras kentsel yaşamda önemli bir yer tutsa da, bu kültürel kodların zamanla dönüşerek kentle bütünleşen yeni bir kimlik üretip üretmediği sorusu önemlidir. Samsun örneğinde, tevarüs edilen kültürler, daha çok kendi sınırları içinde yeniden üretilmekte ve ortak bir "Samsunluluk" kimliği henüz inşa edilememektedir. Ancak bu, kentte üst kimliklerin oluşmadığı anlamına gelmemelidir. Özellikle eğitim, iş yaşamı ve kamusal alanlardaki ortaklaşmalar, kuşaklar arası geçişlerde daha melez ve kapsayıcı kimliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin yalnızca geleneksel kimliği koruma değil, farklı kökenlerden bireylerin kente aidiyet geliştirmelerini sağlayacak kapsayıcı kültürel platformlara dönüşmeleri, yeni kent kimliklerinin oluşumunda kritik bir rol oynayabilir. Bu ise hem derneklerin stratejik yeniden yapılanmasını hem de yerel yönetimlerin bu yapılarla kurduğu ilişki

biçimlerinin dönüşmesini gerektirir. Dolayısıyla, bu yapıların yalnızca geleneksel kültürü yaşatmaya değil, aynı zamanda göçle gelen bireylerin kent kimliğine aktif katılımını sağlayacak şekilde kentle bütünleşmelerine katkı sunmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak, kentlerin kimlik yapıları yalnızca yerel kültürlerin dinamikleriyle değil, aynı zamanda göç olgusuyla da biçimlenmektedir. Bu bağlamda, göç alan büyük kentlerde değişik yerel ve etnik kimliklerin bir arada var olması kentsel kültürün ve toplumsal yapının zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Samsun, Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde yer alan iç ve dış göç sonucunda farklı etnik ve kültürel unsurları içinde barındıran önemli bir kent olarak, bu çoklu kimlik yapısını en belirgin biçimde taşıyan bölgedeki tek şehirdir. Samsun'un bu çokkimlikli yapısı hem yerel halkın hem de göçmenlerin bir arada yaşamalarını sağlayan toplumsal ve kültürel bir zenginlik yaratırken, aynı zamanda, kentin toplumsal dokusunun ve kültürel kimliğinin biçimlenmesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda, hemşehri dernekleri hem yerel hem de göçmen kimliklerinin etkileşimini düzenleyen ve destekleyen önemli kurumlar olarak öne çıkmaktadır.

Samsun'daki hemşehri dernekleri, göçmenlerin kendi yerel kimliklerini korumalarına olanak tanımakta; aynı zamanda geleneksel kültürlerin kamusal alanda görünürlük kazanmasına katkı sağlamaktadır. Bu dernekler, benzer kökenden gelen bireyleri bir araya getirerek, farklı etnik, dilsel ve kültürel kimliklerin kentte bir arada var olmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu durum, bazı bağlamlarda kentin çok kimlikli yapısının zenginleşmesine katkı sunabilirken, her zaman toplumsal birlikteliği kolaylaştırdığı söylenemez. Zira bu tür örgütlenmeler, kapsayıcılıktan çok aidiyetin sınırlarını belirleyici bir rol de üstlenebilmektedir. Farklı kökenlerden insanların birlikte yaşadığı kentlerde, bu çeşitliliğin uyum içinde sürdürülmesi için ortak platformlara duyulan ihtiyaç önemlidir. Hemşehri dernekleri, verilerin sunduğu sınırlı çerçevede, bazı durumlarda bu uyuma katkı sunabilirken; kimi zaman da grup içi dayanışmayı güçlendirerek, toplumsal ayrışmayı pekiştirme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda, hemşehri derneklerinin çoklu kent kimliğinin oluşumundaki rolü tek yönlü değil; hem bütünleştirici hem de ayrıştırıcı etkileri birlikte barındırabilecek bir yapıdadır.

Hemşehri derneklerinin Samsun'daki değişik kültürel toplulukların birbirini tanınması, toplumsal dayanışmayı destekleme ve toplumsal uyumu sağlama açısından önemli bir rol üstlendiği gözlemlenmektedir. Ancak, bu derneklerin kentin genelinde

bir "Samsunluluk" bilinci oluşturma noktasındaki etkisi sınırlıdır. Samsun'daki hemşeri dernekleri kentin çokkimlikli yapısının oluşumunda kilit bir aktör olmasına karşın, bu kimliklerin çeşitliliğini ve etkileşimini doğru bir biçimde yönetme sorumluluğunu da taşımaktadır. Dernekler, mensuplarına kendi kökenlerini ve kültürlerini yaşatma olanağı sunarak, onların bağlılıklarını pekiştirse de, değişik kimliklerin birbirini tanınması ve ortak bir kültürel kimlik kurulması için daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemek durumundadırlar.

Hemşeri derneklerinin kentteki değişik toplulukların bütünleşmesini destekleme işlevlerini daha da güçlendirmesi, Samsun'un toplumsal yapısının gnmesini sağlayabilir. Bu dnşimde derneklerin mikro-milliyetçilikten ve ayrımcı yaklaşımlardan kaçınarak, öncelikle bütün kimliklerin bir arada yaşaması için ortak bir zemin oluşturması, kentin toplumsal uyumunu pekiştirebilir. Bu noktada, hemşehri derneklerinin yerel kimliklerin yalnızca kendi içlerinde korunmasına değil, aynı zamanda kentteki değişik kültürlerin bir arada var olmasına olanak tanıyacak bir yaklaşımı benimsemeleri gerekmektedir. Doğal olarak bu durum, politik bir bakış açısını ve planlamayı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, yerel yöneticiler ve hemşeri dernekleri arasındaki işbirliği oldukça kritik bir önem taşır. Bu işbirliği hemşeri bağlılığını pekiştiren, kentteki kültürel çeşitliliğe imkân sağlayan ve kent politikalarına doğrudan katkı veren projelerle desteklendiğinde, Samsun'un toplumsal dokusunun sağlam, bütüncül ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasına katkı sunacaktır.

Bu bağlamda, Samsun'daki hemşehri derneklerinin kent kimliği, toplumsal uyum ve kültürel çeşitlilik üzerindeki çok boyutlu etkilerine yönelik yapılan değerlendirmelerin ardından; yerel ve ulusal düzeyde politika yapıcıların ve uygulayı aktörlerin, Samsun kentinin özgün dinamiklerini gözetererek kentlilik bilincini geliştirmeye yönelik kapsayıcı ve katılımcı politikaları tartışmaları ve uygulamaya koymaları, yalnızca kentin sürdürülebilir geleceği açısından değil, aynı zamanda ortak bir kent aidiyetinin inşası ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi bakımından da önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, F. D. ve Esen, E. (2021). Sınıf siyasetinden kimlik siyasetine: Kimliğin söylemsel inşası, E. Laclau ve C. Mouffe üzerinden bir değerlendirme. E. Yağanak ve M. Açıkgöz (Ed.), *Kimlik: Kapsam, bağlam, sınırlar* (s. 39-69). Ankara: Nika Yayınevi.
- Adams, R. McC. ve diğerleri. (1967). *The fitness of man's environment*. Smithsonian Institution Press.
- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç sosyolojisi* (4. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akaslan, M. E. (2003). *Küreselleşme sürecinde hemşehri dernekleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akça, G. (2005). Moderninden postmoderne kültür ve kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 1-24.
- Akdemir, H. (2004). Çokkültürlülük ve toplumsal uyum: Teorik bir inceleme. *Toplumsal Bilimler Dergisi*, 8(2), 45-58.
- Akdoğan, Y. (2008). Yerel siyaset-kavramlar. *Yerel siyaset sempozyumu bildiriler kitabı* (s. 9-14). Okutan Yayınları.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişim*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Akpınar, R. (2013). İzmir'de faaliyet gösteren hemşehri derneklerinin şehir kimliğine etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 261-275.
- Aktaş, E., Aka, A. ve Demir, M. C. (2006). Türkiye'de hemşehri dernekleri ve kırsal dönüşüm. *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 12, 51-58.
- Aktay, Y. (2003). Küreselleşme ve çokkültürlülük. *Tezkire*, (35), 54-82.
- Alpman, P. S. (2018). Sosyal teorinin konusu olarak kimlik: Sosyal inşacı yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 1-28. <https://doi.org/10.18490/sosars.475804>
- Alptekin, M. Y. (2012). *Şehir ve toplum*. İstanbul: Beta.
- Altındal, Y. (2023, 10 Mayıs). Kentleşme sürecinde hemşehrilik olgusu ve mekânsal kümelenmede yeniden üretilen kimlik. *Akademik Tarih*. Erişim: 10 Mayıs 2023, <http://www.akademiktarih.com/yenieklenenler-makaleler-128/10090-kentlee-secde-hemhr-olgusu.html>.
- Alver, K. (2017). Kent imgesi. K. Alver (Ed.), *Kent sosyolojisi* (s. 11-35). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Anderson, B. (2009). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (İ. Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve çokkültürcülük sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Anonim. (2024). Şehir kimliği nedir? *Şehir Kimliği*. Erişim adresi: <http://www.sehirkimligi.com/sehir-kimligi.html>

Arı, K. (1995). Büyük mübadele: Türkiye'ye zorunlu göç 1923-1925. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Arslan, A. (2009), *İbn Haldun*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aslanoğlu, R. (1998). *Kent kimlik ve küreselleşme*. Bursa: Asa Kitabevi.

Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 213–220.

Ateş, H. (2015). Hemşehri derneklerinin şehir kültürüne etkileri. *Şehir ve Düşünce Dergisi*, 7, 106-116. Ayata, A. G. (1990). Gecekondularda kimlik sorunu, dayanışma örüntüleri ve hemşehrilik. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 51-52, 89-101.

Ayata, S. ve Ayata, G. (1996). *Konut, komşuluk ve kent kültürü* (Konut Araştırmaları Dizisi 10). T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları.

Ayata, S. (2003). Yeni orta sınıf ve uydu kent yaşamı. D. Kandiyoti ve A. Saktanber (Ed.), *Kültür fragmanlar: Türkiye'de gündelik hayat* (s. 37-56). Metis Yayınları.

Aydın, M. (1997). Samsun. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (Cilt 3, s. 1605-1606). Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Aydınlı, H. İ. (2004). *Sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinde belediyeler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Aylı, H. (2012). Küreselleşmenin kentler üzerine etkisi: İstanbul örneği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-357.

Aytaç, Ö. (2005). Türkiye kentleşmesinde bir ara kurum: Kent kahvehaneleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 179-200.

Bahçeci, H. İ. (2016). *Türkiye'de kent yönetiminin demokratikleşmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Bakıroğlu, C. T. (2013). Sosyalleşme ve kimlik inşası ekseninde sosyal paylaşım ağları. *Akademik Bilişim*, 13.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1–14.

Bartram, D., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar* (İ. Ağabeyoğlu Tuncay, Çev.). İstanbul: Hece Yayınları.

Baudrillard, J. (1998). *Tüketim toplumu* (H. Deliceçaylı ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2019). *Tüketim toplumu-söylenceleri/yapıları* (N. Tutar ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2022). *Simülakrlar ve simülasyon* (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Bauman, Z. (2000). *Postmodernizm ve hoşnutsuzlukları* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat: Postmodern ahlak denemeleri* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2016). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktar, M. S. (2008). Kentin unutulmuş çehresi Levanten Samsun. *Kent Kültürü*, 1(8), 22-25.
- Bayraktar, U. (2003). Formelleşen hemşehri dayanışma ağları: İstanbul'daki hemşehri dernekleri. *Toplumbilim Dergisi (Göç Sosyolojisi Özel Sayısı)*, 17, 107-118.
- Bendix, R. (1966). *Max Weber: An intellectual portrait*. New York: Methuen & Co.
- Bengü, D. (2023). Planlamada yeni-aykırı mekânsal araçlar: Kamusal perspektifiyle 'sosyal altyapı'. *Kent Akademisi Dergisi*, 16(3), 1525-1545. <https://doi.org/10.35674/kent.1250755>
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Penguin.
- Berger, P. L. (2000). Bilgi sosyolojisinde bir problem olarak kimlik (M. C. Birkök, Çev.). *Bilgitoplumu.com*.
- Beyazıt, E. ve Güneş, M. (2017). Küreselleşme ve kent kimliği: Kentel değerlerin küreselleşme sürecinde aşınması. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(9), 323-331. https://javstudies.com/files/javstudies_makaleler/299473544_23-%20EYLEM%20BEYAZIT_323-331.pdf
- Bianchini, F. (1999). Cultural planning for urban sustainability. *City and culture: Cultural processes and urban sustainability* (s. 34-52). The Swedish Urban Environment Council. <https://doi.org/91-7147-529-X>
- Bookchin, M. (2014). *Toplumsal ekolojinin felsefesi: Diyalektik doğalcılık üzerine* (R. G. Ögdül, Çev.). İstanbul: Sümer Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1996). On family as a realized category. *Theory, Culture and Society*, 13(3), 19-26.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik nedenler* (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019). *Akademik aklın eleştirisi Pascalca düşünme çabaları* (P. B. Yalım, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

Boyer, P. ve Wertsch, J. V. (2015). *Zihinde ve kültürde bellek* (Y. Aşçı Dolar, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bubner, R. (1993). *Modern Alman Felsefesi* (çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Bumin, K. (2010). *Demokrasi arayışında kent*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Can, B. (2020). *Pierre Bourdieu: Pratik kuramı ve dinsel alan* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Can, N. (1999). *Kent kimliği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Castells, M. (2013). Ağ toplumunun yükselişi - Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür Cilt 1. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castles, S. ve Miller, M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (B. Uğur Bal ve İ. Akbulut, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cova, B. ve Cova, V. (2001). Tribal aspects of postmodern consumption research: The case of French in-line roller skaters. *Journal of Consumer Behavior*, 1(1), 67-76.

Cova, B. (1997). Community and consumption: Towards a definition of the linking value of products or services. *European Journal of Marketing*, 31(3/4), 297-316.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.) (3. baskı). Siyasal Kitap.

Çağlar, A. (2006). Hemşehri dernekleri, devletin mekânsal ölçeklerinin yeniden ölçeklendirilmesi ve göçmen tabanlı transnasyonalizm. *Global Networks*, 6(1), 1-22.

Çamaş, N. (2006). Tütün üretimi, yaprak tütün ticareti ve sigara sanayinin Samsun'un tarımsal ve sosyo-ekonomik yaşamı üzerindeki rolleri. C. Yılmaz (Ed.), *Geçmişten geleceğe Samsun 1. Kitap* (s. 565-583). Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Çapcıoğlu, İ. ve Demir, Z. (2020). Durgun sulardan bulanık denizlere: Din, kültür ve kimlik ilişkisi. H. Beşirli ve Z. Tekten Aksürmeli (Ed.), *Kültür ve kimlik: Disiplinlerarası yaklaşımlar* (s. 121-152). Siyasal Kitabevi.

Çavdarlı, A. (2019). *Kültürel miras ve kent kimliği açısından Isparta tarihi kent meydanı tasarımı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı.

Çelemoğlu, Ş. (2021). *Samsun evleri* [Basılmamış doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çolak, E. B. (2015). Sanat eğitiminde toplumsal eşitsizliğin yeniden üretimi. *Sanat Tasarım Dergisi*, 6, 7-16.

Çüçen, A. (2015). Varoluş Felsefesi ya da Varoluşçuluk Nedir? Varoluş Filozofları (ed. A. Çüçen). İstanbul: Sentez Yayınları.

Demir, C. (2006). Kent kimliği geliştirme sürecinde mekânsal model tasarımı ve kent plancılarının rolü. *Planlama Dergisi*, 3, 117-122.

Demirkan, T. (1996). Tarih boyunca kuşatılan özgürlük adaları: Kentler. *Cogito: Kent ve Kültürü*, 8, 17-23.

Deniz, K. (2004). *Konya'da farklı üç kentsel mekânda kent kimliği üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2011). *The SAGE handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Diğiroğlu, F. (2014). Samsun'da sanayi, ticaret ve hizmet sektörleri (1923-1950). O. Köse (Ed.), *Gelenekten moderniteye (1923-1950)* (s. 203-229). Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Diğiroğlu, F. (2011). *XIX. yüzyıl Karadeniz'inde yeni bir ticari merkez: Samsun*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı).

Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürcülük* (T. Akıncılar Onmuş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Duman, Ö. (2010). *Rumeli'den Samsun'a göç*. Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Duran, H. (2008). Bir kentin kimliği ve Kervansaray Oteli üzerine bir değerlendirme. *Yerel Siyaset Dergisi*, 29.

Duymaz, A. Ş. (2006). XIX. yüzyılda Samsun'un kentsel gelişimine dair birkaç mimari örnek. C. Yılmaz (Ed.), *Geçmişten geleceğe Samsun 1. Kitap* (s. 449-462). Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Düyûn-u Umumiye. (t.y.). *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/duyun-u-umumiye/>

Ekinci, İ. (2007). 19. yüzyılın ikinci yarısında Samsun'da deniz ulaşımı. C. Yılmaz (Ed.), *Geçmişten geleceğe Samsun* (Cilt 2, s. 113-139). Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Engels, F. (2013). *İngiltere'de emekçi sınıfların durumu* (O. Emre, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Eraydın, A. (2001). Küreselleşme-yerelleşme ve işlevleri farklılaşan kentler. C. Geray (Ed.), *Prof. Dr. Cevat Geray'a armağan* (s. 363-392). Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Erbay, Y. (1998). Kavram olarak globalleşme. *Yeni Türkiye*, 19, 170.

Erder, S. (2006). *İstanbul'a bir kent konu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erekmekçi, M. (2022). Mikro milliyetçilik; modernist bir inşa mı, geçmişin hayaleti mi? Modernist ve etno sembolcü milliyetçi kuramlar bağlamında bir değerlendirme. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 9(89), 2231–2243. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3340>

Erkan, N. E. (2007). Dünyanın yerel aynası. A. Mengi (Ed.), *Kent ve politika: Antik kentten dünya kentine* (s. 47-58). İmge Yayınevi.

Erkan, S. (1993). Kırım, Kafkasya ve Doğu Anadolu göçleri (1878-1908) [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkut, G. (1995). Kentleşme sürecinin sosyolojik boyutu. *Türkiye’de kentleşme*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı.

Eryazıcıoğlu, M. E. ve Markoç, İ. (2014). Kentsel kimlik ve kentsel projeler bağlamında kimliksizleşme sorunu: İstanbul örneği. UPAD 2014 1. Uluslararası Kentsel Planlama ve Mimarlık-Tasarım Kongresi, 8-11 Mayıs, Kocaeli.

Evkuran, M. (2014). Migration, cultural interaction and multiculturalism in global world. *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, 7(1), 8-19.

Farabi. (2004). *İdeal Devlet*. (Ahmet Arslan, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.

Fontana, A. ve Frey, J. H. (2000). Mülakat: Yapılandırılmış sorulardan müzakereli metne. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *Kalitatif araştırma el kitabı* (2. baskı, s. 645-672). Thousand Oaks, CA: Sage.

Friese, S. (2019). *Qualitative data analysis with MAXQDA: Updated for software version 2018*. London: SAGE Publications.

Frunze, M. V. (1996). *Frunze’nin Türkiye anıları* (A. Ekeş, Çev.). İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Gerni, G. M. (2013). *İlişkilerin maddi yönü: Sosyal sermaye ve örgütsel boyutu*. İstanbul: Beta.

Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol, Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi* (Mehmet Özey, Çev.). İstanbul: Birey Yayıncılık.

Giddens, A. ve Pierson, C. (2001). *Modernliği anlamlandırmak* (S. Uyurkulak ve M. Sağlam, Çev.). İstanbul: Alfa Kitabevi.

Giddens, A. (1996). *The consequences of modernity*. Polity Press.

Giddens, A. (2006). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel kimlik* (2. baskı, Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Girgin, Ü. H. (2018). Gelenekten postmoderne kimlik inşa süreci ve yeni medya: Facebook örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 202-230.

Gleason, P. (2014). Kimliği tanımlamak: Semantik bir tarih. F. Mollaer (Ed.), *Kimlik politikaları: Tanınma, özdeşlik ve farklılık içinde* (s. 22–52). Doğu Batı Yayınları.

Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Göker, G. (2015). *Göç, kimlik, aidiyet: Kültürlerarası iletişim açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk Yayınları.

Göncü, N. (2007). *Kent öğelerinin kent kimliği üzerindeki etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Görmez, K. (2005). *Küreselleşme ve yerelleşme*. Ankara: ODAK Yayınevi.

Göze, A. (1986). *Siyasal düşünceler ve yönetimler* (5. baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın.

Gutman, A. (2005). Giriş. A. Gutman (Ed.), *Çokkültürcülük içinde* (Ö. Kabakçioğlu, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Güçlü, S. (2014). Kentsel mekân. N. Sam ve R. Sam (Ed.), *Sosyo-kültürel farklılık ve alışım mekânları* içinde (s. 261–285). Ezgi Kitabevi.

Güllüoğlu, F. (2013). *Kent kuramları*. İçinde Güneş, F. (haz.) Kent Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2978, 50-83.

Gündüz, O. ve Taner, T. (2001). Küreselleşme sürecinde Türk kentlerinin kimlik sorunları ve İzmir örneği. 1. *Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması*, M.S.Ü., İstanbul.

Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güven, S. (2015). Postmodern kimliklerin kuruluşu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9, 266-286.

Güvenç, B. (1991). Kentlerin kimliği ve Antalya üzerine notlar, öneriler, örnekler. *Mimarlık Dergisi*, 1, 19-28.

Haldun, İ. (2004). *Mukaddime Cilt:2* (Halil Kendir, Çev.).Yeni Şafak.

Halk, H. (2022). *Samsun da çocuk hastanesinin bordo mavi duvarları tepki çekti*. Hedef Halk. <https://www.hedefhalk.com/samsun-da-cocuk-hastanesi-nin-bordo-mavi-duvarlari-tepki-cekti/1701987/>

Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* içinde (s. 222–237). Lawrence & Wishart.

Hall, S. (1995). *Yeni zamanların anlamı* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin durumu* (S. Savran, Çev.; 2. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir* (M. Morali, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Hersant, J. ve Tomarkin, A. (2005). Hometown organisations in Turkey: An overview. *European Journal of Turkish Studies*, (2), 1-24.
- Hobsbawm, E. (1983). "Introduction: Inventing Traditions", The Invention of Tradition, Eric J. Hobsbawm ve Terence Ranger (der.), Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-14.
- Hobsbawm, E. (2013). *İmparatorluk çağı (1875–1914)* (V. Aslan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (5. Baskı)
- Holton, R. J. (1999). *Kentler kapitalizm ve uygarlık* (R. Keleş, Çev.) İmge Yayınları.
- Hoşgör, Ş. (1998). Türkiye’de kantitatif yöntemlerle dolaylı göç tahminleri, sorunları ve yaklaşımlar. Türkiye’de İçgöç Konferansı, 6-8 Haziran 1997. Tarih Vakfı Yayınları.
- Husserl, E. (1927). Phenomenology. Edmund Husserl’s Article for the Encyclopedia Britannica.
- Husserl, E. (2010). Fenomenoloji (çev. D. Küçükalp). Husserl (haz. K. Küçükalp). İstanbul: Say Yayınları.
- Işık, E. (2020). Toplumsal kimlik oluşumunda geleneğin rolü. S. Ulağlı (Ed.), *Toplumsal iletişim dili olarak kimlikler* içinde (s. 25-37). Motto Yayınları.
- Işık, O. (1999). Kenti düşünmek, kent üzerine düşünmek. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 14(3), 66-79.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. *75 Yılda Köylerden Şehirlere* içinde (s. 249-259). Tarih Vakfı Yayınları.
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2022). *İllere ve faaliyet alanlarına göre dernekler*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler#>
- İçişleri Bakanlığı. (2022). *Türkiye’deki Hemşehri Dernekleri İstatistikleri*. Ankara: İçişleri Bakanlığı.
- İmamoğlu, O. (2016). Psikolojik açıdan insan-çevre ilişkileri. R. Keleş (Ed.), *İnsan çevre toplum* içinde (s. 57-72). İmge Kitabevi Yayınları.
- İmançer, D. (2003). Çağdaş kimliğin yapılanma süreci ve televizyon. *Doğu Batı Dergisi*, 23, 233–250.
- İnat, Ş. (2006). *Sivil toplum kuruluşu olarak hemşehri dernekleri ve kentlileşme süreci: Antalya örneği* [Basılmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpek, N. (1997). Canik sancağının nüfusuna dair bir değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 151-166.
- İpek, N., Yılmaz, C. ve Seyhan, A. (2016). Fotoğraflarla Samsun (1840-1918). Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı.

Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.

Karaduman, S. (2010). Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2886-2899.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Karpat, K. (2019). *Osmanlı'dan günümüze etnik yapılanma ve göçler* (4. baskı, B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, A. (2015). Türkiye'de Çerkesler. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (s. 135-151). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, B. (2018). *Beğeni tercihleri üzerinden kültürel ve sınıfsal farklılıklara Pierre Bourdieu perspektifinden bakmak: Denizli kentinde orta sınıflarda kültürel farklılıkların yansımaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayıkçı, M. (2007). Düşünce-mekân ilişkisi bağlamında eski Yunan'da kent. A. Mengi (Ed.), *Kent ve politika: Antik kentten dünya kentine* (s. 147-157). Ankara: İmge Kitabevi.

Kaymaz, I. (2013). Urban landscapes and identity. *Advances in Landscape Architecture* (s. 739-760). <https://doi.org/10.5772/51738>

Kaypak, Ş. ve Dağdelen, A. (2013). Kültür ve kimlikte kente özgü 'çok'lu açılımlar. F. Yüksel (Ed.), *XI. Kayfor Afro-Avrasya coğrafyasında kamu yönetimi uygulamaları ve sorunları* (s. 510-520). TODAİE Yayını.

Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 373-392.

Keleş, R. (1998). *Kent bilim terimleri sözlüğü* (2. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2006). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keskin, K. ve Midilli Sarı, R. (2023). Kamusal mekân olarak Samsun Fuarı'nı toplumsal dinamikler üzerinden anlamak. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 43, 263-292. <https://doi.org/10.26650/YTA2023-1235936>

Keskin, K. ve Midilli Sarı, R. (2024). 1960'lar Türkiye mimarlık ortamında Anadolu'nun ilk milli fuarı 'Samsun Fuarı' pavyonları. *YDÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6(1), 1-13. <https://doi.org/10.32955/neujfa202461845>

Kılınçarslan, İ. (1995). *Kentsel arazi kullanım planlaması* [Ders notları]. İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Kıray, B. M. (1964). *Ereğli, ağır sanayiden önce bir sahil kasabası*. DPT Yayınları.

Kıray, M. (2006). *Toplumsal yapı, toplumsal değişme* (2. baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kiper, P. (2004). Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekânları ve yitirilen kent kimlikleri. *Planlama*, 2004(4). https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/31c83db8d2ff01b_ek.pdf

Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people: How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Crown.

Kloos, P. (2000). The dialectics of globalization and localization. D. Kalb, M. Land, R. Staring, B. Steenbergen ve N. Vilterdink (Ed.), *The ends of globalization: Bringing society back in* (s. 281-297). Rowman and Littlefield Publishers.

Kocaoğlu, M., Bayraktar, E. ve Öztürk, K. (2016). Küreselleşmeye karşı yereli koruma çabası: Sakin şehirler. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 12(Özel Sayı 1).

Koch, R. ve Miles, S. (2020). Inviting the stranger in: Intimacy, digital technology and new geographies of encounter. *Progress in Human Geography*. <https://doi.org/10.1177/0309132520961881>

Koçaş, B. (2019). Küreselleşme-yerelleşme arasındaki diyalektik ilişkinin kente yansması olarak Cittaslow (Yavaş Kent) hareketi. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18), 470-482.

Konuk, N. (2013). *Bir şehirli kimliği göstergesi olarak İstanbulluluk* [Yayımlanmış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koytak, E. (2012). Tahakküme hükmetmek: Bourdieu sosyolojisinde toplum ve bilim ilişkisi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(25), 85-101.

Koyuncu, A. (2013). Kimliğin inşasında kent: Konya örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 155-179.

Koyuncu, A. (2015). *Kentleşme ve göç*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.

Köse, A. (2008). Küreselleşme çağında bir aidiyet zemini ve örgütlenme şekli olarak hemşehrilik. *Akademik İncelemeler*, (1), 221-232.

Köse, O. (2006). 18. yüzyıl ikinci yarısı Osmanlı-Rus savaşlarında Karadeniz liman kenti Samsun. C. Yılmaz (Ed.), *Geçmişten geleceğe Samsun* (s. 273-283). Samsun: Form Ofset.

Köse, O. (2012). Canik'in Osmanlılara geçişi ve Canik'te iktisadi hayat. C. Yılmaz (Ed.), *İlkçağdan Cumhuriyete Canik* (3. baskı, s. 79-116). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Köse, O. (2014). Giriş. O. Köse (Ed.), *Gelenekten Moderniteye (1923-1950)* (s. 1-9). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Kurtbeyoğlu, T. (2005). *Kırıkkale il merkezinde faaliyet gösteren hemşehri dernekleri ve bu derneklerin ilin sosyal, kültürel ve siyasal yapısına etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.

Kurtoğlu, A. (2004). *Hemşehrilik ve şehirde siyaset: Keçiören örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kurtoğlu, A. (2005). Mekânsal bir olgu olarak hemşehrilik ve bir hemşehrilik mekânı olarak dernekler. *European Journal of Turkish Studies*. Erişim: <http://www.ejts.org/document375.html>

Kurtoğlu, A. (2012). Siyasal örgütler ve sivil toplum örgütleri bağlamında hemşehrilik ve kollamacılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(1), 141-169. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002241

Kurtuluş Aydal, H. (2003). Mekânda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul'da yeni sınıfsal kimlikler ve mekânsal ayrışmanın bazı boyutları. *Doğu Batı Dergisi*, 22, 75-96.

Küleççi, S. (2011). *Küreselleşme sürecinde hemşehri dernekleri ve internetin rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Laflı, E. (2015). Canik ve çevresinde geç Osmanlı dönemi arkeolojisi. O. Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri* (Cilt 1, s. 739-747). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Layton, J. ve Latham, A. (2022). Social infrastructure and public life – notes on Finsbury Park, London. *Urban Geography*, 43(5), 755-776. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.1934631>

Lefebvre, H. (2015). *Şehir hakkı* (İ. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2021). *Kentsel devrim* (7. baskı, S. Sezer, Çev.). Sel Yayıncılık.

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. The M.I.T. Press.

Lynch, K. (1981). *A theory of good city form*. MIT Press.

Lynch, K. (2019). *Kent imgesi* (12. baskı, A. Berktaş ve K. Özkan, Ed.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lyotard, J. F. (2019). *Postmodern durum* (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Maalouf, A. (2005). *Ölümcül Kimlikler* (Aysel Bora, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. (2010). *Kapital* (A. Selik ve N. Satlıgan, Çev.). Yordam Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1867'de yayımlandı).

Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş* (A. Gümüş ve M. S. Durgun, Çev.). Ankara: Bilge Su Yayınları.

Meder, M. ve Çeğin, G. (2011). Bourdieu'yü okumak: Post-pozitivist bir sosyolojinin imkânı üzerine. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 233-256.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma* (S. Turan, Ed.). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Morley, D. ve Robins, K. (1997). *Kimlik mekânları* (E. Zeybekoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Möngü, B. (2013). Postmodernizm ve postmodern kimlik anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(17), 27-36.

Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent* (G. Koca ve T. Tosun, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Mumford, L. (2013). *Tarih boyunca kent* (2. baskı, G. Koca ve T. Tosun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mutlu, M. (2021). *Kentleşme sürecinde Çerkeslerde kimlik ve din: Sivas örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Narı, Y. (1999). *Bursa kent merkezinde faaliyet gösteren hemşehri dernekleri ve bu derneklerin Bursa'nın sosyo-politik yapısına katkıları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Narlı, N. (t.y.). İlksel bağlar, hemşehrilik, gettolaşma. *Bianet*. Erişim: <http://bianet.org/bianet/toplum/8376-ilksel-baglarhemsehrilik-gettolasma>

Neal, S., Bennett, K., Cochrane, A. ve Mohan, G. (2019). Community and conviviality? Informal social life in multicultural places. *Sociology*, 53(1), 69–86. <https://doi.org/10.1177/0038038518763518>

Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (C. Özge, Çev.). Yayın Odası.

Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları* (M. E. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

Ocakçı, M. ve Southworth, M. (1995). *Elements of urban identity: The case of the Beykoz district of İstanbul*. University of California, Institute of Urban and Regional Development.

Ocakçı, M. (1994). *Kimlik elemanlarının şehirselleşmeye yönlendirici etkisi*. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

Olick, J. K., Vinitzky-Seroussi, V. ve Levy, D. (Ed.). (2011). *The collective memory reader*. Oxford: Oxford University Press.

Olick, J. (2008). From collective memory to the sociology of mnemonic practices and products. A. Erll ve A. Nünning (Ed.), *Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook* (s. 151–162). Walter de Gruyter.

Orak, Y. (2020). *Göç, kentleşme, gecekondu ve yoksulluğun 2000'li yıllardan sonra Türk sinemasına yansması: "Güneşi Gördüm" filmi örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Orozco, M. ve Rouse, R. (2007). Migrant hometown associations and opportunities for development: A global perspective. *The Online Journal of the Migration Policy Institute*, 1-9.

Orozco, M. ve Welle, K. (2003). *Hometown associations and their present and future partnerships: New development opportunities*. Inter American Development Bank.

Oskay, N. (2004). *Millî mücadele dönemi'nde Samsun'un siyasi ve ekonomik durumu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Osma, K. (1999). Atatürk'ün Samsun'a çıkışının 80. yıldönümünde Samsun Atlı Atatürk Anıtı. *Erdem*, 11(33), 853-857.

Ökaz, F. (2019). *Kente tutunma sürecinde tampon bir kurum olarak hemşehri dernekleri: Yalova örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öksüz, M. (2018). "Buralarda yabancı yok": Hemşehri derneklerinin kentleşme üzerine etkisi, Ankara'daki Oflular örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 87-98.

Örer, M. G. (1993). *İstanbul'un kentsel kimliği ve değişimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Öz, M. (2006). XV. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Samsun Yöresi. *Geçmişten Geleceğe Samsun* (s. 3-29).

Özata, T. F. (2021). *Postmodern dönemde değişen kimlik algısı ve kimlik inşası: Ekşi Sözlük örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbay, F. (2014). Şehirleşme süreçlerinde sosyal bir ilişki ağı olarak hemşehri derneklerinin işlevleri: Kütahya örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 97-110.

Özdemir, G. (2013). Tampon mekanizmadan siyasal aktörlüğe hemşehri dernekleri. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(6), 943-959.

Özdemir, H. (2008). *Kent ve göç: Malatya örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özden, P. P. (2008). *Kentsel yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.

Özgür, E. F. (t.y.). Kamusal mekânların toplumsal boyutları üzerine bir değerlendirme. *Tasarım + Kuram*, 113-125. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.529960>

Özkiraz, A. ve Acungil, Y. (2012). Hemşehri derneklerinin kentleşme sürecindeki rolü: Tokat örneği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 247-272.

Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü yeniden düşünmek* (B. Tanrıseven, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Park, R. ve Burgess, E. (2020). *Şehir: Kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler* (P. Karababa Kayalığıl, Çev.; 4. bs.). Heretik Yayınları.

Pirenne, H. (2019). *Ortaçağ kentleri* (Ş. Karadeniz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Pustu, Y. (2006). Küreselleşme sürecinde kent: Antik site'den dünya kentine. *Sayıştay Dergisi*, 17(60), 129-151.

Ragon, M. (2010). *Modern mimarlık ve şehircilik tarihi* (M. A. Erginöz, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Reader, J. (2004). *Cities*. Grow Press.

Renk, T. (2024). Kendi kaderini tayin meselesi ve mikro-milliyetçilik. *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 4(2), 599-626. <https://doi.org/10.59909/khm.1464670>

Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum kuramı ve küresel kültür* (Ü. H. Yolsal, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.

Robins, D. (1999). *Bourdieu and Culture*. Sage Publications.

Saçlı, A. (2022). Küreselleşmenin mekânsal etkileri ve kent kimliği. *İDEALKENT*, 13(37), 2108-2128. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1135044>

Samsun Valiliği. (1997). *Geçmişten günümüze kültür değerleriyle Samsun*. İl Özel İdare Yayınları.

Samsunkenthaber, (2019). *Erdoğan tok'tan samsunluluk mesajı! mikro milliyetçilik değil makro kardeşlik*. Samsunkenthaber. <https://www.samsunkenthaber.com.tr/erdogan-tok-tan-samsunluluk-mesaji-mikro-milliyetcilik-degil-makro-kardeslik/6737/>

Samsunsonhaber, (2018). *Samsun haberleri: sevdamız samsun platformu \mikromilliyetçiliğe'karşı*. Samsunsonhaber. <https://www.samsunsonhaber.com/haber/5006215/samsun-haberleri-sevdamız-samsun-platformu-mikro-milliyetçilige-karsi>

Sarıbay, Ali Y. (1996). “*Kent: modernleşme ile postmodernleşme arasında köprü*”. Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne. ed. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım. Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları.

Sarısakal, B. (2007). *Belge ve tanıklarla Samsun'da mübadele*. Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Schlesinger, P. (1994). *Medya, devlet ve ulus* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schutz, A. (2011). *Collected Papers v. Phenomenology and the Social Sciences*, Lester Embree (Ed.) Springer.

Schüler, H. (2002). *Türkiye’de sosyal demokrasi: Particilik, hemşehrilik, alevilik* (Y. Tonbul, Çev.; 2. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sencer, Y. (1979). *Türkiye’de kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Sevinç, B. (2014). *Trabzonluluk kimliği: bir şehrin ruhu*. Trabzon: Serander Yayınları.

Simmel, G. (1950). The metropolis and mental life. *The Sociology of George Simmel* (s. 409-424). (K. Wolff, Çev.). The Free Press.

Sjoberg, G. (1967). Cities in developing and industrial societies: A cross-cultural analysis. P. M. Hauser ve L. F. Schnore (Ed.), *The study of urbanization* (s. 213-263). John Wiley and Sons.

Strandberg, C. (2017). *Maximizing the capacities of advanced education institutions to build social infrastructure for Canadian communities*. J. W. McConnell Foundation ve Simon Fraser University. <https://re-code.ca/wp-content/uploads/2018/12/Background-Paper.pdf>

Suher, H., Ocağcı, M. ve Karabay, H. (1996). İstanbul metropoliten kent planlama sürecinde kent kimliği ve kent imgesi. *Metropolün geleceğine yönelik öneriler: Habitata doğru İstanbul 2020 sempozyumu bildiriler* (s. 17-19). İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

Sunal, C. (2004). Mübeccel Kıray'ın eserlerinde kent ve toplumsal değişme. *Bilgi*, 8, 43-61.

Sümer, F. (1994). *Eski Türklerde şehircilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Swartz, D. (2015). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Swartz, D. L. (2022). *Simgesel İktidar, Siyaset ve Entelektüeller: Pierre Bourdieu'nün Siyaset Sosyolojisi* (E. Gurbanova ve C. Sili, Çev.). Fol Kitap.

Şahin, N. (2010). *Kent kimliği ve değişim sürecinin Kayseri kenti örneğinde irdelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şan, M. K. (2005). Farklılık ve çokkültürlülük siyasetleri üstüne bir deneme. *Milel ve Nihal*, 3(1-2), 67-114.

Şehitoğlu, B. (2021). *Göçmenlerin mekân tasarımı hafızanın rolü: Fenomenolojik bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şendil, G. N. (2017). *Kent kimliği: Safranbolu örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenel, A. (1996). *Siyasal düşünceler tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şenel, A. (2001). *Çağdaş siyasal akımlar*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Şentürk, M. (2021). Türkiye'de hemşehri dernekleri: Bir literatür değerlendirmesi. *Toplumsal Değişim Raporları*. TDE Yayınları.

Şimşek, R. (2017). Türkiye'de iç göçlerin dönemsel tasnifi üzerine bir değerlendirme. F. Nas (der.), *Yüzyılın Sorunları ve Sosyoloji-II* (s. 131-147). Gece Kitaplığı.

T.C. Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 16 Mart 2023).

Tabur, E. (2014). *Öğrencilerde milli kimlik kavramı ve T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersinin milli kimlik kazanımına etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, 13, 65-93.

Tanpınar, A. H. (2011). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Taşdemir, A. M. (2022). *Planlamanın kent kimliği ve dönüşümü üzerindeki etkisi: Mersin örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.

Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2014). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. G. Çeğin vd. (der.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tavşan, C. ve Velioğlu, A. (1992). Değişen kültürel çevre ve mimari mekânlara yansımaları. 2. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu* (s. 212–219).

Taylor, C. (1996). *Çokkültürlülük / Tanınma Politikası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tekeli, İ. (1991). Bir kentin kimliği üzerine düşünceler. *Kent planlaması konuşmaları* (s. 79–89). TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Tekeli, İ. (2000). Değişmenin sosyoloğu: Mübeccel Belik Kıray. F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtuluş ve M. Türkay (der.), *Mübeccel Kıray için yazılar* (s. 9-41). Bağlam Yayınları.

Tekeli, İ. (2001). Her geçen gün geleceğe yeniden yaratıyor ve yeniden kavriyoruz. Geleceği Planlamak, Dünya Şehircilik Günü 24. Kollokyumu, 6-8 Kasım 2000 (s. 27-34). TMMOB Şehir Plancılar Odası.

Tekeli, İ. (2002). Türkiye’de çoğulculuk arayışları ve kent yönetimi üstüne. F. Yıldırım (Ed.), *Kentte birlikte yaşamak üstüne* (s. 23). Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.

Tekeli, İ. ve Gülöksüz, Y. (1983). Kentleşme, kentlileşme ve Türkiye deneyimi. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 1224-1238).

Tekşen, A. (2003). *Kentleşme sürecinde bir tampon mekanizma olarak hemşehricilik: Ankara’daki Malatyalılar örneği* (DPT Yayın No: 2669). Devlet Planlama Teşkilatı.

Tellioğlu, İ. (2012). Osmanlı hâkimiyetine kadar Canik. *İlkçağdan Cumhuriyete Canik* (s. 23-73).

Tepe, H. (1997). Giriş. Huseerl. Fenomenoloji Üzerine Beş Ders. (çev. H. Tepe). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve kültürel değişme* (Yayın No: 129). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Tok, N. (2003). *Kültür, kimlik ve siyaset*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Topçu, K. (2011). Kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 2011.

Tönnies, F. (2000). *Gemeinschaft ve Gesellschaft* (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Tunalı, İ. (2004). *Tasarım felsefesine giriş*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Turner, S. B. (2015). *Klasik sosyoloji* (İ. Çetin, Çev.; 2. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Tümertekin, E. (1968). *Türkiye'de iç göçler* (Yayın No: 1371). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tümtaş, M. S. (2007). *Türkiye'de iç göçün kentsel gerilime etkisi: Mersin örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, mekân ve ayrışma/kentsel mekânda ayrışma dinamikleri*. Detay Yayınları.

Türk Dil Derneği. (t.y.). *Kimlik. Türkçe Sözlük*. <https://www.dilderneği.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>

Türkiye Cumhuriyeti Mevzuat. (t.y.). *Belediye Kanunu* (Kanun No: 5393). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Uçar, M. (2009). *Nerelisin, kimlerdensin: Mezhep, cemaat ve yurttaşlık arasında Çorum*. Dipnot Yayınları.

Uğurlu, S. (2010). *Gelenek ve kimlik ilişkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulağlı, S. (2015). *Siyasal dalkavukluğun retorik anlatısı: Sanat ve kültür*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Göç terimleri sözlüğü* (R. Perruchoud ve J. Redpath-Cross, Ed.; 2. baskı). IOM Yayınları.

Urry, J. (1999). Mekânları tüketmek, kimlik ve postmodernizm (s. 291–297). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Uzun, G. (2013). *Kentsel kimlik olgusu ve hemşehri dernekleri: İzmir örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üngör, M. (1996). İstanbul'un değişen kent kimliği üzerine. *Arkitekt Dergisi*, 12.

Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. State University of New York Press.

Weber, M. (1947). *The theory of social and economic organization*. Free Press of Glencoe.

Weber, M. (1969). *On charisma and institution building*. University of Chicago Press.

Weber, M. (2000). *Şehir: Modern kentin oluşumu* (M. Ceylan, Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1922).

Wilson, T. D. (2002). Alfred Schutz, Phenomenology and Research Methodology for Information Behaviour Research. <http://www.informationr.net/tdw/publ/papers/schutz02.html>.

Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. B. Duru ve A. Alkan (Ed. ve Çev.), *20. yüzyıl kenti içinde* (s. 77–106). Ankara: İmge Kitabevi.

Wycherley, R. E. (1994). *Antik çağda kentler nasıl kuruldu?* (N. Nirven, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Yakut, K. (2015). Kırım Tatarları ve Nogayların Osmanlı İmparatorluğu'na göçleri (1783-1922). *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* içinde (s. 121-132). Derleyenler: M. Murat Erdoğan & Ayhan Kaya. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nun Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, 22, 121–138.

Yaylı, H. (2012). Küreselleşmenin kentler üzerine etkisi: “İstanbul örneği”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-356. <https://doi.org/10.30827/susead.302316>

Yaylı, H. (2012). Küreselleşmenin kentler üzerine etkisi: İstanbul örneği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-357.

Yazar, A. (2010). *Deniz kültürünün Antalya kent kültürü ve kimliğinin dönüşümündeki yeri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yel, A. M. (2016). Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik. G. Çeğin vd. (Ed.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yelken, R. (2004). Yeni sosyal oluşumlar ve cemaatin dönüşümü. *Sosyoloji Dergisi*, 12(13), 15-22.

Yeni, G. (2021). *Hemşehri dernekleri ve sosyal sermaye ilişkisi üzerine bir araştırma: Edirne örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yıldırım, A. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yolalıcı, M. E. (1998). *XIX. yüzyılda Canik (Samsun) sancağının sosyal ve ekonomik yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yörük, A. (2006). *Şehir sosyolojisinin ve insan ekolojisinin teorik temelleri*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.

Zeybek, H. İ. (2006). Sosyo-ekonomik kriterlere göre Samsun ilinin Karadeniz coğrafi bölgesi ve Türkiye'deki yeri. C. Yılmaz (Ed.), *Geçmişten Geleceğe Samsun 1. Kitap* içinde (s. 503-519). Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Ek 1: Nitel Araştırmaya Dair Etik Kurul Kararı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
27.05.2022	5	2022-553

KARAR NO: 2022-553
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Burakcan KAZAN' ın Prof. Dr. Selim EREN danışmanlığında “ Çoklu Kent Kimliğinin Oluşmasında Hemşehri Derneklerinin Etkisi: Samsun İli Örneği” isimli doktora tezine ilişkin mülakat ve ses kaydı analizi çalışmalarını içeren 64824 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Burakcan KAZAN' ın Prof. Dr. Selim EREN danışmanlığında “ Çoklu Kent Kimliğinin Oluşmasında Hemşehri Derneklerinin Etkisi: Samsun İli Örneği” isimli doktora tezine ilişkin mülakat ve ses kaydı analizi çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

**Ek 2:
Hemşehri Derneklerinin Yöneticileri ya da Üyelerine Uygulanacak Görüşme Formu**

Sayın katılımcı,

Bu görüşme formu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyoloji Bölümü doktora öğrencisi Burakcan KAZAN'ın "Çoklu Kent Kimliğinin Oluşmasında Hemşehri Derneklerinin Etkisi: Samsun İli Örneği" başlıklı doktora tezine veri toplamak amacıyla oluşturulmuştur. Görüşme içerisinde bulunan sorular kişisel bilgi ve demografik verilerle başlayıp, sonrasında kent kimliğini, hemşehri derneklerinin kapsamını ve etkisini ölçmeye yarayacak soruları kapsamaktadır.

Araştırma sırasında ve sonrasında adınız ve kişisel bilgileriniz kesinlikle kullanılmayacak olup, gizliliğiniz sağlanacaktır.

İlginiz için teşekkür ederim.

Burakcan KAZAN

I. Kişisel Bilgiler

- Cinsiyet:
- Yaşınız:
- Medeni durumunuz:
- Çocuğunuz var mı? Varsa, kaç çocuğunuz var?
- Eğitim durumunuz:
- Mesleğiniz:
- Doğum yeriniz:

II. Samsun Üzerine

- Ailenizin ya da sizin Samsun'a göç etme nedeni nedir?
- Samsun'a göç ettiğinizde ilk olarak çevrenizde kimler vardı? Çevreniz hangi kesimden oluşmaktaydı? (Memleketli, akraba, arkadaş, vb.)
- Samsun'a geldiğiniz ilk dönemlerde, herhangi bir sıkıntı yaşadınız mı?

Eğer yaşadıysanız, bu konuda geldiğiniz yerle bağlantılı herhangi birinin size yardımı oldu mu?

- Samsun'da kendinizi dışlanmış olarak gördüğünüz herhangi bir dönem oldu mu?
- Samsun'daki yaşama uyum sağladığınızı düşünüyor musunuz? Eğer böyle düşünüyorsanız/düşünmüyorsanız, buna neden olan şeyler nelerdir?
- Kendinizi bir Samsunlu olarak görüyor musunuz?
- Kendinizi tanımlarken, Samsun'la ilgili herhangi bir şey söylüyor musunuz?Söylüyorsanız, bunlar nelerdir?
- Samsun'a bağlılık duyuyor musunuz?
- Samsun'u tanımlarken aklınıza gelen ilk şey nedir?
- Samsun'un bir tanıtım filmi yapılırsa, sizce en önemli simgesi ne olmalı?
- Sizce Samsun'un kendine özgü bir kimliği var mı?
- Sizce Samsun'u başka kentlerden ayıran özellikler nelerdir?
- Samsun'a geldiğiniz günden bugüne kentin yapısının değişimiyle ilgili düşünceleriniz nelerdir? (Hem olumlu hem olumsuz)
- Sizce Samsun'un kentinin gelişmesi için hangi konulara öncelik verilmelidir?
- Samsun'dan sonra başka bir yere göç etmeyi düşünüyor musunuz? Neden?
- Samsun'a göç etmek isteyen birine burada yaşamayı önerir misiniz?

III. Samsun'a Gelmeden Önce Yaşanılan Yer İle İlgili

- Geldiğiniz yerle bağınızı sürdürüyor musunuz?
- Geldiğiniz yerdeki yaşantınız ve şimdiki yaşantınızı karşılaştırdığınızda arada ne gibi farklılıklar bulunmaktadır?
- Geldiğiniz yere özgü herhangi bir geleneği, kültürel davranışı burada da sürdürüyor musunuz?

- Geldiğiniz yeri burada çevrenizdekilere anlatır mısınız?
- Geldiğiniz yerle ilgili unutamadığınız ya da özlediğiniz Şeyler var mı?
- Samsun'a gelmek beklentilerinizi karşıladı mı? Açıklar mısınız?

IV. Dernek zerine

• Genel Düşünceler

- Arkadaşlık iliŐkilerinizde hemşehrilik önemli bir öge midir? Öyleyse, neden?
- Size göre hemşehri kavramının anlamı nedir?
- Hemşehri derneğine katılmanızın size bir yararı var mı?
- Hemşehri derneklerinin amacı sizce ne olmalıdır?
- Hemşehri Derneklerinin kent kimliğine bir katkısı var mı?

➤ Etkinlikler ve yöntemler

- Hemşehri derneğinizdeki göreviniz nedir?
- Ne zamandır dernek işleriyle uđraŐıyorsunuz?
- Ne sıklıkla derneğe gidersiniz?
- Derneğe yeni ye katılımı nasıl oluyor, sizi nasıl buluyorlar?
- Yeni gelenlerin derneğe ye olma nedeni sizce nelerden kaynaklanmaktadır?
- Dernek içinde bir gününüz nasıl geçiyor? Burada ne yapıyorsunuz?
- Dernek içerisinde en çok konuŐulan konular neler oluyor?
- Hemşehri derneğindeki konuŐmalarda geldiğiniz yerle ilgili konuşma sıklığınız nedir?
- Derneğin Şu anki etkinlikleri nelerdir? Bu etkinliklerin derneğe herhangi bir katkısı var mı?
- Derneğinizin bütçesi içinde aidat ve bađıŐ oranı yaklaşık olarak nasıl?

➤ Değişim, dıŐarıyla ilişkiler ve kente etki

- Derneğe ilk ye olduğunuz zaman ve derneğin Şu anki durumu arasında

bir farklılık var mı?

- Derneğin yerel siyasetle ilişkisi ne düzeydedir?
- Seçim dönemi dernek etkinliklerini etkiliyor mu? Etkiliyorsa, nasıl ve ne düzeyde etkiliyor?
- Diğer derneklerdeki kişilerle herhangi bir iletişiminiz var mı?
- Sizin derneğinizi başka herhangi derneklerinden ayıran bir özelliğiniz var mı?

Görüşmeyi Yapanın Gözlem ve Özel Notları:

ÖZ GEÇMİŞ

Burakcan KAZAN, 2015 yılında Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. 2019 Yılında Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü'nden "Orta Doğu'da Ulus-Devlet İnşası ve Arap Baharı: Suriye ve Tunus Karşılaştırması" teziyle yüksek lisans derecesi aldım.

İletişim Bilgileri

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2708-5740>

Yayımlar:

1. Eren, S., Sucu, İ., Kazan, B., vd. (2023). Çaresizlik mi, Meslek mi? Neoliberal Çağ'da Dilencilik: Samsun Kenti Örneği. *İctimaiyat*, 7(2), 506-532. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1363197>
2. Burakcan KAZAN. (2022). Bir Göç Çekim Merkezi Olarak Samsun: Ana Eğilimler ve Değişimler. *Uluslararası Göbeklitepe'den Bugüne Türkiye'nin Tarihi ve Kültürel Mirası Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı* (ss. 1-20). 4-5-6 Eylül 2021. Editörler: Kaan Akman, Aynur Tekke, İrem Ece Akpınar.
3. Burakcan Kazan. (2024). Türkiye'deki İklim Değişikliği ve Türkiye'de Kentler. *1. Çevre ve İletişim İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik Sempozyumu Tam Metin Kitabı* (s.59). 10-11 Ekim 2024. Editör: Doç. Dr. Bilal Süslü. <https://cdn2.beun.edu.tr/cevreveiletisim/aef800e4da082f23cecff8be7f1cf448/sempozyum-tam-metin-kitabi-mayis.pdf>
4. Burakcan Kazan. (2024). Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu. *1. Uluslararası Her Boyutuyla Çocuk Kongresi*, 17-19 Ekim 2024, Kırıkkale Üniversitesi. <https://cocukkongresi.kku.edu.tr/>
5. Gök, H. İ., & Kazan, B. (2017). Arap Coğrafyası ve Devletin Kökeni. *1. Uluslararası Ortadoğu Forum ve Çalıştayı Bildiriler Kitabı* (ss. 173-187). 27-29 Nisan 2017, Kırıkkale. Editörler: Doç. Dr. İbrahim Mazman, Doç. Dr. Halil İbrahim Gök, Prof. Dr. Ali Temizel.
6. Kazan, B., & Mazman, İ. (2024). Orta Doğu'da Ulus-Devlet Sorunu. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* (14), 1-16. <https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>